

**СЛОВНИК
української
МОВИ**

XVI – першої половини XVII ст.

2

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК української МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

Випуск 2

Б – Богуславець

Львів
1994

Другий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI - першої половини XVII ст. - першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народно-розмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 1335 слів; тут подано їх семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення та жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редакційна колегія

к.ф.н. *Д.Григчишин* (відп. ред.),
к.ф.н. *У.Єдлінська*, д.ф.н. *Я.Закревська*,
к.ф.н. *Р.Керста*, д.ф.н. *Л.Полюга*,
к.ф.н. *М.Чікало* (секретар)

Редактори 2-го випуску
Д.Григчишин, *Л.Полюга*

Рецензенти

д.ф.н. *Т.Возний*, к.ф.н. *І.Оцирко*

Словник української мови
XVI - першої половини XVII ст.:
У 28-ми вип./НАН України
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича;
гол.ред. *Д.Григчишин*.
Вип.2. Б - Богуславець
Укладачі *Б.Криса*, *М.Онишкевич*,
Н.Остап, *М.Сенів*. -
Львів, 1994. - 152 с.

Від редакційної колегії:

*Другий випуск уклали кандидати філол. наук:
Б.Криса (безъбоженство - благий), М.Онишкевич
(блуда - богуславець), Н.Остап (б - безъ), М.Сенів
(благо - блощица).*

Технічну роботу виконувала А.Рибка

*Випуск до видання підготували У.Єдлінська,
Р.Керста, М.Чікало*

Комп'ютерна верстка - Є.Жеребецький, О.Рак

Комп'ютерний набір - О.Тріль

Редакційна колегія складає щирі подяку рецензентам і всім тим, хто своїми порадами, консультаціями та допомогою на різних етапах праці спричинився до підготовки та публікації цього випуску.

*Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
290008, Львів, вул.Винищенка, 24.
Відділ української мови Інституту
українознавства ім.І.Крип'якевича*

Видання здійснене за фінансовим сприянням міжнародного фонду
"Відродження"

Б¹ Друга літера алфавіту, яка в староукраїнській мові вживалася для позначення звука *б*. Числового значення не мала.

Б² *див.* **БЫ**.

БА¹ *спол. (приєднувальний)* 1. (*вживається для приєднання членів речення*) а навіть, а також, ба: за єго са гишпанїа, лонкгобардіа, францїзскаа нїмецкаа земля, ба и великаа часть всходны(х) папстїг ѡ(т) цесарства римского, з болшою нижъ пере(л) тымъ коли шкодою оторвала (Острог, 1598-1599 *Алокр.* 124); ты такъ добре вымовлаєшь яко я ба еще лєпи(и) (к. XVI ст. *Розм.* 18); тїя наука єсть философ(ф)скаа, ба и бгословскаа (поч. XVII ст. *Проп. р.* 242); Южъ та(м) было заровно кождому станови. Якъ попови та(к) хлопови ба и шля(х)тичови (1636 *Лям. о пр.* 7 зв.).

2. (*вживається для приєднання речень, що уточнюють чи доповнюють зміст попередніх*) а навіть, а також, ба: Не гадай, ажъ ачей, тѧ не прийметь; айно, чомъ тѧ зоветъ, ба нзъ радустью овунъ приймаєтъ г рїшнны (XVI ст. *ПС* 131); Штбсѧ явно в тбйрочной вонїгъ показало, Же ихъ по всѣхъ гостїнцахъ мнбго позди-хало. Ба и кбнь бѧрзо тлустый прѣдко вставїєтъ, Ктды му жолнѣръ обрѣдъ зївнє недоцїєтъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 49)

БА² *част. (заперечна)* нї: Христось мовитъ: прѣчте собѣ иманїє на небесѣхъ, а мамонъ мовитъ, ба, на земли (XVI ст. *ПС* 94).

БАБА ж. 1. (*мати батька або матері*) баба: визнаває(м) ты(м) нїшм доброво(л)ны(м) записо(м) спо(л)ны(м) ... што в которы(х) имє(и)я(х) деди(ч)ны(х) по небопци пане(и) андрєєво(и) кднєвьско(и) ... бабе мое(и) ганьны надарингское то є(ст) в юсковца(х) заго(р)ца(х) ... на ... пагьюю ѡ(в)до(т)ю кднєвьско(г) ма(т)кѣ мою надарингское а по то(и) ма(т)це мое(и) на мене ... право(м) прирѣжоны(м) припали (Кременецъ, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 33); которая Фу(р)совая, ... была баба ихъ, ма(т)ка ѡ(т)ца ихъ Василья Дєдовича (Київщина, 1600 *ККПС* 154); ѡ(т) бабы Малярове Ма(т)ки зо(л) три (Львів, 1607-1645 *РДВ* 25).

2. (*стара віком жінка*) баба: а взяли(с)мо в дѣда чты(р)дєся(т) гро(ш) и г кгда бабу трясли в шпигтали (Львів, 1607-1645 *РДВ* 25); Взали(с)мо ѡ(т) бабы злоты(х) д котрыє ѡ(т)казала на це(р)ковъ котраа баба ме(ш)кала в ѡ(р)ма(и) (Львів, 1614 *ЛСБ* 1047, 1 зв.); Баба. *Apus. Vctula* (1650 *ЛК* 423).

3. (*взагалі жінка*) *розм.* баба: Давъши покой овой плетыце, што о арьцибискупе Грезненскомъ набрєдиль, могу єму такоюжъ отдати: баба на торгъ гневаласѧ, а торгъ о семь ани ведалъ! (Вільна, 1599 *Лит.* 869); выдали(х)мо на стравѣ тѣй же бабѣ г золотыи (Львів, 1607-1645 *РДВ* 15), а баба ѡ(д)кѣл бы в Трѣбники влѣзла не зїаю (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 5);

Оучиниль тѣды бѣ бабамъ добръ, бо збѣдоваѣть имъ дѣмы (серед. XVII ст. *Хрон.* 78 зв.).

4. Повитуха, *заст.* баба: а какъ исполнилоса ѿм(с)цеи: родила анна. оустыгала бабы. рекъчи. што еси родила. и она рекла. жѣньскни полъ ((1489 *Чет.* 16); юсифъ ... и сѣи свои приставиль, а самъ пошоль глѣдати бабы жидѣвки зъ выфлѣсѣма (XVI ст. УЄ № 29519, 160); Фарес(с) и зѣра кды ю(ж) мѣли родитиса, единъ рѣкоу высадилъ зъ оутробы, которо(н)и привадала баба ша(р)латидю пелѣшкоу (поч. XVII ст. *Проп. р.* 250); Если бы баба вѣдаючи же дита мѣжетъ дочекѣти свѣщенника сама крестила, але если бы ба(р)зо слабѣе дита было, то(г)ды пови(н)на по(л) грѣхомъ смерте(л)ны(м) сама кр(с)тити (Львѣв, 1645 *О тайн.* 19); гдыжъ спсѣтель нашъ народѣвшиса нѣ ѿ(т) кого иишого повѣгый былъ, тѣлкъ ѿ(л) самой Преч(с)той Пѣанны, а баба тамъ що мѣла чинити (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 5); И рекътъ прѣ баба(м) еврейскимъ... приказѣючи имъ: коли бѣдете бабитъ еврейкамъ, а прѣде часть рожѣнѣа, еслиса стѣ оурѣдитъ забийте еѣѣ а если дочка заховѣйте (серед. XVII ст. *Хрон.* 78 зв.).

5. Ворожка, знахарка, *заст.* баба: княз ку(р)тски(н) ... прошлого рокѣ ... мешечю(х) в скрини ... кнегини ... нашо(л) с песко(м) и з воло(с)емъ и з ыными чарами дала кнегини ... баба котораа мешкаеть в па(в)ловича(х) в ы(н)ме(н)ю кнегини лока(ч)кое (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 98); А потом по розних мѣстцах до бабъ и людей розных для розмангых трутизнъ посылала (Луцък, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 497); Баба не в ворожка(х) (чимъ са старѣ(ст) такѣхъ безчѣсти(т)и и чѣрахъ, але в бѣлзѣи Бѣжей и в ѿчекивѣнѣо смѣрти: я(к) бѣны Бабы котѣрыи Фараѣна не вслѣхали (Киѣв, 1623 *МИКСВ* 82); помененая Агънуша... передъ ихъ милостю признала: "правда то естѣ, жемъ я волосы и потъ твоежъ дочки брала, которые же вь користи бабе отдала, которая баба южъ умерла" (Луцък, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 449).

6. ч. Вл. н.: С москвы, григорѣа, дмитреви(ч) баба, вписаль ро(л) свои, никифора, оулианѣоу (Киѣв, к. XV - поч. XVI ст. *Пом. Печ.* 40).

◊ Бабы звѣзды - (*назва сузір'я*) Волосожар, Плеяди: Бабы звѣзды. Pleiades. Vergili(a)e (1650 *ЛК* 423).

Див. ще БАБКА¹.

БАБАКЪ ч. 1. (*хутро бабака*) бабак: Пагъ Белегъки(н) ... побра(в) // ... У Русачька: ... делия фѣле(н)дышова, бабака(ми) подпѣтая, шапо(к) двѣ — ѿ(л)на куня, другая ма(р)му(р)кова(я) (Житомир, 1650 *ДМВН* 193-194).

2. Вл. н.: Прокотъ бабакъ (1649 *РЗВ* 322 зв.).

БАБИЗНА ж. (*спадщина по бабі*) *заст.* бабизна: иванъ езпа(л) и(ж) са ему досы(т) оучинило з дѣдо(в)изны // баби(з)ны и(з) ѿчизны з матери(з)ны части тоѣ (Одрехова, 1572 *ЦДИА/І* 37, I, 1-1 зв.); дошла на(с) вѣдомо(ст) же ... тые имѣ(н)а не ро(з)дѣлныѣ, на которы(х) ... собе бли(з)ко(ст) материзны и баби(з)ны право(м) прирожѣны(м) быти мѣнятъ (Звидчс, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 15).

БАБИЗНЪЙ *прикм.* Успадкований по бабі: сторона засъ поводовая вси тые добра водлѣ жалобы своеѣ на позве(х) положѣное, баби(з)ны(ми) быти, тве(р)дила, а такого делу николи быти не признавала (Городно, 1555 *ЛНБ* 103, 20/Id, 1989, 83 зв.); **имѣне бабизное** *див.* **ИМѢНѢ:** право бабизное *див.* **ПРАВО**¹.

БАБИЙ¹, **БАБИЙ**, **БАБЪЙ** *прикм.* 1. Бабѣчий, бабѣский, жѣпочий: але и(ж) гѣ бѣ на(с) ѿ(т) тоѣго дѣхѣлтъ, же нѣ ма(ш) бабѣ(х) пѣснѣй агѣ фра(н)товѣски(х), ѣдно правдѣвы(х) фѣлософо(в) гре(ц)ки(х) (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 161 зв.); Бабѣй. Anilis. (1650 *ЛК* 423);

2. (*належѣи бабі, знахарѣи, ворожѣи*) бабѣский, бабѣчий: Той же Сѣтый... нарѣкаючи на шѣптѣи и ворожѣи бабѣи на(л) бѣлными, мовитъ: Естѣсь вѣрнѣй, знаменѣяся кр(с)томъ (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 78); тѣи грѣша(т) ... котѣрыи бава(т)са забѣбѣнами и ѣны(м) вѣрѣютъ, якъ то бабѣмъ шѣпта(м), выливѣнѣо всѣкѣ и ѣловѣю (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 907).

3. У складѣ вл. н. **Бабѣи Крыпицы:** былъ еси на справѣ... Василя ѣловѣча Малинскаго, которѣоу мѣлтъ съ постановѣнѣа словѣного съ папомъ Павломъ Вышинскимъ, на нивѣ урочища Бабѣи Крыпицы, надѣ рекоу Стохотомъ (Луцък, 1591 *АрхЮЗР* 6/I, 215); могила бабѣя *див.* **МОГИЛА.**

◊ ягода бабѣя *див.* **ЯГОДА.**

Див. ще БАБСКИЙ.

БАБИЙ² ч. Бабій, бабич. Вл. н.: Грипъ баби(и) (1649 РЗВ 171 зв.).

Див. ще **БАБИЧЬ**.

БАБИНЕЦЬ ч. Бабинець: доперож казалъ. передние двери до церкви з притвору, ажнась бабиньца, выбитъ (Луцкъ, 1639 АрхЮЗР 1/VI, 752).

БАБИНЪ, БАБЫНЪ прикм. Бабин. 1. У знач. ім. Вл. н.: в то(м) же о(с)трове други(и) о(с)трово(к) подо гре(б)лею прозывается(и) баби(и) (Овруч, 1585 ЛНБ 5, II 4045, 82); Оме(л)ко баби(и) (1649 РЗВ 28 зв.); Андрушко Бабьць (Там же, 130 зв.).

2. У складі вл. н. Бабинь мостокъ: от того вронича до копца, который межн Лисичюю Лозою и Бабиним мостком (Шайно, 1538 AS IV, 174).

БАБИТИ, БАБИТЬ дієсл. недок. (кому) (пріймати дітей під час пологів) заст. бабити: obstetrico, баблю (1642 ЛС 287); И рѣчь црѣ баба(м) епрѣйскимъ ... коли будете бабити евреанкамъ, а приде часть роженъа, бслиса сѣг оуродитъ забийте егю а если дочка захонѣте (серед. XVII ст. Хрон. 78 зв.).

Див. ще **БАБСТВОВАТИ**.

БАБИЧЬ, БАБЫЧЬ ч. Бабич, бабій. Вл. н.: Ома ивапови(ч) Баби(ч) вла(с)ная рука (Львів, 1590 ЛСБ 146); Ва(с)ко баби(ч) (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 20 зв.); Иван Бабьць (1649 РЗВ 197).

Див. ще **БАБИЙ**².

БАБИЙ див. **БАБИЙ**¹.

БАБКА¹, **БАБЪКА** ж. 1. Те саме, що баба у I знач.: Якож напервей положили перед нами на тоє имеле свое... лист бабки своей, паней Федн... Шиловича (Вільна, 1545 AS IV, 433); має(т) ... па(и) по(д)коморы(и) ... то все ме(ти) чого в де(р)жантю е(ст) ... в дворе(х) кгрѣйте(х) и люде(х) в кремьяниці ... по зошлы(х) пѣу дидѣ пане(и) бабыце и пѣ(и) пѣю(и) (Кременець, 1599 ЛНБ 5, II 4050, 34); Св. княгиня Ольга, во св. крещеніи Елена, наречена, бабка великого князя Володимира (Київ, 1621 Коп. Пал. 854); пагъ Янъ Трѣмъбицьки(и) ... охороняючи целости права своего ... дедично(г)[о], до доб(р) тыхъ ... // по небо(ж)чика(х) зошлы(х) бабце и ма(т)це пано(и) Яново(и) Трѣмъбицько(и) палежачого, абы жа(д)ное бе(з)правъе ... праву ... не заходило, а нева(ж)но(ст)

акту теперешнего ... пи(л)не и повторе протестовалъсе (Ісаики, 1648 ДМВН 252-253); зачимъ тамъ справы и речи манифестагнись погинули, а меновите, тестаментъ небожчки пансе Розношинскос, бабки его милости (Кременець, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 224).

2. Те саме, що баба у 2 знач.: анісиа, бабка (1642 ЛС 83).

3. ч. Вл. н.: А(и)дрѣ (!) Бабька, могилеве(и) (Луцкъ, 1592 ТУ 226); Томашко бабка (1649 РЗВ 148 зв.).

БАБКА² ж. (Plantago L.) подорожник, діал. бабка: трѣскоць, посполите всѣкъю травѣ мѣдрѣць назывѣю(т), а иног(д)ы выкладѣ(т)са подорѣ(ж)пи(к), язъчю(к) ба(б)ка (1596 ЛЗ 82); Трѣскоць: Посполите всѣкое зълье мѣдрѣць полное назывѣю(т), а иногды выкладѣється, подорѣжникъ, язъчюкъ, бабка (1627 ЛБ 134); arnoglossum, бабка зелие (1642 ЛС 92); pithion, бабка трава (Там же, 317); Бабка зѣліе. Plantago (1650 ЛК 423).

БАБКА³ ж. (дрібна монета) гелер, шеляг. нѣ одну бабку — ні гроша, ні гелера: Такъ мовивъ и Василій, коли уздрѣвъ и богатин, што ся постятъ, и чинятъ молитву, и за грѣхы стогнуть, а убогимъ нѣ одну бабку не дали (XVI ст. ЛС 126).

БАБСКИЙ прикм. (властивий бабі, бабам) бабський, бабячий, жіночий: Присмотри жь ся еще бабскимъ баснямъ, послѣдованию того слова хулы, боголюбный прочитателю, что рече домолѣжный баснословец (1615-1616 Виш. Поз. мисл. 240); Енц на смѣшное отрыгание бабскогоъ богослова отвѣцаем// албо пыгати егю будем, что несмыслию баєт, и чюдимся (Там же, 241-242); анілис, бабски(и) (1642 ЛС 83).

Див. ще **БАБИЙ**¹.

БАБСКО присл. По-бабськи, по-бабячому: анілитер, бабско (1642 ЛК 83).

БАБСТВОВАТИ дієсл. недок. Те саме, що бабити: Бабствую, баблю. Obstetricor. Obstetrico (1650 ЛК 423).

БАБУСЕНКА, БАБУСЕЙКА ж., нестл. Бабусенька: Prodawala babusienka reidku, - Hde-m sia wziaw kozak Chwcidko, Vchoryw y oskreptaw y zyw babusinu reidku (бл. 1650 ШКП 179); Оу v misty Percaslawlu ... posered rinku Prodawala ... babuseyka toy hrin (!) (Там же).

БАБУСИНЪ, БАБУСЫНЪ прикм. (належний бабусі) бабусин: Prodawala babusienka dudy, - Hde-m sia

wziaw kozak z budy, Vchoryw y naduw y spaliw babusine dudy (бл. 1650 ШКН 179); Hde-m sia wziaw kozak Ochryn, Vchoryw y oskreblaw y zyw babusyn toy hrin (!) (Там же).

БАБЫНЪ *див.* **БАБИНЪ.**

БАБЫЧЪ *див.* **БАБЧЪ.**

БАБЪЙ *див.* **БАБИЙ¹.**

БАБЯКЪ *ч.* **Бабий:** То видиш, ижъ тая хула на опшедних во пустыню или в горы не Злытоустого есть, истинного богословца, але бабяка и домолъжля (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 240).

БАВЕЛНИЦА *див.* **БАВОЛНИЦА.**

БАВЕЛНЯНЫЙ *прим.* (*стп.* bawelniany) те саме, що баволняный: Поясо(в) чотъри: два едwabные чо(р)ные шивровые // а два кита(и)чаны(и) блокитпы(и), и баве(л)няны(и) пстры(и) (Луцк, бл. 1627 *ПВКРДА* 1-1, 257-258).

БАВИТИ *дієсл. недок. 1.* (кого) (*не відпускати*) затримувати, тримати: па(и)... Немеричъ... прииявши козаковъ для обороны че(р)ниховское, ки(л)кажся(т) члвка, бавить ихъ при себе неде(л) чотыри (Житомир, 1584 *АЖМУ* 122); Пань староста бави(л) мя при собѣ неде(л) пѣ(л)тори (Снятин, 1607 *ЛСБ* 418); Ѡ томъ всю(м) ширѣкѣ бы(м) на тымъ мѣс(т)ѣ прѣви(л). Але же бытъ не быть прикри(м), и вась не бави(л) (Львѣв, 1616 *Бер. В.* 77); Продолжаю, Продолждю, бавлю (1627 *ЛБ* 101).

2. (чим) (*відчувати потяг до чогось*) займатися, захоплюватися, бавитися: Зане же патриарха лядскаго языка сам вѣдом не есть и при себѣ таковых чловѣк на преложенье от лядкого языка на еленский не имать, того ради, вѣдаючи, яко басни и лжа суть, а не истинна, реченное в том скаржинном писанин, посла сего ко миѣ во Святую гору и повелѣ только лжу изявити, а не любопренем ... бавити (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 159); Православный: Што ся тыче грубости, або и суптелности - о томъ ужемъ предъ тымъ мовить, теперь тымъ бавити не хочу (1603 *Пит.* 44).

3. (що і без додатка) (*про час*) гаяти, тратити, марнувати, *діал.* бавити: Теды о том па сей час писаниом бавити потребу не вижду (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 176); Въ чолѣ бовѣмъ и прѣве ѡстреса мою ставить, И до скоронѣнѣа злости, часъ не бавитъ (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 405); тогог, бавлюся, ме(л)лю, ко(с)ню,

бавлю, времѣно (1642 *ЛС* 273).

4. (чим) Забавлятися: до часѣ... смако(м) свои(м) бави(т) и тѣши(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 76 зв.).

Див. ще **БАВИТИСЯ.**

БАВИТИСЯ, БАВИТИСА, БАВИТИСЕ *дієсл. недок. 1.* Бути, залишатися, знаходитися, перебувати: Дворане Литовскіе... ехали на войну теперь... подъ утраченьемъ имения, а меновите, которіе ся звыкли бавити при дворе господарьскомъ, при канцлерен для пожитку своего (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 402); скоро то(т) ѣну(к) мо(и) ѡ(т) двора гдр(с)ко(г) где ся ѡстави(л)не (!) в ка(н)цлярые(и) гдрско(и) бавить ту(т) ... приедеть (Єсківці, 159¹ *ЛИБ* 5, II 4044, 100 зв.); панове посыллове... шли до... воеводы Киевского, абы мовить могли съ тыми людми, которые се при сго милости бавили (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 194); виждъ веждъ мѣйскую если не мылоса заправды позно бѣде(т) ниждъ приѣдемо... //... не замыкаю(т) брамы пере(д) девятою годиною тымъ лепий кгдыждъ не радъ бавлю са на пре(л)мѣсто ани я теждъ (к. XVI ст. *Розм.* 37 зв.-38); Тѣню Смерти, живѣтъ дочасный мѣпоуючи: И на тѣса завше бѣрзо фрасоуючи. Пѣкиждъ такъ долго боудемъса тоу бавити А не рѣхлоса предъ Бѣгомъ своимъ Ставити (Львѣв, 1615 *Лям. Жел.* 5 зв.); по се(и)мѣ кро(л) ѡ(т)вѣха(л) былъ до ли(т)вы, и та(м) пре(з)лѣто бавильса (серед. XVII ст. *ЛЛ* 173).

2. (чим) (*відчувати великий интерес, потяг до чогось*) займатися, захоплюватися: я з молодости лет своих бывал есми на Уг.; чине, бавячися службами колконаднат лет (Луцк, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 46); Дворане Литовскіе аби ся вжо двором не бавечи, ехали на войну теперь заразомъ, подъ утраченьемъ имения (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 402); прето и мпихо(в) котрые то та(м) тою са типографією ѡ ва(с) бавать заховѣ(и)те и(х) собѣ (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2 зв.); Живописю: Малюю, фарбю, такъ же малѣрствомъса бавлю (1627 *ЛБ* 37); я трѣго(м) са бавлю (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 249); поменены(и) ѡге(и) протопопа володимер(р)ски(и)... //... в буде свое(и) то(р)гомъ и га(и)дле(м) се бавячи, межи и(и)шими книгами книгу рускую... велебному ѡ(т)цу Євля(м)пиеви Обла(м)пскому прода(л) бы(л) (Володимир, 1638 *ТУ* 306-307); тѣи грѣша(т)...

котóрыи ба́ва(т)са забобóнами и о́ны(м) вѣрѣют' (Київ, 1646 *Моз. Тр.* 907); А коли ждáли пріездѣ егò, розббе(м) са бáвили (серед. XVII ст. *Хрон.* 180 зв.).

3. Баритися, затримуватися, *діал.* бавитися: Врядникъ ... Нестеръ почаль говорити: "изнайду дей я виноватого, напрасно ся тутъ бавимо" (Луцк, 1570 *Ив.* 267); допюро идѣ з' школы ... Я нигде // не бавилемъсе (к. XVI ст. *Розм.* 7-7 зв.); Медлїль: Мѣшкаль, бáвил' са (1627 *ЛБ* 62); за ни(м) еха(л) папу(ж)ка и бави(л)ся еще дни(и) 4 (Ясси, 1627 *ЛСБ* 499, 1 зв.); елисей скоро ишо(л) не бави(л)са (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 234); Прѣго не бавтеса на пѣци вѣка сетó, идѣже по(л)ню змѣвѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 168); еслибы была на то воля божая а после(х) твѣ(и) ца(р)ски(и) зара(э) не бавячиса на панство тое наступати а мы зо всѣм во(и)скомъ запоро(з)кимъ вслѣжитъ вашо(и) ца(р)ско(и) ве(л)можности готовисмо (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12); протесъгапгть, ... на завѣтрсе, не бавечи се, рано с Книгиняна уехалъ (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 188).

4. (чим і без додатка) Забавлятися, розважатися, бавитися: С'нѣвникъ, Тотъ котóрый до справова(н)а ўгръ палѣжитъ, и тѣмъса бáвить (1627 *ЛБ* 131); котóрыи в томъ волво ихъ ... выконавъши, побито(г)о на улицу з бурсы, // поведаючи, же "такъ кождому, хто одю при той церкви будет се бавил", викинули (Луцк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 590-591); а еслиса на ярмарку бáвити, з кождым' на поткáно жá(р)ты и забавó мѣти бѣдѣгъ, замкисныи двѣри пѣйдугъ, и // нихтó имъ ихъ не одомкнеть (Вільна, 1627 *Дух. б.* 137-138); и так маючи щось троха респекту такъ на особь духовныхъ, яко тежъ и на гостей шляхту, котóрые ажъ до змерканья тамъ бавилисе, заледво паней Корсаковой з дня помененего дванадцатого на день тринадцатый июля въ томъ дворе переночовать далисте (Київ, 1633 *КМПИ* I, дод. 543).

БАВЛѢНЕСА с. (*захоплення, відчуття потягу до чогось*) запяття: Оплázство: вхицрѣіе, опáтрность ... бáвлѣ(н)еса непотребными рѣчами, хитлáнство, плѣтки (1627 *ЛБ* 152).

БАВОЛИЦА ж. Буйволиця: Г(с)дѣ ... Казáль бáволицы ити за мнóю ажъ до кѣльи (Вільна, 1627 *Дух. б. (Передм. I, 6)*); пристѣпи до бáволицы, и пїй молоко еи (Там же).

БАВОЛНА ж. (*стп.* bawolna, *стч.* bawlna, *сви.* bouwwoł(łe)) бавовна: от камня баволны грошей шест (Вільна, 1568-1573 *ПККДА* II, дод. 560); твоа мл(ст) ... побра(л) ... // ... ко(л)ро кита(и)чѣіе з баво(л)ною на лава(х) (Кременець, 1571 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1921, 6-6 зв.); Боумѣга: Бáво(л)на, папѣрь, албо всáкаа маккотá (1627 *ЛБ* 12); ба[т]васіон, бумага, баво(л)на (1642 *ЛС* 100).

БАВОЛНИЦА, БАВОЛНЬЦА, БАВЕЛНИЦА ж. 1. (*бавовняна хустка*) бавовнянка: Свѣжи(и)ско(му) Прокдраторови баво(л)ницѣ за зло(т) г̄ и гро(ш) лесá(т) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8); Папъ Юре(и) Макаровичъ заграбилъ ... Кошѣли баво(л)ницы това(л)ни обрѣсы (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26 зв.).

2. Бавовняна завѣса (?): з товарни, сдвaиницы и бавелницы тонкіе з залонами зеленое китáйки ... до церкви братское належати мають (Луцк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 508).

Див. ще БАВОЛНЯНКА.

БАВОЛНЯНКА ж. Те саме, що баволница у 1 знач.: побрaли ... хѣсто(к) две баво(л)няпо(к) тѣре(н)ки(х) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 7 зв.).

БАВОЛНЯНЬИЙ *прикм.* Бавовняний: одчикотер простых баволняныхъ грош один (Вільна, 1568-1573 *ПККДА* II, дод. 560); А на (м)ни де(и) ... взяли ... кафтани(к) баказыевы(и) баво(л)няпы(и) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 9 зв.).

Див. ще БАВЕЛНЯНЬИЙ.

БАГАТСТВО *див.* БОГАТСТВО.

БАГАТШИЙ *див.* БОГАТШИЙ.

БАГАТЬ *див.* БОГАТЫЙ.

БАГАТЫЙ *див.* БОГАТЫЙ.

БАГАТЫРЕЦЬ *див.* БОГАТЫРЕЦЬ.

БАГАТЫРЬСКИЙ *див.* БОГАТЫРСКИЙ.

БАГАТЬСТВО *див.* БОГАТСТВО.

БАГАТЬТИ *див.* БОГАТЬТИ.

БАГАЦКИЙ *прикм.* у *знач. ім.* Багацький. Вл. н.: Савька Бага(н)ки(и) (1649 *РЗВ* 393).

БАГМЕ *див.* БОГМЕ.

БАГЛАЙ ч. *Діал.* баглай "ледар, тьохтїй". Вл. н.: Ми(с)ко Баглай (1649 *РЗВ* 412 зв.); Процикъ Багла(и) (Там же, 416).

БАГНИСКО, БАГНИСКО с. Багнисько, багнище: Тогда земля явилася яко сѣхáл реч': черьна,

шпéтна, яко нѣ́акоє багніско мокротна, на́га, и неокраше́нна (Почаїв, 1618 *Зерц.* 15); претождь *освѣдѣл* себе самѣго, шесть мѣсѣдѣи в' багніскѣ скитскомѣ, котѣрое в' глѣбѣкой пѣдѣи было, сѣдѣти на́го (Вільна, 1627 *Дух. б.* 4 зв.).

БАГНИСТІЙ *прикм.* Болотистий, багнистий: Дай ми члѣка яковѣго, котѣры(и) бы през' нѣ́акии лѣсныи, тернистыи и багністыи шол' мѣстца (Вільна, 1627 *Дух. б.* 26).

БАГНО с. Багно, драговина, мочар: имена наши ... зъ озерами ... болотами, багнами - урожоному пашу Якубови Миклашевскому (Гноіяня, 1596 *ПККДА* 1-2, 167); лазь великыи межѣи яругами шаповыи оу багнѣ (Бенедиківцѣ, 1603 *НЗУж.* XIV, 222); Гди слѣнце пуститъ пропо(р)ции в че(р)вонос море, албо в багно, тогди тягнеть к собѣ туоу воу руу (серед XVII ст. *Луц.* 543).

Див. ще БАГОНЬ.

БАГНАТА *мн.* (*ритуальні гілки верби, лози, пальми й ін.*) верба, *діал.* багнята: Ваіе, розки з квѣто(м), лоза, багна́та (1596 *ЛЗ* 32); Ваіе: Прѣгье финіково, рѣзки Дактїлѣ, або Палмѣвого дѣрева, з' квѣто(м), ба́гната, шѣ(т)ки (1627 *ЛБ* 189).

БАГОНЬ ч. Те саме, що багно: ты(м) доло(м) мостинцо(м) в вольховы(и) багонѣ (1546 *ОГ* 11); о(т) тоє горы черезь малый багонь (Там же, 51 зв.).

БАГОРЬ ч. 1. (*густо-червоный, пурпуровый колір*) багрянецъ, *діал.* багор: Багорь. Color purpureus. Purpice(us). Ph(o)eniccus (1650 *ЛК* 423);

барвник, фарба такого ж кольору: Ба́горь: Шарлѣтоваа фарба (1627 *ЛБ* 5); Bahor: purpurowa masć: to jest farba (Жовква, 1641 *Dict.* 49); ostrum, i, го(р)вляеница (!), багорь, кровь же(л)вовь (1642 *ЛС* 296).

2. Одяг пурпурового кольору: голова твоя яко Кармилъ, а волосы головы твоєи якъ багорь златъ-тканыи царевъ (поч. XVI ст. *Песн. п.* 55).

БАГРАНИЙ *див.* БАГРЯНИЙ.

БАГРАНИЦА *див.* БАГРЯНИЦА.

БАГРЕВО *присл.* Багрово: М(с)на а́нгѣста з̄ вторѣи годїны вно(ч), м(с)ць бы(л) в затмѣно таки(м) зѣакомѣ багрѣво ма́ло не вве(с) (1509-1633 *Остр. л.* 129 зв.).

Див. ще БАГРАНО.

БАГРОВЫЙ *прикм.* Багровий, густо-червоный: по(р)фира естъ жо(л)въ, албо риба котѣраа з' себе

пѣщае(т), ша(р)ла(т)ны(и) то естъ багрѣвы(и) по(т) котѣрого збираю(т) на ша(р)ла(т)нѣю фа(р)бѣ, о(т)гы са зове(т) шарла(т), и сѣ(к)на з' ша(р)латѣ, и сѣ(к)но багрѣвои фа(р)бы (1596 *ЛЗ* 68); Баграница: шарлатъ, албо едвѣбъ багрѣвои фѣрбы, или шарлатнаа шѣта (1627 *ЛБ* 5).

Див. ще БАГРЯНИЧНИЙ, БАГРЯНИЙ.

БАГРЯНЕЦЬ ч. Назва трав'янистої рослини: hys[gl]e, багрянецъ трава (1642 *ЛС* 222).

БАГРЯНИЙ *див.* БАГРЯНИЙ.

БАГРЯНИЦА, БАГРАНИЦА, БАГРАНИЦА, БАГРАНИЦА ж. 1. Дорога тканна багряного кольору: Баграница, шарлатъ, албо едвѣ(б) багронѣ(и) фѣрбы (1596 *ЛЗ* 25); роу́гѣа, по(р)фира, че(р)вляеница, багряница (1642 *Лс.* 322); Багряница. Рыгуга (1650 *ЛК* 423).

2. Багряница: и такъ пѣ(с)ный воинъ о(т) прободѣния копейного. даль дѣшо свою в рѣки бѣжы. и неб(с)ны(м) // вѣще(м) вѣнчагъ. и мно(г)цѣнною баграницѣю одѣгъ (1489 *Чет.* 59 зв.-60); з'волоклѣи з' него баграницю и оболѣкли его въ одѣяніе его (1556-1561 *ПЄ* 118 зв.); Нынѣ ж баграница - то пѣнына слава, понеже и сам естъ блудничѣа глава (к. XVI ст. *Укр. п.* 84); *Образю:* ты вѣрный члѣче тѣлѣ своемѣ оучини // оубѣгѣю оде(ж)лѣ а мыслъ и дѣлѣ баграницѣю, и висѣюмѣ чїсти(м)... облѣци (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 215-215 зв.).

БАГРЯНИЧНИЙ *прикм.* Те саме, що багряный: hisginus, багряничний (1642 *ЛС* 222).

Див. ще БАГРОВЫЙ.

БАГРЯНИЙ, БАГРАНИЙ, БАГРЯНИЙ, БАГРЯНИЙ, БАГРЯНИЙ, БАГРЯНИЙ, БАГРЯНЬ, БАГРАНЬ, БАГРАНИЙ *прикм.* Багряний, густо-червоный, пурпуровый: видѣлъ ден есми жѣшоу чистоу и свѣтѣ ... баграницѣо ризѣ имѣла на собѣ (1489 *Чет.* 49); Тогды вышѣль исъ вынъ послѣчи трѣновый вѣне(ц) а баграпоую одежоу (1556-1561 *ПЄ* 429 зв.); вѣйско пак сплетшї терновъ вѣнец и вложїли на голову его и оу водѣне багрянное оболѣкли его (Володимир, 1571 *УЄ вод.* 94); Даруемъ убо отцу моему блажѣшному Селивестру ... попоразицу багряную, хламиду, червляентую рызу (Вільна, 1599 *Ант.* 540); Ирисова трава имѣе(т) цвѣтъ багра(и) (XVI ст. *Травн.* 477);

ostrifer, ostrin(us), ракови(и), баграти(и) (1642 ЛС 296);
purpure(us), багрянь, че(р)влять (Там же, 339); Багряна
хламида. Vestis purpurea. Punicca. Ph(o)enicca (1650
ЛК 423).

Див. ще **БАГРОВЫЙ, БАГРЯНИЧНИЙ.**

БАГРАНИЦА *див.* **БАГРЯНИЦА.**

БАГРАНИЦА *див.* **БАГРЯНИЦА.**

БАГРЯНО, БАГРАНО *присл.* Багряно; Обртыця;
Чирвоно я(к) кровь, албо багряно чинко (1627 ЛБ 149).

Див. ще **БАГРЕВО.**

БАГРАНОСТЕНЬ *прим.* Багрянистий: сьма тоє
травы баграностно (XVI ст. Траев. 250 зв.).

БАГРАНЬ *див.* **БАГРЯНЬЙ.**

БАГРАНЬЙ *див.* **БАГРЯНЬЙ.**

**БАГАЗИЄВЫЙ, БАКГАЗИЄВЫЙ, БАКАЗЫ-
ЄВЫЙ** *прим.* (пошитий з багазі - бавовняної тканини)
бавовняний: староста овуцкій... / ... виправуючи ся
тежъ на тую послугу... велель имъ приволоки
бакгазисвые блакитные до барвы своси мети (Краків,
1583 Арх/ОЗР 8/V, 235-236); А на (м)ни де(и) само(м)
на(и)пе(р)ве(и) взяли... кафтани(к) баказыєвы(и)
(Житомир, 1605 ЦШАК 11, 1, 4, 10).

БАГАЗИЯ, БАКГАЗИЯ, БАКГАЗЫЯ *ж. (тур.,
ар. bagazija)* бавовняна тканина, ситець: одъвало
чо(р)ное аксамит(т)ное бакгазією по(л)шито которое
справила ивановаа богаты(р)цевая и дала до цркви
через(з) пна дяда (Львів, 1579 ЛСБ 1033); взято...
є(р)мякъ... бакгазією по(л)шит[ы(и)] (Житомир, 1583
АЖМУ 51); взато бакгазе(и) локоть два (Володимир,
1590 ЖКК I, 312); по(з)ваны(и) побра(л)... ждпа(и)...
бакгазією по(л)шиты(и) з гафртками // срѣбрними
злоти(с)тymi (Вінниця, 1610 ЛИБ 5, II 4052, 149 зв.-
150); Багазія шака(р)латная дрѣвованая в квѣты (Львів,
1637 Інв. Усп. 75).

БАДАВЬЙ *ч. (тур. bedevi) (кiнь турецької породи)*
румак: Или не вѣдаемъ я(к) на ты(х) грѣды(х)
бадавѣа(х), вѣлаха(х), дрыкга(и)та(х), стѣпака(х),
единоходника(х), колы(с)ка(х), ле(к)тыка(х), бро(ж)-
ка(х), карыта(х)... вѣмѣстити не може(т) (1596 Виш.
Кн. 238 зв.).

БАДАНЕ, БАДАНИЕ, БАДАНЬЄ, БАДАНА *с.*

(*стл. badanie*) вивчєня, дослїдження, допукування,
вивїдування: а а зибвоу тебе пытаю и прошоу, абы(с)

пре(д)савзатога бадана грани(ц) не перескаковаль
(поч. XVII ст. Проп. р. 145 зв.); Сполѣчность вашѣ...
бе(з) омєшканыа охотнїю вѣмъ оказѣйте, правды
пїлнога баданья, слѣшными и звычайными цркви стой,
способами волне чинити допущѣйте (Єв'є а: Вильна, п.
1616 Прим. отех. 19); Яко бѣвѣмъ иныи а ныи сѣтъ до
грѣховъ рѣзныхъ побѣждаючи ... такъ ты(ж) и баданя
чина(т) еднїи (Київ, бл. 1619 О обр. 125); И насъ к тому
провѣдити абыхмо... з' оучинковъ, чинїли баданья.
Если бѣдєшь рахѣнокъ з' него за насъ брати... не рачъ
насъ карати (Вильна, 1620 Лям. К. 13); Възыскѣемое:
Тоє ѿ чѣмъ питанье и баданье бывѣеть (1627 ЛБ 20);

заглиблення, проникнення: Баданїє вугуръ сердцеъ
людскихъ и мыслей ихъ (Вильна, 1600 Катех. 21).

Див. ще **БАДАНЕСА.**

**БАДАНЕСЯ, БАДАНЬСА, БАДАНЬЕСЯ,
БАДАНЬЕСА** *с. (стл. badaniesic)* те саме, що баданє:
Тоє тежъ мы заховати вызнаваемо, заховавши
полнѣйшее о снюдѣ Никейскомѣ баданьєся (Київ,
1621 Кон. Пал. 595); емѣ самѣмъ дїши наїши злївїмо, а
пїлность, старанье, и баданьєса ѿ немъ на вмысль
мѣймо (Вильна, 1627 Дух. б. 85); Испытанье: истазанье,
выпытованье, вывѣдованьєса, розбиранье, баданьєса
(1627 ЛБ 50); Нехай теда кѣждый з' насъ себе пїлно
стережеть, абы свой Кр(с)тъ ѿвѣсти(в)ши, чѣжого
непосїль, абы не в' бада(и)єса ѿ житїи // ближнегѣ
ѣчи свои влѣпи(л)... але нехай свой Кр(с)тъ по(л)-
имовати и носїти любовнымъ и добровѣльнымъ оумыс-
ломъ старѣт'єса (Київ, 1632 МКСВ 284).

БАДАНИЕ *див.* **БАДАНЕ.**

БАДАНЬЄ *див.* **БАДАНЕ.**

БАДАНЬЕСЯ *див.* **БАДАНЕСА.**

БАДАНА *див.* **БАДАНЕ.**

БАДАТИ *дієсл. недок. (стл. badać)* (що) вивчати,
дослїджувати: И што головиѣишнхъ повѣдѣвъ албо
аркѣме(и)тѣ(и) // Николаєвєыхъ ширѣкость бѣдаючи,
вѣсполь и прѣтивъ стѣвачи оустѣвы щїфрон и
непохїбнѣи правды, не выпайдѣючи аїгѣ вымышлѣючи
ѿмышльныхъ фѣкѣтѣрѣ албо щїрклей землемѣ(р)скїихъ, в'
котѣрыхъ бѣвачисла бе(з) пожїткѣ зостаїли, правдѣ
выставити хотачи (Київ, 1619 Гр. Сл. 191-192).

Див. ще **БАДАТИСЯ.**

БАДАТИСЯ, БАДАТИСА *дієсл. недок. (стл.
badać się)* 1. (о чїм) Вивчати, дослїджувати (що): себе

не вѣдающыи, а ѿ вышши(х) на(д) себе рѣча(х) бадяю-
чійса, котрый не вѣдае(т), що са мѣг з ни(м) дѣати
боуде(т), а ѿ пришлы(х) часѣхъ практыкоуе(т) (Острог,
1607 Лѣк. 120); Тыє едиакъ Бѣзскіи sprawy рачей абы
шанованы и чѣны были, анѣжели абыса ѿ нѣхъ
гльбѣкѡ и шѣкаво бадано, потребдоють (Львѣв, 1646
Жел. Сл. 4 зв.);

(у чому) (зосереджуватися на чомусь) заглиблю-
ватися (у що): а е(с)ли ся хто хоче(т) гльбѣ(н) ѿ то(м) в
история(х) бадати то(г)ди емѣ то сна(д)не при(н)де,
што мѣг з великою працею (1582 Кр. Стр. 75); що
дѣброго бе(з) него... лѣде(м) можетса трафиги,
бадайгеса в писмѣ (поч. XVII ст. Проп. р. 149 зв.); не
годи(т)са анѣ пристоигъ в такѡвѣхъ лѣстахъ, то естѣ
в Николеѣвы(х) бадатиса и кохѣтиса и нѣми зрѣбитиса
(Киѣв, 1619 Гр. Сл. 185).

2. (о чѣм і без додатка) Допитуватися, довідуватися
(про що): Бѡлыше не бадайса, бо тайна естѣ, и справа
Дѣа с(т) вышше рѡзѣмѣ члѣного (Киѣв, бл. 1619 Ал. В.
249); а ѿ Бѣзѣ, кто оигъ естѣ вѣдлѣгъ прирожѣна, и на
котѡромъ мѣсцѣ, и якъ всѣ рѣчи з нѣчѡго оучивѣль и в
бѣтностѣ привѣль, зѡбла жаднымъ спѡсобомъ ѿ томъ
не бадатиса (Киѣв, 1627 Тр. 148); З вшелѡкою
пѣлно(ст)ю искавши и бадавшиса, и правдывы(х)
оуста(в) наслѣдовѣвши, нѣчѡго не ѡ(г)лѣмѣмо и нѣчѡго
не прикладѣмо (Киѣв, 1637 УЕ Кал. 87).

3. (чим, через що) (вишляти интерес до чогось) за-
рѣматися, захоплюватися (чим): Иле еиюколвскѣ ажъ до
сѣихъ часѡвъ такъ нашѣго яко прѣшлого вѣкоу ѡ(т)пезе
и оучителе црковныи вѣры нашѣи таемницы, хотѣли
пѣлнѣй оувѣжити, и тыми са бадати (поч. XVII ст.
Проп. р. 152 зв.); той з того а инныи з иного бѡкѣ я(к)
срѡжгѣи звѣрѣ напа(д)ши, цѣтѣ прѣкѡвѣдо ... шарпаемо
окрѣпѣ дѣалектѣнцкимъ оусилованѣемъ, и лѣпачками
бадаемьса пороже (Киѣв, 1619 Гр. Сл. 205); И Бо(з)-
ского естества албо прирожѣна допвститъ ли тобѣ
бадатиса чере(з) землемѣрное цыркѣловѣнѣе и рысовѣнѣе
(Там же, 272).

Див. ще БАДАТИ.

БАДЕЦЪ ч. Заохочення, стимул: Бадетѣ. Stimu-
lus. Calcar (1650 ЛК 420).

БАДЛИВЕ присл. Делитливо, з цікавістю:
Прѡдокъ нашѣ Адамъ инши рѣчи зоставивши ѿ Бѣзѣ
рачей выбадоваль са и ѿ его прирожѣно ясне хочаши

бадливе выпытова(л) (Киѣв, 1627 Тр. 148).

БАДЛИВЫЙ прикм. (стл. badliwy) допитливий,
цікавий: Въ таемницы божіи бадливыи очѣи впустивши
(Киѣв, 1621 Коп. Пал. 921); всѣ... сѡды Бѣжін вѣдати не
мѡжнаа естѣ рѣчь, и дѣла тогѡ належитъ пѣмъ не бѣти
в томъ бадливыи (Киѣв, 1625 Коп. Каз. 39).

БАЕВЫЙ прикм. (пошитий з баї) байковий, заст.
басвий: оныє закопали ... въ гумѣе того ивана Кузки ...
чамарѣ две, одна чырвоная фалендишовая, лисами
подшитая, а другая басвая чорная, кроликачи чорными
подшитая (Волюдимир, 1625 АрхОЗР 6/1, 458).

БАЖАННА ж. Назва трав'янистої рослини:
супостамбе, бажа(н)на трава (1642 ЛС 151).

БАЖАНТЬ ч. (стл. bažan) фазан: Бажантъ
птѣица. Phasian(us) (1650 ЛК 423).

БАЖАНЪ дієприкм. у знач. ім. Бажаний. Вл. н.:
Калинтъ бажагъ (1649 РЗВ 193).

БАЖЪТИ дієсл. недок. (що від кого) 1. Бажати,
прагнути, хотѣти: Али, хрестіанине, смотри, ци
можешъ учинити тулко дѣль, кулко бажитъ (слово
бажитъ закреслено. - Прим. вид.), желастѣ выдѣ пастѣ
Христѡсь, ци нѣгъ, ци можешъ держати усѣ заказы до
кушца? (XVI ст. ЛС 11); Вѣруйме, ажъ воскресеме
изъ гшилости на пожитокъ вѣчнѣи, котрого бажиме
выдѣ Бога (Там же, 57).

2. Вимагати: а они умругъ у грѣхохъ, та потумѣ
мутъ бажѣти выдѣ пастѣ душѣ ихъ (XVI ст. ЛС 153).

БАЗА ж. Порттик, колона; нижня частица колоны:
за слѣд(н) до попо(в)ского домѣ з базою ... далисмы
павлѣ мѡрально з роботою, с камене(м), с привозомъ
зло(т) д (Львѣв, 1592 ЛСБ 1037, 76); на базаматѣ
теса(л) с тою базою (Львѣв, 1592 ЛСБ 1039, 1).

БАЗАЛЪЙ ч. Діал. бѣзалій "похтѣи, неповорот-
кий". Вл. н.: Ва(с)ко Базалѣи (1649 РЗВ 134 зв.).

БАЗАМАТЪ ч. (?): пороховано е(с)тѣ ни(ж)е
кро(м) тоє шѣдки чѣс... на базаматѣ теса(л) с тою
базою (Львѣв, 1592 ЛСБ 1039, 1).

БАЗАНОВЕЦЪ ч. (лат. Lysimachia) вербозілля:
востѣвліє зѣлье естѣ, базанѡвецъ (1596 ЛЗ 37).

БАЗИЛІСКЪ, БАЗІЛІСКЪ ч. (пол. bazyliisk, гр.
βασιλίσκος) василіск, янѣрка: Дай ей по тыхъ
выкипѣныхъ з неи Падѣлѣцахъ и Базіліскахъ бе(з)печне
ходѣти, а потопѣти Лѣва и Смѡка (Вильна, 1620 См. Каз.

28); Трѣбно бовѣмъ томѣ по аспидѣ и базиликѣ стѣпати (Вільна, 1627 *Дух. б.* 223).

Див. ще **БАЗИЛИШОКЪ, ВАСИЛИСКЪ.**

БАЗИЛИШОКЪ ч. (*стп. bazyliyszok*) *перен.* Злобна (злісна) людина: Нехъ вѣрокъ тернѣ мѣдрости тепѣрь колеть смѣтныхъ // Базилишковъ Оуигѣтскихъ, Аспидовъ шкрѣпныхъ (Київ, 1632 *Єах.* 295-296).

Див. ще **БАЗИЛИСКЪ, ВАСИЛИСКЪ.**

БАЗИЛІЙСКИЙ *прикм.* (*який стосується василіан - членів ордену св. Василія*) василіанський: Дрѣйїт епѣашъ, силѣдсь, пото(м) гѣдсь назвѣный, аї, исторіи синѣдѣ базилиійского ширѣце, а прѣве явше показѣеть, же не сѣми бискупѣ на синодѣхъ мають гѣлосы рѣзниці а споры ро(з)стрыгѣиы мѣгдѣче (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 55).

БАЗИЛЪШКОВЪ *прикм.* Василііковий, янѣрковий: третего днѣ зашь слышѣали тамъ страшныи шарканя базилѣшковѣ и тыжъ иншыи барзо дивныи потворѣе (Вавілон, 1635-1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 711).

БАЗІЛІСКЪ *див.* **БАЗИЛИСКЪ.**

БАИЛЯ ж. Знахарка, *діал.* баїля: А вы, ицѣ хрестяне, коли упадаѣте у якую конѣцѣнъ дяволѣу, албо у страхъ смертнѣый, албо у кваръ, не идѣте нко баилямъ, албо нко ворожкамъ, албо нко (кому иншѣму), али лишѣ учини молитву правую смиренѣую (XVI ст. *НЄ* 114); А мы, дурныи, коли єсѣе бетѣжгѣ, а мы идеѣе нко баилямъ жѣнамъ, шго бы намъ баяли (Там же, 155).

БАЙ ч. Знахарство, *діал.* бай: Дѣля того, братя мои любѣи, познавайѣе, ажъ у нашѣу неволи не могутъ помѣчи бай, тай нѣякъ лѣкѣи, тай ин зѣля безъ помѣче (*в ориг.* почс. - *Прим. вид.*) Христовѣн (XVI ст. *НЄ* 59); усякий бай не игыная добрѣта, лишѣ єсть дявулская молитва (Там же, 155).

БАЙДА ч. Байда, гульвіса. Вл. н.: Марко байда (1649 *РЗВ* 140).

БАЙДАКЪ ч. (*річкове судно*) байдак: розказали имъ давати мыга в томъ именоу вапомъ... ѡ(т) ба(и)дака - по шести, а ѡ(т) чолгѣну... по тры грошы (Вільна, 1558 *ТУ* 88); на завтрь... ба(и)дако(в) пѣи и чо(л)нѣ(в) безъ личбы спалили жебы сѣ поляци не мѣли чи(м) перевѣзти на та(м)гую сторону (серед. XVII ст. *ЛЛ* 169).

БАЙДИКЪ ч. *Діал.* байдик "дерев'яна підставка під вѣйя або дншлю", *рос.* байдик "батіг, палка, хворостина". Вл. н.: Хвѣ(л)ко ба(и)ди(к) (1552 *ОЧерк.З.* 13).

БАЙКА ж. 1. (*твір алегоричного змісту*) байка, казка: Отколь на око видѣти даѣтся, же приведенная отъ Креузы отступника о Митрофанѣ патриарѣ ... повѣсть, якобы єго мѣль святити ... папа Римскій, єсть у насъ Езѣпова о колѣдѣ на мори здалѣка видѣна байка! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 637).

2. (*про щось небувале*) вигадка, байка, небилиця: бѣсны, казка, слѣво, байка (1596 *ЛЗ* 28); И хтожъ такъ шалєный будѣть, жебы таковымъ вашимъ баснямъ верити мелъ? Знать, ижъ тотъ... который нерозмыслєне тую байку зложилъ, николи папежа ... не видѣлъ! (Володимир, 1598-1599 *Видн.ПО* 1111); тотъ за(с) же мѣдѣдъ заби(л) сѣлою своєю заслѣжѣиль абы бытъ в' нѣо принаты(и) и межѣ звѣздѣми поставлєнный то єдѣтъ ба(и)ки пога(и)скѣе (поч. XVII ст. *Проп. р.* 203); Бѣсны: Кѣзка, байка, вѣмѣслъ (1627 *ЛБ* 5); Тѣ южъ Аглѣсь, ѡ Мѣзо перєста(в) зѣстарѣлымъ Прєшлы(м) бѣйко(м) вѣбрѣти, внима(и) єр(л)цємъ смѣлы(м) (Київ, 1632 *Єах.* 301); Бѣсны звѣгомыа: Вѣкѣтѣчныи, вєстыдлѣвыи Пѣсны, Гѣдки, и Бѣйки (Львѣл, 1642 *Жел. П.* 7 зв.); єсть єдина бѣйка написана в' кнѣгахъ нашѣихъ рѣснѣхъ, якѣбы аптѣхристъ мѣльсѣ народѣти вѣ єр(с)лѣимѣ с червѣцѣ, але то ба(и)ка що то писѣлъ лѣжъ (Чернігѣв, 1646 *Перло* 137 зв.).

БАЙКОПОВѢДАЧЪ ч. Байкар: Баснослѣво: Байкоповѣдачъ (1627 *ЛБ* 5).

БАЙРАКЪ ч. (*тур.* bayrak або buyak) 1. Байрак: отписую... предкомъ моимъ вєс єснокоснѣе и пахотнѣе заходи и байраки (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 14); до... Плюского лѣса повинно битъ дванадцѣтъ байраковъ (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16).

2. Вл. н.: ва(с)ко байракъ (1649 *РЗВ* 327).

БАЙРАМЪ ч. (*тур.* bayram) (*релігійне мусульманське свято*) байрам: Бы дѣль бѣтъ ѡ(т)нѣ владѣнєе побывѣти в крѣмѣ, в перекѣпѣ... ѡбѣчилъ тамъ яко... вєъ нево(л)ниці байрамъ тата(р)скій ѡ(л)ностайнєе с татѣрами ѡбходѣти по неволи мѣса(т) (Острог, 1598 *Отп. КО* 18); Западѣся жъ ты зъ онѣмъ твоимъ байрамомъ Татарскимъ! (Володимир, 1598-1599 *Видн. ПО* 1067).

БАЙРАЧНЫЙ, БАЙРАЧЪНЫЙ *прикм.* у знач. ім. Байрачний. Вл. н.: Иванъ Ба(и)рачны(и) (1649 *РЗВ* 374); Конъдрагъ ба(и)рачны(и) (Там же, 385).

БАЙРАЧОКЪ ч. Невеликий байрак, байрачок: отписую пасеку будущую на Чутцѣ, с пчелами и дванадесѣтма байрачками (Чигирин 1600 ЧИОИЛ VIII-3, 14); зъ доброй волѣ моеѣ продала пасеку свою ... зъ байраками и байрачки и изъ рѣчкоу Макаровою (Чигирин, 1630 ЧИОИЛ VIII-3, 17).

БАКАЗЫЄВЫЙ *див.* **БАГАЗИЄВЫЙ.**

БАКАЛАРЪ, БАКАЛАВРЪ, БАКАЛЯРЪ, БАКАЛАРЪ ч. (*лат.* *baccalaureus*) учитель, бакалавр, бакаляр: Мы суди и едначи полюбовны: Иванъ Богданович Сопѣга ... маршалок воеподарьскый, а Мартин Тѣрь, секретар папа воеводы Вилниского, а бакаларъ княза бисѣпа Лѣвцоваго (Краків, бл. 1531 АС III, 390); маєть Ее Милюсть, пани дядинаа моа, бакалара статечного, который бы ихъ навжи Латинского писма добре вѣнити могъ ... в домѣ моемъ велѣтъ вѣчитъ (1577 АС VI, 74); тысяче(и) по(л)и горы золоты(х) шѣ [Сагайдачский] на школу ..., на выхованье бакалавровъ вѣчюны(х) лекговалъ и вѣшными лѣты на пожитокъ и(х) шѣфѣровалъ (Київ, 1622 ЛСБ 486, 1); фундовано на убогих школяровъ петдесѣт золотых, а бакалярови другую, - то снаг школяровъ не доходитъ (Луцк, 1640 АрхЮЗР I/VI, 757).

БАКАНЕ с. Лаяння, лихослів'я: Запрѣщѣнїе: Загроже(н)є, бака(н)є, фѣжкѣнє, лад(н)є (1627 ЛБ 42).

БАКАТИ *дієсл. недок.* Лаяти, лихословити: Обличаю: стрѣфѣю, фѣжкѣю, бакаю, злословлю, прекопываю, обѣавляю, напоминаю, оупоминяю, на бчи вымѣтѣю, поганбляю (1627 ЛБ 148).

БАКЛАНЪ ч. Баклан. Вл. н.: Трохи(м) бакла(н) (1649 РЗВ 73).

БАКШТА *див.* **БАШТА.**

БАКЪШТА *див.* **БАШТА.**

БАЛАБАНЪ, БОЛОБАНЪ ч. (*тур.* *balaban*) 1. (*різювид сокола*) балабан: Цена птаха(м) хованымъ на мысли(в)ство... ястребъ велики(и) три рубли гроше(н) Болоба(н) два рѣбли (1566 ВЛС 99 зв.).

2. Вл. н.: пан Манойло Болобан (Володимир, 1583 АрхЮЗР 8/III, 365); Стѣпаса оугѣда и пѣнїое постановленє межи ... Яно(м) димитріє(м) сѣликовскимъ ... а межи ... гедїономъ балабаномъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 28 зв.); Иванъ болобанъ (1649 РЗВ 185).

БАЛАКА ч. Балакуи, базїка, *діал.* балакай. Вл. н.:

Мелешько Балака (1649 РЗВ 127).

БАЛАКАЛО ч. Балакуи, базїка, *діал.* балакало. Вл. н.: Богданъ Балакало (1649 РЗВ 146 зв.).

БАЛАМУДЪ *див.* **БАЛАМУТЬ.**

БАЛАМУТИТИ *дієсл. недок.* 1. (кого, ким і без доуатка) (*обдурювати, збивати з пантелику, крутити*) баламутити: ингыше мудрѣей баламутятъ, бо часу певного не положили (Вільна, 1595 Ун. гр. 158); владыки // в листехъ з рїмѣ писаныхъ, не толко же грѣческой релѣи лю(л)ми? бе(з) встѣдѣ баламоутили, покрываючи свое в(т)ствѣ члѣнє, але ... оудавїти то, же релѣа грѣческаа вѣдѣе имъ есть чере(з) насвѣтшего в(т)на захована и надымѣтиса тымъ смѣли (Острог, 1598-1599 Апокр. 45-45 зв.); Ты менє wszecdy balamutysz. A szlo sie nie hodyt rādysz (Раків, поч. XVII ст. Траз. 3); мнѣго на(с) такѣвы(х), и(ж) прѣвдѣ бѣбѣи не хѣчемо вѣрокїти ... рѣхлѣ(и) воро(ж)ка(м) оувѣрим кгда бѣдѣ(т) баламоутиги (1645 УЄ №32, 70); свѣтомъ баламутити - баламутити, крутити свѣтом, обдурювати: На остатѣку чыпигъ зменѣку о калєспдару повомъ. И тамъ покажется, же ани нового, ани старого не розумеетъ, а только свѣтомъ баламутигъ (Вільна, 1599 Лит. 517).

2. Наговорювати, вигадувати, плести: I szlo la bisowa doczka balamutyt tuboy menє tutaki nie baczyt (Раків, поч. XVII ст. Траз. 2).

БАЛАМУТНЫЙ *прикм.* Брехливый, неправдивый, обманний: многие зъ нихъ зъ манастирѣй поуткавши, а ставшисє бегунами, толко гроши баламутными повєстѣми собираютъ (Рожанка, 1598 Л. Пот. 1023); ашѣтихре(ст) ричи(т) своими клѣтвами обѣ(т)шицами ... и и(н)цими баламу(т)ными вымы(с)лами своими (XVI ст. КАЗ 631 (на полях); И такъ тою проклєстою ересю своєю, снѣ неслыханюю, Русь поблазилъ, же его книжкамъ баламутнымъ лѣпѣй, пнжъ свангелїи, вѣрятъ! (Вільна, 1608 Гарм. 180).

БАЛАМУТНЯ, БАЛАМУТНА, БАЛАМУТЬНЯ ж. Те саме, що баламутство: Если же прищоль агтихристъ, чыли его снѣ ожидати масшъ, — абысь потомъ, будучи геретычєскими баламутнями уведєный и сподѣваючысє, же папєжъ есть агтихристомъ, власного г: правдивого агтихриста ... не прогледѣлъ. (Вільна, 1595 Ун. гр. 149); але только

тщеславия, пыхы и надутости полни, а небылицы змышляючи, баламутнєю ся бавяць (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1017); прѣто(ж) то संबѣдо(м) звѣтиса не мѣже(т), але все естъ фрѣшкою баламѣтнєю, блазѣнство(м) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 58); Комужь тутъ лепей верыти: чы Филястовой баламутни, чы ... листрыкейскому ихъ соборови, которымъ затлумляючы правдивый флорентийский соборъ, оалшивый якисъ ... подкидають? (Вільна, 1599 *Лит.* 965); вѣдаю же то сѣть фрѣшки и баламѣтнѣ погѣтскіе (поч. XVII ст. *Проп. р.* 203 зв.); якуюсь баламутню и небылицу о томъ соборѣ недавно въ друку выдали (Вільна, 1608 *Гарм.* 179); Таа лжѣ: Клѣмство, блѣдъ, лганье, баламѣтна (1627 *ЛБ* 59).

БАЛАМУТСТВО с. Брехня, онукаство, баламутство: слышалѣ(м) вправдѣ лечь такъ веле е(ст) баламѣ(т)ства ижъ не вѣдати комѣ вѣрити (к. XVI ст. *Розм.* 23 зв.); Не все ли отъ молодости ажъ до старости нынѣшнего часу въ сварахъ, тяжбахъ, судахъ, правахъ, практикахъ, лжехитростяхъ, абы баламутствомъ ближнего звитежилъ, животь свой проводили и нынѣ провожаютъ? (1603 *Пит.* 101); штрѣби(и) по(л)мѣ(р)ковъ 3 ѡ(т) шко(л)но(и) фѣры продалѣ(м) ... ѡстато(к) до конѣ(ч)игѣ(н)шого и(х) баламу(т)ства завѣси(ли) (Львѣв, 1622 *ЛСБ* 1049, 2 зв.).

Див. ще БАЛАМУТНЯ.

БАЛАМУТЬ, БАЛАМУДЪ ч. Онукаець, баламут, крутій: Што са трафило и то(му) баламѣтови исидорѣ м(л)ромѣ ... емѣже вм(с) подражатели ѣстеса стѣли (1598 *Виш. Кн.* 277); вѣди(т) ми са же бы на хоути остѣти мѣѣли, а поготовью тепѣрь вѣдаю пѣвие же зостѣнѣтъ, такъ поступиѣте баламѣто(м) кѣрка на костелѣ показѣю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198 зв.); Смотрижь, хрестияньский брате, яко ся тотъ баламутъ не чуетъ, и самъ себе своимъ козикомъ пилаеть? (Вільна, 1599 *Лит.* 805); ри(х)лгѣй заправ(д)ы ты(м) баламутомъ оувѣримо тое же яко же ты(м) воро(ж)кам (к. XVI ст. *УС* № 31, 135 зв.); Не слухай же тыхъ баламутовъ, которые тобѣ владут, ижбы тамъ церковь божія правдивая мѣла быти, где владза свѣтская з духовною змешалася (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 56); Блѣдывый: Соуеслѣбный, сватоглѣбый, проужномѣбный, лгѣрь, баламѣтъ (1627 *ЛБ* 11); falsidicus баламѣ(д) лыга(р) (I пол. XVII ст. *Сем.* 82).

БАЛАНДА ч. *Диал.* баланда "нудный балакун; неграбна людина". Вл. н.: Ѡсигъ бала(н)да (1649 *РЗВ* 363 зв.).

БАЛБЕРЪ *див.* **БАЛВЕРЪ.**

БАЛБЪРЪ *див.* **БАЛВЕРЪ.**

БАЛВАННИЦА, БАЛЪВАНЪНИЦА ж. Язичницька святиця: тоюжь милостью и вась геретикове милуютъ... а ваши церкви балъвангынцями называютъ (Вільна, 1599 *Лит.* 977).

БАЛВАНОКЪ ч. Невеликий ідол, божок; бовван: Ѡсобливе напро(л) ѡ Іодѣ Мажкавѣю, который въ Ибигѣ Крѣла великого мѣстѣ, кгда м(л)д) ... ѡ(т) неприятели побитый и посѣченый видѣ(л), и пѣзѣхи и(х) вытрѣсѣючи, захованый балванки попаходи(л), заразь дла очищѣна ... грѣхѣ ... спорадилъ офѣрѣ (Киѣв, бл. 1619 *Обр.* 106).

Див. ще БОЛВАНЕЦЪ.

БАЛВАНСКИЙ, БОЛВАНСКІЙ, БОЛВАНЬСКИЙ *прикм.* Поганський, язичницький: црѣ же бы(ст) оу велико(м) розмышлѣнны. и в тоузѣ ... што его наоукою слава(т) х(с)а ба̄ а болванская честь погибае(т) (1489 *Чет.* 59 зв.); Іерусалимъ и королѣ его ... которыми поганского балванского шаленства перешли безеснѣостями своими, котории, зъ балванскихъ оферѣ радуочися, чародѣйствомъ вшелякимъ, ворожками и пташымъ вѣщованемъ обходячися, чого напротивъ самого Бога навчмышляли! (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* 836); Веласоръ: болванскій плѣць, або сѣно, держѣвца лѣски (1627 *ЛБ* 193).

БАЛВАНЪ, БОЛВАНЪ, БОЛЪВАНЪ ч. 1. (*не-р християньске божество*) ідол, божок, бовван: люди ... почали грѣшно и безаконно жити, идоломъ и болваню(м) слѣжити (1489 *Чет.* 18); А была тая долина Єрозолиме где стерва и и(н)шие плюга(в)ства вывожено и для того тое ме(ст)цо в обридло(ст) пришло и(ж) та(м) первѣ(и) балвохва(л)ици де(т)ки свои Молохови балвану оферовали палили (Хорошѣв, 1581 *С. Пел.* 5 зв.); истѣкѣтъ, вѣлитый болъванъ (1596 *ЛЗ* 51); пыгѣо што розмѣеть, о ѣномъ оуріи навшшомъ нерѣю, который за ахаза к(р) блгарь збѣдовѣлъ, на которомъ самъ и с короле(м) балваномъ асирійскимъ офѣровѣлъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 63); кланалася в той горѣ бо(л)ваню(м) а не бѣу (к. XVI ст. *УС* № 31,

69 зв.); що за тёмно(ст) была и солемонова, же ... ба добродѣа своего ѡ(т)стоупивши балвано(м) ѡфѣры приносиль? (поч. XVII ст. *Проп. р.* 188 зв.); Такъ поганскій рѣтины, и(ж) дѣмбискіи балваны бѣлы, ѡ(т)вѣржены ты(ж) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 24 зв.); Комедіи обычаемъ поганскимъ отправають. Образы истуканныя, мѣсто малеваныхъ, мають, обычаемъ балвановъ языческихъ противу св. Отца (бл. 1626 *Кир. II.* 27); Велесепфонтъ: Болванъ вѣгрѣ полнѣшого, потаёмны(и) зѣркала, або одрѣжѣте(л) полнѣсны(и) (1627 *ЛБ* 192).

2. (статуя із зображенням нехристиянського божества) ідол, кумир, бовван: У Афинскъ много множество болвановъ было (Супрасльскій монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 61); видачи то ігѣмци послѣдшѣнства папе(э)ского зобравшиса с процесією ... и з великимъ вѣтесаны(м) балвано(м) вмѣсто кр(с)та г(с)дна, вѣдле ... обычаю вы(ш)ли (Острог, 1598 *Ист. фл. сн.* 36 зв.); а инши люде ... жобы са не клапали ... бо(л)вано(м) золоты(м) и сребренымъ мѣденым и камены(м) и деревены(м) которыи ани видѣти моу(т) ани слыше(т) ани ходити (XVI ст. *КЛЗ* 621); и(х) [поганъ] богбвъ ... ро(э)ныи зѣрѣта тагѣли, балванъ-сатоурно(в) оужѣ; бахѣсовъ тигры (поч. XVII ст. *Проп. р.* 199 зв.); болвана оного на землю звергла и скрушила (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 45); Зачи(м) не ѡ томъ е(ст) рѣ(ч), але ѡ рѣзности междѣ образо(м) на табличци малѣванны(м) и между вѣтесанны(м) балвано(м) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 31); Не дѣинишь собѣ балвана, албо рѣтогѣ образѣ, ани жѣдциогѣ подобѣнства ты(х) рѣчѣй, котѣрыи сѣгѣ на нѣбѣ вѣзгорѣ, и // котѣрыи на земли нѣзжѣ (Львѣв, 1646 *Зобр.* 83-83 зв.); А такъ весь лѣбѣ вшю(л) до дѣмв Саада и збѣрили егѣ, и олтари и балваны егѣ поламѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 332);

(надгробний знак) статуя: собра(в)ши попе(л) и ко(с)ти я(к) бы(л) ѡбыча(и) в рымя(и) стары(х), в трѣ(и)ву (в)ложили, та(м) же пото(м) бо(л)ва(и) ... по(с)тавили (1582 *Кр. Стр.* 86).

БАЛВЕРЧИКЪ, БАЛВЕРЪЧИКЪ, БАЛВИРЧИКЪ ч. 1. Те саме, що балверъ: черевки и капаны того балверъчика найшли подѣ лужкомъ (Луцк, 1596 *АрхЮЗР* 8/III, 474); опатрыный Войтехъ столяръ через ... шляхетного Крингофа Шуку, на того балверъчика ... жаловаль (Там же); самъ отецъ владика ...

взявши пожици, голову на чотыри стороны сам стрыг, а потомъ балвиръчикови ... стрычи казал (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 1/VI, 312);

помѣчник або ученъ перукаря (голяра): оного безъ вшелякое причины оголилъ и балвиръчикови потомъ казалъ голити (Володимир, 1603 *АрхЮЗР* 1/VI, 339).

2. Вл. н.: Станиславъ ... балверъчикъ (Луцк, 1596 *АрхЮЗР* 8/III, 475).

БАЛВЕРЪ, БАЛБЕРЪ, БАЛБЪРЪ, БАЛВЪРЪ, БАЛВЪВЪРЪ, БАРБЕРЪ, БАРБЪРЪ, БАРВЕРЪ, БАРВИРЪ, БАРВЪРЪ ч. (смп. *barbicrz, balwiercz, фр. barbier*) 1. *заст.* Цирульникъ: Ремесники Кравъцовъ в мѣсте г(с)дре(и) домовыхъ е̄ ... ба(р)ве(р) ѡди(и) (Володимир, 1552 *ОВол. З.* 201 зв.); по вы(и)стыю князя булыги с тоѣ светлицы по(д)ня(л) есми ... пана келемета // ѡкру(т)пе зранѣно(г) ... и по ба(л)бера по(с)лѣли есмо (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31-32); панъ Ива(и) Бо(р)зобогаты(и) ... у мене тую па(т) па(и)цыро(в) кгва(л)товне в госпѣде мое(и) в У(р)баца, ба(л)вера, взалъ и ещѣ мене самого бити хотель (Луцк, 1573 *ТУ* 155); а кгда ... обачили, же балбѣръ Горуховскій не можетъ ему досыть учинит и помочи, послали по лепного балбѣра (Луцк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 375); тот балвѣръ ехати не хотел (Там же, 381); Бо и ба(р)вѣръ кгда бы хоро(г) во еди(и) днѣ лѣчи(л) а в дрѣги(и) запедба(л), мѣсто злѣче(и)я в болшую бы хоробѣ его приправѣ(л) (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 6 зв.); и ничого... впомянатиса не маю а(ж) ли на ба(р)вѣра и на справѣ а(ж) до вылече(и)я моего давано и досы(т)ся сталю (Житомир, 1609 *ЦЦИАК* 11, 1, 5, 43 зв.); у балвира Рачъковского... мимо тую госпѣду идучы, перед воротами... заспывали, хотечы ялмужъну отрымат (Луцк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754); призвала барвѣра, и оголи ѣ плѣницѣ волосѣ егѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 187).

2. Вл. н.: Якубъ барбѣръ (Луцк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 386); Я(с)ко ба(л)бѣръ (1649 *РЗВ* 45); Ярема Ба(л)вѣръ (Там же, 392 зв.).

Див. ще **БАЛВЕРЧИКЪ.**

БАЛВИРЧИКЪ *див.* **БАЛВЕРЧИКЪ.**

БАЛВОФАЛСТВО *див.* **БАЛВОХВАЛСТВО.**

БАЛВОФАЛЬЦА *див.* **БАЛВОХВАЛЦА.**

БАЛВОХВАЛСТВО, БАЛВОФАЛСТВО, БАЛ-

ВОХВАЛЬСТВО, БАЛХВАЛСТВО, БОЛВОХВАЛСТВО с. (стл. balwochwalstwo) ідоловірство, ідолопоклонство: Што если естъ балвофалство, яко геретыкове мовять, тогдыжъ папезъ не толко жебыся мѣль надо вси боги и светые выносити, але ся и Богу и светымъ под[д]асть, а не толко болвановъ фалити не заказуетъ (Вильна, 1595 Ун. гр. 153); папѣжа за христа мѣти то ест балхвалство (поч. XVII ст. Вол. В. 73); Мно́го кроле(в) было ... которіи не бы(ли) годни того абы што ѿ ни(х) писано, абовѣ(м) загаси(в)ши слѣво Бжїе, до болвохва(л)ства са вѣргли (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 14); двоакій ме(ч) намъ подае(т): единъ противъ балвохва(л)ства готѣвый ѡбнажѣнный, а дрѣгый противъ незбѣжного... недѡвѣрства зготованый (поч. XVII ст. Проп. р. 138 зв.); по ѡно(м) то чождоло(з)ствѣ и забїйствѣ, пото(м)ковъ его балвохвѣльство, могла загладити и покрыти ѡ(т)цевскаа его пѣма(т)ка (Острог, 1607 Лѣк. 101); Азали, ... не явное естъ балвохвѣльство Дѣрсѣв, зблѣтѣ, и срѣбрѣ клѣнатиса (Київ, 1632 МКСВ 277).

БАЛВОХВАЛЦА, БАЛВОФАЛЦА, БАЛВОХВАЛЦА ч. (стл. balwochwalca) ідоловірств, ідолопоклонник: А была тая долина Єрозоліме где стерва и и(н)шиє плѣга(в)ства вывождєтє и для того тое ме(ст)цѣ в обридло(ст) пришло и(ж) та(м) первє(н) балвохва(л)ци де(т)ки свои Молохови балвану ѡферовали палили (Хорошів, 1581 Є. Нег. 5 зв.); Бо тежъ насъ такимижъ балвофалцами, а ещє спроснѣйшими, нижъ папезынкѡвъ, зовугъ (Вильна, 1595 Ун. гр. 146); если бы балвохвѣлца лаванѣ, часѡу пєюугѣ іаковѡвы не продблжилъ, жадєтє бы не вѣдалъ, якъ іаковъ рахїль любїлѣ (поч. XVII ст. Проп. р. 157); Христїанє правѡвѣрныи покло(п)инцы и оучтївость образѣмъ с(т) выражаючїи, не сѣ(т)... балвохвалцєми (Київ, бл. 1619 О обр. 7).

БАЛВОХВАЛЬСКІЙ прикм. Поляньскїи, язичницькїи: манасїа, котѡрыи... црковѣ замкнуулѣ, а ба(л)вохвѣльскїє слоуж(ж)бы на ѡшѣка(н)є людїи па(э)бытѣ вывы(ш)ши(л), и зо всѣ(х) крѣлє(в), їле и(х) было пере(д) нимъ былѣ не(э)божнѣйшимъ (Острог, 1607 Лѣк. 25).

БАЛВѢРЪ див. БАЛВЕРЪ.

БАЛЦА ч., розм. Балца. Вл. н.: я дей, водлє

росказаня... пана моего, з бояры полонскими Иваном Гарабурдою а Иваномъ Балдою, тыи вси шкоды... списавши, и то на вряде замку Луцком оповєдал (Луцьк, 1561 АрхїОЗР 8/VI, 100).

БАЛЕНЯ, БАЛѢНА ж. (лат. balena) кит: И напервѣи, повелѣ бѣгъ водѣ; да изведе дїшоу жївоу, рїбы, кїтовъ велїкихъ и балєнь мнѡжество и гадѣ всѣкїи въ водахъ (Почаїв, 1618 Зєрц. 13); balana балѣна рїба (I пол. XVII ст. Сем. 35).

БАЛІКЪ ч. Балик. Вл. н.: Романъ баликъ (1649 РЗВ 200).

БАЛКА¹ ж. (гр.) балка. У складї вл. н. Грузька балка: Волсвачєвскїє байраки, якихъ мєємъ восемь... зъ нижшеї головы, въ зїдши от жбира, гдѣ могила, и от Грузкой балки... - то все синови моему Андрею и петѡтъ копѣ грошей (Чїтирин, 1600 ЧИОНЛ VIII-3, 14).

БАЛКА² див. БАЛЪКА.

БАЛОВАТИСА дієсл. недєк. (покриватися хвїльми) хвїлюватися: далѣко мѡре пєкє(л)ное балѡуєтєса и мрѣкомъ покрывѣєтєса (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 158).

БАЛСАМОВІЙ, БАЛСАНОВІЙ прикм. Бальзамовий, бальзамний: ѡбѡнанїє якъ мнѡго тагнє(т) вѡнїюстїи, заживѣєтъ крокосѡвъ и балсамѡвы(х) крѡпєлєкѣ шуѡкаєтѣ? (поч. XVII ст. Проп. р. 175 зв.); їѡсифъ... плащєнїцѣ коупїлъ и мѣстами ба(л)-самѡвыми тѣло помѣзаль (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 100); Абы тѣє, котѡрыє помѣздѡтєса, были блѣгодха(н)ныє бѣгви // для чоґо, еслїбы мїро было вывє(т)рєлѡє, тѣкѣ, жебы запѣхѣ ба(л)самѡвого не было чоутѣ (Львѣв, 1645 О тайн. 28-29).

БАЛСАМЪ, БАЛЪСАМЪ ч. (лат. balsamum, гр. βάλσαμον) бальзам: а когда не моглѣ еси вшєтєчнїи, своєи жа(ж)лѣ догодити, то чини(лѣ) еси сѣбѣ при(с)маки ... то бѣди(н)ками ѡбытими, то квѣту.ми па(х)нѣчними, ля(э)нями, ба(лѣ)самами, мѣзикоґо, спѣваками и иними играми, до нечистѡсти способѣми (Чорна, 1629 Дїал. о см. 272); Естѣ олїва зъ балсамѡмъ змѣшапаа, до котѡрыхъ тї и иншыи олѣїки палївчїи примѣшѣвѡдѣтєса для блѣгодхѣнїа (Львѣв, 1642 Жєл. О тайн. б); И такѣ Тѣло Гїє, їѡсифъ сѣ Никѡдїмомъ помѣзали, мѣстѣми дорогїими; ба(л)самѡ(м), и измїрною (Чернїгїв, 1646 Перло 95 зв.).

БАЛСАНОВЫЙ див. БАЛСАМОВЫЙ.

БАЛТА ж. (тур. *balta*) (сокира, насаждена на довший держак) *диал.* балта: тых всих верхуменованыхъ студентовъ своихъ оружно, с кордами, шаблями и балтами для взятя кгвалтомъ ... з монастыра и з школы брацкое выправили (Луцк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 593).

БАЛУШИТИ *диесл. недок.* (пол. *bałuszyć*) версцати, галасувати: *Dyla toho tobi powidaću nie bałuszy* Wo wózmiesz kiom zá vszy (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 3).

БАЛХВАЛСТВО див. БАЛВОХВАЛСТВО.**БАЛЬВЪРЬ див. БАЛВЕРЬ.**

БАЛЪКА, БАЛКА ж. (стл. *belka, balka, исл. Balken*) (дереваина колода) балка: Ср(л)це оспокій'нїю на совѣсти рѣзвма яко тып'кованїе ваплїеное камс(н)нои стѣны, яко вазнїе и бал'ки в' бѣдованїю мѣнше знѣтые, фѣван'е не росто(р)гну(т)са (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 203); Кто во гниломъ похїломъ домѣ жить зезвѣлїтъ ... Гды обачїтъ ... Бал'ки трецѣтъ, а весь домъ зовсѣмъ оупадѣтъ Кто з розвнныхъ в' таковыхъ рѣйнахъ зостаѣтъ (Вільна, 1620 *Лям. К.* 17); *Образю*: тотъ огонь, ба(л)кѣ ока вївѣрнего выймѣючи, очищаѣтъ розвмъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 229).

БАЛЪНА див. БАЛЕНЯ.

БАЛЯСЫ, БАЛАСЫ мн. (пол. *balas, ит. balaustro, фр. balustre, лат. balaustum*) (стоптчики для балюстрада) баляси: узали ... балясы ку охачюству замку покупленые, столы флядровые (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 3/1, 25); за два(дцѣть) баласовъ далс(м) гроши(н) м. (Львїв, 1616 *ЛСБ* 1047, 6 зв.);

круглий стоптчик: у Груднины дерева з нїснїтара сила, и балясы у Савки Кубрака вси засѣтал онг, возный (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 158).

БАНДОЛЕТЪ, БАНЪДОЛЕТЪ ч. (пол. *bandolei, фр. bandelle*) 1. Персв'язь для шаблі: побрал ... пистолецовъ ингдерляндскихъ два, за золотыхъ тридцет шест; банъдолетов долгих ингдерляндскихъ два, за золотыхъ шестдсѣят (Луцк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 654); у Матиаша, слюсара замькового, взяли пару банъдолетовъ, цыны фунтовъ пять, колодокъ двадцѣтъ (Луцк, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 569).

2. Палаш: тамъ же одняли протестуючому банъдолетъ, который се сталъ золотыхъ тридцѣти

(Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 229); взял ... банъдолетъ за золотыхъ шестнадцѣт, лукъ турьскїй з лубем ганьтованымъ (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 308).

БАНЕЧКА ж. Баночка: У олтару престолтъ и жертовникъ, миска на дару чирвоная, банка глиненая зъ виюмъ, банечка и гадка мїденая, што воду носятъ, маленкие (Луцк, 1583 *АрхЮЗР* 1/1, 183).

БАНИТКА, БАНИТЪКА ж. Вигнанка: Того(ж) рокѣ ... далс(м) ѡчеви(с)те в рѣки самомѣ ... Стефанѣ немирыча позо(в) ...// ѡ перехова(н)сѣ и ме(ш)ка(н)сѣ споко(н)ное ма(л)жо(н)ки своеѣ ... яко банитъки с пово(л)ства п̄на Ивана Ко(р)дыша ѡ чо(м) то(н) позо(в) писапы(и) ... шире всю ре(ч) и жалобѣ в себе ѡписѣтъ (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 51-51 зв.); Яко се выше(н) Поменило тоѣ мо(н)ное с(к)зекѣции взглядо(м) спо(л)кова(н)я з нею ма(т)кою своею яко вѣ(ч)ною бани(т)кою (Житомир, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 69 зв.).

БАНИТЬ, БАНЪНИТЬ, БАНЪТЬ ч. (стл. *baniti, banit, ит. bandito*) вигнанецъ, *заст.* банит, банит, *рѣдко* банїта: помененый Кидройтъ зо всихъ панствъ выволанъ и вѣчнымъ банитомъ естъ (Люблін, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 127); А нех Богу дякуетъ, же его што срожшого не поткало, яко выклятого и бангнїта, Божымъ и свсцкимъ правомъ осужденгьнаго! (Вільна, 1599 *Лит.* 971); на которыхъ рочкахъ позванный задавалъ поволови, же локумъ станды поводъ метъ не можстъ, указуючи то, же естъ банитомъ (Луцк, 1608 *АрхЮЗР* 1/VI, 382); Великий ѡ(н) законодавца ...// тоѣ далъ, абы мѣрнотравцы, пре(з) ве(с) вѣ(к) в ганьбѣ были або бангтами (поч. XVII ст. *Проп. р.* 289-289 зв.); Противники мусятъ зъ плацу уступовати а за баниты, то естъ за поконанїи и осуженїи и проклятыи себе узнати (Київ, 1621 *Кол. Пал.* 910); возный(и) ... ѡбъволалъ ... приводечи то всѣмъ до ведомости абы с ... позъваными яко банитами и правомъ переконаными жалгьного спо(л)кѣ ани ѡбъцованя не мали (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122 зв.).

БАНИЦЯ, БАНИЦЯ, БАНИЦЯ, БАНИЦЯ, БАНЪЦЯ, БАНЪЦЯ ж. (стл. *banicja, фр. banit, слат. banitio*) (позбавлення людини громадльскихъ прав і вигнання її з крайш) *заст.* банїця: за тымъ прошоно, абы отъ того персводу нїстыкгаторского и скарбового вольнымъ нїнешнего

Михаила Ратомского учинено, баницию зъ него знесено и, одъ плаченья пяти тысячей гривень вызволено (Варшава, 1597 *АрхЮЗР* 8/V, 279); за спротиве(н)емъ суду земьского па(н) воевода штосла(н) бы(л) на баницию (Київщина, 1600 *ККПС* 149); А та(к) мы видячи таковое забороне(н)є двязя(н)я преречюво(г) ... п̄на крако(в)ского, яко спротивного и права непослушного на да(л)ншюу екзекцию то е(ст) баниции вывола(н)я с короны по(л)ское ... до трыбуналу лобе(л)ского ... одослали е(с)мо, и ты(м) листо(м) наши(м) ш(т)сылае(м) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); Они [Терлецькій і Іпатей] ... // ... пустили межи нихъ ... кіи, посторонки, ланцухи, турмы, инквизиції, мандаты, баниції и иныи мученія и трапєня (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 1064-1065); гды(с) в̄слышало, и(ж) жорави(н)ски(н) (вз)ледо(м) знесєня банѣцій с него запо(з)вавши на трыбуналь) насъ vzdаль: на те(н) часъ в(з)ледо(м) пра(к)ти(ки) бы(д)ло(в)-ско(мв) з(л) 1 (Львів, 1633 *ЛСБ* 1052, 7 зв.); до ме(с)та брѣсилова ... и(х) м(л) Папо(в) Голдбовъ ... для ш(т)биранья добръ ... во(з)но(г) з шля(х)тою посыла(л) ш што ю(ж) и баниция на и(х) м(с)тя(х) ш(т)рымага и пббликована была (Житомир, 1642 *ЛНБ* 5, II 4064, 84); судъ ... // ... возного сѣдового ... адама куновського до шбъволагья и пуббликовагья тоє баниции придаєть (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122-122 зв.); тую справу на далгышюу водъле права посполитого, то естъ на всказанье на позваныхъ вины баниции и еє пуббликации до суду головного ... отсылаєть и термин за припозвом ... заховуєть (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 467); баницию на себе носити — бути засудженим на вигнання, зазнавати баніції: за которыхъ декретомъ тотъ Григорей аболи Гедионъ Болюбан сталь се банигом и выволацємъ, а легце себе важачи право посполитое и з него тую баницию на себе носєчи, ни за што еє не маючи (Варшава, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 285); баницию на себе одержати — бути засудженим на вигнання, зазнати баніції: А е(с)ли бы(м) я а(л)бо пото(м)жове мои права не по(с)лушни были и баницию на себе одє(р)жати допу(с)тили тєды жа(д)ного по(д)несєся с канцеляриє(н) его к(р) м(л) брати не маємо (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 32); *вина баниции див. ВІНА.*

БАНИЦЫЙНЫЙ *прикм.* Який стосуєтьсѣ баніції. *вина баницийна див. ВІНА.*

БАНИОВАНЯ *с.* Судове покарання людини баніцією — вигнанням з країни: Третин способы, которыми тую дискордію форитують суть тыи: церквей зъ имѣньемъ однятьє, набоженства забороняне ... баниованя, вязєня духовныхъ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 1114).

БАНКА, БАНЬКА *ж.* 1. (*скляна, металева і т. ін. посудина*) банка, слоїк: пришлѣла к' немоу жѣна котораа то маѣла алавастръ мира (банкоу олѣю) (1556-1561 *ПС* 183 зв.); и вышю(л) пє(р)ши(н) и выли(л) баньку свою на землю (XVI ст. *КАЗ* 640); У олгару: престоль и жертвеникъ ... банка глиненая зъ виномъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 183); Чванєть: Бѣнка, олївнаа сѣдї(н)а, фѣска, флѣша (1627 *ЛБ* 156); И взѣль Самоїль бѣнкѣ олївы и мѣлил на головѣ егѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 208); Бѣнка: Ampulla, [C]istula (1650 *ЛК* 424); *банка лазєбная* — посудина для наливання олїи в лампу: Ячайце: Бѣнка лазєбная, сѣдїна гѣжая кѣ наливаню олївы в лампѣ (1627 *ЛБ* 161).

2. *перев. мн. (грушовидні скляночки для виклику припливу крові)* банки: Начрътаваю, ваѣю, Изваѣю ... дрѣжю, ѣлбо ба(н)ками кровъ пѣщѣю (1627 *ЛБ* 164).

БАНКЕТОВАНЕ *с.* Бенкетування, розважання: досы(т) тѣ естъ заправды до весоло(г) банкетована (к. XVI ст. *Розм.* 14); Богачъ на кождый день гѣине оуживѣючи, веселїлѣса, ... // ... роскошавѣль, и тѣшвлѣса, все свое старѣніє на шѣтахъ коштовны(х) ... и на штодєннюмъ банкетовѣню засадѣвши (Київ, 1637 *УС Кал.* 597-598).

БАНКЕТОВАТИ *дієсл. недок.* Бенкетувати, розважатися: гды в домоу ... адама вєсело в рѣскоша(х) рѣйскїхъ банкетовѣли, што спрѣдка вѣтръ грѣха ш(т) пѣкла повстѣль (поч. XVII ст. *Проп. р.* 192); Назавтрѣ, скоро день вѣ дорогу, упроцаєть зъ собою и Богурииского и на своемъ возѣ завозитъ его до Фалимигъ, гдѣ днїй колко зъ нимъ банкетовавши, его отпустиль (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 1061); Сънаслаждѣюса ... Банкетѣю (1627 *ЛБ* 127).

БАНКЕТОВАТИСА *дієсл. недок.* Бенкетувати, розважатися: Дозвѣли того на собѣ сѣпѣове блѣже(н)ногѣ Іѣва, котѣрими банкетѣючиса оу старшѣго брѣта зъ жѣнѣми // своїми по(д) часъ самѣи оутѣхи ш(т)

завале(н)а дѣмѣ мизѣрне пои ѿибли (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 941-942).

БАНКЕТУЮЧИЙ дієприкм. у знач. ім. Банкетник: што бѣра якадсь // гвалтовнаа ... чѣтри коуты дѣмоу розорвала, и всѣ(х) банкетуючи(х) ... спѣлие привалила (поч. XVII ст. *Проп. р.* 191 зв.-192).

Див. ще **БАНКЕТУЮЧИЙСА**.

БАНКЕТУЮЧИЙСА дієприкм. у знач. ім. Те саме, що банкетуючий: нападаєт Птоломей на пѣных' зрадецько ... и такъ всѣх' банкетючихса позабѣль (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 942).

БАНКЕТЪ, БАНКИТЪ, БАНЪКЕТЪ, БЕНКЕТЪ ч. (стл. bankiet, нм. bankett, фр. banquet, ит. banchecco) банкет, банкет: знать, же не ездять на банъкеты, ани на оплиства, не на фалыис, ани на зрады (Вильна, 1599 *Ант.* 599); ѿ такомъ банкетѣ бѣдѣ здоровы пане ѿ(и)че и пани матко (к. XVI ст. *Розм.* 23 зв.); то(т) мѣрнотравца то(л)ко ѿ бесѣда(х) злы(х) и банкет(а) прѣви(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 291 зв.); Той же самъ Црѣ одного часѣ, спросилъ до себе всѣ(х) сенаторовъ, и Пѣновъ Цр(с)тнѣа своѣго на банъкитъ (поч. XVII ст. *Пчела* 5); На жа(л)дныи бесѣды пѣчтывни, albo ба(н)кеты, жаде(н) хоудити ... ис мас(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 89); Пѣршество: Пѣрь, банкет(т), дѣта (1627 *ЛБ* 81); В той часѣ, где хлѣба свѣта сего ... где достѣнни банкеты ... // ... где мѣрзкое мѣжелѣжство, в' пожалдѣности зрадѣннѣи кохѣючѣиса (Львѣв, 1642 *Час. Слово* 269 зв. - 270); Але дѣаволь хитраа покѣса ... покажегъ прѣлест' своѣю, и рѣскошъ тогѣ свѣта; банкетѣ, пѣнство ... и всакоє грѣхотворѣнѣе (Чернѣв, 1646 *Перло* 120 зв.); *Образю:* С тыхъ мѣрь ѿ Константине тѣи ти бесѣды црѣвь даєтъ, зѣчачы, жебысь на обѣды нѣ(с)нми быть прѣонгъ, и тамъ честовѣннѣи, за тотъ банкетъ Навки всѣмъ ѿ(т) тебе даннѣи (Київ, 1624 *На г. Долм.* 2);

♦ зрѣбити банкет (кому) — провинити когѣ: Ой ты, мужу необачный! Зрѣби жоугъ банкетъ смачный: Змажъ ю лосемъ зѣ дхлого хорта, Ачей эжененгъ з шукуры хорта (Луцьк, 1575 *КС XXV*, 98).

БАНИКЪ ч. 1. Лазник, *диал.* баник: balncator, ба(н)никъ (1642 *ЛС* 100).

2. Той, хто допомагає лікарєви вгирати мазі: reupstor, ris, ба(н)никъ, помазате(н) (1642 *ЛС* 354).

БАНИЦІЯ див. **БАНИЦІЯ**.

БАННЫЙ прикм. Банний, лазневий: balnearis, balncari(us), ба(н)ный (1642 *ЛС* 100).

БАНОВАНЬ ж. (*мад.* bán) смуток, туга, печаль: мовить Христось: токмитъ у сердца // члѣвѣку мирнуть и всѣля, а мамонъ: токѣмитъ журу и банованъ (XVI ст. *ПС* 94-95).

БАНЪ ч. (стл. ban, хорв. ban) (назва дрібної монети) шеляг: ѿ то(ж) тоє все порѣчено пѣну ма(р)кови грѣшпови ис пано(м) леско(м) и скри(н)ку цѣ(р)ковнуу в которо(н) было на то(т) ча(с) пѣнази(н) цѣ(р)ковны(х) лѣ золотыхъ и пу(л) гро(ш) и бановъ за ко(л)ко г(р) (Львѣв, 1579 *ЛСБ* 1033).

БАНЪНИТЪ див. **БАНИТЪ**.

БАНЪГЪ див. **БАНИТЪ**.

БАНЫЦІЯ див. **БАНЫЦІЯ**.

БАНЫЦІЯ див. **БАНЫЦІЯ**.

БАНЯ¹, БАНА ж. Лазня, баня: слѣги ... разожгола баню стоянцоую на край ѿзера то(г) (1489 *Чет.* 144); balncium ... баня (I пол. XVII-ст. *Сем.* 35); balncium, баня, омывате(л)ница (1642 *ЛС* 100);

(*мінеральні джерела*) купелі: забавившѣса тоу(т) трѣхы до вась ѿ жѣны ворочаюса, тоу(т) соу(т) сп(с)сѣтелныи банѣ и мылннѣи в котѣры(х) мѣютса чѣстыи и зданнѣи (поч. XVII ст. *Проп. р.* 175); Що значи(ш) на ѿстѣто(к) ты коупе(л) силоамскаа, або сажавко? Нѣчѣго заисте тѣлько сакрамѣнта, тѣе бовѣ(м) соу(г) юрдѣнъ, бѣни, сажѣвки, чрѣвонѣе мѣра, которѣ несамоуъ грѣшны(х) и трѣдовѣты(х) ѿ(т) приказы оулѣчѣють, а египтанѣи потоплѣють (Там же, 194 зв.).

БАНЯ² ж. Християнський обряд хрещення: А брати таковои, которѣе, зѣ единогожъ семени Духа Свѣтого порожени и единою банею Божествѣного порожения окрѣсени будучи, знову отродилися (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1001); Таа Таїна в' писмѣ стѣомъ мѣєтъ розмаїтѣе пѣзвиска в' главѣ г̄ до Тѣта назывѣтса ѿдѣ Ап(с)ла, Банею ѿ(т) рождѣнѣа (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 901).

БАНЯ³ ж. (*мад.* banya) копальня солі: Слатѣна: Росѣль, окнѣ где водѣ солонѣа, сѣ котрѣнса обл' рѣдѣтъ, бѣна, вежѣ (1627 *ЛБ* 116).

БАНЯ⁴, БАНА ж. 1. (*отуклий дах, що має форму*

півкулі) купол, баня: оу остробѣ видѣли на цркви замковои на кáждои багѣ по три свѣщи горáнии (1509-1633 *Остр. л.* 132); в премышлѣ кѣпила пѣи манюлевая ... цвя(ч)ки и бля(х) на баню трыста (Львѣв, 1592 *ЛСБ* 1037, 2 зв.); А потомъ на церковь, гдемъ я былъ ся зачинилъ, до мене штурмуючи, съ пулгаковъ стриляли, баню на церкви, бляхами побитую, и муръ побили (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 135); Старый муръ по вышние окна збивни, весь верхъ на ново змуrowали: самую баню и тые четыре бани около пси знову робили (поч. XVII ст. *КЛ* 82); въ справѣ ка(м)пѣяновско(и) выдале(м) на ратѣны фр. 1:24 за направена кватеры в багѣ ш(л)тарсво(и) жыдови фр. 20 (Львѣв, 1636 *ЛСБ* 1054, 18); поменены Шылякличъ не Константымъ ... // оную [Гагъну] ... в здоровю остерегаючы, на баню се церковную завсли (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 332-333).

2. (*глиняна, скляна або металева посудина для зберігання рідких та сипучих речовин*) казан, котел; розм. баняк, банка: кня(з) ку(р)пски(и) // побра(л) ... ба(и) великихъ и малы(х) се(м) (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 133-134); котлы и багѣ горѣлчаные ... то все побраю (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 161); тецъ тоую коупель было в баню скланую влато и заковано было в лѣсѣ (к. XVI ст. *УЄ* N31, 60); взято Котловъ кѣхо(и)ныхъ двана(д)ца(т) ба(и) мѣдяныхъ пятъна(д)цать (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 106); бань дванадцать горелчаных межы се(!) розобрали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 535).

3. (*грушовидна скляночка для виклику приливу крові*) банка: Сисигѣта бана, ко(р)ба (I пол. XVII ст. *Сем.* 62).

БАРАКЪ ч. (*фр. baraque, ит. baracca*) барак. Вл. н.: Иванъ Баракъ (1649 *РЗВ* 330 зв.).

БАРАНЕЦЬ ч. (*молодий баран*) баранецъ, баранчик: [царь] посла рабы своа призвати наречены(х) на браки и не хотѣли прійти и за(с) посла(л) дроугѣн слѣгы а мови(л) и(м) ретѣте ты(м) звашны(м), абовѣмъ юже шѣ(л) мой гото(в) е(ст) и бара(и)цѣ юже оуко(р)мленныи поставленныи (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 168 зв.).

Див. ще БАРАНОКЪ.

БАРАНИЙ, БАРАНИ, БАРАНИИ, БАРАНИИ,

БАРАНЫ, БАРАНЬИЙ, БАРАНИЙ, БОРАНИЙ
прикм. (який належить баранові) баранячий: гдѣ было намазано кровью бораньєю тоу(т) аи(л) не оумора(л) (1489 *Чет.* 171); от ста скур козловых и бараних грошей дванадцать (Вильна, 1568-1573 *ПККДА* II, дод. 559); пограбили ... ску(р) барани(х) два(д)цѣ(т) (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 90); казал палити лой, кишки барагѣи и быдлачие (поч. XVII ст. *Вол. В.* 100); скѣпилное вино, придавши к' немѣ кръве ... баранен и малпѣи (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 7 зв.); Рѣгъ: якѣ кѣзѣй, барагѣй, корѣвѣй (1627 *ЛБ* 109); скѣры червѣныѣ барагѣи ... шфѣровати казал' (Львѣв, 1646 *Жел. Сл.* 5 зв.); Оучнай жъ тежъ прикрѣтѣе дрѣбе на шрх' з скѣрѣ барагѣиныхъ червоною фарбованыхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 103 зв.).

(*зроблений з хутра барана*) баранячий: кожухи два бара(и)и(х) ... побра(л) (Київ, 1601 *ЦНБ* II 20651, I зв.); дас(тъ) смѣ староста ... кожѣ(л) барани(и) (1552 *ООер.* 3. 100); А на пемь само(м) зня(ли): сермягу ... кожу(х) барани(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 127); и маетью(ст) ... ты(х) по(л)даныхъ хретьницки(х) ... пограбили // ... ермякъ люгѣски(и) ... кожухъ барани(и) (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 89-89 зв.); барани кожѣ(х) (I пол. XVII ст. *Сем.* 151); пограбили ... // ... сокирѣ шлыкѣ барани(и) поя(с) (Вѣвница, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 72 зв.-73).

Див. ще БАРАПОВЪ.

БАРАНКОВИЙ *прикм.* Який стосується баранця; такий, як баранець: не казалі южъ бѣльше Ха в' особѣ баранковой маліовати, ено в' особѣ члч(с)кой (Київ, бл. 1619 *О обр.* 37);

який стосується офирного баранця: и якъ на о(и) ча(с) которого дѣмѣ порѣги кро(в)ю баранковою не помѣзано, та(м) перворѣ(д)ныи .! забиваю (Вильна, 1596 *З. Каз.* 46); Росказа(л) Бѣ абы Жидѣве двѣрными порѣги, и шоби подѣби крѣвю баранковою помѣзали (Київ, бл. 1619 *Лз.В.* 209); Але еицѣ и в' старѣ(м) Законѣ фикигѣра тогѣ знакѣ в' оуживангѣо ... была... //...Гды баранковою крѣвю порѣги и подѣби дѣмѣвъ свойх' людѣ Пѣльскій помѣзыва(л) (Київ, 1632 *МКСВ* 275-276).

БАРАНИЙ *див.* **БАРАНИЙ.**

БАРАНОВЪ *прикм.* Баранячий: лѣпшее есть послѣдство нижъ оферы: и оуслѣхатъ лѣпѣй нижли офероватъ лѣи барановъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 216).

Див. ще БАРАНИЙ.

БАРАНОКЪ ч. 1. Баранкѣ, баранчик, ягня: всіоды ... обачишъ ... жертвѣни(к), на которо(м) ... офѣро(в)ници барá(н)ки живѣе офѣрѣючи колѣбли (Вільна, 1596 *З.Каз.* 42); теде нѣчого и(н)шого не розоумѣета точило е(д)ню ... якобы пр(с)го(л) на которо(м) то требници офѣроу чини(л) к(д)ы заколевали они(х) бара(н)ко(в) (к. XVI ст. *УЄ* №31, 165); овчаа кѣпель ... та(к) названа была, ижъ в' ней кѣпали баранки ... котѣрыи ... на офѣрѣ Гдѣ Бѣ в' мѣли рѣзати (поч. XVII ст. *Пчела* 50); агнцы: Барáню(к), барáнь (1627 *ЛБ* 5); А коли се выпѣлшатъ дни очищѣня ея, за сына або за дочкѣ принесє барáнка рѣчюгѣ на всесожєньє (серед. XVII ст. *Хрон.* 119 зв.); *У поріан.* : Первѣй мѣль быти взгоржонимъ и ... утрапленнимъ, веденимъ на забите, яко баранокъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 377); Хс Г(с)дѣ невѣннимъ бѣдѣчи, яко // барáнокъ, для грѣховъ наши(х) и ш(т)-кѣпѣна оугертѣлъ, и оумѣрлѣ (Львів, 1646 *Зобр.* 20 зв.-21).

2. Вирѣб з тѣста у вигляді баранчика, що використовується у релігійному обряді; пасха: а они пошо(д)ши нашѣли ... и наготовили пас'хоу (го есть барáнка) (1556-1561 *ПС* 318); Але коли колѣкѣт одню припадаль четвертийнацѣть день луны мѣсяца первого, то есть апрѣля ... светили пасху, на тотъ часть, коли и Жыдове поживали своего баранка (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 139); Бо ажъ во 14-ый день ку вечеру баранка и опрѣсноки починали ясти (1603 *Пит.* 45); баранокъ великодєнный (великодєный), великодєнный баранокъ, баранокъ великодѣный — великодѣный баранок; пасха: то та(м) барáнка великодєнаго жидове поживали (1598 *Розм. пал.* 6); Называєть первый день опрѣсночный - не тотъ, въ который баранка великодєнного и опрѣсноки ясти починали, але день 10 луны мѣсяца первого (1603 *Пит.* 45); Ев(г)листа выписоуетъ ... якъ ты(ж) Хс, изыдши великодєнного барáнка, або агныца, роздаєть оученикомъ своимъ тѣлю свое и кровь свою (1556-1561 *ПС* 317); та(м) была ... зготована го(р)ница и баранокъ великодѣный оупечєно ... ведлє обычаю жидовскаго (XVI ст. *УЄ Трос.* 51).

3. *перек.* Паства: рекль ємоу паси аг'нытѣ мои (баранкы) (1556-1561 *ПС* 440 зв.); И далєй вилялєть

мовитъ: "не рекль (повєда) Хрыстосъ Богъ: "паси овцы Мос, паси баранки Мос", и ѣе только попросту мовиль: "Паси овцы Мос" (Вільна, 1599 *Ант.* 903); поневажъ якъ апостолове не были Петровыми баранками и овцами ... такъ и всѣ всего свѣта епископовє - сполпастырѣ суть (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 654).

4. Символ Ісуса Христа: чотыри ста(р)ши(х) дпали пере(д) бара(н)ко(м) (XVI ст. *КАЗ* 608); тыхъ котѣрыи зышли в' Бж(с)твѣнны(х) таблицахъ споминѣємъ, и за нихъ пристѣпємъ, прѣсачи барáнка прє(д)ложѣного котѣрый свѣта грѣхъ зглáждєть, але жебы ш(т)гѣль имъ нѣкакѣе было оутѣшєнїє (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 151); Ведєть бы на смѣрть, скрѣмногѣ Барáнка; Мѣлого Сѣна; самъ Отєдѣ, и Мátка. Шѣгъ тѣжъ Рѣдичѣвъ зараза зрѣкаєть: Свѣтѣ вмираєть (Львів, 1642 *Бут.* 10); И шѣль до нихъ невѣнныи барáнокъ якѣ до ... волкѣвъ: и лагоднє ко(ж)дѣгѣ поздоровлѣючи посѣлство оцѣвское спра(в)ьтѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 60); баранокъ божїй - Хрыстос: Іоáнь свѣдчитъ: Што барáнокъ Бжїй, котѣрой глáдитъ грѣхи свѣта (Вільна, 1627 *Дух. б.* 97); на тѣмъ шлтарѣ былъ офѣрѣванѣ Барáнокъ Бжїй, за грѣхи всегѣ мѣра, Ис Хс (Чернїгів, 1646 *Перло* 136).

5. Бараняча шкіра: у Максима Гроба...колпакъ лонскїй, баранками подшитый, згїнулъ ему (Луцк, 1617 *АрхїОЗР* 6/1, 386).

Див. ще БАРАНЕЦЪ, БАРАНОЧОКЪ.

БАРАНОЧОКЪ ч. Те саме, що баранокъ у 4 знач.: ш Барано(ч)кѣ мо(н) прєч(с)ты(н) и прєнастѣвншїй, то єстьє за грѣхи мои, бáрзо изранє(н)ый (Чернїгів, 1646 *Перло* 100).

БАРАНЪ, БАРУНЪ, БОРАНЪ ч. 1. Баран: жидова зав(ж)ды на паскоу бараны рѣзывали (1489 *Чет.* 169 зв.); Такежъ жалѣвали намъ, што жъ, дей ты берєшь на нихъ по тры поборы на годъ - по дватцати яловицѣ, а по дватцати вєпровъ, а по дватцати баранѣвъ (Краків, 1524 *АЛРГ* 197); да(л)и єсмо и(м) десѣ(т) золоты(х) ... на пиво ... и гро(ш) на два(д)ца(т) борапо(в) а бора(н) по нѣ аспрѣ (Яссн, 1565 *ЛСБ* 41); має(т)ность мою ... з дво(р)ца побра(л)и ... швє(ц) триста, баранѣвъ шмѣдєсѣ(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 101); пограбили //... в' клима боярина... баранѣвъ два ... вєпрѣ ко(р)мїюгѣ (Луцк, 1595 *ЛНБ* 5, П 4048, 89 зв.-90);

оцѣтъ пятьдесятъ, барунувъ педнадцать ... то все куплено за шестъдесятъ золотыхъ (Володимир, 1597 *АрхОЗР* 1/VI, 138); да(л)е(м) ... панѣ явѣшюви гро(ш)и за бара(н) (Одрехова, к. XVI - поч. XVII ст. *ЦДІЛЛ* 37, 16, 19); Пигмен ... на баранѣ(х), або коза(х) изда(т) (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 25 зв.); агнець: Бараню(к), баранъ (1627 *ЛБ* 5); А такъ возмѣте собѣ семь быковъ и э̄ баранювъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 58).

2. *Перен., лаял. (про нерозумну людину)* баран: але хто жъ не розумѣеть, же // то одну ключка подобна оной, баране колютишь водою (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 177 зв.-178).

3. Вл. н.: а хлопцям моим: Кордышу две копе грошей, // Степанкови Баранови, Мокренискому ... тым по копе грошей (Тороканів, 1555 *ЧНОПЛ* V-3, 158-159); бы(л) есми на справе ... пѣна мелка барапа и сына его василя барапа в кгру(н)те и(х) баранювъско(м) (Овруч, 1614 *ЛНБ* 5, II 4054, 70); баранѣ за двѣ пѣрѣбы г(р) 24 (Львів, 1633 *ЛСБ* 1054, 2 зв.); Алгыто(н) бара(н) (1649 *РЗВ* 199 зв.).

БАРАНЪИ *див.* **БАРАНІЙ.**

БАРАНЪНЫКЪ *ч. Діал.* баранник "пастух баранів". Вл. н.: Гринко барантыникъ (1649 *РЗВ* 151 зв.).

БАРАНЪЙ *див.* **БАРАНИЙ.**

БАРАНЯ *с. Діал.* бараня "ягня". Вл. н.: Петро Бараня (1649 *РЗВ* 153 зв.).

БАРБЕРСКИЙ *прикм. (який стосується барбера - цирюльника)* цирюльничкий: теперь еду до Свинохъ, до дому, по свое начине ремесла моего барберского (Луцьк, 1583 *АрхОЗР* 8/III, 391).

БАРБЕРСТВО *с.* Послуги цирюльника: А што били его въ имени владыки луцкого въ Жабчи, и оны за барберство ... и за шкоды заплатилъ за себе б копъ грошей (1521 *АЛРГ* 172).

БАРБЕРЪ *див.* **БАЛВЕРЪ.**

БАРБЕРЪ *див.* **БАЛВЕРЪ.**

БАРБЪРЪ *див.* **БАЛВЕРЪ.**

БАРВА, БАРЪВА, БАРЬВА *ж. (стп. barwa, стп. barwa, сеп. varwe)* 1. Колір, барва: отъ гладьникъ аксамитовъ черныхъ, червоныхъ, буръпатъныхъ и иныхъ барвъ, отъ каждого локтя по грошей три (Вільна, 1568-1573 *ПККДА* II, дод. 561); кнѣтя ма(р)я ... в мене заставила ... стихари два дякошиские //

ѡди(н) я(т)ла(с)у полосатого розно(н) ба(р)вы ... дрѣги(н) стиха(р) ка(м)ки белое пицатое (Ковель, 1578 *ЖКК* I, 118-119); Бо якоъ тые новоперемѣнные квітки и маи вмѣсто зелѣное барвы все бѣлою намъ зверхѣ приграсають (Острог, 1587 *См. Кл.* 14 зв.); Але ѡное бо(л)шее а видимое подобе(н)ство было ѡ той силѣ гнѣи, коли са оуказалъ мойсеви зеленый коустъ ... яко сто(л)пъ громовый троякою барвюю ѡце(м) наши(м) на поуци (к. XVI ст. *УЄ* N31, 93); сѣ(т) той(л)ы роусъ пръваа, котрой нѣкоторой надѣю(т)са выродитиса ... ѡ(т) барвы зроумѣна чѣрной, где и лик(с) зовѣмо роусы влѣсы (Львів, поч. XVI ст. *Хрон.* 47 зв.); А была мапна яко насѣнье коріандрово барвы яко бисера свѣтлого (серед. XVII ст. *Хрон.* 133);

(*забарвлення волоссяного покрыву у тварин*) масть: а всю черѣдѣ одностатной барвы то есть бѣлой, або чѣрной волны ѡ(т)дать в'рѣки сыномъ своимъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 46 зв.).

2. Одяг, мундир, ліврея: т(к) же сукна на барву пахо(л)комъ, караези, поставовъ чоты(р)деся(т) купле(н) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 119); пани ... взала на потребу кнѣзя ... польюта костокъ до барвы кнѣзя (Володимир, 1590 *ЖКК* I, 313); Сиби(л)ла химика ... была родо(м) и(з) влѣской землѣ ... хо(д)ила в барѣ пѣной, то е(ст) мѣ(л)ро(н)и, влѣсы роспѣтивши ... (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 75 зв.); Рїза, одѣаніе, одѣжда: шѣга, барва, плащъ, верхнее одѣнье (1627 *ЛБ* 109); челядь позосталую протестантъис з барвы одерль и стрелбу од нихъ зѣбрал (Луцьк, 1650 *АрхОЗР* 3/IV, 439).

3. Прикмета, ознака: А в. метъ, поддаными его королевское милости будучи, такъ се упорне на зверхность короля его милости торгать и владыки складать, п жадное барвы моцы духовное не маючи, хочете? (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 206).

◦ подъ барву гъянства — в стані сп'яніння: в понедѣлокъ князь Кгрекго(р) ... изъ ... многими помо(ч)никами своими, ... по(л) ба(р)ву гъя(н)ства з оружьемъ рознымъ выбе(г)ши на мѣсто, люде(н) тутонши(х) мѣстски(х) побили (Луцьк, 1586 *ТУ* 209).

БАРВЕНА *ж. (річкова риба родини корохових; лусач)* марена: barb(us) или barbo, ба(р)вена рыба (1642 *ЛС* 100); mull(us), гарма или ба(р)вена рыба (Там же, 274).

Див. ще **БАРВЕНКА.**

БАРВЕНКА ж. Те саме, що барвена: mullul(us), ба(р)ве(н)ка, то(ж) (1642 ЛС 274).

БАРВЕНЬЙ див. **БАРВЯНЬЙ**.

БАРВЕРЬ див. **БАЛВЕРЬ**.

БАРВИНОКЪ, БАРВЪНОКЪ ч. (стп. barwinck, стч. barvineck, нім. Barwinkel, лат. vince, porvinca) 1. (назва трав'янистої рослини) барвінок: hydragogos, ба(р)в'їнокъ трава (1642 ЛС 221).

2. Вл. н.: иляшг ба(р)винокъ (1649 РЗВ 9).

БАРВИРЬ див. **БАЛВЕРЬ**.

БАРВИСТЫЙ прикм. Барвистий, різноколірний: побра(но) ... шо(л)ку ба(р)вистого лите(р) пать по чотыри золоты(х) (Луцьк, 1573 ТУ 154);

різномастий: тойже княжне ведоре, ... даю и дарю зъ имень моих шчизных ... жеребцовъ // чотыри барвистыхъ (Рожана, 1571 АС VII, 399-400).

БАРВЪНОКЪ див. **БАРВИНОКЪ**.

БАРВЪРЬ див. **БАЛВЕРЬ**.

БАРВЯНОХОДЕЦЬ ч. Ліпрейний слуга: а мы пред ся предстоящих барвяноходцев поколко десят масмо (1598 Виш. Кн. 105).

БАРВЯНЬЙ, БАРВЕПЬЙ прикм. (стп. barwia-ny) барвистий, різноколірний: Вь той же дей коморе взяли ... панцыровъ пягъ ... сагайдаковъ пахолмнхъ, барвеныхъ, зъ луками и зъ стрелами (Луцьк, 1582 АрхОЗР 6/1, 122); побрал...сукогъ гъци барвяныхъ лводлицовыхъ (Луцьк, 1632 АрхОЗР 1/VI, 654).

БАРДАБУШКА ж. (стп. bardbuska) гаркебуз, аркебуз: сознаваю, иж одио о полигака ... короткого, товстого, яко бы кыпгалгом бардабушки, ложе оправлено, позычил ми пан Микита (Луцьк, 1583 АрхОЗР 8/III, 404).

БАРДАШЪ ч. Діал. бардан "велика сокира, теслярська сокира". Вл. н.: Я(н)ко Ба(р)данъ (1649 РЗВ 148).

БАРДЗО присл. (стп. bardzo) дуже: Которы: то Діалогъ ... былъ ... на простый діалектъ перевѣли, къ воли единому зашному мужеви ... который презъ милость и заховалье бардзо зась былъ случени зъ блаженѣшимъ отцемъ (Єгипет, 1602 Малши. 50).

Див. ще **БАРЗЕ, БАРЗО**.

БАРДЫШЪ, БАРДЫШЬ ч. (слат. barducium) (вид холодної зброї) бердин: самого пана Броновицкого округне киймы, бардышамн стовпкни и въ руку

лсвую презъ пальци ранили (Луцьк, 1649 АрхОЗР 3/IV, 46); бардышь. Lunata securis. Hasta falcata (1650 ЛК 424).

БАРЗДО див. **БАРЗС**.

БАРЗЕ присл. (стп. barze) дуже: Ваша Милост лапно стоитъ обачит може, иж они ... так хдѣви сѣт и так барзе прагнѣт ласки Вашей Милости (Белз, 1552 АС VI, 128).

Див. ще **БАРДЗО, БАРЗО**.

БАРЗЕЙ, БАРЗЪ, БАРЗЪЙ присл. в. ст. (стп. barziej) 1. Більше: ... ра(л)нѣи и ба(р)зѣи то(му) члѣд(н)са, кто може(т) о(т) грѣха повстати (1598 Виш. Кн. 279); его ш(т)игъ любилъ барзѣи нѣжъ другы(х) сїю(в) своихъ (поч. XVII ст. Проп. р. 152); еднакъ мрамурѣный образъ бы(л) зацѣпѣишій, и барзѣи шацѣваній (Там же, 248); кг(л)ы бы кто льва мо(ц)ного хотачи забити, на скоурѣ ты(л)ко ранилъ, ѡномѣ бы никѣды не оучини(л), жадное, але ба(р)зѣи бы его на себе ро(з)дражнѣлъ (Острог, 1607 Лѣк. 100); на ширѣкѣсть морскѣю, и оурѣчища страшныеса пѣцѣти, речъ есгъ кождомѣ, а барзѣи неоумѣетномѣ небезпѣчиаа (Львѣв, 1614 Кн. о св. 440); Трызнанскаа Лицѣа, за Стѣлки в' Сепѣти, И Пѣла Марсѣвые, якъ са даѣтъ зѣити. Барзѣи собѣ на тѣгъ чѣсъ, мѣстѣ оулюбѣла, в' ѡгородѣ Црѣковномѣ, бы спѣтъ пошлюбила (Київ, 1648 МІКСВ 35); имъ барзѣи — чимъ бѣльше: имъ барзѣи оуважаю ты(м) барзѣи здаѣтса мнѣ ре(ч) бѣгги троуднѣчиаа, а закрьпѣиаа (поч. XVII ст. Проп. р. 266 зв.); Имъ бовѣмъ барзѣи подступокъ той отступникове обмовляти починають, тимъ его всему свѣгу оказалимъ чинять! (Київ, 1621 Кол. Пал. 590); тимъ барзей (барзѣи, барзѣ) — тимъ бѣльше (ншиднѣс): такъ ты(ж) и дѣскалови ... кгды при людс(х) и поря(л)нѣ не толко сына, але и слѣгу до рѣмс(с)пинка приказѣють, и пото(м) кгды са чого навчѣтъ ты(м) ба(р)зе(и); занехѣти того не хотя(т) (Львѣв, 1587 ЛСБ 87, 7 зв.); Наконец хотячи тым барзѣ унѣю ствердити ... всѣ церемонѣе нашѣ похваляютъ (Львѣв, 1605-1606 Перест. 50); и имъ далѣй в' Постѣ входѣти бѣдсемо, ты(м) барзѣи з' прѣпныхъ тыднѣв' полѣпшѣиаа собѣ принабывѣймо (Київ, 1637 УЕ Кал. 75); имъ далѣй, тым барзей [пожар] палати и шырѣтисе почал (Луцьк, 1650 АрхОЗР 3/IV, 426).

2. Швидко, хутко: Што теды за дивь, же цесарь Аркадій зь такъ тяжкого грѣху отъ Иннокентія, папы Римского, строфоватьъ бывши, грѣхъ свой барзѣй узналъ, строфоватьъ вѣдчине приять (Київ, 1621 *Кол. Пал.* 653).

БАРЗО, БАРЗДО, БАРЪЗО, БАРЬЗО *присл.* (*стл.* barzo) дуже, вельми: Того же рѣдъ богданъ рѣжигієскіи с козакіи низовѣми впадши на переконіи барзо великіи шкѣды почини(и) (1509-1633 *Остр. л.* 127); Лоука бж(с)твѣный зь антіохіи былъ рѣдомъ лѣкаръ барзѣо не посполити (1556-1561 *ПС* 201 зв.); Потомъ Желехъ выстѣпивши, почаль мовить ... на Его Милость княза Романа слова прикрие, а барздо вѣдпливые (Петрків, 1565 *AS VI*, 262); Сѣдѣги маю(т) кожды(и) на мѣстцы свое(м) певно(м) назначено(м) вѣдле надки, котѣры(и) болше вѣмсть сѣдѣги буде(т) вѣдше, // бы и ба(р)зо шир. бы(л) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 2 зв.-3); а бѣде(т) прихо(л) его вторы(и) на землю славыи, з мѣцѣ барзѣо великою и(з) стрѣхо(м) на противны(х) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 3 зв.); то ми са барзо подобае(т) (к. XVI ст. *Розм.* 36); Таа то жсна ... в'то(м) рождѣнію барзѣо болезнѣдетъ и мѣнитса (Почаїв, 1618 *Зерц.* 56 зв.); в' Книгахъ Латійски(х) барзѣо мноіо словѣса Грецихъ находитъ (Київ, 1623 *МКСВ* 74); Зѣлѣ: Барзѣо, мѣцно, гвалтѣвне (1627 *ЛБ* 39); В той часть ... мѣтеръ наща, та(ж)ко болѣша, и стои пѣла, и в' порожѣню перворо(л)ного сна свое(т) бѣрзѣо Крѣвѣю обливѣлася (Чернігів, 1646 *Перло* 133 зв.); спра(в) ба(р)зо сила, записо(в), облинго(в) ... и ро(з)ныхъ процесо(в) ѡ(л) ѡсобѣ ро(з)ныхъ ... побраню и кѣва(л)-то(в)не поша(р)паню (Житомир, 1650 *ДМВН* 198);

(у великій кількості) багато: наливъ ѡ(т)нѣ твоемѣ наполни все полно не такъ барзѣо наливан (к. XVI ст. *Розм.* 13); Пѣто(м) почали и(з)дихаги в' мѣстѣ та(к) барзѣо, и(ж) ю(ж) и(м) землѣ не достакѣло в' мѣсте к хованію (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 84); амѣон(ст): Каме(и) дорогі(и), якѣ полюме(и) [мѣл'] (ест) бѣрзѣо в' гора(х) наході(т)са лівійски(х), на берса ѡ(т) мѣрски(х) (1627 *ЛБ* 175).

Див. ще БАРЗЕ, БАРЦО.

БАРЗЪ *див.* БАРЗЕИ.

БАРЗЪЙ *див.* БАРЗЕИ.

БАРИЛКО, БАРИЛКО с. 1. (*невелика дерев'яна*

посудина для зберігання рідини) барилко: а того за(с) не видини, ижъ за твои(м) черево(м) бо(ч)ки с пивами, барила з медами, бари(л)жа з винами ... волоча(т) (1596 *Виш. Кн.* 75).

2. (*міра місткості*) барило: А тамъ же Єе Милость сама покормливати ѡбогих и пива дла нихъ по пол барилка давати нехай велить (1577 *AS VI*, 80); а барилко горѣлки розѣкъ (Луцьк, 1592 *ВНАС I*, 15); иишесъ в' мѣде барилко немалое (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 49).

БАРИЛО, БАРИЛО с. 1. (*дерев'яна посудина для зберігання рідини*) барило: В той час ... было // ... в пивниці ... бочокъ двадцатъ порожнихъ а одна с квасомъ груповымъ, барилъ пятъ (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 8/IV, 163-164); цѣбровъ два ... в пивниці ... бариль пять ... было (II пол. XVI ст. *ЖКК II*, 131); а того за(с) не видини, ижъ за твои(м) черево(м) бо(ч)ки с пивами, барила з медами ... волоча(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 75).

2. (*міра місткості*) барило: ескѣ цилимови(ч) ... ме(л) ... вина бари(л) д' (Берестя, 1583, *Мит. кн.* 23); взяли ... ѡ слѣги ѡ себестіяна .. // ... горелки барилю (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 88-88 зв.); у Клима Котельника взяли барило меду съ пивниці (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 114); на которой колясе было ... барило меду (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 366).

3. ч. Вл. п.: Англрѣй барило (1649 *РЗВ* 133).

БАРИШЪ ч. (*торк.* baryš) (*прибуток від торгівлі*) бариш: променялъ самъ Иона Красенський ... черезъ сына своего Василья ... на дворецѣ Фалимичи а село Ивалчичи, и къ тому полторы тисечи золотыхъ Полскихъ придатку, або баришу, себе Василей съ сыномъ взялъ (Луцьк, 1585 *АрхЮЗР* 1/I, 209).

БАРИШКЪ ч. Баришник, перекупник: баришник (I пол. XVII ст. *Сем.* 143).

БАРКИ, БОРКИ *мн.* (*стл.* barky) плече, рамено, барки: слышнѣтъ хлопе той звязокъ на барки вложи и ѡны(и) занеси до господы м. ѡи (к. XVI ст. *Розм.* 58 зв.); тогожъ [Скоятина] вѣжучи борки обохъ раменъ повшорочали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 465).

БАРИА/ДИНЪ, БАРИА/ДИНЪ, БЕРНАДИНЪ, БЕРНАДИНЪ, БЕРНАР/ДИНЪ, БЕРНАР/ДИНЪ ч. (*стл.* bernardin, bernardin) 1. (*монахъ католицького ордену св. Бернарда*) бернардинецъ, бернардин: Той

унѣи творцы нѣякієсь вызугты, которые людей з розуму вызувають и сами с крыжакѡвъ повстали, которыхъ бернардынове барзо не любятъ (бл. 1626 *Кир. Н.* 19); лицемъ(р)пиковъ и роскошниковъ, бе(р)надию(в), фра(н)цишкано(в) ... и прочи(х), до которы(х) заслухнѣмь ѡ нѣкоторы(х) з вашего бра(т)ства же са с хорыми своими на мшѣ ѡфѣрдо(т), для исциленїа (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2); взглядом фундацїи их милостей отцов барнардынов ... судиная земская луцкая, ... под самым местом, давши за кгрунты килка тиесечей золотых, фунцовала (Луцк, 1650 *АрхїОЗР* 3/IV, 426).

2. Вл. н.: Ива(н) ба(р)нады(т) (1649 *РЗВ* 20).

БАРНАДЫНЪСКИЙ *прикм.* (палежвий бернардиновї) бернардинський: Пагъ Юре(н) Макаровичъ ... пограби(л) поесы ба(р)надыньскїє два серебряные (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 24 зв.).

БАРОНЪДІШЪ *ч.* Церковні анали, написанї католицьким кардиналом Баронїушем: Припїгрьса кбждый в томъ Баронѣдшѣ, яко // яснїю правдѣ заглѣмѣють, оплѣгокъ або опрѣсноукъ хотачи оукргѣнтовѣти (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 263-264); Баронѣдшъ з легѣцїй це(р)ковныхъ кдплены(и) чере(з) ѡ(т)ца ѡнѡфрїа (Луцк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-1, 268).

БАРСКИЙ *прикм.* Барський. мыло барское *див.* **МЫЛО**¹.

БАРТА *ж.* (нім. Barte) сокіра: тѣи з жалю великого по своѣмъ ѡ(т)ци мѡцїю до двѣрд добывалиса, а добывшиса прибѣгши едѣгъ и оудѣривъ владыкѣ бѣртою, и оубїли его на смѣрть (1509-1633 *Остр. л.* 130 зв.); Сѣчїво, барта, топѣръ (1596 *ЛЗ* 74); Сѣчїво: Бѣрта, топѣръ, сокіра (1627 *ЛБ* 131).

БАРТНЫЙ, БАРТЪНЪЙ *прикм.* (стл. bartny) те саме, що **БОРТНЫЙ**: пасеки домїные и бартъные вшелякїє повыдерали (Луцк, 1649 *АрхїОЗР* 3/IV, 152); дерево бартное *див.* **ДЕРЕВО**.

БАРТОЛЬ *ч., перен.* Книги, написанї италїйським письменником-езуїтом і проповїдником Даниїлом Бартолом: такъ многїи оуча(т)са, и бѣрзо працїю(т), дѣи рочныи читѣють, барголо(в), пазоноувъ, пе и(ж)бы лѣшшїй живо(т) оучинїли ... але жебы певы(н)ного настоуповати (поч. XVII ст. *Проп. р.* 211 зв.).

БАРТЬ *ж.* (стл. bart) те саме, що **БОРТЪ**: пагъ Ягѣ

Жылицький ... прыхавши а заставши в тых маєтностях ... пасеки в бартяхъ повыдераные жалюсїную передо мною, урядом, заносиль манифестацию (Луцк, 1649 *АрхїОЗР* 3/IV, 61).

БАРУНЪ *див.* **БАРАНЪ**.

БАРХАНОВЫЙ *прикм.* (выготовлений з бархану) байковий: побрали ... каптан бархановый, коштовал чотыри золотых (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 9).

БАРХАНЪ *ч.* (ар. *barhakan*) (ворсиста бавовняна тканїна) бархан, бумазєя, байка: В ... возе моемъ было ... шту(ч)жа ба(р)хану, папери по(л)ризы (Луцк, 1564 *ТУ* 106); от штуки бархану барвы вшелякое грошей два (Вїльна, 1568-1573 *ПККДА* II, дод. 561); на же(р)товнику покрове(ц) чи(р)воны(и) ба(р)ха(н) покрывало старое (Львїв, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 2 зв.); ба(р)ханѣ штучка а (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 16 зв.); Барханъ. Vestis vel tela go[s]i[pr]i[na] (1650 *ЛК* 424).

БАРХАТЬ, БАРХЕТЪ, БАРХУТЪ *ч.* Бархат, оксамит: Панє мой чоґо потребѣенъ хочеш ли аксамитѣ едомашки, дамасценѣ бархетѣ ... блавату? (к. XVI ст. *Розм.* 52 зв.); рызы одны чемлету белого ..., з окладкою адамашку бурѣзного, а другїє волненые, простые, з окладкою бурнатного бархату (Овруч, 1600 *АрхїОЗР* 1/VI, 288); напрестолное Евангелїє едино позолотистое, а другое серебряное, чорнымъ бархутомъ крытое (Густин, 1638 *АЮЗР* III, 20).

БАРХУТОВЫЙ *прикм.* Бархатний, оксамитовий: покровцовъ два одинъ бархутовый чорный, а другїй камчастый бѣлый, золотомъ шитый (Густин, 1638 *АЮЗР* III, 20).

БАРХУТЪ *див.* **БАРХАТЬ**.

БАРЦОВЫЙ *прикм.* (стл. barszczowy) темно-червоный, *діал.* борцовий: тот сын мой Стефан веспол из маткою своєю ... выбрали и выкрали, взяли ... кобенякъ мой льоньскїй барцовый (Володимир, 1602 *АрхїОЗР* 8/III, 493).

БАРЪКАНЪ *див. ще* **ПАРКАНЪ**.

БАРЪЛОГЪ *ч.* (стл. *szlog*) барліг. У порївн.: Мы же шгѣ жалѣємо дѣти за ню, малѡго ѡкрѣха хлѣба ... и лежачи яко вєпѣръ вѣ барълогѣ вѣ рѣскоши свѣта того хѣ-чемо пѣлежати цр(с)тво нб(с)ное (Почаїв, 1618 *Зерц.* 83 зв.).

БАРЪСОВЫЙ *прикм.* (выготовлений з шкіри або хутра барса) барсовий: при том дѣй седле рад

сребренный былтъ, в которомъ было сребра три гривны ис кѣтасом барьсовымъ (Вильна, 1555 АЗ VI, 17).

БАРЫЛКО *див.* БАРИЛКО.

БАРЫЛЮ *див.* БАРИЛЮ.

БАРЫШОВЕЦЪ *ч.* (*мешканецъ або виходець із с. Барышівки*) баришовецъ. Вл. н.: Олешчѣко Барышовецъ (1649 РЗВ 439 зв.).

БАРЫШЪ *див.* БАРИШЪ.

БАСАЙРАБЪ *ч.* Бесараб. Вл. н.: Баса(н)рабъ (1649 РЗВ 373).

Див. ще БАСАРАБА, БАСАРАБОЙ, БАСАРАБЪ.

БАСАЛИКЪ *ч.* (*тур.* basalyk) пагайка з олов'яним наконечником: сами до зе(м)ла по(л)скою идоу(т) и нащи(х) братїи ... до себе беру(т), и кр(с)таль и(х) саблами, басалики и пагайкамаи (к. XVI ст. - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 113 зв.).

БАСАРАБА *ч.* Бесараб. Вл. н.: Ма(р)ко Басараба (1649 РЗВ 197).

Див. ще БАСАЙРАБЪ, БАСАРАБОЙ, БАСАРАБЪ.

БАСАРАБОВЪ *прикм.* Бесарабів. У складі вл. н. басарабовъ бродъ: Во(и)гъ кѣзминьски(и) максимъ з бояры ... вели ... // ... ажъ до дорогъ которые ... розъшлись одна пошла к басарабовъ бродъ а дрѣгая к чѣбинъ (1546 ОГ*91-91 зв.).

БАСАРАБОЙ *ч.* Бесараб. Вл. н.: Васи(л) Басарабо(и) (1649 РЗВ 156).

Див. ще БАСАЙРАБЪ, БАСАРАБА, БАСАРАБЪ.

БАСАРАБЪ *ч.* 1. Бесараб: Та(к) ... в прскотъ сѣ(т) о(с)та(н)ки кгото(в) а(л)бо гето(в) лито(в)ски(х) и рором(н)ски(х) (!) рѣ(с)ки(х) пре(л)ко(в), которые словес(н)ски(м) языко(м) ... мовя(т), и быдло а(л)бо чобаны в поля(х) пасѣ(т), а зовѣ(т)ся нѣгъ басарабамы ... словаками и сербами (1582 *Кр. Стр.* 50).

2. Вл. н.: Василе(н) Богданови(ч) Корчовски(и) ... заруку положилъ сто когъ гроше(и) пану Басарабу (Житомир, 1584 АЖМУ 82); у Демяна Басараба - салю вепровое за золотыѣ три (Лутцъ, 1619 *АрхЮЗР* 6/1, 405).

Див. ще БАСАЙРАБЪ, БАСАРАБА, БАСАРАБОЙ.

БАСАРУНОКЪ *ч.* (*нім.* Besserung) відшкодування за побій: Слѣга(м) Пѣна Морохѣ(в)ского басарѣ(н)кѣ дали(с)мо зло(т) м̄. (Львѣв, 1615 *ЛСБ* 1047, 4 зв.).

БАСНОМУДРЕЦЪ *ч.* *звѣзжл.* Байкотворецъ: Сте же речѣние мое то(л)ко ѿ имени згоды тое вашое

кни(ж)ки, ксе(н)дзове бискѣпи, реклоса; пока(э)уючи я(к) ба(с)ном(л)рѣца(ми) ми(р)ски(ми) ... // надѣтого, сва(р)ливого и теле(с)ного м(л)рованїа ра(э)умѣ вѣра шфована быти не мѣе(т), не може(т), и не бѣде(т) (1598 *Виш. Кн.* 276 зв. - 277).

БАСНОМУДРИЕ *с.*, *звѣзжл.* Байкомудрування: Тогда себе вѣру о святом духе и от сына исходящем и другие среси, яко опреснок, пуркаториум и протчие басномудрия во своем лживом костеле латынский род з боготворенными папами соградили (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 176).

БАСНОПИСЕЦЪ *ч.*, *звѣзжл.* (*автор видумок, байок*) байкотворецъ: Посмѣй же ся сам себѣ, баснописче, от сего слова взявши срамоту (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 241).

БАСНОСКАЗАТЕЛЬ *ч.* Той, кто розповсюджує видумки, байки; базика: Даска(л) или вчїте(л) сея шкѣлы, маѣть быти бл̄гоче(с)тивъ, развѣме(н) ... не смѣхостроите(л) ... не чародѣ(н), не басносказатель (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 1 зв.).

БАСНОСЛОВЕЦЪ, БАСНОСЛОВЕЦ *ч.* Той, хто складає або розповідає легенди, байки; байкомовець: Присмотри жь ея еще бабским басням, послѣдованию того слова хулы, боголюбный прочитателю, что рече домолѣжный баснословец (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 240); А баснословия, альбо поѣтове, тѣхъ то Сирїиновъ повѣдають быти птѣховъ, але твѣрїи зѣсь бѣлоголовѣскихъ, котрые ласкотливыми а прищїдними оушѣмъ пѣснями своими ... до себе звѣдатъ (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 439); Баснословець. *Fabulator* (1650 *ЛК* 424).

Див. ще БАСНОСЛОВЪ.

БАСНОСЛОВІЕ, БАСНОСЛОВІЄ, БАСНОСЛОВІЄ *с.* Пустослѣв'я, пустї балачки, небилїцї: Баснословіє, нѣкче(м)наа мѣва (1596 *ЛЗ* 28); То бо их есть и ремесло: поганское науки баснословиєм, орациями, похвалами и похлѣбствы смачными слабоумных и ненаказанных, прельцати (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 163); моллю и гальпомипаю любовь вашу: дайгѣ место и фундамент в разумѣ вашем православной вѣрѣ и никакоже ни единым козгѣм и хитростѣм словеснаго баснословия, от духопрелѣстнаго источника отригающим, самомнимаго разума

вѣруйтѣ (бл. 1610 *Виш. Посл. Льв.* бр. 233); Баснословіе. *Fabulatio* (1650 *ЛК* 424).

БАСНОСЛОВИТИ *дієсл., недок.* Пустословити: баснословлю. *Fabulor* (1650 *ЛК* 424).

БАСНОСЛОВІЕ *див.* **БАСНОСЛОВІЄ.**

БАСНОСЛОВІЄ *див.* **БАСНОСЛОВІЄ.**

БАСНОСЛОВЪ *ч.* Те саме, що баснословець: А что поминает первых святых пап чудотворцов и мучеников, которые в Римѣ были, а тѣми похвалу себѣ латынски баснослов Скарга учинити хочет, тогда да знают латынскии мудрецы, яко тѣ не выгѣнних пап вѣры были, але восточных (1600-1601 *Виш. Кр. ота.* 187).

БАСНОТОЛКОВАНИЕ *с.* Выгадак, неправдиве тлумачення: Таж латиншик свѣдѣтельства от писання о сем дати не может никакоже ... Но что сотворит? На баснотолкование Иоановѣх словес востечет, како Христос // духа святаго послати обыца (1588-1596 *Виш. Кн.* 129-130).

БАСНЬ *ж.* 1. (*твір алегоричного змісту*) байка: Езопова то - о головѣ хорошей але безмозгой баснь! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 589); Басни звагомы: Вшкетѣнны, встыдливый Пѣсни, Гадки, и Байки (Львів, 1642 *Жел. П.* 7 зв.); Баснь. *Fabula* (1650 *ЛК* 424);

легенда, оповідання: Ї Сірінахъ тѣжъ баснь єсть такаа, за погѣпства еще Грецького дѣннаа (Львів, 1614 *Кн. о св.* 439).

2. (*выгадка, небиліця, неправда*) *розм.* байка: С тос причіны згѣды є(ст) потреба в которо(и) // вм(с) кохати(с) зачни, а да(и) навѣкни дава(ти) не опиняючиса и басне(и) лю(д)ски(х) не слушаю(чи) (Кореличѣ, 1593 *ЛСБ* 246, 1-1 зв.); Тако да знаєте, я(к) сло(в)е(н)скі(и) яз(ы)к(и) пре(д) б(о)г(а) ч(е)п(ѣ)ши є(ст) і о(г) елли(н)скаго, и лати(н)скаго: се же не басни соу(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 225); И хтожь такъ шельспый будеть, жебы таковымъ вашимъ баснямъ верити мел? (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1111); Але то шгоденныи отступницкѣи плетки, голословныи басни! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 702); Ежели ты томоу вѣришь и не маешь себѣ за басни, чемоу(ж) его хочешь мѣти на земли дѣдиче(м) (Устрики, 1 пол. XVII ст. *УЄ* N 29515, 272 зв.); исповѣдь маеть бѣти прѣстаа, шѣраа, бе(з) вымѣвокъ не мѣшаючи басен' яки(х), альбо гисторій (Львів, 1645 *О тайн.* 80).

БАСТРА *с., зневажл.* Байстрия: Прелюбодѣйнице: Баистра (1627 *ЛБ* 95).

БАСУРМАНСКИЙ *див.* **БЕСУРМАНСКИЙ.**

БАСУРМАНЪ *див.* **БЕСУРМАНЪ.**

БАСУРМАНЪСТВО *с.* Магометанство, мусульманство, ислам: дете(и) ихъ ... (в) басу(р)манѣство намовати ... не маю(т) (1546 *ВЛС* 95).

БАСУРМЕНЪ *див.* **БЕСУРМАНЪ.**

БАСЪ *ч.* (*лат. bassus*) 1. (*звук низького тону*) бас: Басъ ... *Bassus. Imus sonus modulatus* (1650 *ЛК* 424).

2. *Вл. п.:* Иваигъ басъ (1649 *РЗВ* 373).

БАТАЛА *ч.* *Диал.* батала "копистка, якою мѣщають сир". *Вл. п.:* Григорый Батала (1649 *РЗВ* 132 зв.).

БАТЕПЬКО, БАТУНЬКО *ч., нестл.* Батенько: *Jużesz się nie żmy miły bǎtǎciku* (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 2 зв.); *Idem sobi brǎtǎya ... Iskǎty Popǎdy ... Kowraia od naszoju bǎtǎrika vickǎ* (Там же, 5).

БАТКИ, БАТЬКИ *мн.* 1. (*батько і мати стосовно до своїх дітей*) батьки: Тепер са тое дѣет в рѣси, же оставили заповѣдь божию, та батков слѣхают (поч. XVII ст. *Вол. В.* 75).

2. *Предки, батьки:* его мѣ(с)ть кпѣзь ку(р)пски(и) ... на(с) де(и) вжо во (в)лю(с)иность нашѣ недопѣскаеть чого де(и) и батьки пащи и мы ... з векѣ давняго де(р)жали (1582 *ЖКК* II, 192).

БАТКО, БАТЬКО *ч.* 1. (*чоловік стосовно до своїх дітей*) батько: Шгож дей батько твой Депис и ты самъ свекрови еє ... вена есте не отдали (Володимир, 1555 *АрхДЗР* 8/IV, 350); тая дєвка у воду в Стыр скочила, и батко еє ... прибѣгши, ажъ до чолна ухватил (Луцьк, 1575 *АрхДЗР* 8/VI, 424); **батко кресни** — хрещений батько: *Pomahay Boh bǎtku Mikitǎ kresny: Szczomeś terier twa miłost nie iesny* (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 2).

2. (*титул служителей культу*) отець: *Chodilǎ sic do Korolǎ Sǎndrǎ skǎrżyty On ich welil bǎtku Wlǎdyce zycdnǎty* (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 1).

3. *Вл. п.:* а естлибыхъ я на тоѣ рокѣ описанный пану Батку Мѣсаковичу ... тое сумы пенезей ... не отдалъ ... тогда буду повинен ... гую суму пенезей совито платити (Луцьк, 1565 *АрхДЗР* 8/VI, 155); а въ жишовской улици домъ Батковъ, въ которомъ самъ Батко мѣпкаль (Луцьк, 1576 *АрхДЗР* 1/1, 56).

БАТКОВЪ *прикм. (належний Батькові)* Батьків: а въ жидовской улици домъ Батковъ, въ которомъ самъ Батко мешкаль (Луцк, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 56).

БАТОГЪ, БАТУГЪ ч. (*ханчук, пуга*) батіг: мѣчитель повелѣ(л) совлещи шѣтїне ее и совлещи повелѣ(л) батоги бити немл(с)тивно (1489 *Чет.* 86); вунг [Христосъ] учинивъ батугъ изъ персусче, и выгнавъ воиъ тыхъ, што продавали и куповали у церкви (XVI ст. *НЄ* 99); у *поріен*: чомъ усякий бстогъ естъ кортанъ, якъ батугъ, на насъ выдѣ Бога послашь за грѣхы нашѣ (XVI ст. *НЄ* 154).

БАТРАКЪ ч. Батракъ. Вл. н.: Ангдрѣ(и) ... батра(к) (1649 *РЗВ* 385).

БАТУГЪ *див.* БАТОГЪ.

БАТУНЬКО *див.* БАТЕНЬКО.

БАТУРА ж. *Діал.* батюра "великий батіг". Вл. н.: Фе(с)жо Батѣра (1649 *РЗВ* 22 зв.); Сидю(р) Батѣра (Там же, 365 зв.).

БАТУРИНЕЦЪ, БАТУРЕНЕЦЪ ч. (*мешканець або виходець із м.Батурина*) батуринецъ. Вл. н.: Кирило Батѣринецъ (1649 *РЗВ* 382); васко батуренецъ (Там же, 445 зв.).

БАУКАЛЬ ч. (*глиняний посуд*) дѣбанок: Кгды котѣри(и) з ни(х) дѣбанокъ глинаны(и), которы(и) они баоукаломъ зовоу(т), або що такое ... зопсе, або зѣдби(т) ... емѣ не бываеътъ проице(н)но (серед. XVII ст. *Кас.* 41 зв.).

БАХМАТЪ, БАХЪМАТЪ ч. (*тат. bachu - широкий, ат - кінь*) 1. (*бойовий верховий кінь*) *діал.* бахмат: Пахоло(к) ми(ш)ко на не(м) па(н)це(р) ... ба(х)ма(т) по(д) ни(м) гнѣ(л) (1567 *ЦБ Лит.* 16, 3, 93); побралъ и пограбилъ ... ко(н) гнѣды(и) ... бахма(т) бу(р) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 90); кгва(л)то(в)не выдравъ ... бахъмата строкатого (Житомир, 1650 *ДМВН* 193).

2. Вл. н.: Лаври(н) ба(х)магъ (1649 *РЗВ* 10).

БАХУРЧИКЪ, БАХУРЪЧНКЪ ч. (*еврейський молодик, хлопчак*) *діал.* бахурчик: псвѣрные жидове бахуръчки, на име Израилъ а Нисагъ ... на взгарду закону и виры християнское камнемъ метали (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 1/1, 266); Што кгды постережею, тыхъ бахурчиковъ, найме Израилъ а Нисана, поймано, и се зде до вряду приведено и до весния отъдано (Там же).

БАХУРЪ, БАХОРЪ, БЕХУРЪ ч. (*гебр. bachur*) 1. (*дитина, єврейська дитина*) *діал.* бахур: Дыспутуй же о то з Ляментомъ, который вѣрный сыгъ церкви Божое его (а не іеретыцы) писалъ. З ним ся то тамъ было стерти, не зъ своими бахурами (Слуцк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 276); Отожъ есь выгралъ, на томъ соборѣ ваюмъ. Когось то переперь? Своихъ же бехуровъ дурный лѣйсъръ (Там же).

2. Вл. н.: бы(в) оу правѣ Грицкувъ Ива(и) и Бахуръ Лукачъ, и все село (Бенедиківці, 1603 *ИЗУж.* XIV, 222); Пу(л) его давъ Федуръ попувъ Бахорови Мигаїюви оу 6 золоты(х) (Там же).

БАХУСЪ ч. (*гр. βάχχος, лат. Bacchus*) (*в античній міфології бог вина, виноробства, веселоців*) Вакх, Бахус: Івпите(р) ... оу звѣра скопѣ премѣни(л) ... апѣлло в кроука. Бахоу(с) в козла (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 62 зв.); и(х) [поганъ] боговъ ... ро(з)ные звѣрѣта тагѣли ... бахѣсовъ тигры; нептоуновъ де(л)фины (поч. XVII ст. *Проп. р.* 199 зв.).

БАЧЕНЯ, БАЧЕНЄ, БАЧЕНЬЄ, БАЧИНЬЄ с.

1. Розум, мудрїсть: Которому мы себе сами и службы наши нанижнїе ласгѣ и милостивому баченю вашей милости пана нашего милостивого поручасмо (Київ, 1575 *ЛСД* IV, 16); що я то бачному и ростропному бачкю в(и) м(л) пано(м) и братия(м) мон(м) порѣчаю (Стрятив, 1588 *ЛСБ* 101); Маю ... надею, ижъ кождый баченя побожного и мудрого прудыший будетъ до веры тому, што такъ светые и мудрые презвитери Божии ... приносятъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 230); Моудрованїе: Выроздмѣванье, мѣдрость ... ростропно(ст), смѣсль, бачѣнье, рѣзмъ (1627 *ЛБ* 66); што(!) все мудрому баченю велможности вашей полегивши и отписъ того листу, унижене просимъ, отдаючисе при томъ зъ унижоными прозбами и послугами въ ласцѣ велможности вашей (Чернігів, 1648 *ЛЮЗР* III, 157); до баченя прийти — прийти до розуму, опам'ягатися: Неха(и) боуде(т) прокла(т), и шепроще(н), погы а(ж) блю(з)нѣрства свое(г) перестане(т), и до баченя при(н)де(т) (бл. 1623 *ПВКРДА* I-1, 53); на баченю здоровий — при свѣтлому розумі: я, іеродияконъ Силвестер ... обавляючися, абы мя смергъ неготового не застала, любом теды на теле зкоралый, однакъ на баченю и умысле

добре здоровый, таковой порядокъ в поверенной мне от Бога ... зверхности чиню (Чернеспський монастир, 1635 ПКСДА 1-1, 65).

2. Погляд, розсуд, міркувантя: масть ... сынъ мой ... асимъ тымъ менованымъ, яко рухомыми маестностями, такъ именами ... подле налешного баченя и уподобаня своего оборочати и шафовати (С. льце, 1531 *АрхЮЗР* 7/1, 30); Яко(ж) я того баче(н)я св'его да(л) есми его мл(с)ти кнзю дми(т)рско буремскому се(с) мо(и) ли(ст) визна(н)я мое(г) по(д) и(ч)а(т)ю моею и власно(и) руки мое(и) писаны(и) (Буремль, 1560 *ЛНБ* 5, II 4043, 23 зв.); Мае(т) ... па(н) писа(р) самъ ... тымъ име(н)емъ шафова(ти) водлугъ доброе воли и налешного баче(н)я свое(г)[о] (Житомир, 1584 *АЖМУ* 139); абовѣмъ що написати и до вѣдомости твоѣе подати, то моа была повийнность, чомуо дбсытъ за волю бжсю оучинилемъ, а яко то приймовати и якъса с тымъ обходити, то южъ на твоє(м) баченю налѣжитъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 182 зв.); Оусмотряю, омышляю, намѣраю: Мѣрѣ до цѣли, годжд, змѣраю, або смотрѣ, обачываю, оглѣдѣю, маю взгляды, баченье (1627 *ЛБ* 168); лечь выставити ихъ и выховати в вѣрѣ и побожности Православно-каволийческой и до сп(с)нїа привести, то даръ естъ Бжїй, котороу рѣдичи безъ собнїю Ласки Бжїей мѣти не мѣгутъ, тѣлько з мѣти тогѣ Сакраментѣ ма(л)женства стѣ, если баченїе и розѣмъ Правовѣрный Христїанскїй мѣти бѣдѣтъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 928).

3. Увага, пыльнїсть: Бо зле и небезпечю королевскїе, и княжакскїе вставы ... нарѣшати и ламати, а ѡ божихъ пакъ якъ маемъ розѣмети, ѡ которыхъ нарѣшанью в добромъ баче(н)ю страшно бы и помышлати (Острог, 1587 *См. Кл.* 22 зв.); Проси(м) ... всѣхъ христоимениты(х) людей исполненїа црковнаго, ѡ милостивое и ла(с)кавое Баченя и вспоможенїа на такъ я(с)шые и всѣ(х) ва(с) Псполитые Потребы (Львїв, 1609 *ЛСБ* 422); баченя мати на кого, мати (имѣти) баченье на що: а) мати на увазі когосъ, щось, пам'ятати про когосъ, щось: Которые если бы що бо(л)ше на(л) м̄ золоты(х) выдали я ... вѣ(р)не милы(х) брати(и) поко(р)не прошу и пылю жадаю бга ради и правды его дѣля ра(ч)те на ни(х) мл(с)ти баченя с ты(х) мѣрѣ же ты(ж) ниши на мене мають, неха(и) то(т) выдато(к) вымѣшкаю(т) в

домѣ (Лопушля, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.); мы, маючи баченье на пелгримокъ тыхъ, которые отъ свидкихъ роскошей на духовные, отъ земли на небо ... идути и на той дорози биды и напасти в удрученю тѣла приймовати, звыгжаючи грѣхъ, изволяютъ ... тоє мешканье поступити мусимо (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 90); еслибы се што на записахъ слупныхъ ведле права справленыхъ и на врадѣ признаныхъ, показало, на то мають пыльное око и баченє сынове мои (Володимир, 1609 *АСД* X, 232); б) зважати, звертати увагу на що: Жалу(ю)ся ваше(и) ... мл(с)ти ... На г(с)дна гедеона еп(с)па Львовского и(ж) ми великую ... бѣдѣ вѣчини(л), не маючи баче(н)я на вѣрѣ х(с)вѣ агѣ на ста(н) мо(и) дѣховны(и) (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1); То пакъ панъ Семенъ Богуринскїй ... не маючи баченья на зверхнїость и на врад ... мене самого // рѣкою своєю збыль (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 265-266); на баченю мати, мати (мѣти) на баченю що - мати на увазі щось, пам'ятати про щось: ап(с)ловъ и докторовъ стѣ(х) приклѣды и повѣсти на баченю маючи в прѣсто(м) домѣ синодѣ ѡ(т)правовати волѣли (Острог, 1598-1599 *Алокр.* 86); прїстои(т) теды в то(т) ча(с) и грѣхъ мѣти на баче(н)ю, и то(т) оумысль ѡ(т)чаїнїа не брати пере(л) себе (Острог, 1607 *Лѣк.* 92); Ради: Дбай, мѣи на баченю (1627 *ЛБ* 104); при баченю быти — бути уважним, пыльным: и на гѣлос его оуши свои надыши. Котрїй до насъ мѣвилъ, не бойтеса не бойте, При баченю пѣлко боудте, а мѣижне стѣйте (Львїв, 1616 *Бер. В.* 71).

4. Намір, воля: къ тому масть сынъ же мой, князь Михаилю Чартгорьскїй, роздати по церквахъ на обиходъ и папахиды певную суму пенезей ... што все справе и доброму баченю сына моего милого князя Михаила Чартгориского поручаю (Сїльце, 1531 *АрхЮЗР* 7/1, 29); Я маючи в том доброе баченє и бѣдѣчи цѣлыи на здорови и на смысле моем ... записю тым моим листом жонѣ моеѣ ... тѣю сѣмѣ пѣнажнѣю сем тисач золотых (Краків, 1539 *АС* IV, 177).

5. Ласка, милїсть, прихильнїсть, пошана: прошѣ и(ж) бы им̄ на па(с) ве(р)ны(х) приятеле(и) ... хотя мало взгля(л) и баче(н)є рачила ме(т) (Ковель, 1574 *ЖКК* II, 277); В тые часы Ипатьѣ и(ж) лодимерскїй у княжати ... у великой ласкѣ и баченю за оныє показаные цюты и житїє прѣбожное былъ (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 31);

пилю прошу абы ласки и баченя благочестия вашего, яко люде пустынные въ людскости и утверждению въ православии дознавати мѣли (Корсунь, 1625 *КМПИ* I, дод. 274).

БАЧИТИ, БАЧЫТИ дієсл. недок. (стп. *baczyć*) I. (кого, що і без додатка) (*сприймати зором*) бачити, оглядати: княз Ковелский мовиль князю Коширскому: одного судью твоего ... виждь, а старшого, ... не бачь (Ковель, 1537 *AS* IV, 103); вина не бачиш ли того? (к. XVI ст. *Розм.* 13); вы в людей бачите, в' вогѣ поро(х) а в себе не чѣете бѣрева (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 155); ато бачиш' пере(д) двѣ(р)ми зготованый ми възъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 123); Не бачишь передь собою войска? (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 19); кривавые Рапы егѡ [царя], сами бачте, а съ млою в' жал(о)сти мѡей и вѡшей горко пла(ч)те (Чернігів, 1646 *Перло* 93 зв.); бачити очима своими — бачити на власні очі, бути очевидцем чогось: Мы есмо бачили сами очима своими ... ижъ они тыи грани зрѣбавши, выжегають, и при нас штъ огнень тыхъ повтекали (Ковель, 1537 *AS* IV, 112); презъ сонгъ бачити — бачити у сні: пѡты(м) ѡбра(з) котѡрый пре(з) сонгъ бачи(л) ... мо(г) бы был' и камен'ю змакчѣти днѣв (Острог, 1607 *Лѣк.* 19).

2. (що і без додатка) Зауважувати, бачити, помічати, спостерігати: Бачѣ же вм(л) згоды прагнете (Володимир, 1595 *ЛСБ* 288); Бо кгдажъ то врожоная прърва кожного, же никто до себе злостий ни якихъ не бачить, рыхлѣй ихъ въ комъ иномъ упатрить (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 166); не бачи(ли) есте в' на(с) ... нѣчого пога(н)ского, а вжды гоубою своєю обмовляете бѣги поганы (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 147); а то не бачишь, и(ж) еде(н) естъ законодавецъ и сѣдѣа, кѡторый мошень сп(с)ти и погоубити (Височани, 1635 *УС* № 62, 57); Чему ж ти, о пане, ратовать не рачиш. Кричимо ку тобѣ, а ти як не бачиш (1648 *Елег.* 152).

3. (що і без додатка) Розуміти, усвідомлювати, бачити: И зрозѣмели есмо с тыхъ листовъ ... и бачачи ижъ намъ не потреба лепшого сведѣтва надъ штца твоего и тыхъ земагъ Вольпскихъ ... на ихъ чоломъ битѣ то вчинили (Неполомичі, 1527 *AS* III, 316); А так мы бачачи таковое небезпечество, шг тых людей неприятельскихъ ... рассказали есмо листы наши по всей

земли Вольпской писат; приказючи всимъ княжатоу .. жебы они кѡ слѣжке нашей ... збройно поготовѣ были (Варшава, 1544 *AS* IV, 387); Знать, ижъ оилялетъ не Русить, бо не знаетъ ключа пасхального и не бачить того: коли кольвекъ ключъ пасхальный на А, альбо на Б стоить, завжды Великъ день мусить зими займовати (Вільна, 1599 *Лит.* 773); с пѡлногo бовѣ(м) естѣсмо приржења и що пѡсь мае(т) бѣги не бачимо (Острог, 1614 *Тест.* 160); Су(д) ... // ... бачечы то ижъ справа иде(т) з дря(д)нико(м) прыле(г)лымъ, которомѣ фору(м) право по(с)политое пере(д) судо(м) близышы(м) показало прото су(д) позваному форумѣ ѡзнавшы, постѣпова(т) наказѣ(т) (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв. - 20); Бо оуже я бачу близко конецъ нашъ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 25);

бачу (бачишь, бачимо) у ролі *вставн. сл.* (*аживается при потребі звернути шюсь увагу на щось*) як бачу (бачиш, бачимо): Не без причѣны вѣм того своѣго висаріѡна яко бачѣ на дѡброй пѡматѣ маѣте (Острог, 1598 *Отп. КО* 30); Поднялсясе, бачу, не своего дела - писмомъ ширмовати (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1051); Не хвалижъ тоѣ проклятое конѣоедерацыи, которая, яко самъ бачишь, до такъ великого злого всимъ своюлыникомъ ворота отворыла! (Вільна, 1599 *Лит.* 853); Кѡждое абовѣм' древо звынѡтр' выпѣскаѣтъ олѣнѣа, якъ бачимо, листѣа, цвѣтъ, и ѡвоци (Вільна, 1627 *Дух.б.* 295);

(що) відчувати: Це(р)кви іерусали(м)ской двѣрѣти рачи(л) Абы ко(ж)ды(н) вѣрны мило(стѣ) его бачи(л) (к. XVI - поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 100).

4. (що, на що і без додатка) Зважати (на що), враховувати, брати до уваги (що): Мы, бачачи, ижъ листъ нашъ дали есмо тымъ людемъ нашимъ свинухомъ ... которые в томъ селе слуги пугные, в которыхъ нашъ листъ будетъ, тых Михайлу не дали есмо (Краків, 1512 *АрхОЗР* 8/IV, 222); мы бачечи на то, же они суть люди украинши ... с тоѣ работы мосту замкового также ихъ вызволяемъ (Вільна, 1546 *АрхОЗР* 8/V, 41); А та(к) ... су(д) дла розмышле(н)я тоѣ рѣчи ѡ(т)ложили есмо до дня за(в)трашнего, субботу, намови(в)ши ся есмо з собою, а бачечи в то(и) справѣ, и(ж) еше головно(г)го] выказу не вчинили (Житомир, 1584 *АЖМУ* 93); И я, то бачачи, ижъ то

здавна до того святого Николая належало, ... все тое отдаю до монастыря моего Батурипского (Київ, 1636 ЛИМЗМ 5, № 1 (1)); А бачачи ре(ч) слу(ш)яюю ... шны(х) Бѣликовичо(в) при ве(р)хѣписаны(х) кгру(н)га(х) ... листо(м) наши(м) заставѣ(м) (Острог, 1637 ЦДІАК 1471, 1, 1, 99 зв.);

бачъ (бачьте) *наказ. сп. (оживається для вираження застереження, зауваження) дивись (дивіться):* Ба(ч)же езоуите, яко пр(о)ркъ назва(л) рым'скій оур(д), палъжа, конѣмъ дики(м) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 149); Бачъ зашныи мѣжд, яко с(т) Пѣвель людской мѣдрости повѣгъ шикѣаніе(м) называѣтъ мѣрны(м) (Київ, 1619 Гр.Сл. 201); и приказоваль имь рекоучи бачьте а выстерег айѣса кѣсоу фарисейскаго, и кѣсоу йродова (1556-1561 ПЕ 156 зв.).

БАЧИТСЯ, БАЧИТСА *дієсл. недок. (стп. басzyc się) I. (кому) Здаватися, уявлятися, бачитися:* што са ва(м) бачи(т) если боуде(т) в нѣкоторого чѣлка сто швѣць и заблюди(т) едина ѡ(т) нѣх(х) чи не остави(т) лѣ дева(т)деса(т) и дева(т) на гора(х) и шед(л)ши шце(т) заблюждашаго (1556-1561 ПЕ 79 зв.);

бачитъса у ролі *вставн. сл. (оживається для вираження припущення чогось) здається:* феврала назвали мартомъ, а марта kwietnemъ, бачитмѣса и ма(и) в пыхъ змѣнитъ своего имене скѣтовъ (Острог, 1587 См.Кл. 22).

2. (в чому) Розумітися (у чім), усвідомлювати (що): неслоушнѣ тѣ же са в томъ не бачишъ, йжъ не тѣлько ровны(и) ѡ(т) ровного, але и шншій мѣспѣмъ ѡ(т) нѣжшого ... за вѣстѣпко(м) и нецѣютою ставѣтса ещѣ нѣжшимъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 82).

3. (кому) Хотітися, бажатися: Прѣто, щоса комѣ бачитъ, Вѣлно яко собѣ рѣчитъ (Чернігів, 1646 Перло 9 зв. псгум.).

БАЧМАГІ, БАЧМАКІ *мл. (одн. бачмакъ ч. і бачмага ж.) (тур. başmak) червани:* якожъ при томъ зраненюю своємъ менилъ собѣ быти шкоды: чскагъ, макгерка и бачмакги сафьянове згинули (Київ, 1595 АСД III, 60); побралаи ... боты козловыс новые, бачмакги сафьяновыс, поясъ сребный (Луцьк, 1596 АрхОЗР 3/1, 113); але сто(и) ты, // кривоногій ба(ч)ма(ж)ниче, и(э) своєю кривоно(ж)ною ба(ч)магою,

ци мѣже(ш) нею та(к) попрати силѣ вражію, я(ко) то(т) невѣтръты(и) черевѣчище (п. 1596 Виш. Кн. 234 зв. - 235); Высоотѣгѣ: Бачмаги, а(л)бо палѣбѣгѣ (1627 ЛБ 23).

БАЧМАЖНИКЪ *ч. Той, хто носить бачмаги:* але сто(и) ты, // кривоногій ба(ч)ма(ж)ниче, и(э) своєю кривоно(ж)ною ба(ч)магою, ци мѣже(ш) нею та(к) попрати силѣ вражію, я(ко) то(т) невѣтръты(и) черевѣчище (п. 1596 Виш. Кн. 234 зв. - 235).

БАЧНЕ *присл. (стп. басznie) I. Розважливо, розсудливо, розумно: смѣ(т)риѣ, ро(з)мыслѣне ба(ч)не (1596 ЛЗ 79); бачне оува(ж)не и розоу(м)не то са ѡ(т)правовѣло (Острог, 1598-1599 Апокр. 70 зв.); слѣга, шпе(д)ши в' якій палаць,... бере(т) нѣнцил, и тѣми бачне и рострѣпне слѣжитъ крѣлеви (Вільна, 1627 Дух. б. 127); Приймѣжъ тѣтъ оупомѣнокъ ѡ(т) слѣгъ своѣхъ влѣчнѣ, Прешѣпѣнный Петре: што дчинѣшъ бачне (Київ, 1633 Євфон. 309).*

2. Уважно, пилюю: оубери(ж)са ѡ(з)дѣбле в одѣждѣ непокал(а)нѣю Дѣ(л) дѣбры(х) и што(с) ѡ(т) ба оде(р)жѣ(л) шѣфѣй ты(м) ба(ч)не и присто(и)не (Вільна, 1596 З. Каз. 83 зв.); Паматайтѣса абыстѣ его заживѣли бачне станъ ваъш кѣжащкѣй оучѣвостюю ѡздѣбачи знѣчнѣ (Острог, 1603 Лям. Остр. 12).

БАЧНОСТЬ *ж. (стп. басzność) I. Розум, мудрість, розсудливість, кмітливість:* Оухищрѣніе или Блгоудхи(ш)рѣюе, довѣтъль, рѣзѣмъ, бачность, свѣтѣлность, бстрость (1627 ЛБ 142); Мѣдрость: Бачно(ст), умѣтню(ст) (Там же, 164).

2. Увага, пилюість: с таковыми рѣчми // плеточными, а неправдывыми до нас присылат не бѣдѣт, але летшѣю бачност и пилюност в таковых рѣчах земских в себе заховыват бѣдѣт (Вільна, 1541 АС IV, 291-292); а тымъ впередь не отмѣнную, але также добрую бачность и ласку его милости ку себе способити хотѣчи ... записую имѣгѣ свое материстое (Луцьк, 1580 АрхОЗР 8/III, 322); а впро(д) з немалы(м) подиве(и)емъ в себе дважою и(ж) бачно(ст) тм(с) мѣсца николи дати не хотѣчи ... дпри(и)ме нехот(т) и нелѣску ѡ славе мое(и) кновати рачи(ш) (Кореличі, 1593 ЛСБ 246, 1); бачность мати (метн, мѣти), мати (мѣти) бачность (на кого, на що) - брати до уваги кого, що, зважати на кого, що, пам'ятати про кого, що: мы бачност нашѣ ... на то маючи, иж шныи замок Браславский ... естъ намъ и рѣчи посполитой

потребный ... вмыслили есмо без мешкана ... шпый замок ... зновѣ розкажат забѣдовати (Олбениг, 1552 *АС* VI, 124); Што есмо первей того многократъ до тебе писали ... приказѣючи, абы еси на то добрую бачность мель, ижбы Казаки тамошние на влѣсы Татарские не ходили и шкоды никоторое имъ не чинили (Вильна, 1541 *АС* IV, 295); бачачи то, иж есми по жонгѣ своей ... не малый посаг ... взал и то есми все ... вгратил на слѣдѣбахъ господарскихъ и маючи на то бачность, а хотачи сынѣ своемѣ ... за то доситъ вчинити ... даровал есми сына моего ... всимъ Степанемъ (Острог, 1522 *АС* III, 237); приказѣмъ тобѣ, ажбы Твоя Милость, маючи бачностъ на насъ господара и на теперешнюю пыльню потребѣ земскѣю, якъ еси зѣнаня звыкълѣ для насъ ... такъ и теперъ штобы еси противъ тымъ людемъ неприятельскимъ ... ехалъ конно, а збройно (Краків, 1539 *АС* IV, 197); на бачности мети (мѣти) — маги на увазі (на думі): ты бы ѿ томъ ведалъ и ведѣлѣть того листѣ княза бискѣпова в той речѣ са заховалъ, нижли тоби еси на бачности в себе мелъ (Вильна, 1540 *АС* IV, 262); то все што се до на(с) ѿ(т) вше(н) мл(ст)и писало на добро(н) бачности то будѣ(м) мѣти (Новгородок, 1589 *ЛСБ* 123).

Див. ще **БАЧЕНЯ**.

БАЧНЫЙ, БАЧЪНЫЙ *прикм. (стп. басзпу)* 1. Розсудливый, разважливый, кмѣгливый, разумный: И за то вашу милость моего милостивого пана покорне просиу, абы ваша милость, яко ... панъ мудрый и бачный, у себе то поважывши а гамуючы свовольюсть и упоръ такихъ ... небачныхъ людей, которые ... маестать Его Святыи ображаютъ ... и покой посполитый взрушаютъ ... абыся таковыя квалты и збытки, а злѣща особамъ духовнымъ ... не дѣяли (Дубно, 1575 *АСД* IV, 17); Але теперъ каждый бачный хрестиянинъ, маючи предъ очима обѣе писанье, лѣтве осудити правду и неправду можеть (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 983); и увесь тотъ поступокъ вашъ блазненствомъ и баламутнею щырою у людей бачныхъ почытається, што-сьте кольвекъ у Берестію бредили (Вильна, 1599 *Ант.* 835); Прійми ѿ(с) Архіерѣю Великій значный, яко в рѣчахъ не похйбне дѣльный и бачный (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 66); Розвмный ... и бачный члѣкъ, который ... вшелакіѣ припадки ... терпліве и влѣчне зноситъ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 110); оуспиваймо мысли

грѣховныя: заховаймо молитвѣ спокойнѣю, розвмъ бачный, мысль члѣю (Львѣв, 1642 *Час. Слово* 277 зв.).

2. Уважпый, пыльный: що я то бачному и ростропному баченю В(м) м(л) пано(м) и братия(м) мои(м) порѣчаю (Стратин, 1588 *ЛСБ* 101); доброе славы змаза поровняется у людей бачныхъ зо стратою здоровья (Володимир, 1608 *АСД* VI, 118); Читѣлникѣ лѣскавыи, влѣчнымъ хоті бѣти: И яко бачный, досыть сѣ себе оучинити (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 96); Быль абѣвѣмъ весь Мѣжъ дѣховсѣтъ, прикла(д)ный... в надчѣиго брати ростропный, в строфованію бачный (Вильна, 1620 *См. Каз.* 21); Блгооухинѣрѣнный. Ростропны(и), довѣлпный, бачный, соуптѣлне охендѣжный (1627 *ЛБ* 10); княжа ѿпый не былъ ѿблѣдникъ, и подствѣпа, ѣле щірый, и бачный, и не на здрѣдѣ, аніѣ кѣсачи пыганіе оучинилъ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 707);

у *знач. ім.* : прѣто(ж) то синѣдо(м) звѣтиса не мѣже(т), але все естъ фрѣанкою баламѣтнею блазѣнство(м) и оу бачны(х) ваги жадной слюупне мѣти не маѣ(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 58); А поневажъ тое, што отступникъ написалъ, небылица естъ и овнемъ фалшованье явное писма, прѣ то и доводъ его фалшивый естъ, и у бачного нѣкого мѣстца не масть (Київ, 1621 *Кол. Пал.* 553).

БАЧЪНЪЙШИЙ, БАЧЪНЕЙШИЙ *прикм. в. ст.* Розумнѣшый, мудрѣшый; Приводять декрета подметные, южъ отъ передѣлѣвшихъ и бачнѣйшихъ зъ нихъ потоптаны и оплеваны! (Київ, 1621 *Кол. Пал.* 504); Якожъ кгда бы другие, бачнѣешиє, оного не ратовали и замысльовъ тамтыхъ людей прѣсвазиєю своєю не одвели, перыпы сѣ о оживили отъ разивъ тятыхъ (Луцкъ, 1638 *АрхЮЗ* 8/III, 597).

БАЧЪ 1. *част.* Бач, дивись, бачиши, ось: Вѣсьн: Храпъ мѣнье, спать, бачъ, вей, немаль, негли, нѣчто (1627 *ЛБ* 13).

2. *ч.* Вл. н.: Тимошъ Бачъ (1649 *РЗВ* 22 зв.).

БАЧЪНЕЙШИЙ *див.* **БАЧЪНЪЙШИЙ**.

БАЧЫТИ *див.* **БАЧИТИ**.

БАША *ч. (тур. paşa)* (у давній Туреччині та іншихъ мусульманскихъ крайнахъ титулъ високого урядовця) баша: банкѣмъ клѣмнымъ, и цѣсарови пылномѣ роуки намѣзютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 167 зв.); В которомъ старано ели небожата почтами и упоминками

подъ часть наробяють, и башомъ кламливимъ ... руки намазуютъ, азажъ то имъ слушне за зле можетъ быти почитано? (1603 *Пит.* 28); Который то протосивгел, будучи челоувкомъ годнымъ и учюнымъ, добре былъ цесарови турскому знаемый и всѣмъ башомъ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 33); Южъ назначивши своего, до Мѣстъ нашихъ Башнѣ // ... Але Бѣ, вѣ которого мѣцы есть звѣгъство: Додаль мѣци шѣмѣ Войскѣ, на Поганство (Киѣв, 1622 *Сак. В.* 46-46 зв.); Южъ на волоскомъ березе тамъ войска // турецки въ полю лежать, до которого войска цесарь прислалъ башу (1630 *МИВР* 321-322).

БАШТА, БАШЪТА, БАКСТА, БАКШТА, БАКЪШТА ж. (*срн.* *baszta, смк.* *bašta, слат.* *bastia*) 1. (оборонне укрѣпленія) вежа, башта: а коли bakszta budet na toj hore sprawłena ... tohdy żadnoho prystupu ne dopustyt (Винниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 20); А што пишешъ до насъ, ижъ ты ... вжо еси две баксте накрылъ и житницю поставилъ (1551 *АрхЮЗР* 8/V, 53); Броны до замькѣ две з башътами по(д) вежами (1552 *ОКЗ* 33 зв.); На вглюхъ замькѣ того на всихъ чотырехъ выведены ба(ш)ти валомъ же такъ тольстымъ и высокимъ яко стѣны замьковыя (1552 *ОЧерк.З.* 16 зв.); продали до(м) сво(и) вла(ст)ны(и) кѣпны(и) тѣ(т) в Житомирѣ лежащи(и) по(д)ле домѣ Крѣтенева на роуѣ кѣ ба(ш)те ново(и) пѣв Даниелю Васиоти(н)ско(мѣ) (Житомир, 1605 *ЦДИАК* 11, 1, 4, 12); ра(и)щы лвовскыя, впросивши ѿ(т) пѣновъ брати(и), камене це(р)ковного шгукъ 18 а то на оправѣ башгѣ мѣс(ц)ки(х) (Львѣв, 1620 *ЛСБ* 1049, 1 зв.); Храпѣлю, хранилице, стражъ: сторѣжа, вежа, або башта, где стражъ стереже(т) (1627 *ЛБ* 144); *guintana porta*, то(р)жищная брама, врага, ба(ш)га, (1642 *ЛС* 343); тые по(э)вы въ ворота ба(к)шты замькѣ таме(ш)но(г) по(в)тыка(л) (Киѣв, 1646 *ЦДИА Лен.* 823, 1, 763, 14 зв.).

2. *перен.* Фундамент, оплот, опора: кр(с)тъ е(ст) ... вѣне(ц) пѣнкности, вѣры башта мѣцнаа (поч. XVII ст. *Проп. р.* 295).

БАЮРКЪ ч. Баюра, калюжа, багю: Собнмъ во(д)ный: Этѣкъ, водѣ згромажѣнъе, ставъ, баюркъ, бзѣро (1627 *ЛБ* 119).

БАЯ ж. (*бавовняна або военяна ткашина з ворсом*) байка, заст. бая: побралаи ... фрезезийку лязуревую

фаленгдышовую, зъ белыми петлицами, подшитую басю (Лутък, 1622 *АрхЮЗР* 6/1, 429).

БАЯНЕ, БААНЕ с. 1. Оповідання байок, вигадок, небилиць: Баснословіе: Баа(н)е, ба(и)ки повѣда(н)е (1627 *ЛБ* 5).

2. Вoroжіння: коли не можетъ намъ помочи одна [баиля] гораздъ, а мы идеме и до десятыхъ, а у ихъ баяню не есть вѣчого, лише мутнѣя и прелестъ (XVI ст. *НС* 177).

БАЯТИ *дієсл. недок.* 1. (що, о чім і без додатка) Розповідати, говорити, *діал.* баяти (що, про що і без додатка): Преложѣ(н)ство тѣе і єдиновла(д)ство, о котѣромъ дѣпѣисъ баѣгъ, не было за петра стѣго, якоа вѣшшей показало (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 108); И то (тежъ еще) яка правда, што о Родискомъ опате баюгъ, ижъ зъ две-та тысячами войска вѣехали потаѣмне въ ноци до Флоренци? (Володимир, 1598-1599 *Видн. ПО* 1111); нет тамъ тое баламутни, о которой вилялетъ баѣгъ (Вильна, 1599 *Ант.* 829); И онъ тежъ то безъ жадныхъ доводовъ баѣгъ, не печалуетъ о вѣры правой (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* 723); Єды(н) мѣщани(н) обра(л)ся зъхвалы(и) ... Такіе новины ѿ томъ повѣдали. Люде которыи на то(и) дивъ смотрели. Але ся в мовѣ свое(и) незгажаю(т) розно баюгъ (1636 *Лям. о пр.* 9);

(що) вигадувати, видумувати: Еще на смѣшное отрыгание бафского богослова // отвѣщаемъ albo пытати его будемъ, что немелю баѣт, и чудимся (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 241-242); сны баяти — говорити нисенітшицѣ, верзти: А што колвекъ о соборѣ томъ Сардикійскомъ ... отступникъ Креуза баѣгъ, сны баѣгъ, и нѣгды того, шлѣ баѣгъ, нѣчимъ не доведетъ (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* 589).

2. (без додатка) Вoroжити, замовляти: А мы, дурныи, коли есме бетѣжнѣ, а мы идеме нко баилямъ жонамъ, што бы намъ баяли (XVI ст. *НС* 155).

БААНЕ *див.* **БАЯНЕ.**

БДѢНИЕ, БДѢНІЕ, БДЕНИЕ, БДЕНІЕ с. (*цсл.* бдѣние) ревяна молитва у нічний час: А иніи отходять у монастырь яко тежъ на пуцу, а тамъ даюгъ прикладъ побожности ... въ постехъ, въ низулеганиі и бдениі (Супрасльський монастыр, 1580 *Пис. пр. лют.* 151); А вѣ манастирѣ ... вмѣсто бдѣнїа, пѣ(с)ни, и мѣтвы, и

торжества дхо(н)паго; пси выло(т), глѣса(т), и ливдо(т) (до 1596 *Вши. Кн.* 264); яко бы(с)те ѿ само(н) то(н) вещи еп(с)пѣ събравшиа бденіе сотворили в мѣтвѣ ко бѣѣ (Львѣв, 1607 *ЛСБ* 408, 1); Мѣрность во восьмѣ, была емѣ якобы приро(д)на ... сонгъ мѣрковный, бденіе шгоночнѣе, правіло шгодкѣтѣе (Вѣльма, 1620 *См. Каз.* 18 зв.); не(х) че(р)нѣцы и попы ваши бденіе чиня(т) (Ясси, 1627 *ЛСБ* 436, 1); Та(к)же до по(с)тѣ шшелакоє оутрапе(н)е телѣсноє стагаѣтѣса во(з)держаніе, бдѣніе, на земли леганіе, поклѣны ... и про(ч) (Львѣв, 1645 *О тайн.* 98); всемоушное бденіе — (церковна служба протягом всієї ночі) всеночна: Бденіе: Тбестѣ пре(з) цѣлѣю нѣчь чѣгѣе, мѣтвы пре(з) всю нѣчь в чѣлости бе(з) спанѣ в цѣкни ѿ(т)правѣваннми, а вѣдлѣ(г) чинѣ цѣкѣного назывіе(т)са, востѣиное бденіе (1627 *ЛБ* 172).

2. Неспанія: плѣть и кров потом тѣла и подвигом мыслѣнаго вниманія во бдѣннн пощѣном, и дневном трезвѣннн и прискѣдѣннн мѣстном и безмолвном увяляти и изсушити (1599-1600 *Вши. Кн.* 153); Слухай же ... брата, егда начнеш дѣло подвига своего, постом, молитвою, трудом и подвигом всегдашним, бдѣнием во безмолвнн, стрѣжися, абы еси не прочитал ни єдию писаніе сретическое (Там же, 209).

БДѢТИ *дієсл. недок.* (о чѣм) Турбуватися, піклуватися (про що): повинуйтѣся наставникѣмъ вашымъ и покарятѣся: тѣи бо бдѣтъ о дунахъ вашихъ (1596 *РНБ* XIX, 300 (внѣска); ѿ таковы(х) еже мало бдѣ(т) ѿ дала (!) бѣжн(х) (Сучава, 1606 *ЛСБ* 402, 1).

БЕГАТИ *див.* **БЪГАТИ.**

БЕГАТІ *див.* **БЪГАТИ.**

БЕГЕТАТИ *дієсл. недок.* Мекати, *діал.* бегетати: Бо бегѣвчи почали рѣзко скакаѣти, Радѣсти и весѣльѣ намѣ збытъ долаваѣти (Львѣв, 1616 *Бер. В.* 76).

БЕГЛЕЦЪ *див.* **БЪГЛЕЦЪ.**

БЕГЛЕЦЬ *див.* **БЪГЛЕЦЬ.**

БЕГЛОСТЬ *див.* **БЪГЛОСТЬ.**

БЕГЛЫЙ *див.* **БЪГЛЫЙ.**

БЕГУНКА *див.* **БЪГУНКА.**

БЕГѢНЪ *див.* **БЪГѢНЪ.**

БЕГЪ *див.* **БЪГЪ.**

БЕДА *див.* **БЪДА.**

БЕДНАРКА *ж.* (*стп.* bednarka) (*жінка бондаря*) бондарка, *розм.* бондариха: ксендѣзъ Ангтоній

Янишевскій ... противѣкс ... Васкови ткачови, Васчысе беднарцы ... оферовалсе правнѣе чинити не залєхати (Луцѣк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 156).

БЕДНАРСКИЙ *прикм.* (*стп.* bednarski) (*пов'язаний з бондарством*) бондарський: пилака бондарская єдина; пилака малая єдина (Перессѣпниця, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 298).

БЕДНИЙ *див.* **БЪДНИЙ.**

БЕДНЫЙ *див.* **БЪДНИЙ.**

БЕДРА *ж.* Те саме, що бедро в 2 знач.: доткнѣвса жили бедры єго, а натыхѣмѣсть // оушла (серед. XVII ст. *Хрон.* 50-50 зв.).

Див. ще **БИОДРО.**

БЕДРО *с.* 1. Стєгно, бедро, клуб: А вси держачи мечи а къ босмѣ велми оумѣльны, а єдиного кожного мечъ на бедрахъ єго про страхи нѣчныи (поч. XVI ст. *Пєсн. л.* 52); са(м), пакъ коанѣнь имѣль ... поясь кожаныи на бѣдра(х) (1556-1561 *ПЄ* 26); въ кого бедра бола(т), то то(ж) пѣи (XVI ст. *УТ* фотокоп. 7 зв.); чресло, бокъ, бѣ(д)ро, чресло (1596 *ЛЗ* 88); Іша(н) ... ходи(л) въ одѣанѣо є шѣрсти вє(л)блѣодовон, приподсавши бедра свои скѣрою (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 33); Оружія тєды суть ... поясь препоясанья бѣдрѣ, абы безъ вѣпялкой завады бѣчи (Кнѣв, 1621 *Коп. Пал.* 859); побась рамѣяннн ѡколо бѣдрѣ своѣхъ мѣль (Кнѣв, 1637 *УЄ Кал.* 889); рагачѣа, бѣдра, стєгна (1642 *ЛС* 300); Подлѣжилъ тѣды слѣга рѣкѣ свою подлѣ бѣдрѣ пѣна своєтѣо и присѣлѣгъ емѣ на тѣю мѣвѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 37); Бѣдрѣ. Соха (1650 *ЛК* 424).

2. Нога: Докѣле хрѣмлетє на обє(д)вє бедра вѣша (1600 *ЦІБ* 476 П/1736, 47); мовитъ святый Златѣустый: доколѣ хрѣмлетє на обѣ бедра ваша? (Львѣв, 1605-1606, *Перєст.* 46); *Образю:* земли тѣасѣамѣ зѣята бѣвши грозѣла же бѣдра свои не могоучи стрѣпѣти по(д) морды(р)ннми рѣсторгнє(т) и погрѣхотѣны(х) з брѣлами землѣ и и(х) спрѣспико(в) в собѣ скрѣетѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 104 зв.).

3. Рѣд. потомство: якъ проковѣль ѿ томѣ Іакѣвѣ, Не оустанѣтъ Кнѣжа зъ Іѣды, и вожъ зъ бедра Єго (Кнѣв, 1637 *УЄ Кал.* 853).

Див. ще **БИОДРО.**

БЕЖАТИ *див.* **БЪЖАТИ.**

БЕЗАКОШЕ *див.* **БЕЗЗАКОШЕ.**

БЕЗАКОНІЄ *див.* **БЕЗЗАКОНІЄ.**

БЕЗАКОННИКЪ *див.* **БЕЗЗАКОННИКЪ.**

БЕЗАКОННЫЙ *див.* **БЕЗЗАКОННЫЙ.**

БЕЗАКОНОВАТИ *див.* **БЕЗЗАКОНОВАТИ.**

БЕЗАКОНСТВО *див.* **БЕЗЗАКОНСТВО.**

БЕЗАКОНЪНЬЙ *див.* **БЕЗЗАКОНЪНЬЙ.**

БЕЗАКОНЪСТВО *див.* **БЕЗЗАКОНСТВО.**

БЕЗАКОНЬЙ *див.* **БЕЗЗАКОНЬЙ.**

БЕЗАКОНЬКЪ *див.* **БЕЗЗАКОННИКЪ.**

БЕЗБЛАЗНЕНО *присл.* Без спокуси: Безмблѣвникъ, Єримита, который не в' гдѣ а безъ затрѣвожѣна свѣта того бе(з)блзненѣко, безъ погорѣнѣа живѣтъ (1596 ЛЗ 31).

БЕЗБОЖЕНЪ *див.* **БЕЗБОЖНЬЙ.**

БЕЗБОЖЕНЪСТВО, БЕЗЪБОЖЕНСТВО *с.*

Те саме, що безбожність: Выдкрыеть ся (в *рукоп.* вы(д)крыете - *Прим. ред.*) гнѣвъ Божій изъ неба на усякое безбоженъство и неправду людскую (XVI ст. ПС 129).

Див. ще **БЕЗБОЖНЕ, БЕЗБОЖСТВО, НЕБОЖНОСТЬ.**

БЕЗБОЖІЄ, БЕЗБОЖІЄ *с.* Те саме, що безбожність: ѿ земле запвстѣлаа и зарослаа трыніе(м) безъвѣрїа и бе(з)божіа (до 1596 *Виш. Кн.* 264 зв.); Называється свѣтлымъ востѣкомъ, понѣже показдегъ намъ, свѣтъ слѣща неогасїмаго ... и тмѣ смоутивѣю безбожіа, и лєсть єретїческѣю прогѣнїтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 50); Вы всего свѣта їдолопоклонѣніе скоренили, и Въ тмѣ безбожіа сѣдацихъ, просвѣтїли (Чернігів, 1646 *Перло* 48).

Див. ще **БЕЗБОЖЕНЪСТВО, БЕЗБОЖСТВО, НЕБОЖНОСТЬ.**

БЕЗБОЖНЕ *присл.* Безбожно: Кїзи и властїтели Слово Бжїе почтѣте, Мл(д)ншѣвъ незлобївы(х) бе(з)б(ж)не не гѣбїте (Львїв, 1591 *Просф.* 75); Штѣ са зїса тѣчетъ тои вїсни и незгѣды, на котѣрѣю вїли(т) причїнѣ ѿ(т)натѣа хр(с)тїаномъ през' тоурки патрїаршеє в' константїнополю цѣкви ... и то шїраа пѣтварь, безбожне на хр(с)тїанѣ в'кладїаа (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 177 зв.).

Див. ще **НЕЗБОЖНЕ.**

БЕЗБОЖНИКЪ, БЕЗЪБОЖНИКЪ *ч.* 1. (*людина, що не визнає існування Бога, не вірує в Бога*)

безвїрник, безбожник: Але теперь некоторые (безбожники) не только вторую, але и третью поймають (а предя престолѣю служить, противъ ясныхъ правилъ) (Вїльня, 1599 *Ант.* 741).

2. (*людина, що не визнає христїанської віри*) поганин: Напередъ тогда дѣлїеєє еслї жъ то правда, же противъ томѣ костѣлови, котѣрого члѣнки соу(т) черезъ безбо(ж)ника зѣѣвапы и послѣгнєпы, брѣны пекѣльные перемогли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 157); Поглєди на чѣтыри священные патрїархи и пастыря истинные церкви Христовы, яко, межї оными безбожниками мѣшкаючи, ани вѣри, ани сукцєссїє порядное не стратїли (1603 *Пит.* 8).

БЕЗБОЖНЬЙ *див.* **БЕЗБОЖНЬЙ.**

БЕЗБОЖНОСТЬ, БЕЗЪБОЖНОСТЬ *ж.*

Безбожність, безвїр'я: члѣкъ же зѣрости дїаволской вѣрѣ смши прєстѣпїлтъ зѣко(н) ... бе(з)б(ж)ности и блїда прїимовѣїемъ не вѣздержѣтъ бїсть (Острог, 1588 *Сур.* 5); Возлюбилъ еси ѿ(т)че справедливѣсть сватѣю, мѣншъ в ненавїсти безбожність проклатѣю (Львїв, 1591 *Просф.* 66); А если(ж) дочѣстїє тѣе зѣдпочѣніє повѣди(т) Николѣя же са ставѣеть, посмотри ми са зївѣ розбнными очїма. таємне оповѣданой безбожности (Кїїв, 1619 *Гр. Сл.* 290); Вы нѣ то обрѣаны, и Бгомъ послѣаны. На морє великое бѣрливѣе, страшливѣе и зло(с)ливѣе ... На морє поганской безбо(ж)ности ... Бгомъ навѣдєны (Чернігів, 1646 *Перло* 45 зв.).

Див. ще **БЕЗБОЖЕНЪСТВО, БЕЗБОЖІЄ, БЕЗБОЖСТВО, НЕБОЖНОСТЬ.**

БЕЗБОЖНЬЙ, БЕЗБОЖНИЙ, БЕЗБОЖНЬЙ,

БЕЗЪБОЖНЬЙ *прикм.* 1. (*який не дотримується релїгїйних догм христїанства, не вірує в Бога*) безбожний: Тотъ полуднїый Нашъ Станїславъ, речєный передъ тѣмъ Лїбко Даповичъ ... опустивши фалшивую безбожнѣю жїдовскую вѣру ... а на тоє мѣстѣю правдивую христїанскую вѣру прїнялъ (Пєткрїв, 1565 *РЕА* II, 138); се єсть догматъ безбожнѣх єретикъ (Львїв, 1591 *Гр. Ієр.*); матї ... штроко(в) ... по замордованю шѣсты сїѣвъ єе ѿ(т) безбо(ж)ного тїрана ... напоминачїє и наѣукоу ѿ(т)ческою чинїла, и моу(ж)ствы(м) голосо(м) до него та(к) мовїла (1598 *Розм. пав.* 6); злочїнцѣа добродѣїи укрїжованїй: И от

безбожныхъ жидовъ замордованыи (Львів, 1630 *Траз.* л. 161);

нехристиянський, поганський: безбо(ж)нии срацини ты(х) полонены(х) одиною часть продаша (1489 *Чет.* 96); И те́жь пироги на завтра́е ро(ж)ства х(с)ва ко́торые принося(г) до цр́кве мѣише в че(с)т) б(д)цы еже е(ст) велико бесчестье и догматъ безбожны(х) ерети(к) два яже Б(д)ца па́че слова и ра(з)ума нетлѣнно роди (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144); Ваши патриархове и церковь Восточная, которыхъ перемогли брони пекельныи, абовѣмъ ихъ осягнула безбожная тиранская рука, гдѣ имъ жадныхъ науку ... ведле потребы, овнами христовыми, апи розшвиреня хвалы Божее Турчинг не допуасть (1603 *Пит.* 25); и до тихъ часть о(г) безбожныхъ арианг покою не маемъ (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. 12);

у *знач. ім.* безбожник, безбожний: Дай ми о Пилате, преслѣдованого: И от безбожныхъ такъ замордованого (Львів, 1630 *Траз.* л. 169).

2. (який порушує релігійні догми) грішній, безбожний: Вл(д)ки безбо(ж)ныи вмѣсто правила и кни(ж)наго чтенїа, и поученїа в Закони гдши днѣ и нощѣ на(д) статѣтами и лжею оувесь вѣкъ свои оупра(ж)наю(т) и погѣбляю(т) (до 1596 *Виш. Кн.* 264 зв.); тѣлько абы(с) не распача(л)и, и не пѣща(л)са доброе падѣи, абысь не впа(л)и в що оупадѣю(т) незбо(ж)ныи ... если кто мае(т) дшюу безбожноую (Острог, 1607 *Лѣк.* 10); Нѣза(ч) машиг намѣвы, не дбѣшиг подѣрж(о)в), Лѣтце важишг безбо(ж)ны(х) глѣпы(х) и(х) посва(р)ж(о)в) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15); Безбожнаа лахеси и тысь его ниги не хотѣла до конѣца статѣчнѣ добити (Вільна, 1620 *Лям. К.* 5); попалѣю(т) всалѣкдю речъ бе(з)бо(ж)ндю яко хворо(с)т) (*Устрихи*, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 347).

3. *Перен.* (безсовісний, безсоромний, злочинний) безбожний: а та(к) мы су(л) за таковы(м) при(з)на(н)е(м) ты(х) злочин(н)цо(в) за такы(и) злы(и) а бе(з)бо(ж)ны(и) вчино(к) и(х) на кара(н)е го(р)лю(м) а плаче(н)е голо(в)шныи всказѣ(м) (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 303).

Див. ще НЕЗБОЖНЫЙ.

БЕЗБОЖНЫЙШЕ *присл. в. ст.* Безбожнѣше: И штѣжъ зайсте на(д)то бѣдетъ безбожнѣше, о Господнѣи вѣбѣре (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 240).

БЕЗБОЖНЫЙШІЙ *прим. в. ст. у знач. ім.* Безбожнѣший: и та(к) ли то о(т) всѣ(х) бе(з)божнѣ(н)шійи, вы бѣдѣчи хво створѣна трѣбаете (Вільна, 1596 *З. Каз.* 106).

БЕЗБОЖСТВО *с.* Те саме, що безбожность: По которо(и) ногами вашими ходите, ... на васъ пере(д) гмѣ бгѣмъ плаче(т), ... просачи сотворителя, я(ко) да пошле(т) серыть смртны(и) ... которій бы васъ // выгѣбити ... могли, и(з)волачи лѣпше пѣста в (ч)стотѣ стоати, нежели вашим бе(з)бо(ж)ство(м) заплѣстошна о(т) хвалы веси(л)наго ба ... бы(т)и (до 1596 *Виш. Кн.* 260-260 зв.).

Див. ще БЕЗБОЖЕНЬСТВО, БЕЗБОЖИЕ, НЕБОЖНОСТЬ.

БЕЗБОКИЙ *прим. у знач. ім.* Безбокий. Вл. н.: Англырѣ(и) Бе(з)боки(и) (1649 *РЗВ* 402 зв.).

БЕЗБОРОДКО *ч.* Безбородько. Вл. н.: Передо мною Остапомъ Безбородком бурмистром ... жаловав и оповѣдав Кузма, на Демициху, иж овечка моя прилучила ся до овечок ес (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 7); шляхетный панг Англырей Шимаповскій ... протестовалъ на противько ... // ... Безбородкови старому (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 486-487 зв.).

БЕЗБОЯЗНЕНЪ *прим.* Безбоязний, відважний: іптраидус, неустрашимн(и), безбоя(з)не(и) (1642 *ЛС* 227).

Див. ще НЕБОАЗЛИВЪ.

БЕЗБОЯЗНЪ *присл.* Безбоязно, відважно: іптрєидє, безбоязгѣ (1642 *ЛС* 244).

БЕЗБРАЧНЫЙ *прим.* Неодружений: Алѣкторъ, пѣтель: або безбра(ч)на(а) дѣва, або Пѣрла Крипта(л)на в когѣте нахѣдчаваса (1627 *ЛБ* 174);

у *знач. ім.* : Подобѣеть Еп(с)кпѣ бгы непорѣчнѣ, ... Діакопи да бывають єдинїа жены мѣжи. Что из пѣрво(м) собѣри Сггы Бгонѣсныи о(т)цы мнѣго о то(м) оуважавши, иж в мѣрѣ трѣдно безбрачномѣ жыты, позволїли (Київ, 1621 *Кон. Псл.* (Лв.) 31-32).

БЕЗБОРОДИ *прим.* Безбородий: бе(з)броди (I пол. XVII ст. *Сем.* 94).

БЕЗБРОИШЫЙ, БЕЗБРОИШНЫЙ *прим.* Безбройный, несоброенный: тамъ же, будучи розгнѣваны о ненаправене того мосту, на месчагъ безброишныхъ ударили и людей невинныхъ, безброишныхъ ... копиями погробияли (Луцьк, 1617 *АрхЮЗР* 6/1, 384); а мы безброишныи будучи, пиллювали смы однакъ того,

гдѣ бы они з тымъ медомъ, если до домовъ своихъ, албо еще где на чие игышше пчолы пайти мели (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/1, 81); самъ Ягъ Бокгуцъкий тогожь небожьчика Миколоая Крепътовского ... безъброиного, въ кулыну правую ноги штыхомъ шаблюю пхнулъ (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787).

БЕЗБУРНІЙ *прим.* Безбурний, спокойный: Сгѣ Чотырдесятного Пбста часъ Брѣтѣ ... полббѣа естъ прѣстани пѣакой тихой, и бе(з)бурной (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 101).

Див. ще НЕБУРНІЙ.

БЕЗБѢДНИКЪ *ч.* Той, що не зазнав бѣди, не був у небезпечі: Акі(н)дѣять: Безбѣдни(к), не сый вѣ бѣдѣхъ, тбестъ, не бѣдѣчій вѣ жа(л)но(м) себе(з)пече(н)ствѣ (1627 *ЛБ* 173).

БЕЗВЕРХІЙ, БЕЗЪВЕРХІЙ *прим.* *у знач. ім.* Безверхий. Вл. н.: Степанъ Безверхий (1649 *РЗВ* 5); Ва(с)ко Безъве(р)хы(н) (Там же, 144 зв.).

БЕЗВИНЕ *див.* БЕЗВИННЕ.

БЕЗВИНЕНЪ *див.* БЕЗВИНШЫЙ.

БЕЗВИННЕ, БЕЗВИНЕ, БЕЗВИННЕЙ, БЕЗВИНЪНЕ, БЕЗЪВИННЕ *присл.* Те саме, що безвинно: ты тоє именьє в него шпалі безвинне (Краків, 1532 *AS* III, 399); Ивана Кисла безвинне збыго (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 101); А они дей сго безвинней ... прутьемъ били, мордовали (Луцкъ, 1564 *Ив.* 263); моего ... слугу ... бе(з)ви(н)не ... збили и зрапили (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 29); То, де(н), все во(н)тъ побра(л) и пограби(л) бе(з)винне (Житомир, 1583 *АЖМУ* 60); кизъ Магуши(н) Воронетки(н) зъ Збаража ... безъни(н)не в мете име(н)е мое вла(ст)ное Ю(р)евичи безправне былъ взалъ и ш(т)пялъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 75); а кто ся гѣвѣастъ (*в рук. гѣвѣаст(т)са.* - *Прим. вид.*) на брата своего безвинне, виненъ естъ вѣчному суду (XVI ст. *ПС* 22); Смерть смѣ [Самсонѣ] покбсѣю безвинше готѣють (Льѣв, 1631 *Волк.* 5 зв.); шно(г)о[о] по(н)ма(в)ни, бе(з)ви(н)не на зе(м)ли покину(н)ши, киями и шбухами ... немилосе(р)дѣне росказа(л) зби(т) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199).

Див. ще НЕВИННЕ.

БЕЗВИННО *присл.* Безвинно, безневинно, безпідставно: жалювалъ Намъ войгъ Берестейскій

Павель ... на Данка и на Песаха ... шгожь дей они домъ мой властный держатъ безвинно (Берестя, 1507 *РЕА* 1, 71); к тому на(с) привело же на(н) шпъ бе(з)ви(н)но по(н)ма(в)ни стар(р)ши(х) суседа(н) ... пере(л) село(м) постави(л) и повеша(н) ихъ хоте(л) (Кременецъ, 1563 *ЛИБ* 103, 26/Id, 1810, 20 зв.).

Див. ще БЕЗВИННЕ, НЕВИННЕ.

БЕЗВИНШЫЙ, БЕЗВИНШІЙ, БЕЗВИНЕНЪ *прим.* Безвинный, безневинный, невинный, безпідставный: Я противко пси такъ се не заховалъ ... алемъ ... с пъянства своего о горло мало не приправиль, шго она, такъ и всѣ безвинные битѣя, мѣгъ, яко шютливая ... малжонка, отпустила (Луцкъ, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 20); Але якъ тѣи два палежесе святой старожигности и продковъ своихъ благочестіа вѣрній строжеве безвинны суть въ томъ, такъ и святой Фотій въ томъ естъ безвиненъ же Римскихъ епископовъ за той придатокъ былъ екскоммуниковаць, поты ажъ ся то зопсованое застъ направило (Киѣв, 1621 *Кон. Пал.* 736); іпосиш, безви(н)ни(н), невредяци(н) (1642 *ЛС* 238).

Див. ще НЕВИНШЫЙ.

БЕЗВЛАЖНЕ *с.* Безводля: в не(м) же сагани(н)ская приваза(н)наа некаа ве(р)вица е(ст), она(ж) и(з)вѣ(к)ши на сѣхотѣ, тако во бе(з)влажнн стѣ(х) и бѣодѣхнове(н)ны(х) предании дморѣ(т) (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213).

БЕЗВОДЕ, БЕЗВУДЯ, БЕЗЪВОДЯ, БЕЗЪВУДЯ *с.* (*нестача води*) бѣзводля: а просторо(н)ность замькѣ того непомирное не по людехъ а бе(з)вод(л)е и шгѣлканье шгѣ диктра шгѣкѣль бы имъ часѣ облеженья могъ быти ратѣнокъ (1552 *ОЧерк.* 3, 18 зв.); Безумны мы дѣля Христа, мы славны, мы безчестны до ныгѣгыляго часа, и терпиме голоудъ и безъвудя (XVI ст. *ПС* 40); рыбы изъ сажавокъ повиловляли, а ишнюю зопсованемъ того кола безъводля поморыли (Луцкъ, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 161).

БЕЗВОДНЫЙ, БЕЗВОДНІЙ *прим.* 1. Безводный: стѣи ивагъ ... жи(л)бо во поустиніи безводней (1489 *Чет.* 272 зв.); коли жъ пакъ нечистый доухъ изъ чѣка изыде(т) переходи(т) черезъ безводны(н) мѣста ишчочни покоа алж не найде тогды рече(т) швръноуса до дому моего (1556-1561 *ПС* 59); Якѣю славою прп(л)бѣа з на(с) шнѣи на(л)и м(ѣ)ти боудѣ(т), гдѣ их

слівної стійлості мірне зюлюкѣючи са обнажѣмо са, гдѣ своїми плѣхими смѣлю(ст)ми, яко облацы бе(э)водныи ... выстоупѣмо (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 204); Часомь отъ зною, то отъ горячюсти Отпротъ хлеба потравъ и безводной млости Тымъ способомъ вку отъ молодого зажилъ (поч. XVII ст. *КЛ* 92); Видимо прес(э)рочѣстое волѣ жинѣхъ Жрѣдлю, Котѣрос мѣсть обернѣгиса вѣ рѣждѣ бѣрзо великѣю, и весь свѣтъ нападѣючыю, зѣ свѣдѣ и безводною землѣ выникаючыю (Київ, 1637 *УС Кал.* 754); все бѣжитъ бѣгомъ непостояннѣмъ, яко тѣнь ѡблака без(э)водного (Чернів. ів, 1646 *Перло* 122).

2. У знач. ім. Вл. п.: Апыдрѣнко Бе(э)во(д)ны(и) (1649 *РЗВ* 170).

БЕЗВРАТНЫЙ *прикм.* Безворітний: таковий безвратний оных приход, и николи же от сих не сподѣвайся помысла за спасение крепенных дуп (1608-1609 *Виш. Зам.* 200).

БЕЗВРЕДНИЙ *прикм.* Непокідливий, незлюбивий: *indemnis*, безвре(д)ни(и), незлюбивъ (1642 *ЛС* 233).

Див. ще НЕВРЕДНИЙ.

БЕЗВРЕМЕНЕНТЬ *див.* **БЕЗВРЕМЕННЫЙ**.

БЕЗВРЕМЕННО *присл.* Те саме, що безвременно: проповѣда(л) слово, налетѣ агг, блг(о)врѣменне и бе(э)врѣме(н)не, строфовѣлѣ, громѣлѣ, просилѣ, во випелѣкой терпимости и павѣцѣ (Вінниця, 1620 *См. Каз.* 20 зв.).

БЕЗВРЕМЕННО *присл.* Постійно: тоу(т) зара(э) неприаѣ(л) дѣшнѣи сѣги свои заставѣнни возыглѣдо(м) якобы цвичена вѣ побо(ж)ности, и обычае(в) цюоглывы(х) ѡпы(х) поволи собѣ заганѣеъ и педо(э)релѣй коло(с) молодѣсти и(х) безвремѣнно пожѣнае(т) (1598 *Розм. пап.* 4); до кома(г) и шкѣдѣ, бе(э)врѣме(н)но зимою и лѣто(м) в испог о(д)ное врѣма гѣните (1598 *Виш. Кн.* 273); Инѣнѣе за(с) престѣплѣнѣа ... я(в)ные знсѣи и ... та(и)ню ядѣнѣа и бе(э)врѣменно кра(л)ко(м) ... рѣчны(м) карѣнѣе(м), або вы(т)пѣнѣе(м) ѡчищѣю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 42 зв.).

Див. ще БЕЗВРЕМЕННО.

БЕЗВРЕМЕННЫЙ, БЕЗВРЕМЕНЕНТЬ *прикм.* Постійний: Не смуща(и)те(с) в то(м) агг злоре(ч)ите ипатию и ро(с)пачи его на го(р)нѣе приводачи с чего во(э)ра(с)тае(т) яро(ст) гѣвѣ и клопо(г) бе(э)врѣме(н)ны(и) (Львів, 1599 *ЩЦА Лен.* 823, 3, 67, 6);

Не все ли плоть и кров, и питание безвременно свинскаго закопа? (1599-1600 *Виш. Кн.* 151).

БЕЗВСТИДНЫЙ, БЕЗВСТИДНИЙ, БЕЗВСТЫДНЫЙ, БЕСВСТЫДНЫЙ *прикм.* Безсоромний, безстидний: Ви(д)ите ли иж не добре ри(м)скѣе ошѣ чинѣт, иго кѣрвѣнко(м) и дворано(м) бе(э)встыдны(м) на(л) собою владѣти допѣцаю(т) (1598 *Виш. Кн.* 284 зв.); И слоушше абѣ Корѣна такъ конгѣнаѣ: котроуѣ жѣдѣнаѣ ипшѣа не естѣ рѣвнаѣ. Шарлатного крѣвю всѣа, свѣтню проквѣтаючи: Бе(с)встыдный цѣро(д) Жиждѣ(в)скѣй завстыжѣючи (Львів, 1616 *Бер. В.* 85); гѣ вѣ тѣи часѣ смѣлость роспѣтѣла и бе(э)всты(д)наѣ (Львів, 1642 *Час. Слово* 270); ипрѣлю ... безвстидни(и) (1642 *ЛС* 228).

БЕЗВСТИДСТВО *с.* Безсоромність, безстидство, безстыдність: ипрѣдѣнѣа ... безвсти(д)стю (1642 *ЛС* 228).

Див. ще БЕЗВСТЫДЛИВОСТЬ.

БЕЗВСТЫДЛИВОСТЬ *ж.* Те саме, що безвстидство: початокъ имя маєт лагодности, а конецъ - безвстыдливость и нечеловѣчкство (бл. 1626 *Кир. П.* 18).

БЕЗВСТЫДНЕ *присл.* Безсоромно, безстидно: Щасливый...костел латыпский...бо ся з своего учителя...нидиг, а прѣд ся ним ся // хвалити безвстыдне смѣет (1608-1609 *Виш. Зам.* 228-229); Бѣдѣчи тѣды ... изволѣнѣемъ Бжѣимъ приоздѣлѣтнѣи ... и вѣдѣчи ... ижѣ прѣтѣшнѣи кѣши ... свѣт бѣрзо тѣжкими и насилѣствѣючѣи Православнымъ ... безвстыдне назывѣючи дѣшны(х) нѣшнихъ нѣжками .. Инѣнѣи, и скѣтковъ Тѣитѣ Бж(с)лѣвѣнны(х) не жѣкѣтѣ. (Київ, 1646 *Моз. Тр.* 4).

БЕЗВСТЫДНЫЙ *див.* **БЕЗВСТИДНИЙ**.

БЕЗВУДЯ *див.* **БЕЗВОДЕ**.

БЕЗВѢРА *ж.* Те саме, що безвѣрїе: бе(э)вѣра (I пол. XVII ст. *Сем.* 96).

Див. ще БЕЗВѢРСТВО, НЕВѢРА, НЕВѢРИЕ, НЕВѢРСТВО.

БЕЗВѢРІЕ, БЕЗВѢРІЕ *с.* Безвѣр'я, безбожність: да познаю(т) хр(с)тїанѣ что естѣ нѣа прѣстаѣ восточны(х) вѣра, и что дрѣтѣ(х) ѡ(т)щепе(н)но(в) хитрое бе(э)вѣрїе (1599-1600 *Виш. Кн.* 202 зв.); ѡ земле запѣстѣлаѣ и зарѣслаѣ, трынѣе(м) безвѣрїѣа и бе(э)божїѣа (Там же, 264 зв.); *Образю* : Тые сами и(э) вѣри выбѣгнѣи, во яму бе(э)вѣрїѣа впали и ѡ(т) себе собѣ смѣрть зѣе(д)нали (п. 1596 *Виш. Кн.* 254 зв.).

Див. ще БЕЗВЪРА, БЕЗВЪРСТВО, НЕВЪРА, НЕВЪРНЄ, НЕВЪРСТВО.

БЕЗВЪРНИКЪ ч. Безвѣрникъ, безбожникъ: а злобѣрный, хогѣи не вѣри(т) възкресѣно, зѣи ѿ тѣмъ запѣвне безвѣрникѣ (Чернигѣв, 1646 *Перло* 147).

Див. ще НЕВЪРНИКЪ.

БЕЗВЪРСТВО, БЕЗВЪРЬСТВО с. Те саме, що безвѣрїе: Вѣмѣсто зась вѣры, и надеж(д)и, // и лобни, бе(э)вѣрство, ѿ(т)чѣданїе, непави(ст), зави(ст), и мрѣзо(ст) владѣе(т) (до 1596 *Виш. Кн.* 261 зв. - 202); и оуказа(л) петрѣви и(ж) не вѣтръ аши море его погрѣжало але бе(э)вѣ(р)ство (XVI ст. *УС* № 29519, 94 зв.); а такъ, знагла бе(э) заслѣги жа(л)носе ѿ(т) ба, твою годно(ст) ... дѣрѣ привлацѣти ... собѣ смѣсте и ондою згоду, вѣри тан(н)ство со бе(э)вѣрство(м) ... мѣшѣете и спонѣаете (1598 *Виш. Кн.* 269).

Див. ще БЕЗВЪРА, НЕВЪРА, НЕВЪРНЄ, НЕВЪРСТВО.

БЕЗВЪСТНЕ *присл.* Те саме, що безвѣстно: Уважаючи тежъ то добре на себе, ижъ прсречюный Костентинъ ... на шляхахъ неприятелискихъ, куды были звыкли неприятели татарове безвѣстие и невидоме далеко въ панства пани коронныи вторгивати, насждчати // ... замки ... знову побудоваль (Варява, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 286-287).

БЕЗВЪСТНО, БЕЗВЕСТНО, БЕЗЪВЕСТНО *присл.* Безвѣсно, таємно, несподѣвано: Который замокъ нашъ Браславский прошлаго году царь Перекопский ... безвѣстно вторгнувши въ панство нашу, взялъ и спалилъ (Ольбег, 1552 *АрхЮЗР* 8/V, 96); поганство Татарове ... на пороги через рекѣ Рось перешли для того, жебы безвѣстно в панство нашу вторгнѣти и шкодѣ вчинити могли (Вильна, 1558 *AS* VII, 21); Татарове безвѣстно в панство нашу ходечи, шкодѣ великѣю чинать (Варява, 1566 *AS* VII, 104).

Див. ще БЕЗВЪСТНЕ.

БЕЗВЪСТНЫЙ *прикм.* Невизначеный, неясный: Если безвѣстный голюсь труба дастъ, кто иню наготовить ся на гарцѣ (XVI ст. *ИЕ* 165);

невѣдомый, нечуванный, небаченый: скажи ми безвѣстная и таяная премоудрости твоѣа (1489 *Чет.* 286 зв.); О, безвѣстная лже! О, замгузе шлетечный! Цютливою зовещ - будучи не знают ли вси (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 177).

БЕЗГАДЛИВЪ *прикм.* Нерозумный, безголовый: Коли есть ся слуга варюкъ, не будь безгядливъ, хотя можъ, коли поневолеи быти, тогда бурше роби (XVI ст. *ИЕ* 24); Як могу научити другого, если самъ безгядливъ буду (Там же, 37).

БЕЗГЛАГОЛЕНЪ *прикм.* Нѣмий, безмовный: мшмаете и Никифоро(в) язы(к), которого затворили е(с)те и не слышите его вашѣ неправдѣ обличѣющѣ(и), яко ивѣг мо(л)чи(т) бе(э)гляе(с)т (1598 *Виш. Кн.* 310).

БЕЗГЛАСЕНЪ *див.* БЕЗГЛАСНИЙ.

БЕЗГЛАСИЕ, БЕЗГЛАСІЕ с. Мовчання, безмовність, нѣмота: Для того, ижъ яко мертви всѣ ощи в той долигѣ костельного бесловесного послушенства ока бервеном власти пастырское привалсны сут и в нечувствѣ и безгласии сѣдят и о спасении своем ... не вѣдают, толико, якъ ся кому трафит, безмыслию ... умирают (1598 *Виш. Кн.* 98); Абѣвѣмъ при старости чѣсь корѣткѣи, и прѣдкѣи ... а смѣрть на всѣ лѣта живота нашего, права свѣгѣо заживѣетъ ... язы(к) безгласїемъ свѣзетъ, и рѣзѣма тѣбою покривѣетъ (Чернигѣв, 1646 *Перло* 124 зв.).

БЕЗГЛАСНЕ *присл.* Те саме, що безгласно: на дрѣги(и) днѣ по се(д)мины мешканя моего в монастыри, безгла(с)не ... ѿ(т)ѣхале(м) (Скиг, 1633 *ЛСБ* 520, 2).

БЕЗГЛАСНО *присл.* Мовчки, тихо: обра(э) бѣи и подобие носаци(м), овца(м), бе(э)гла(с)но, яко же скѣтѣ, по(с)лѣдовати повелеѣаете (1598 *Виш. Кн.* 285 зв.).

Див. ще БЕЗГЛАСНЕ.

БЕЗГЛАСНИЙ, БЕЗГЛАСЕНЪ *прикм.* Безмовный, мовчазный, нѣмий: По(д)арѣмни(и) бе(э)гласе(и), або ѿсе(л), чловѣчи(м) гблосе(м) промѣви(в)ши(и), обличѣе(т) пр(о)рокѣ безоумїе (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 202); яко агне(ц) прямо стрегоущемоу его бе(э)гласе(и), тако не ѿ(т)вѣрѣе(т) оустъ свои(х) (XVI ст. *УС Трос.* 73); insonus, негласящи(и), бе(э)гла(с)ни(и) (1642 *ЛС* 240).

БЕЗГЛУЗДЫЙ *прикм.* у знач. ім. Безглуздый, дуриный. Вл. н.: Иванъ бе(э)глѣ(э)лды(и) (1649 *РЗВ* 375 зв.).

БЕЗГОДИЕ с. Негода, непогода: скоро все ѿ(т)пѣствиви ѣ великое бе(э)годие де(и) и но(ч) ехалю(м), кони похромил ... са(м) мало здоро(в)а не страти(л) (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213).

БЕЗГОДНЫЙ *прикм.* Негідний, нікчемний: всі же стїи ѡди ... повѣдаша дѡвно празновати а не телесно, не чрѣвою ... безго(д)ны(м) піа(н)ство(м) но гѣи (Львів, 1585 УЄ № 5, 121 (на полях)).

БЕЗГРѢХОВНЫЙ *прикм.* Безгріховний: Ѡ црѣ вѣчнои славы, Дарѡи на(м) бе(э)грѣховнои забавы (Чернігів, 1646 *Перло* 17).

БЕЗГРѢШЕНИЕ *с.* Відпущення (прощення) грѣхів: Вы мертвы были у грѣховѣ и безѣ к(ре)щѣнїя тѣла вашего, ожививѣ естѣ изѣ нимѣ и даровалѣ намѣ безгрѣшенїе (XVI ст. *ИЄ* 193).

БЕЗГРѢШЕНЬ *див.* **БЕЗГРѢШНЫЙ.**

БЕЗГРѢШЕ *с.* Те саме, що безгрішность: не старого ѡ(т)мѣнаемо // в' дига, а нѣ члѣка в' живѡтѣ мѣтки егѡ ворѡчаемо, але грѣхами зрѣненого и зболѣлого, ... лѣскою нб(с)ного Црѣа взводимо на детїнне безгрѣшїе (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 905-906).

Див. ще **БЕЗГРѢШСТВО.**

БЕЗГРѢШНОСТЬ *ж.* Безгрішність, безгріховність, неспорочність: А та(к) ю розбіли и злоупотрепили з оны(х) Єи богаты(и) оубїрове ... то е(ст) ѡною невинно(ст) ... бе(э)грѣшю(ст) (Львів, 1585 УЄ № 5, 303 зв. (на полях)); Нехай же вѣдаю(т), же то Хс реклѣ, не бе(э)грѣшность дѣти(н)ндю показѡючи, але хотачї оученикѡвѣ ѡ(т) высѡком мѣсли ... которѡю тогды по ни(х) зрозѣмѣ(л), ѡ(т)вести, а покорѣ надѣити (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 82).

Див. ще **БЕЗГРѢШЕ, БЕЗГРѢШСТВО.**

БЕЗГРѢШНЫЙ, БЕЗГРѢШЕНЬ *прикм.* (який не має грѣхів) безгрішний, безгріховний: бгѣ са(м) только бе(э)грѣшенѣ (Острог, 1587 *См. Кл.* 7); сам безгрѣшний Христос тым же божим промыслом своим на сей свѣтъ приходилѣ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); кто пригѣ, же не приоблоукѣса в' тѣло безгрѣшное: бѣдетѣ вѣверженный ѡ(т) збаве(н)а и живота (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 125); мое бе(э)грѣшное тѣло што тобѣ вишю (Вільна, 1627 *Дух. б.* 97); Тогда пренастѣйшала // Два ... ѡплаковала Тѣло прѣстѡе безгрѣшное (Чернігів, 1646 *Перло* 95-95 зв.);

у знач. ім. безгрішний, безгрішник: Безгрѣшного грѣшныи ѡто оутискѡють, Іса невинного ѡкрѣтїе мордѡють (Львів, 1631 *Волк.* 15 зв.); Сѣ грѣшники безгрѣшний сполкѡдетѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 74).

БЕЗГРѢШСТВО *с.* Те саме, що безгрішность: вѣдїгѣ силы бе(э)грѣшства проклѣтство перемѣнїть на благословенїе (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 776).

Див. ще **БЕЗГРѢШЕ.**

* **БЕЗГУБЫЙ** *прикм.* у знач. ім. Безгубий. Вл. н.: Макси(м) бе(э)губы(и) (1649 *РЗВ* 177).

БЕЗГЛѢОВОКЪ *ч.* Те саме, що безгловье: Сажаетѣ народы Хс на травѣ, надѣючи на(с) покрѣ и скромности, абысѣмо не зѣвше матерѣцѡвѣ и безгловковѣ шѣкѣли, для ѡ(т)почнѣна (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 428).

БЕЗГЛОВЬЕ *с.* (*стп.* bezglowie) подушка: възглѣше: възглѣнїа, безгловье, albo подѣшка (1627 *ЛБ* 19).

БЕЗДНА, БЕЗНА, БѢЗДНА *ж.* (*цсл.* бездѣна)

1. (*безмірна глибина, безмежний простір, глибоке провалля*) безодня, пропасть: ѡ(т)ворилася бѣз(д)на водамѣ (1489 *Чет.* 13); Вл(д)ко гѣи ... ѡ(т) всѣхъ бѣзднѣ морскыхъ наполнїлѣ еси собѣ истѡчникѣ оубїгѣ (Острог, 1598 *Отп. КО* 31 зв.); и пита(л) его іс мѡвачи што ти е(с) іма. а ѡ(н) ре(к)ль легиѡ(н), понева(ж) бѣсове многїи были оувошли оу него и просїли хѣ, абы н(м) не каза(л) во без(д)ноу ... поїти (к. XVI ст. УЄ № 31, 215); изѣ вѣровѣ перейшли великую бездну по суху (XVI ст. *ИЄ* 118); воздѣхъ, тма естѣ верѣхъ бѣзды (Почаїв, 1618 *Зерц.* 11 зв.); Прѡпасть: ѡ(т)хлѣпѣ, Тѣмность, Бѣз(д)нѣ Такѣ зовемо (1627 *ЛБ* 101); *barathrum*, пучина, пропа(ст), бе(э)дна (1642 *ЛС* 100); *Всако(ж)* земля была невидѡма и нежкрашена // и тма вѣрѣхъ бѣзды (серед. XVII ст. *Хрон.* 1-1 зв.); *Образно:* Ты всѣмѣ створѣнамѣ справѣшгѣ. На нб(с)ной недозрїмой высѡкости, и в' морскихъ безнахъ глѣбѡкости (Чернігів, 1646 *Перло* 16);

перен. (*велика кількість чогось*) невичерпність, незліченність: Крѣстѣ на ѡстатѡ(к) глѡубѡкѡсто по(д)вы(ш)шюный естѣ, жебы соудѡвѣ г(с)нихъ бѣзды, невинѡно(ст) выпалѣзена ...барзо значнаа бѣла (поч. XVII ст. *Проп. р.* 299 зв.); Жрѡдло, Реко добрѡти недошлаа Бѣздно (Вільна, 1620 *Лям. К.* 6); маѣтѣ бѡвѣмѣ мїлюсти невичерпанѣ жрѡдла, и мїлюсѣрда бе(э)днѣ, и жалѡвана неѡубытое мѡре (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 633); Молѡ та Бжѣ приле(ж)но, Прїйми ю [дѣш] нгѣ любѣзно, Недозрїмаа мїлюсти бѣзно (Чернігів, 1646 *Перло* 17); Блѣгодарѣ та ... Црѣа Агглскїй, вѣчнои славы, Недозрїмаа бѣзно щедрѡтѣ (Там же, 23).

2. Пекло, безодня: богатый дѣла чого былъ поне-
скожь у безду и муку? (XVI ст. *ПС* 148).

Див. ще БЕЗОДНЯ.

БЕЗДОЛНИКЪ ч. Нещасливць, безталанник:
Который вѣ Нѣбѣ Престолѣ свои славы мѣсць, Самъ са
на земли яко бездѣльникъ тѣлѣшь (Чернігів, 1646
Перло 71 зв.).

Див. ще БЕЗДОЛНЬЙ.

БЕЗДОЛНЬЙ *прикм. у знач. ім.* Бездолыйий.
Вл. н.: тишко бе(э)долны(и) (1649 *РЗВ* 369).

Див. ще БЕЗДОЛНИКЪ.

БЕЗДОМНИКЪ ч. Бездомник, безпритульный:
зара(з) позна(л) е(с)ми ректора вм(с) саколюбца,
селюлюбца, злаго и сребролюбца, а не ницаго
сиромаша, бе(э)домни(к)а, не имѣшаго где главѣ
по(д)клонити, х(с)а (1598 *Виш. Кн.* 277 зв.).

Див. ще БЕЗДОМНЬЙ, БЕЗДОМОКЪ.

БЕЗДОМНЬЙ *прикм. у знач. ім.* Безпритульный,
бездомный: пици(х) нако(р)ми и без(л)омшы(х) в(д)ом
сво(и) оуведи (XVI ст. *УС* N 29519, 11 зв.); Если претѣ
хочемо, и мы братіе припати, Ха // вѣ домы пѣппи, и
накормити его, пріймѣймо бездѣмныхъ, оуводѣмо до
домѣнь пѣппихъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 737-738).

Див. ще БЕЗДОМНИКЪ, БЕЗДОМОКЪ.

БЕЗДОМОКЪ ч. Те саме, що бездомникъ:
Безкрѣпный: Бездѣмокъ (1627 *ЛБ* 6); Жебраковѣ и
бездѣмокѣ, вѣведи вѣ домъ свой (Київ, 1637 *УС Кал.* 654).

Див. ще БЕЗДОМНЬЙ.

БЕЗДОРОЖЬЕ с. Бездоріжжя: хто тою дорогою
не ходитъ, тогъ вѣ бе(э)дорожѣ блѣдитъ (Вільна, 1627
Дух. б. 269).

БЕЗДРУЖНИЙ *прикм.* Недружный, одинокий:
incomes, бездружни(и) (1642 *ЛС* 231).

БЕЗДУШЕНЪ *див. БЕЗДУШНЬЙ.*

БЕЗДУШНИЙ *див. БЕЗДУШНЬЙ.*

БЕЗДУШНОСТЬ ж. Бездушність, черствість,
байдужість: яко(ж) то мѣлье непѣные послѣве
великаа и бе(э)пѣваа бе(э)доушность ваща (Острог,
1598-1599 *Апокр.* 46).

БЕЗДУШНЬЙ, БЕЗДУШНИЙ, БЕЗДУШЕНЪ
прикм. 1. (позбавлений життя) неживий, мертвий,
бездушный: Пла(ч)те бѣголю(б)ци, и стогнѣте, глядячи
на того трѣпа ... окѣга(и)те по к(м), напоминаючи я(к)

красны(и) мертв, бы(л), ко(ли) здоро(в) бы(л), а тепе(р)
я(к) са и(э)мѣни(л); ко(ли) штрѣпѣ(л) и бе(э)дѣще(и)
ста(л) (1599 *Виш. Кн.* 217); Ово діаволь котрѣй яко
Лѣвъ рыкаеть, Кгды бѣдшого чѣлка поглоти(т) шѣкаеть.
Лежитъ правѣ бездѣшный (Лѣвѣв, 1631 *Волк.* 30);
inanimus...: бездушный (1642 *ЛС* 229);

(який нічого не відчуває) неживий, бездушный: не
терпѣль на(с) видѣти бѣсомъ поработившихся и
бездѣшны(м) коумиромъ (1489 *Чет.* 30 зв.); Прѣсто
мѣвачи става(т) собѣ Бѣга бе(э)дѣшного//а в томъ
смертѣльне грѣшатъ (Чернігів, 1646 *Перло* 9 зв. - 10);
Такожъ и болѣны ритыи и литыи робилъ зо висѣкой
(!) матерѣи. И многіе народы до тогѣ шалѣнства
позатѣлѣ, ижъ са бнѣымъ бездѣшнымъ а рѣкама люд-
скимъ оучиненымъ Бѣгомъ пероздѣмныи клѣпалѣ
(серед XVII ст. *Хрон.* 20);

(який не має душі) бездушный: Хрыстость прѣнялъ
чловѣчнство наше, то есть тѣлю и зѣ душою, противъ
среси Аполиншарысы, который вѣрылъ Тѣлю Хрыстово
быти бездушное (Вільна, 1603 *Гарм.* 201); камень
возопиот и бездушная тварь свѣдчити будет, иж то
есть не смиреннаго мудрования истинны коренъ, але
мучительское и гордоспѣкое лжи и силы потварь (1608-
1609 *Виш. Змч.* 213).

2. Безсердечный, жестокий, бездушный: А Юда
скариѣ(т)скіи... порозоумѣ(л) прѣ(э)паоукоу даво(л)с-
коюу, ижъ старѣшнина жидовска рада(т), якобы мѣни
лѣа в роукахъ своихъ, А ю(ж) бездоушныи навчи(л) Ю-
доу, яко бы мѣ(л) его продати (XVI ст. *УС Трос.* 46).

БЕЗДѢМНЬЙ *прикм.* (який горить без диму)
бездѣмный: асарнос, бе(э)ды(м)ны(и) (1642 *ЛС* 64).

БЕЗДѢЛНЬЙ *прикм.* 1. (вільний від праці)
неробочий: день // бе(э)дѣльный, вѣ котѣры(и) са
жа(л)ное слѣдѣбничее кѣло не ш(т)правѣтъ (Київ, 1637
УС Кал. 207).

2. Неспроможный, неправдивый: Почто ся хвалите
силнии во злобѣ, бездѣлнии суще в словеснои шѣдобѣ
Порѣваючиа на Божию истпо(ст)ь и на ха спѣа шѣдѣю
прѣ(л)вѣ(ш)ю(ст) (к. XVI - поч. XVII ст. *ЛДПИ* 182, 109).

БЕЗДѢТНЬЙ *прикм.* 1. Бездѣтний: я бе(э)дѣтнаа
и вдова (поч. XVII ст. *Проп. р.* 128 зв.).

2. *У знач. ім.* Вл. н.: Левько Бе(э)дѣ(т)ны(и) (1649
РЗВ 404).

БЕЗЕЦНИКЪ ч. (стп. *bezecnik*) негідник: вы бы всакого станд подданыє наши ... ѿ том ведали и того истого Валентого Желеха за безецника маючи, вжо ѿт сихъ мествъ никто з вас его в домъ своезъ не переходывали (Вильна, 1565 *AS VI*, 285); А на болгыное обелженге - якобы якимъ безецникомъ, не зъ рукъ въ рупѣ, але на кій узьяши свое писма черезъ особы легкихъ незнасмыхъ подають (Вильна, 1595 *Ун. гр.* 117);

розпусник: Там бо есть у латыши свозволя, там есть чистецъ по смерти мудрымъ безецникомъ, вшестечникомъ и роскошникомъ (Унів, 1605 *Виш. Домл.* 191).

БЕЗЕЦНИТИ дієсл. недок. (стп. *bezecnic*) (щю) безецнити, неславити, ганьбити: отступникове за то на нихъ псбо и землю обергуги усилують... ексистимайю ихъ добрую потварами // безецнягъ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 734-735).

БЕЗЕЦНОСТЬ ж. (стп. *bezecność*) безецствя, безслав'я, розпуса: печестіє, не(э)бо(ж)но(ст) непобо(ж)ність, безѣцность за(к)аматѣлость срдца (1596 *ЛЗ* 60); яко в Лядской земли ... титула, и вавилонская музыка ... в прелестъ латынскую маю не всѣхъ выкраю, тако и онде - власть, безецность, роскош тѣла, угодное житие безбожныхъ и невѣрныхъ турков миролюбную мысль до собѣ притягаєт (1608-1609 *Виш. Зач.* 219); Иерусалимъ и королѣ его ... которми поганского балванского шаленства перешли безецностями своимъ, которми, зъ балванскихъ оферь радуючися ... напротивъ самого Бога навывышляли! (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 836); Нечестіє: Незбожню(ст), бе(э)честіє, непобожно(ст), нецѣста, безѣно(ст), закаматѣлость сѣрдца (1627 *ЛБ* 77); Нежытѣмъ абовѣмъ людемъ, пецѣнымъ, роскошникомъ, и нелицотѣвымъ богачѣмъ, смѣртъ Есть, ѿ(т)лѣчѣтиса ѿ(т) тѣла, и ѿгѣити ѿ(т) роскошнѣ въ мѣкѣ, ѿ(т) славы въ безѣцность (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 601).

БЕЗЕЦНЫЙ, БЕЗЕЦЪНЫЙ прикм. (стп. *bezecny*) 1. Ганьбный, підлий, безчесный, розпусной: вашъ вѣкъ, ваше лживо на(р)ство, ваша сѣтпаа слава, ваша безецпаа роскошъ ... ваше все еже вѣкъ сеѣ видѣръ себе крыс(т) (1598 *Виш. Кл.* 307 зв.); пѣбеница и столпъ неслианы(и) и безѣцный южъ са обе(р)ноули на четвероугѣлны(и) и копѣнный столпъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 296 зв.); Где абовѣмъ зѣдрость безѣцпаа, не

шкодитъ: Тамъ приазнь плынетъ, и все дѣброе похѣдитъ (Львів, 1616 *Бер. В.* 96); Нечестѣвы(и), Безѣцны(и), пецѣотѣлывы(и) (1627 *ЛБ* 77); Всѣ бо въмъ иле зъ людѣй есть, котѣрыѣ въ болѣгѣ безѣцны(х) свѣдѣски(х) памѣтностѣй роскошнѣюгъ и веселѣюгъ, зъ обѣчашъ своѣ(х) свѣдѣли назывѣюгъ(са) (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 27); Нехан тѣды поганѣбно бѣдѣтъ вшелѣкое кацѣрство безѣцны(х) геретикѣвъ (Львів, 1642 *Час. Слово* 277);

у *зач. ім.* розпусник, безчесный: "... Если справедливый заледнѣ забавлен будет, печестывыи, а безецныи и грешныи где ся окажетъ?" (Вильна, 1600 *Катех.* 44); Имъ безецнымъ и Христосъ соблазномъ; а не только человекъ добрый (поч. XVII ст. *Вол. В.* 97).

2. Який поганеленый поза закономъ, засудженый на выи палля з крайни: вырокомъ нашимъ такъ есмо нашии, жс ѿнъ честь и всѣрѣ страгил, а сказалисмы его быти безѣцнымъ и немаючы(м) вже николи мества и помшканиа во всихъ земляхъ и межы всеми поддаными нашими (Вильна, 1565 *AS VI*, 285).

БЕЗЖЕНЕЦЪ ч. Неодруженый чоловік: agamus, бе(э)женецъ (1642 *ЛС* 75).

БЕЗЖЕННЕ присл. (стп. *bezzenne*) мешкати безженне - жити неодруженымъ: священникъ (Илія) по зестю с того свѣта перше жоны своее, не мешкаючы при парафѣи безженне, послунше и непорядие в второе малженство вступивши, надъ заказъ духовный литоргию Божественную отправовати ... усиловаль (Львів, 1633 *КМІМ* II, 18).

БЕЗЖЕННІЙ, БЕЗЖЕННИЙ, БЕЗЖОННІЙ, БЕЗЪЖЕННИЙ прикм. Неодруженый, нежонатный: А которми попы ... безжонны поѣгъту Кієвского, тыи до вашей милости ѣдутъ (Київ, 1556-1568 *ЛЮЗР* I, 301); Але рыхлей и подобней то ку правде, ижъ яко вера Рѣмская въ Полщѣ настала, такъ подобно и каплани безъженные настали (Вильна, 1599 *Лит.* 739); іппурисъ, безжен(н)и(и) (1642 *ЛС* 238); Та(к) тежъ жонатый мірскій, бо(л)шъ // ни(ж)ли бе(э)жѣтнѣый [і рѣшнѣтъ], еслибы ѿбѣца шѣли въ прелюбодѣаніє (Львів, 1645 *О тайн.* 60-61); Бе(э)жѣтнѣый. C(a)clebs-libis (1650 *ЛК* 424).

БЕЗЗАКОНЕНЪ див. **БЕЗЗАКОННЫЙ.**

БЕЗЗАКОННЕ, БЕЗАКОННЕ, БЕЗАКОНІЄ,

БЕЗАКОНЬЄ, БЕЗЗАКОНІЄ, БЕЗЗАКОНЬЄ, БЕЗЪЗАКОНІЄ с. (порушення правового порядку, законів або церковних догматів) беззаконія, незаконність; несправедливість: дядь рекль. в беззаконьи зача(т) єсьмь (1489 *Чет.* 127 зв.); такъ же и вы зъвѣрѣса ока́зоуете лю́де(м) быти справедливы в' поу́трыоста(х) є(ст) єстє плѣни беззаконія и неправды (1556-1561 *ПЄ* 99 зв.); И всякое беззаконие ... видячи не таити по епископѣ своємѣ шповедати (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Тайна уже совершается беззаконія (1588-1596 *Виш. Кн.* 140); Павелъ святой зоветь его чловѣкомъ беззаконія и сыномъ погибели (Вильна, 1595 *Ун. гр.* 149); Бо еслибы такъ было, яко вы зъ своимъ соборомъ поведаете, - а якобы смели такъ великие и хрестиянские господаи неправду за правду и таковое беззаконие, яко вы поведаете, што ся тамъ деяло, пооаляти и до людей иначей удавати? (Володимир, 1598-1599 *Видн. ПО* 1109); У доброй чести поживайме у ныгышномъ вѣку, иждѣме доброй надежѣ и явленія // славы великаго Бога ... што давь себе за насъ и избавивъ насъ выдѣ усякого беззаконія (XVI ст. *ПЄ* 192-193); А той антихристъ ... беззаконія сыгъ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 318); а по́гнѣмъ ѡ(г)хрїстѣса члѣвѣкѣ, грѣха любитель, сыгъ беззаконїа, протївникъ Бжїей (Чернїй їв, 1646 *Перло* 136 зв.).

Див. ще БЕЗЗАКОНСТВО.

БЕЗЗАКОНИКЪ *див.* **БЕЗЗАКОННИКЪ.**

БЕЗЗАКОННЕ *присл.* Те саме, що беззаконно в 1 знач.: мещале ... нїгѣ запомигѣвши бѣга и повинно(с)ги своеє хр(с)тіанськое ... в томъ до того чїсу нечу(и)не бе(з)законїе пребывають (Київ, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 32, 1).

БЕЗЗАКОННИЙ *див.* **БЕЗЗАКОННЫЙ.**

БЕЗЗАКОННИКЪ, БЕЗАКОНІКЪ, БЕЗАКОННИКЪ, БЕЗАКОНЫКЪ, БЕЗЗАКОНІКЪ ч. (порушиик церковних догматів, ustalених норм) беззаконник, нечестивець, грїшник: ѡ(т) беззаконїкѣ оубиенгъ будеть (1489 *Чет.* 181 зв.); ѡдїнь с ни(х) ... оуби(л) ѡдїби нѣчи ... ва(с) беззаконниковъ з рѣсказаиа его мл(с)ти (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 12 зв.); И слова бѣде(т) мѡвити блю(з)нѣрскїє протн(в) на(и)выдѣшого беззаконникѣ (Вильна, 1596 *З. Каз.* 66); Святой бо дух мещкѣнїя в грѣшников не маєт, и беззаконьков госюдь поубляєт (к. XVI ст. *Укр. п.* 77); лепше одинъ творяй волю Господню, нежелн много

беззаконниковъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); пресвѣтлый княжа Василій зъ сыномъ своимъ ... который такъ му любезный быть ... // ... въ раду нечестивыхъ не пошольт, и на дорозѣ беззаконниковъ апостатовъ не стануль (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 1137-1138); Бе(з)законїикъ. Iniquitas. Improbitas (1650 *ЛК* 424).

БЕЗЗАКОННО, БЕЗАКОННО *присл.* 1. (не за хрестиянськимъ закономъ) беззаконно: люди ... почали грѣшно и беззаконно жити (1489 *Чет.* 18); живѣчий бе(з)законно, боитъ са дла закопа оумершого (Київ, 1637 *УС Кал.* 330); вѣкъ той настѣпнїт, страхѣ, бѣлезни, и смѣткѣ, такъ поганомъ невѣрнымъ, яко и хр(с)тіаномъ сваблпимъ бх(з)законно живѣдимъ, // вѣ грѣсѣхъ, беззаконїа (Чернїїв, 1646 *Перло* 135 зв. - 136).

2. (проти закону) незаконно: nefas, нелѣпо є(ст), бе(з)законїю (1642 *ЛС* 279).

Див. ще БЕЗЗАКОННЕ.

БЕЗЗАКОННЫЙ, БЕЗЗАКОННИЙ, БЕЗАКОНЩИЙ, БЕЗАКОНЪНЫЙ, БЕЗАКОНИЙ, БЕЗЗАКОНЕНЪ *прикм.* 1. (який порушує церковні догми, ustalенї релїгією норми) беззаконний, незаконний; нечестивий, безбожний, грїшний: Пїиве за(с) надѣ бѣга бѣгами вы(ш)шими ... на(д) творца, ро(в)ны(м) здїїе(м) образа своего всѣ(х) почитываго, соудо(м) безако(н)ны(м) во(з)неслїса (до 1596 *Виш. Кн.* 261); Але далѣко суть от святого пўти, и в беззаконный навькнули пребїгнї (к. XVI ст. *Укр. п.* 84); Дла того кѡждый Хр(с)тіанскїй члѣвче, старайса пїгнїю: абысь ѡ(т) шпѣлакаго непюбожного оучн(и)кѣ хорѡнїлса ... и ѡ(т) товариства беззаконны(х) людїй (поч. XVII ст. *Пчела* 24 зв.); шлєх ... бе(з)законїетъ (1642 *ЛС* 225); incestus ... нечи(с)ти(и), бе(з)законїи(и) (Там же, 230).

2. У *знач.* ім. грїшник, нечестивець, заст. беззаконник: то моу(ч)никѣ георгин притерпѣль ѡ(т) беззаконныхъ (1489 *Чет.* 177 зв.); Тайна уже совершается беззаконія, точною одержай ныгѣ, дондеже от среды будет и явится беззаконный (1588-1596 *Виш. Кн.* 140); Г-я паука: якъ покаянїє даль Бгѣ грѣшнымъ и беззаконнымъ, постѣ, молитва ..., то тымъ спассь ся грѣховъ своихъ (XVI ст. *ПЄ* 9); скѡро члѣк по крещенїи в' грѣхъ оупадѣеть ... през' тѣю стѣю тайнѣ ѡ(т)пѣченїє грѣховъ одержавшы

зъ Бгомъ съединѣт'са и зъ мѣртвого живѣмъ, и зъ беззаконнѣиго праведны(м) ставает(т)са (Львѣв, 1645 *О тайн.* 48).

БЕЗЗАКОННУЮЩІЙ *прикм.* Незаконный: Измѣнѣтъ време(н)на и законъ и беззаконнѣищій завѣтъ ... и осквернѣтъ сѣдѣнна (Киѣв, 1621 *Коп. Пал. (Ла)* 28).

БЕЗЗАКОНОВАТИ, БЕЗЗАКОНОВАТИ *дѣсл. недок. (без додатка)* Порушувати закон, грѣшити: И шпѣжъ тебѣ тобѣ маю повѣдѣти, кѣлько беззаконнѣють нѣмѣгъ Латѣнскѣи сынокѣе о(т) мѣдрости прѣжняго ошкѣнна (Киѣв, 1619 *Гр. Сл.* 202); Неправдѣю: Крѣвжу, беззаконнѣю (1627 *ЛБ* 75); Згрѣшѣлисе(м)о ... бе(з)законовѣлисе(м)о неосправедѣливилисе(м)оса прѣ(д) тобѣю (Киѣв, 1637 *УЕ Кал.* 258); Бе(з)законнѣю. Inique ago. Contra legemago. Pecco in legem (1650 *ЛК* 424).

Див. ще БЕЗЗАКОНСТВОВАТИ.

БЕЗЗАКОНСТВО, БЕЗЗАКОНСТВО, БЕЗАКОНЪСТВО, БЕЗЗАКОНЪСТВО *с.* Те саме, що беззаконнѣе: а дѣла мнѣкого бе(з)зако(н)ства и(з)гѣснѣ(т) любо(в) мнѣги(х) (Вѣльня, 1596 *З. Каз.* 25); Чомъ заказувъ моихъ не сокотили, пубѣю палилисе(м) ихъ беззаконнѣство; если заказувъ не будутъ держати, я ихъ беззаконнѣство буду сокотити (XVI ст. *ПС* 154); Тая угнѣя прѣдводителница отъ малого початку отщепенства на великое згушное беззаконнѣство и до вѣчнои муки углаженная стежка (бл. 1626 *Кир. II.* 18); если нѣкоторыи з тыхъ зостандѣтъ оусливѣ(т) вѣ неправостахъ своихъ, и вызнаютъ беззаконнѣство свое и прѣдковъ своихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 127 зв.);

беззаконный вчинокъ: Благнѣя, котрымъ ся выдпустили бе(з)ко(н)ства, и котрымъ покрыли ся грѣхи ихъ (XVI ст. *ПС* 124); упалисе(м)о, як листе з дерева, за беззаконнѣства наши (Вѣльня, 1600 *Катех.* 41).

БЕЗЗАКОНСТВОВАТИ *дѣсл. недок. (без додатка)* те саме, що беззаконувати: И такъ беззаконнѣствующи прѣзъ весь день нижчешной философи, упадасте вѣ долъ омаменѣя (1603 *Пит.* 107).

БЕЗЗАКОНЬЕ *див. БЕЗЗАКОННѣЕ.*

БЕЗЗЛОБИВЫЙ *прикм.* Беззлѣбный, незлѣбный, добродушный: Але когда добрый владыка на проповѣдъ выбралъ простыхъ хлопѣв, смиренныхъ нищихъ, беззлѣбныхъ рыболовѣв ... и тѣмъ церковъ свою поручилъ,

в шафрунокъ спасение челоѣчское ... элѣзил, - такъ же властне и патриарха, слѣда христовѣ держачисѣя, учивил (1598 *Виш. Кни.* 104).

Див. ще НЕЗЛОБИВЫЙ.

БЕЗЗЛОБИЕ, БЕЗЗЛОБИЕ *с.* Беззлѣбнѣсть, незлѣбнѣсть, добрѣта, лагѣднѣсть: дѣла тобѣ, и(ж) пога(н)скѣе еще догматы ... кѣсаочѣе ... Петровы вѣры, Иоаннѣиновы ч(с)тѣты Іаковѣго бе(з)злѣбѣа и прочѣи(х) ап(с)лъ бе(з) хитрѣства вѣмѣстити ниже Помыслити не мѣгутъ (1598 *Виш. Кни.* 272); incriminatio, непорочно(с)т(ь), беззлѣбие (1642 *ЛС* 232).

Див. ще НЕЗЛОБИЕ.

БЕЗЗУБКО *ч. Диал.* беззубко "той, хто не має зубѣв". Вл. ил.: Иванъ Бе(з)зубко (1649 *РЗВ* 307 зв.).

БЕЗЗУБНЫЙ *прикм.* Беззубный: infr(e)ndes, бе(з)зубнѣтъ дѣти (1642 *ЛС* 236).

БЕЗИСПЫТНО *присл.* Непокитно: Благочестие естъ безиспытно несумѣнна вѣра, упование истинно (1599-1600 *Виш. Кни.* 151).

БЕЗКВАСИН *прикм. (про тѣсто)* бездрѣжджѣвий: До того опрѣспокъ безквасинъ яко бездрѣшенъ, безсолѣгъ яко бездрѣмѣгъ (поч. XVII ст. *Вол. В.* 74).

БЕЗКЛОПОТНЕ *присл.* Те саме, що безхлопотно: дай то Бже, жебы(х)мо недѣстѣткѣ своѣго жалѣвали и фрасовѣлисе, а не якъ отѣлыи безхлопотнѣ жили (Вѣльня, 1627 *Дух. б.* 14); Яко гдѣбы якѣи шлахтичѣ, вѣ достѣтгѣкахъ великихъ безхлопотнѣ жѣтъ (Там же, 160).

БЕЗКЛОПОТНО *присл.* Безхлопотно, безтурботно, безхлопоту; спокойно: кнѣзь Юрѣи, воевода кѣвскѣи, на тое дѣло выслалъ насѣ, абы(х)мо безхлопотно прѣмежи ними того досмотрѣли и ихъ поеднали (Киѣв, 1510 *АрхЮЗР* 8/IV, 161).

Див. ще БЕЗКЛОПОТНЕ.

БЕЗКЛОПОТНЫЙ *прикм.* Безхлопотный, безтурботный: Тѣбе(ж) ... и тепѣрѣ ... дѣѣт'са, и(ж) прѣкве хѣвѣ сынокѣе, та(к) свѣ(т)скѣи якъ и дѣхо(в)ныи всѣ бѣны дѣчасныи рѣчи//и живѣ(т) безхлопо(т)ны(и) оу о(т)щепе(н)но(в) и еретико(в) видѣ(т) (Вѣльня, 1596 *З. Каз.* 20 - 20 зв.); А гдѣ дѣла до бѣного мѣста стѣхъ прѣйде(т), тогда бе(з)хлопотный и бе(з)покрѣсы живѣтъ вести мѣжетъ (Вѣльня, 1627 *Дух. б.* 247).

БЕЗКНИЖНЫЙ *прикм., перен.* Неписменный: паче же где бы са речисіе ра(э)мѣній ко(н)вѣлю, та(м) дѣи да ѡ(т)почивас(т), ѡ(т)дыхас(т) и постоюас(т); а то для того, абы и просты(м) бе(э)кни(ж)ны(м) сляхачю(м) разв(м) речисныхъ явл(н)и и вмѣсте(н) бы(л) (1599-1600 *Виш. Кн.* 201 зв.);

у *зям.* ім. мо(н) е(с)т даска(л) проста(к), але ѡ(т) всѣ(х) моудрѣншій которы(н) бе(э)кни(ж)ны(х) оупремоудра(т) (1599-1600 *Виш. Кн.* 203).

БЕЗКОНЕЧЕНЬ *див.* **БЕЗКОНЕЧНИЙ**.

БЕЗКОНЕЧНО *присл.* Безконечно, вічно: Ѡ, како насливая дѣла твоя, яко прійде до жениха своего... абы ... восслилася еси безконечю (Чорт, 1629 *Дил. о см.* 280).

Див. ще **БЕЗКОНЕЧНЬ**.

БЕЗКОНЕЧНИЙ, БЕЗКОНЕЧЕНЬ, БЕЗЪКОНЕЧНИЙ, БЕСКОНЕЧНИЙ *прикм.* 1. Безконечный, вічний: пѣтръ моѣла митрополігъ на тоє паложитъ незличію ... на посрамлѣіе нехотѣвшихъ и ѡ(т)стѣпнико(м) правослѣвныа і҃рм на безконечное мѣчѣіе ихъ (1509-1633 *Остр. л.* 131); то ес проклатство вѣчноє и мука безконечнаа (1594 *Свещ.* 73); Коли кто дастъ воды чашу студеной во имя Господня, и за то прійметъ заплату въ царствіи безконечнумъ (XVI ст. *ПС* 213); а вын(к)же нехѣй такъ боудеть вѣдлѣть твоѣ о словѣ, нжъ пожнѣшъ на тѣлькне лѣта, и жа(л)ное ѡ(л)мѣны не оутѣрпшъ, ци ровноєжъ то протѣвъ безконечнымъ вѣкомъ и моукамъ горѣкимъ и срогкимъ ѡнымъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 38); а по(р)равниши ... вовс(р)іуть ю [дѣв] ... на мѣсто мѣкъ безконечны(х) (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 278); Бѣгъ явне прійдетъ ... введѣтъ ... до невымѣныхъ рѣскопшій, и до бесконечной о живота втпровождѣтъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 44); срахаюса отъ на пекѣлнот о, абѣнѣмъ безконечень естѣ (Львів, 1642 *Час. Слово* 266); во безконечный вѣкъ, во безконечныи (безконечныя) вѣки *див.* **ВѣКЪ**.

2. Безмежний, великий: пріпно(л) к намъ ми(с)рднѣи дела безкопечного (1489 *Чет.* 164 зв.).

3. Незлічсний: идиши в Македонію, да запретиши і҃бком не ходити ко инымъ учителямъ, ниже внимати басіемъ и родословіемъ ихъ безконечнымъ (1608-1609 *Виш. Зач.* 212); Ненсчѣтпый: Незлічсний, безконечный, безмѣрный, конца и лічбы нѣмающій (1627 *ЛІБ* 74).

БЕЗКОНЕЧНЬ *присл.* Те саме, що *безконечно*: infinite, infinito, безконечнѣ (1642 *ЛС* 235).

БЕЗКОРОЛЕВЕ, БЕЗЪКОРОЛЕВЕ *с.* (*стан держави без короля*) міжкоролів'я: сему записови моему даю волност кождому такому, у кого бы ес запис мой был, себе позвати поэномъ правнымъ и не правнымъ до которого колвскъ права, суду и вряду ... заворного, а часѣ ... безкоролева, каптурового, албо який бы на тогъ часъ уфалесный был (Луцк, 1611 *АрхЮЗР* 8/III, 533); во(л)но будѣ(т) е(н) м(л) пѣн(н) крѣше(л)ни(н)ко(н) ... мене само(т) на се(н)мѣ за(л)воро(м) а(л)бо кого божє вхова(н) бе(э)короле(в)я и до сѣдѣ каптурового ... по(э)вати (Вінниця, 1620 *ЛІБ* 5, III 4057, 30 зв.); Рада и урядники коронные и депутаты судовъ каптуровыхъ воеводства Кієвского, под часъ безкоролева обраше (Житомир, 1632 *ТУ* 297).

Див. ще **БЕЗКОРОЛЕВЪСТВО, БЕЗКРОЛЕВЕ, БЕЗКРОЛЬЕ**.

БЕЗКОРОЛЕВЪСТВО *с.* Те саме, що *безкоролеве*: тежъ черезъ листъ мой отвористый, подѣ печатю моею и съ подписомъ власноє руки моеє, давши его періє, передѣ посланьемъ возного ... будѣ за пановати королеі ихъ милости пашоіи нашихъ, або і҃ безкоролевіє, суды и роки были бы постановеныє, актыковати (Луцк, 1587 *АрхЮЗР* 6/1, 164).

Див. ще **БЕЗКРОЛЕВЕ, БЕЗКРОЛЬЕ**.

БЕЗКРОВІЕ *присл.* Безкровно: дла насъ едінѣ разѣ заколеного бара(н)ка на кѣжды(н) дѣвъ бе(э)крѣвнє о(ф)рѣдѣного (Київ, 1637 *УС Кал.* 860).

БЕЗКРОВИЙ¹, БЕЗЪКРОВИЙ *прикм.* 1. (*який не мстить у собі крові*) безкровный: такъ и въ і҃рпей чѣсті, чѣка, въ глашѣ, в бѣлю(м) и безкрѣвномъ мѣкѣ, оумъ невидимый, самовлѣстный, бесмѣртный (Почаїв, 1618 *Зерц.* 21 зв.); И для тогожъ называемъ въ литургыни святой тую светую (службу) - жертвою безкрѣвною (Віляна, 1599 *Лит.* 747); А якожь-то вы смѣте таковыє дуды зъ набоженствомъ, а ещє при насвятшої о(ф)рѣ безкрѣвнѣ мѣшатъ, и ещє писемомъ святымъ подпираете, кламство на святыхъ Божіихъ приносячи?! (1603 *Пит.* 79).

2. (*який відбувається без пролиття крові*) безкровный: вѣ законѣ напоиъ Ласки о(ф)рѣ двѣкѣи знайдѣюгъ са, Пѣрнаа крѣвваа о(ф)рѣ ... Дрѣгаа

офѣра безкрѡвнаа (Київ, 1639 *МКСВ* 217); з' того свѣга воарѣженны тою безкрѡвною жѣртвою о(т)идѣмо (Львів, 1646 *Мог. Тр.* 915).

БЕЗКРОВНИЙ² *прикм.* (який не має житла, бездомний): *Bezkrówny: nie osiadły: nie mający domu* (Жовква, 1641 *Dict.* 49).

БЕЗКРОЛЕВЕ, БЕЗКРОЛЕВ'Є *с.* (*стп.* bezkrólewic) те саме, що безкоролеве: мы сами ... на оны(м) рокѣ ставѣти ... не закладаючисе ани шчичачисе ... во(н)пою ... бе(э)кролевѣемъ и нышыми вшелякими оборонами пра(в)ными ... маемо (Жорнища, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 112 зв.); оныс подданне подчасъ безкroleвѣя ... // ... в тыхъ всихъ добрахъ розныѣ кривды и шкоди починили (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 203-204).

Див. ще БЕЗКОРОЛЕВСТВО, БЕЗКРОЛЬЄ.

БЕЗКРОЛЬЄ *с.* (*стп.* bezkrólewic) те саме, що безкоролеве: ш што дас(м) во(л)но(с)г преречоны(м) особа(м) ... по(э)вати на(с) ... до якого ко(л)ивекъ иного сѣдв часѣ короля его мл(с)ти и в бе(э)крольи роко(м) завиты(м) Абы и нагоро(г)ни(м) пере(д) рока(ми) альбо в ро(ч)ки (Кременець, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 34 зв.).

Див. ще БЕЗКОРОЛЕВСТВО, БЕЗКРОЛЕВЕ.

БЕЗЛЕПЬ *присл.* Без потреби, даремно: всѣмъ ср(д)цемъ прилежно чти со слезами, а листы не // обрашцаи безлепъ (1489 *Чет.* 284-284 зв.).

БЕЗЛИСГЪ *ч.* (*Equisetum* L.) хвощ; Саузон, бе(э)ли(с)т зеліе, хвощъ (1642 *ЛС* 115).

БЕЗЛИЧНИЙ *прикм.* Безособовий: impersonalis, бе(э)лични(н) (1642 *ЛС* 227).

БЕЗЛОБИВЫЙ *прикм.* Незлюбний, безлюбний, добродушний: безлюбивы оумъ приємше со свѣтлыми свечами ... въ црковъ стѣю подьмо (1489 *Чет.* 314 зв.);

у знач. ім. : иныя ... не работаю(т) боу но своємъ чрѣдъ и лъстатъ глы ложыными безлюбивы(х) ср(д)ца (1489 *Чет.* 305).

БЕЗЛЪПИЦА, БЕЗЪЛЕПИЦА *ж.* Безглуздя, недоречність, пісеніиця: Такъ же и мы зъ инми видимо то ясе, ижъ писма сго такими баламутыями и никчемными безлѣпицами не посквернилися (Волюдымир, 1598-1599 *Видн. ПО* 1113); Повѣдь же ми, што было по оной безлѣпицы альбо радше баламутыи, которая написана въ "Требникахъ" Балабашювля: яко

приймаги огь Латингъ приходящюго до нашеѣ цркви? (Вільна, 1608 *Гарм.* 220).

БЕЗЛЪПИЧНЫЙ *прикм.* Безглуздий, недоречный: ш дьяволе(х) не оупомниаемо безлѣпичны(х) словъ не говорѣмъ (1489 *Чет.* 339 зв.).

БЕЗЛЪТЕПЪ *див.* **БЕЗЛЪТНЫЙ.**

БЕЗЛЪТНО *присл.* Навіки, вічно: тымъ толко болшій або о(г)мѣншій о(т) сѣа и дѣа, ижъ есть повѣдомъ, але одной чти, одного бж(с)тва которого сѣгъ ... о(г) него ... бе(э)лѣтно, безгелѣсно, несказително, безсѣр(с)тно пороженѣемъ происахль (Острог, 1598 *Ист. фл. см.* 46 зв.); И съ дѣомъ сѣымъ црству(н)те безлѣтно, восстаа тропе в славъ пребогатию (к. XVI - поч. XVII ст. *ПДПН* 182, 87).

БЕЗЛЪТНЫЙ, БЕЗЛЪТНИЙ, БЕЗЛЪТЕПЪ *прикм.* Вічний, безсмертний: я напишо о безлѣтны(м) и несозданис(м), о(т) перво всѣ(х) нѣковъ о(т) оца рожею(м) (1489 *Чет.* 42 зв.); Бездѣв исче(р)пати когда не подобно, тобѣ же члѣче сие неподбно. Мѣряти высотѣ нѣбого крѣга изчигати лѣга безлѣтного Бѣа (к. XVI - поч. XVII ст. *ПДПН* 182, 112); Тѣя же зѣмны(н) и нѣ(с)ны(н), и дочасны(н) и завше бѣдѣчій, бе(э)лѣтны(н) и по(д)лѣтны(н), створѣный и не створѣны(н), страстны(н) и бе(э)стра(с)тны(н), Бѣ и Члѣкъ (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 126 зв.); едипоро(д)ны(н) огь Сѣгъ Бѣжій, безлѣтнѣ бѣдѣчи, з' квымошою доброты своеѣ ... захотѣль ... шнѣго приржеѣа оучѣстникомъ быти (Київ, 1637 *УС Кал.* 349).

БЕЗВОДНЫЙ *прикм.* Безлодний, незаселений: и нѣгъ гды зѣмля, и морѣ, и окрѣчъ зѣмлѣ, и безлодныи край ... и всѣ концы зѣмли Блнч(с)тѣемъ нагѣблилиса, розвѣщагъ сѣя в' чѣомъ оушкѣдити, але не зможеигъ (Київ, 1625 *Злат. II.* 129 зв.); Поневѣжъ боуѣмъ нѣкоторыи недозрѣлѣю и без' чѣсѣ частѣкоть в' гостинѣ поувалии смѣртъ, то естѣ, в' моріи, и в' горѣхъ непроходимыхъ и безлодныхъ ... и морзяхъ, и иншии вшелѣкин смѣртн оутѣрѣли (Київ, 1627 *Тр.* 37); А не идѣгъ до мѣста которого, але на мѣсце пѣстѣе безводное (Київ, 1637 *УС Кал.* 426).

БЕЗМАЛА *присл.* Те саме, що безмалъ: а господского великого и пресветлого праздника безмала не за тую неформендію процесію о(т)стѣпни, и с костела выкидѣти (!) (Острог, 1587 *См. Кл.* 20 зв.); без

мала не всё бы турчили, ибо истинно... и вавилонская музыка, и поганских наук блядословие русского народа з благочестивой и православной вѣры в прелесть латышскую мало не всёх выкрало (1608-1609 *Виш. Зоч.* 219);

мало не, мало що не: Паки мнимамы, дабы был другой Епифаний, сильный в молитвѣ, без мала бы и Скарзѣ, если бы сам добровольцѣ произволил, того недуга свободитесь учинил (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 161).

БЕЗМАЛЪ *присл.* Мало, трохи: ба! безмалъ южь не такъ, бо хотяжъ по-Полску мовимо, але правъ и звичасъ запомнилismo (Київ, 1624 *Коп. Пал.* 958).

Див. ще БЕЗМАЛА.

БЕЗМЕЗНИКЪ ч. Некорислива людина, безсрѣбник: а в той книзе есть слово ... рѣ стѣм бе(з)мезнико(м) (1489 *Чет.* 289).

БЕЗМЕЗДНО *присл.* Безплатно, даром, даремно: Егда час призовет и дявол своих учеников и гонителей на истину воздвигнет, тогда и от такихъ плодов покажися быти истинною посажден в церкви ... всуе и безмездно трудится (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 169).

БЕЗМЕГЪ *див.* БЕЗМЪГЪ.

БЕЗМЕСТИЄ *див.* БЕЗМЪСТІЄ.

БЕЗМИЛОСЕРДНЕ *присл.* Немилосердно, безжалісно: умерлымъ въ гробахъ предаючи покойне лежати, оныхъ безмилосердие одирали (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 139).

Див. ще НЕМИЛОСЕРДНЕ.

БЕЗМИЛОСТЕНЪ, БЕЗЪМИЛОСТЕНЪ *прим.* Немилостивый, немилосердный, безсердечный: Умеръ и богатый а бывъ невѣренъ и безъмл(с)тегъ (XVI ст. *НЄ* 149).

БЕЗМОЗКИЙ, БЕЗМОЗГИЙ, БЕЗМОЗКІЙ, БЕЗЪМОЗКГИЙ *прим.* Безмозжий, безгяшний, безглуздый, нерозумный: Значытъ то: не толко вера и сумнение твое завилос, але и оное пудрю твое безъмозжосе, на которомъ ся поврозы покрутили (Вильпа, 1599 *Лит.* 923); Але ѿ г лоупый и бе(з)мѣжій члѣче (поч. XVII ст. *Проп. р.* 129); Албо роздѣбѣнъ же зъ людьми бе(з)мѣжкими и остѣтнимъ глѣпство(м) и невѣдомостю ослѣплеными розмовлѣенъ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 296); Езопова то - о головѣ хорошей, але безмозгой басы! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 589).

БЕЗМОЛВНЕ, БЕЗМОЛВІЄ, БЕЗМОЛЪВНЕ

с. (*цсл.* безмѣлвие) мовчанія, безмошність, тиша: безмолвие мл(с)тѣли и вса вгодна бѣ сими красотами радѣтса душ (1489 *Чет.* 8 зв.); которы(х) догма(т) есте са не дчили ... тѣснотою(ж) исти(п)ного жѣтѣа и б(е)мо(л)вѣа до ра(з)ума х(с)ва есте са не тиснули (1598 *Виш. Кн.* 279); Слухай же ... брате, егда начнеш дѣлю подвига своего, постом, молитвоу, трудом и подвигомъ всегдашним, бдениемъ во безмолвїи, стрежися, абы еси не прочитал ни едию писание еретическое (1608-1609 *Виш. Зоч.* 209); ово извѣщаю ... иже еси ся по чу(ж)ди(х) страш(х) скиталь шѣжъ же вѣдѣхъ пристанище ... мѣре бѣжен идеже велие бе(з)молвїе (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1); перекладач ... написав, якобы Златоустый, самъ чистившися и полеровавшися на благоразумие в безмолвїи и отлучении отъ челоуѣк, инокомъ новымъ ... возбраял имъ тое ... освятитися (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 239); *Образю* : И вѣдѣвши тое ... ра(з)сѣждѣючи в собѣ са(м) в затворѣ, темницѣ бе(з)мо(л)вѣа седачи яко како и ѿткдѣ бы вѣ(с) такбе ла(с)ки, дару блѣже(п)ства и святѣсти достѣти могли (1598 *Виш. Кн.* 268 зв.); быти въ безмолвїи — мовчати: Женѣ же оучити не повелѣваю, ни владѣти мѣжемъ, по быти въ безмолвїи (Київ, 1646 *Моз. Тр.* 920).

БЕЗМОЛЪВНИКЪ ч. Мовчальник, мовчун; Исїкій: Безмо(л)вни(к), мо(л)чали(в) (1627 *ЛБ* 209).

БЕЗМОЛЪВНИЙ *прим.* Мовчальный, безмовный, тихий, спокойный: островъ увесь называемый Дубовець с полемъ ... на тое затишное, безмолвное и беспечальное жггисе нѣкоего чину людемъ записуемо (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 90); яремъ креста хрестова, искусовъ борбы, подвиговъ во мысли и плоти к духомъ лукавымъ подшебеснымъ во терпении взявши, преплыти ... и плоть и кровь потомъ тѣла и подвигомъ мыслыаго вниманія во бдѣнии пощомъ, и дневномъ трезвѣнии, и присѣдѣнии мѣстномъ и безмолвїемъ увялити и изсушити (1599-1600 *Виш. Кн.* 153); Фотій волѣлъ въ безмолвномъ монастыру живота докончити, нежели на столци патриаршеской седѣти (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 755).

БЕЗМОЛЪВСТВОВАТИ, БЕЗМОЛЪСТВОВАТИ *дїсл. недок.* Жити у тиши: Тихо пребываѣтъ:

Безмольствѣ(т), въ отпѣшїи пребывает(т) (1627 ЛБ 132); Овыѣ ... дѣ(в)ствомъ ... непорѣчномѣ женихѣ Хр(с)тѣ прилѣчаютъ са ... овыѣ оунижѣючисѣ, овыѣ оуслѣдѣючи: овыѣ працѣючи, овыѣ безмольствѣючи: едины сторѣкѣтѣ овоцы принѣсѣтѣ, дрѣгѣтѣ шестѣдесѣторѣкѣтѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 495 зв.).

БЕЗМУЖНАЯ *прикм.* лише ж. (яка не має чоловіка) незаміжня: іпуба, безмужная (1642 ЛС 238).

БЕЗМЫТНЕ, БЕЗЪМЫТЪНЕ *присл.* Те саме, що безмытно: сторожу пилую на тых мѣстѣхъ казали мѣти, абы всакии кѣпцы ... безмытне не проежчали (Вільна, 1536 ТУ 62); Што тежъ есте просили и чоломъ были господарю его милости, абы его королевская милость рачыль вамъ дозволити жита, ярпы ... добровольне а безмытне до Кгданьска спускати (1554 РИБ XXX, 267); волю тако жъ вшелякого стану людемъ и купцомъ ... на тотъ ярмарокъ прїѣздити ... безъ вшелякого пренагабанья мытниковъ нашихъ волю безмытне торговать, купити и гандлевать вѣчными часы (Варшава, 1585 АрхЮЗР 7/Ш, 283); Юско Абрамови(ч) ... вс(л)ности огледа(в)ши, воли мое чере(з) мѣсто доброво(л)не и бе(з)мы(т)не пропусти(л) (Волюдимир, 1602 ТУ 235).

БЕЗМЫТНО *присл.* (без сплати мита) безмытно: што жъ есмо перво сего дозволили ему [кгреку] въ панствѣ нашомъ ... доброволнѣ и безмытно торговати по городомъ и мѣстомъ нашимъ (Петрків, 1526 ЛЮЗР I, 69); допущасмъ тымъ всимъ бояромъ и мещаномъ ... везде въ панствѣ шикити Великомъ князствѣ Литовскомъ збожъя и живность всякую безмытно ... куповати и товарни кождыми безмытно торговати (Вільна, 1562 АрхЮЗР 8/V, 139).

Див. ще БЕЗМЫТНЕ.

**БЕЗМЫТНЫЙ, БЕЗМЫТЪНЫЙ, БЕЗЪМЫТ-
НЫЙ** *прикм.* (який не платить мита) безмытний: Навѣстѣткѣ бовѣмъ всѣхъ нашихъ справъ, зо всѣхъ годнѣ живота нашего ѡ(т) безмытного сѣдїи бѣдетъ пытанїе (Київ, 1627 Тр. 37); безмытний листь *див.* ЛИСТЬ.

БЕЗМЪНОВЫЙ *прикм.* Який стосується безміна, каггара. вага безмѣнновая *див.* ВАГА.

**БЕЗМЪНЪ, БЕЗМЕНЪ, БЕЗМЪНЬ,
БЕЗМЪНЪ, БЪЗМЕНЪ** *ч.* (*тур.* vezne, *ар.* uizna)

(міра ваги) безмін, каггар: которын ко(л)вѣ ме(ш)каю(т) в мѣсте кие(в)ско(м) ... торгѡ(м) са ѡбѣхода(т) и в бѣзме(н) важа(т) и в локоть мѣра(т) ... тыи встї: ... маю(т) к ра(т)ушѣ ... пла(т) давати (Київ, 1518 а. 1533 Арх. Р. фотокоп. 29); а которы(н) бы бра(т) не хотѣль на ѡ(б)сылане быти на тѡ(м) вина цркѡ(в)наѣ законѡ(м)ъ карати и безмѣнь воскѣ (Львів, 1544 ЛСБ 10); теперешни(н) староста ѡтъ каждого члѣвка ... беретъ соли по два безмѣны (1552 ОЧерк. З. 9); а кого бы брата выбирали старѣнши(н)ство а ѡ(н) бы са зборона(л) безъ причины слушнѡи винѣ(н) дати ꙗ̄ бе(з)мѣны воску (Перемішль, 1592 ЛСБ 399); П.Мигаль ... всю братню препросилъ и три бе(з)мѣны во(с)ку ... ѡ(л)далъ (Львів, 1623 ЛСБ 1043, 36 зв.).

БЕЗМЪРНЄ *с.* (*цсл.* безмѣрне) те саме, що безмѣрность: вода ѡчищаѣтъ ѡ(т) грѣха, погашаѣ(т) полома страшны(х) и безмѣрне лихого грѣха (1489 Чет. 214).

БЕЗМЪРНЕ, БЕЗМЪРЪНЕ *присл.* Те саме, що безмѣрно: шы(х) многы(х) добродѣиствъ свои(х) стѣ(х) чини(л) и(м) певымовне бе(з)мѣрне (к. XVI ст. УЄ № 31, 164 зв.); зостѣте ма го(р)ко плѣкати и не тѣште ма, ани бовѣ(м) такѡвы(м) плѣчемъ плѣчѣ пнѣгъ, за котѡрый бы(м) мѣль быти гѡдеиъ нарѣка(н)ѣ, ижъ бе(з)мѣрне плѣчѣ (Острѡг, 1607 Лѣк. 13); Яко то кгда трафитѣ празникъ св. Петра ... хвалѣтъ его ... прензлишше, безмѣрне (Київ, 1621 Кон. Пал. 475); Знѣиже яко ѡгнь тебѣ слѣжитъ, загрѣваѣ(т), просвѣщаѣтъ, а если безмѣрне глѣбе бѣдешъ зажнѣити, тогда тебѣ принесе шкѡдѣ, и смѣрть (Чернігів, 1646 Перло 4 зв.).

Див. ще БЕЗМЪРНО.

БЕЗМЪРНИЙ *див.* БЕЗМЪРНЫЙ.

БЕЗМЪРНО *присл.* Безмірно, сильно: моужъ ... радость и весѣлье // принимает(т) безмѣрно (1489 Чет. 168 зв. - 169).

БЕЗМЪРНОСТЬ *ж.* Безмірність, незмірність, надмірність: е(ст) то проти(вно) ба(р)зо данѣ тоѣ, томѣ богатомѣ же вмѣсто ро(з)мангы(х) мѣзы(к) або строуме(н)го(в) вѣдыханїе бе(з)престанї, мѣсто бе(з)мѣрности па(н)ства теда е(л)лон кроплѣ хоче(т) воды (к. XVI ст. УЄ № 31, 212); Прензѣнство: Попремїѡгѣ, препозложѣїе, премїѡжество, безмѣрность (1627 ЛБ 94).

Див. ще **БЕЗМЪРНІЄ.**

БЕЗМЪРНИЙ, БЕЗМЪРНИЙ, БЕЗМЪРНИЙ

прикм. (значущий щодо міри, кількості, сили вилаву) безмірний, нескінченний, безмежний: бѣа испѣствѣа ѡ(т) безмѣрноє высоты вси англ(с)кне силы (1489 *Чет.* 52 зв.); вса зе(м)ла на котброй живе(м) якъ єдина тѣ(ч)ка в посрѣ(л)кѣ неба ... а нѣса нѣ(с)ныє, єще бо(л)ше бе(э)мѣрнѣю маю(т) ли(ч)бѣ (Вілыа, 1596 *З. Каз.* 79 зв.); Велерѣчіє: Безмѣрноє блекота(н)є, ... велможность слѡвъ (1627 *ЛБ* 14); Неисчѣтный: Незлїченый, безконѣчный, безмѣрный, конѣцї и личбы нѣмаючїй (Там же, 74); *immensus*, безмѣрнї(ѣ) (1642 *ЛС* 226); Цр(с)тво тѣбе спокѣйное, и вѣрное, ѡ величествѣ слѡвы безмѣрное (Чернїїв, 1646 *Перло* 16); довготривалїй, безконечнїй: Тада то жєса ... стоплїамаъ великимъ кричѣлїа, кгда прїворѡушыа ѡ сїа родїла ... кгда са кровь сїковѣ са стрѣменамї точїлїа, безмѣрными бѡлѣзынї, претерпѣнїа тогда (Почаїв, 1618 *Зерц.* 56 зв.).

БЕЗМЪСТІЄ, БЕЗМЕСТІЄ с. Непристойність, недопустимість: и та(к) и(ж) пришло ве(л)ми постыдѣтїса на(м) таково(му) бе(э)местїю щого велїмї дїшнїє и телєснє смунѣаюса и(ж) вра(г) прелѣканы(и) (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213); *indecor*, безобразнє, безмѣтїє (у *Київському списку XVII ст. правильно: бе(э)мѣстїє - Прим. вид.*) (1642 *ЛС* 232).

БЕЗМЪСТНО *присл.* Непристойно, неприпустимо: Болиши єсть бог от короля и царя; снї толко властїю сородство людєское превосходят, а плѣтїю и кровїю, и смертїю всѣм ровнїи суть; тѣмже безмѣстїю и безслѡвѣсно єсть от сїх, иже у властѣх земных забавлєнїє имут, вселїтїса (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 243).

БЕЗМЪСТНИЙ *прикм.* Неприпустимий, непридатний: Несладбѣнн(и): Бе(э)мѣстнн(и), ... нѣнѣащѡ нєзї бжї(и) (1627 *ЛБ* 74).

БЕЗНА *див.* **БЕЗДНА.**

БЕЗНАЧАЛНЄ *присл.* (про Трійцю в христїанськїй релїгїї) (не будучи творєним, існуючи вїчно) вїдїчнїю, споконвїчно: Дхъ с(т): обїдїй, прє(д)вѣчнє безначалнє неро(з)дѣлнє (Чернїїв, 1646 *Перло* 11 зв.).

БЕЗНАЧАЛНИЙ, БЕЗНАЧАЛЬНИЙ *прикм.* (про Бога і триєднє божєство) (який існує вїдвїчно, не маючи початку) вїдїчний, споконвїчний: огъ ...

внїдѣлѣ оу ба оїа с(т) безначалного сїа (1489 *Чет.* 43); ѡ(т)чє безначалнїи, снїв же родїте(л)и, // христє снїв єго живѡта податє(л)и (к. XVI - поч. XVII ст. *ПДПН* 182, 86-87); Отець єст Богъ ... безначалнїй, вѣчнїй (Вїлыа, 1600 *Катєх.* 55); Стѣрость, знамаєтѣ долгыагоу вѣкомѣ, и безчвѣслїаѣтїє мнѡкєство члѣкѡвъ, и безначалнїє (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13 пенум.); Мы же вѣрнїи єдиногѡ толкѡ стѣ(х) всѣ(х) дхѡ розоумѣмо бытї сїго безначалнїо(г) цр(с)твѡщїаго зоупольного бѡ(э)кѡй, єдѣтъ трїє Персѡннї рѡзїнї, безначалнїи, вѣ персѡна(л)нѡ(и) истѡтѣ, неслїгнїй (Чернїїв, 1646 *Перло* 11).

БЕЗНОГНИЙ *прикм.* Безногий: тамъ же ... не застали нїчѡго, толкѡ ... дєй худѡго, а безногѡго, а счѡралѡго коня (Луцк, 1570 *АрхїОЗР* 6/1, 77);

у *знач. ім.:* покѣждѣтѣся и безрѣкнн(и), и бе(э)ногнн(и), слѣпнн(и) (Чернїїв, 1646 *Перло* 145 зв.).

БЕЗНОСИЙ, БЕЗНОСЬ, БЕЗНОСИЙ *прикм.* у *знач. ім.* Безносий. Вл. н.: Ивагъ безноснн(и) (1649 *РЗВ* 37); Калинѣ Бе(э)носѣ (Там же, 177); Мѣсѣ(и) Бе(э)носнн(и) (Там же, 402 зв.).

БЕЗОАРЬ ч. (*фр.* bezard, *їт.* bezuar, *ар.* badizah, *базарі*) (*протиотрута*) антидѡт: побрал ... шкатулка з олейкамї розмагнѣнї: з дрякѣвою, алп-жермесомѣ, сєрвїстаномѣ и с кильку безоарѡв (Луцк, 1632 *АрхїОЗР* 1/VI, 654).

БЕЗОБРАЗЕНЬ *див.* **БЕЗОБРАЗНИЙ.**

БЕЗОБРАЗНЄ с. Непристойність, неприпустимість: *indecor*, безобразнє, безмѣтїє (!) (1642 *ЛС* 232).

БЕЗОБРАЗНИЙ, БЕЗОБРАЗЕНЬ *прикм.* (*цєл.* безобразннн) 1. Безформнїй, аморфнїй: Горнѡє же мѣсто єго [воздуха] горлѣчє барзѡ, ѡгнєвїднѡ, само по ... єстєствѡу безобразнѡ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 11); *informis*, безобра(э)шнн(и) (1642 *ЛС* 236).

2. Огнїднїй, огнїдлнвнїй, потворнїй, неподобнїй: Чтѡ явнє вїдїмо нѣгѣ стрѡ(ж)дєши, мртнѣ, на(г), бе(э)образнн(и), убн(т) и поврѣже(н) лєжнншн (1599 *Виш. Кн.* 218).

3. Непристойннїй, поганнїй, жажлнвнїй: тако(же) и ... вы ... того не вѣдаєтє ... и(ж) то(т) крикѣ аєрннє воздѣхн прелєгѣнншн, всѣ нѣ(с)ннє крѣгн прнпїкнѣнншн, ѡ пр(с)гла стѣла Трїцн са ѡпїрає(т), и вашє мѡчгєлєство и нєтра(в)нѣ до ко(н)цѡ ѡблѣає(т), голѣ

безобра(з)нѣ бѣ(з)всты(л)нѣ як єдинѣ машкарѣ (1598 *Виш. Кн.* 310 зв.); сопротивныи духовному разуму слова его, и голы и безобразны евангелскому и апостольскому согласию, поставляю их пред очи ваши на пляц (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 163); indiscopus, пелѣли(и), безобразни(и) (1642 *ЛС* 232).

БЕЗОБРОНИЕ *присл.* (*стп.* bezobronie) беззахино: княз Роман ... безпечне, а безоброние седел, где ... тот Валактыи Желехъ ... // ... зрадливе в ночи дирю з гаркабѣза чотырма кѣлами пострелить (Вильна, 1565 *AS VI*, 275-276).

БЕЗОБРОННЫЙ, БЕЗЪОБРОННЫЙ *прикм.* (*стп.* bezobronny) безбронный, беззахиный: и к томѣ ... рокѣ про(ш)лого ... в за(м)кѣ несдохе(ж)ско(м) слу(г) приятеле(и) монхъ ... в ночи зра(д)ливе и шко(д)ливе бѣ(з)обро(и)ныхъ порани(л) (Ковель, 1574 *ЖКК II*, 274); тумульть великий людѣи ... папудши на мѣсе на томѣ мосту Глушценкомѣ, округне а пелитостиве безъобронного чюлювѣка, барзо скорялого збили, змордовали (Володимир, 1598 *АрхОЗР 3/1*, 143).

БЕЗОВОЩНЫЙ *прикм.* (*стп.* bezowosny) (*який не дає плодѣв*) безплідный, неплодывый: жбѣисъмо якъ дѣрѣво бѣ(з)овощное, до огниа вѣчного пекѣлного одослѣпы не были (Київ, 1637 *УС Кал.* 492).

БЕЗОДНЫЙ *прикм.* Бездонный. *Образно*: Минаючи вни(т)скѣю безоднѣю ямѣ если мило Спѣсѣнѣе, абы(с) не лѣпы(л) приходити и присылати (Київ, 1621 *ЛСБ* 483, 1 зв.).

БЕЗОДНА *ж.* Безодня: Бѣздна, Безѣдна, прѣпаст^а, глѣбѣкость, мнѣзство мнѣгоє водѣ, окына (1627 *ЛБ* 6); *Образно*: але мы оустановичне ... зѣвше по водахъ глѣбѣкыхъ и страшныхъ, по безѣднахъ зъ великимъ небезпече(и)ствомъ, шкодливе, и долго плаваемо (Київ, 1637 *УС Кал.* 102).

Див. ще БЕЗДНА.

БЕЗОИСТЛѢННЕ *с.* (*цсл.* безыистлѣнне) ветлѣнныи: бѣ ... поновлаеть плоть на безои(с)тлѣвие (1489 *Чет.* 254 зв.).

БЕЗОКИЙ *прикм.* Невидимый. *Образно*: поменѣный іеродѣаконѣ Витѣлѣи, в^а край пѣшы Литѣвскіе ... прыехаль, хотечы надѣть Бо(з)ски(х) пѣрлюю, прикладомъ стѣго Варѣлама: до слѣжбы Бжѣе прывѣби(т) Іоасафа ... // еслѣбы его, смѣрть безѣкала

безъ часѣв не порѣвала (Єв'е, 1612 *Діоп.* 2 зв. - 3 пѣгум.).

БЕЗОРУЖНИЙ *прикм.* Безоружный, несобротный, *заст.* безоружный: На гонѣнѣ бо и апостолы [Христос] послѣд, на бѣды и скорѣби ити имъ завета, И безоружный на брани послѣднѣи, абы были языци спасѣни (к. XVI ст. *Укр. н.* 81).

БЕЗОРУЖНО *присл.* Безоружно, *заст.* безоружно: Мало що и(х) позосталы(х) безоружно вышли на пѣшы(х) нога(х) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 181).

БЕЗОТВОЛОЧНЫЙ, БЕЗЪОТЪВОЛОЧНЫЙ *прикм.* Невѣдкладный: А такъ я тебе симъ листомъ моимъ напомнимъ, абы Твоя Милость... зложивши рокъ, право дал и справедливостъ безотволочнѣю наконецъ вделал (Київ, 1558 *AS VII*, 38); мы ... напомнимъ, абы вѣмъ ото водлу(г) жалобы котораа достаточне вчишена будетъ, тѣу песочиньскому, и тому слуге его папыцы(р)пому справедливостъ скуточную и безъотволо(ч)ную вделали (Кременецъ, 1584 *ЛПБ* 5, II 4045, 72).

Див. ще НЕОТВОЛОЧН: ЛЙ.

БЕЗОТВѢТЕНЪ, БЕЗЪОТВѢТЕНЪ *прикм.*

1. (*який не має виправданія*) невинправданий: Безотвѣтен будѣши предъ царемъ роспѣтымъ и отъ святыхъ его стѣнѣшъ ся проклятымъ (к. XVI ст. *Укр. н.* 77).

2. (*який не несе вѣдповѣдальности*) безвѣдповѣдальний: Аще хто мѣрскихъ рѣдѣи дѣлѣи и справѣи ѡ(т) сѣпѣнныхъ съборѣ оудалѣтиса боудѣтъ, и пѣствинѣ свою презираѣти ... мы же ѡ сѣнцевыхъ да боудемъ безѡ(т)вѣтѣи предъ Бгѣомъ (Львѣв, 1614 *Вил. соб.* 19).

БЕЗОЧНЕ *присл.* позаочѣ, за очѣ: кгда бы ты(ж) кто хотѣ(л) ѡ(т) дѣскала сына свое(г) на потребу иנדѣю взѣти, тѣды не бѣ(з)очне ани прѣ(з) кого иного, то(л)ко самъ своею осѣбою ... взѣти его має(т) (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 7).

БЕЗОЧНЫЙ *прикм.* Те саме, що безокий. *Образно*: Дрѣвѣи(м) разо(м) оукѣзѣтсѣ члѣкъ тѣло(м) якѣмъ слѣпѣи(м) и безѣчны(м), которомѣ за очѣи Бгѣе всемогѣщѣи подаѣ(т) тѣхъ же прѣложѣны(х) (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 2 зв.).

БЕЗПАЛКО *ч.* Безпалько. *Вл. и.*: харько безпал(и)ко (1649 *РЗВ* 135).

Див. ще БЕЗПАЛЧИЙ, БЕЗПАЛЧИКЪ, БЕЗПАЛЫЙ.

БЕЗПАЛЧНИЙ, БЕЗПАЛЧЫЙ *прикм. у знач. ім.*

Безпалько, *діал.* безпальчий. Вл. н.: Ягько безпа(л)чы(и) (1649 *РЗВ* 204); Ивагь Бе(з)па(л)чы(и) (Там же, 381 зв.).

Див. ще **БЕЗПАЛКО, БЕЗПАЛЧИКЪ, БЕЗПАЛЫЙ.**

БЕЗПАЛЧНКЪ ч. Безпалько. Вл. н.: У Степана Безпалчика: двос кони зь возами, то вес конптоваю копъ дванадцать (Житомир, 1618 *АрхОЗР* 3/1, 217).

Див. ще **БЕЗПАЛКО, БЕЗПАЛЧНИЙ, БЕЗПАЛЫЙ.**

БЕЗПАЛЫЙ *прикм. у знач. ім.* Безпалый. Вл. н.: Семегь Бе(з)палы(и) (1649 *РЗВ* 150 зв.).

Див. ще **БЕЗПАЛКО, БЕЗПАЛЧНИЙ, БЕЗПАЛЧНКЪ.**

БЕЗПАМЯТНЕ *присл.* (*не задумуючись*) неспівомо, безгяню, безпам'ятно: але траги в' грѣсѣ и в' немѣ бе(з)пама(и) не валь нса, осп'ятною навб'дуть потѣбси (Київ, 1637 *УС Кал.* 26).

БЕЗПЕННО *присл.* Без грошових стягнень: а хто бы колве хотѣль въ торъ Пригѣть вступатися ... мы маемъ тоє въ правѣ заступати ... такъ, какъ бы его милость самъ и по немъ будучий погомки держати безпено, в'чню, въ впокои (Новгородок, 1518 *ЛЮЗР* 1, 59).

БЕЗПЕРЕСТАНН *присл.* Те саме, що безперестанку: што презъ целый день безъ перестанн чинили, такъ же жадегъ зъ замочку выйти ... не могъ (Луцьк, 1565 *АрхОЗР* 1/1, 11).

Див. ще **БЕЗПЕРЕСТАНЕ, БЕЗПЕРЕСТАНН, БЕЗПЕРЕСТАНКУ, БЕЗПЕРЕСТАННО, БЕЗПРЕСТАЯ.**

БЕЗПЕРЕСТАНКУ, БЕЗПЕРЕСТАНЪКУ *присл.* Безперестанку, безперестанно, безперестану, постійно: мешкаючи я ... в' стане малженськомъ чась немалый, и ... завжды, уставичне, без перестаньку, дозволяв' осми // ... отъ си о милости ку собѣ великую ... ласку и милость малженскую (Луцьк, 1580 *АрхОЗР* 8/III, 321-322); Тоє справивши рѣкодѣліє возми, не нб'д'ачи агѣ примѣн'ючи себе, до чиг'а'а и рѣкодѣліа, жебѣса в' томъ безъ перѣстанкѣ знаходѣти (Київ, 1625 *Кіз. II.* 200); бвгь слб'жбы нашѣ створѣтели Бгѣ безперестанкѣ ш(и)д'вали (Київ, 1637 *УС Кал.* 15).

Див. ще **БЕЗПЕРЕСТАНН, БЕЗПЕРЕСТАНЕ,**

БЕЗПРЕСТАНИ, БЕЗПРЕСТАНКУ, БЕЗПРЕСТАНО, БЕЗПРЕСТАЯ.

БЕЗПЕЧАЛНЫЙ, БЕЗЫПЕЧАЛНЫЙ, БЕСПЕЧАЛНЫЙ *прикм.* Безтурботний, безжурний, спокійний: есви тб оуєзлшгитъ игѣмонь мы егб оутѣлимо, а вѣ(с) безпечалныхъ оучѣнимо (1556-1561 *ПС* 123); не вм(с)ли ... славою вѣка сего коронѣстеса, в' достатка(х) беспеча(л)ны(х) и роскошны(х), я(к) в ма(с)лѣ пльваѣте (1598 *Виш. Кл.* 274); Отг юж' ближесѣ до па(с) збавѣніє наше пастѣп'ило ... до добротѣ и безпѣноѣ, до тѣхоѣ и беспечалноѣ прѣстани приплыв'лисъма (Київ, 1637 *УС Кал.* 56); Бе(з)печалный. Dolorum e(t) molestiaru(m) expers. Nulla tristitia affectus (1650 *ЛК* 425).

БЕЗПЕЧЕНСТВО, БЕЗПЕЧЕНЬСТВО, БЕЗПЕЧЕНЬСТВО, БЕЗЫПЕЧЕНЬСТВО, БЕЗЫПЕЧЕНСТВО, БЕСПЕЧЕНСТВО с. (*стн.* безпеченств'тво) 1. Те саме, що безпечность у 1 знач.: Бо куды бы еси волдутъ перного розказанья наного ку той работе того замку пового пылыость вчипитъ, вжо бы до того часу самъ съ полд'аньми нашими в' лепшомъ беспеченствѣ тамъ мешкаль (1551 *АрхОЗР* 8/V, 50); мѣгбо бе(з)пече(и)ствѣ коро(и)новѣ на то(м) налѣжн(т), абы жадегъ ч'вжоземетъ, змѣнца лѣде грѣческого законѣ з' зѣмль тѣрѣ(и)книхъ до паіствѣ нашнхъ не приходѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 209); тоєжъ и тепер чинимо, жадаючи и упоминаючи, абы упрѣме верность ваша жалези брати своихъ, у везене забр'ашихъ, и такъ значною шкодою своєю побужени, для остереженя власного беспеченства (Краків, 1605 *ЧНОПЛ* XV-3, 130); в'тверждѣіє: Бе(з)пѣчность, безпечѣство, зюшнє(и)є, оумошнє(и)є, по(и)крѣплѣніє (1627 *ЛБ* 142); Безпечѣство Аласѣис (1645 *Уж.* 41 зв.);

гарантія, забезпечення: наказдѣмъ палу Кѣрилови абы ... того ся запнѣв вырѣкѣ. вызн'авши же тые огороды за п'лязѣ пс(р)ковные су(г) куплѣсны и право на бра(и)цтво абы в'лнотъ для лѣпшой о бе(з)пече(и)ства цє(р)кве на потѣ(м)ннѣ часы (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8 зв.); Объявѣнне то естѣ отпѣсковое, то естѣ цєркве фундаментъ, то естѣ безпеченство в'чности (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 346); сторона познаная протншко праву посполитому и бе(з)печѣству актоѣ таковы(х), право(м) посполитымъ и компетн'туциячи обварованы-

ми, чинячи и вигн на таковых заложоньхъ не обашляючи(с), зославшы умы(с)лне на то(т) актъ люде(и) по(л) шемьсотъ служалы(х) (Ісаїки, 1643 ДМВІІ 237).

2. Те саме, що безпечность у 2 знач.: Ныды собѣ не обѣдѣ(и) бе(з)пече(и)ства в то(м) животѣ, хо(т) бы(с) добрѣй са зда(л) собѣ зако(и)пи(к), або набо(ж)ны(и) пѣсты(и)ни(к) (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 19); завжды молитвы и мѣлбы ѿ нѣхъ до всемогѣчого Бѣга чинѣти: бо тыхъ здоровіе и помѣслность нашимъ ест^ѣ безпечѣнствомъ и покбемъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 931).

3. Те саме, що безпечность у 3 знач.: то есть повинность наша королевская, с хути и милости, лашой, все доброе и пожиточное зъ наболшимъ безпеченствомъ Рѣчи Посполитое и подданныхъ нашихъ отъ неприятель ... опатровати и забигати (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 284);

опіка: Поготовю по смѣрти хвалены быти мають, гды одѣржатъ Донкѣлство зъ богатства ... Безпечѣнство зъ мѣжности, и Пошаповѣние зъ гѣднѣности (Київ, 1625 *Коп. Апок.* 3).

4. Те саме, що безпечность у 4 знач.: скором ся тос горилъки напил, страх мене уже оминулъ и безпечѣнство ми приступило (Луцкъ, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 504); а прѣто абѣсь с пѣны(м) безпечѣнство(м) могъ чинѣти що ко(л)векъ хочспѣ, завнѣсса впро(л) радѣ вѣжли пѣшѣшь чинѣти (Острог, 1614 *Тест.* 146).

5. Те саме, що безпечность у 5 знач.: Злы(х) люде(и) за(с) бе(з)пече(и)ство зъ пыхи збы(т)наго розвѣлена вчинае(т)са, а наконѣ(и) на швѣкѣнаса самѣго себе обс(р)ис(т) (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 19); а той [Саршѣръ] зъ великимъ безпече(и)ствомъ, и смѣлю(ст)ю, Вско(л)пною крайнѣ обрѣчи, и гѣбѣши грековъ в ѣи найвѣдѣочи(х)са проходѣль (Київ, 1627 *Тр.* 658).

Див. ще БЕЗПЕЧЕНЬС.

БЕЗПЕЧЕНЬГ *див. БЕЗПЕЧНЫЙ.*

БЕЗПЕЧЕНЬС *с.* Те саме, що безпечность у 3 знач.: Дать намъ справу велиможный князь ... ижъ онъ на урочищу Пиратингъ ... для безпеченья и заслоны панствѣ коронныхъ, подлугъ правъ посполитыхъ ... замокъ ... будусѣтъ, мѣсто садитъ и закладаѣтъ (Краків, 1592 *АрхЮЗР* 7/III, 297).

Див. ще БЕЗПЕЧЕНСТВО.

БЕЗПЕЧИТИ *дієсл. недок. (стп. bezpieczyć)*
1. (кого) Обіцяти безпску (кому): Мошко Мисаюви(ч) ... оповѣда(и) ... и(ж) ... во(и)гъ коростеновъски(и) ... не маючи ... до мѣне жадное потреби ... увагыши мене до дому своего и бе(з)печивши мене ... звезда(л) и мучи(л) (Житомир, 1583 *АЖ...У* 59).

2. (*від кого*) Защищати, обороняти, забезпечувати: еще хочечи себе тыгъ слушшей и безпечней от так неласкавого брата обнаровати и безпечити, покорне и унизжоне проситъ (Луцкъ, 1569 *АрхЮЗР* 8/II, 128).

-БЕЗПЕЧНЕ, БЕЗПЕЧЬНЕ, БЕЗЪПЕЧНЕ, БЕЗЪПЕЧЬНЕ, БЕСПЕЧНЕ, БЕСПЕЧЬНЕ *присл. (стп. bezpiecznie, стп. bezpiecne)*
1. Те саме, що безпечно в 1 знач.: тогды на(м) богданѣ востовди да с(с)т) опа(т) слобо(л)но и доброволю и мирно и безпече и бе(з) жа(л)нои шкоды выити изъ земель королѣ польского (Ясени, 1510 *Cost. DB* 473); шгъ острога боло(и)сѣтъ щипо зъ за(м)кѣ ходатъ по водѣ бе(з)печѣне (1552 *ОЧерк.* 3. 15); тую мою скри(и)ку ... рачили їм ... постави(т) в склѣпе шгобы бе(з)печѣне ѿ(т) ѿгно и ѿ(т) запрепа(и)а ѿ(л) эс(м)ли (Київ, 1592 *ЛСБ* 1035, 36); прѣто на все бѣрзо радѣ позволѣ(т), яко(ж) са са(м) до тѣго завсѣгды примовѣст^ѣ, и яко вѣдѣно мало мѣсли(т) о снѣдѣ, але болше яко бы могъ безпечѣне доскати прс(л) тоурки на столѣдъ (Острог, 1598 *Ист. фл. см.* 49); П прышю до того, же вже тамъ ани жертвы свѣтос беспечне приносѣти не можѣтъ, ани въ маленькѣй звопочок зазвонити (Вильна, 1608 *Гарм.* 187); не маєте се чого обавляг; беспечне до нас едге (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 473).

2. Те саме, що безпечно в 2 знач.: княз ... Ромаг ... беспечне, а безобротне седел (Вильна, 1565 *AS VI*, 275); прѣтожъ беспечне в склѣно(м) а всемъ презрѣчѣстомъ кгмѣхъ мѣнкаль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 91); въ которой [нѣсѣ] пани Корсакова на тотъ часъ зъ гостми ... безпечне сеудла (Київ, 1633 *КМІМ* I, дол. 542); А ми будемо с тобою ... ити на шѣки беспечне (I пол. XVII ст. *Сл. о жб.* 24).

3. Те саме, що безпечно в 3 знач.: a gdy by ludy niepewni zawsze ubezpieczeni, tohdy jak zamok ony i Zwinohorodski mozei bezpiecznie zabudowan byty (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 23); и(з) нѣю [правдою бжѣсто] персѣгавѣти бе(з)печѣне маѣтъ (Острог, 1587 *См.*

Кл. 2); свѣтъ(и)шего патріа(р)ха намовля(и)те до Львова, бе(э) жадное трывогы, и бе(э)пѣчне неха(и) едетъ (Львів, 1590 ЛНБ 4, 1136, 2, 30, 2); Ино въ томъ ся беспѣчне успяваю, ижъ гдѣ ся въ тыхъ пяти толко обачышь, же болпшей упору, анижли правды наслѣдуешь (Вильна, 1595 Ун. гр. 119); мы ... беспѣчне то твердимо, ижъ соборовъ святыхъ ухвалы захоуемо (Київ, 1621 Кол. Пал. 591); Великого жъ старана приложити имъ потреба, абы сынок(а) своихъ ... пре(д)стѣвили // Хр(с)ту ... на страшномъ дню ... мѡвачи бе(э)пѣчне тѣи слова (Київ, 1646 Мог. Тр. 904-905).

БЕЗПЕЧНЕЙ *див.* **БЕЗПЕЧНЫЙ**.

БЕЗПЕЧНЕЙШИЙ *див.* **БЕЗПЕЧНЫЙШИЙ**.

БЕЗПЕЧНО, БЕЗПЕЧЬНО, БЕЗПЕЧЬНО

присл. 1. (без угрозы небезпеки, без страха) беспѣчно: ено Вашей Милости ... покорно прошу, рач ми ... моа ... пани через посланца якого Вашей Милости ѡтписати, ижбых мог беспѣчно до Вашей Милости приехати и в целости зас ѡтехать (Степань, 1544 АS IV, 413); замкнѣлъ то в недостѣгнѣныхъ свои(х) сѣ(д)бахъ, которыхъ ткнутіса роздмы людскими такъ бе(э)пѣваю, якъ солѣмъ огня (Острог, 1587 См. Кл. 12 зв.).

2. Спокойно, безтурботно: Седели бе(э)пѣчно на тогъ часть за переми(р)емъ которое есть г(с)дрю наѡмѡ с татари и тѣ(р)ки (1552 ОБЗ 142 зв.); Та(к) все бе(э)пѣ(ч)но было я(к) пе(р)ше (1582 Кр. Стр. 68 зв.); Безбѣдно: безпѣдкѣ, безъ трѣдности, беспѣчно (1627 ЛБ 5).

3. Без ваганія, смѣливо, впеvкно, рѣшуче: во всемъ крн(н)ды бжне на нихъ справедливостю святою поискано абы има бжїе в люде(х) ... и помноженїе все(г) доброго беспѣчно ч(с)тно славило (Київ, 1590 ЛНБ 4, 1136, 32, 1); И тако реку, хотя жъ беспѣчно, прости мя, господи, коли бы не тѣ чюдотворные тѣла в тепершнемъ вѣку и разслабленномъ остали, без мала не всѣ бы турчили (1608-1609 Виш. Зол. 219).

БЕЗПЕЧНОСТЬ, БЕЗПЕЧНОСТЬ, БЕСПЕЧ-

НОСТЬ *ж.* 1. Беспѣчність, безпека: а тыи ярмарки маюгъ черезъ тыдень стояти и вси люди посповѣтныи маюгъ въ нихъ добрую беспѣчность и доброволенство мети приехати, и ѡтѣхати, и торговати (Вильна, 1528 АрхОЗР 5/1, 36); мѣста, села поосаживалъ и тымъ немалую беспѣчность Рѣчи Посполитой, папштвамъ и

подданымъ нашимъ учинити (Варшава, 1585 АрхОЗР 7/III, 287); вода бовѣ(м) зимностю псуется, а тепло(м) оумгѣшвется, яко в мѣстѣ пора(д)но(м) испо(ст) его е(ст) покой и бе(э)пѣчно(ст) мѣщанъ (поч. XVII ст. Проп. р. 215); ѡтверждѣнїе: Бе(э)пѣчность, беспѣчѣство, змоцне(и)е ... по(д)крѣплѣнїе (1627 ЛБ 142).

2. Спокой, безтурботнїсгъ: ѡ(т)рада: Оууже(и)е, фѡлга, беспѣчность, дѣфа(и)е ... перестѣ(и)е, волю(ст), покѡй (1627 ЛБ 146); А дарѣи памъ цр(с)тва твогѡ правдивогѡ свѡболд и беспѣчность вѣчнѡ (Чернїгѡ, 1646 Перло 15 зв.).

3. Захист: Оповежено ... ижъ он водлугъ правъ и волностей посполитыхъ шляхетскихъ ... ку покою и беспѣчности пансгвѣ нашихъ корошныхъ замѡкъ будует и мѣсто садитъ (Варшава, 1591 Тр. ПАК 52); надѣа зансте добра и мѡщаа е(ст) хр(с)тіано(м), бе(э)пѣчно(ст) оупадѡочи(х) ср(д)це(м) (поч. XVII ст. Проп. р. 295).

4. Впевненїсть, смѣливїсть, вѣдѡга: Але цѡб за причїна смѣлости моѣи. Беспѣчности дѡвѣри до ѡбѡбы твоѡи ѡтпорїла мѣгъ (Київ, 1618 Вѣзер. 16); Извѣство: Пѣвно(ст), беспѣчно(ст), ... ѡпасство (1627 ЛБ 45).

5. Зухвалїсть, саволя: И то, процївъ усїлне, бѣдъ мѡ в то подобный Приїати рачъ то(т) дарѣ(и)жъ, хо(ч)же не ? го(д)нїи ѡсѡбы твоѡи: лѣчь самаа сердѣшность Приїата пѣхъ бѡдетъ, а процїена беспѣчно(ст) (Київ, 1618 Вѣзер. 16); Неѡбиновѣнїе: Беспѣчность, по(д)слабїе, дрзновѣнїе (1627 ЛБ 147).

Див. ще **БЕЗПЕЧЕНСТВО, БЕЗПЕЧЕНЬЕ.**

БЕЗПЕЧНЫЙ, БЕЗПЕЧЕНЪ, БЕЗПЕЧЬНЫЙ, БЕЗЪПЕЧНЫЙ, БЕСПЕЧЕНЪ, БЕСПЕЧНЫЙ, БЕСПЕЧОНЪ *прикм.* 1. (який не має в собі небезпеки, захищає від якоїсь небезпеки, гарантований від небезпеки)

беспѣчний: не бѣдѣчи есмо ѡт него панства нашего беспѣчни, казали есмо панамъ радамъ нашимъ ... великого князства Литовского самнмъ и землю все рѣшити ... и поготовѣ быти кѡ ѡбороне панства нашего напротивъ того неприятеля (Краків, 1538 АS IV, 155); тую мою скри(и)ку ѡ(т) и(х) ѡзе(м)ши в захова(и)и своемъ бе(э)пѣ(ч)номъ рачили вѡмъ посташи(т) в склѣкѣ (Київ, 1592 ЛСБ 1035, 36); оуторѣи па(м) бе(э)пѣчнѡ дорѡгѣ (поч. XVII ст. Проп. р. 209); за тымъ нїхто своего права ани волюности беспѣчен уже не будет

(Львів, 1605-1606 *Перест.* 39); такъ те(ж) и ро́стрѣнь(м) безпѣчнѣй прѣстоѣть давай (Острог, 1614 *Тест.* 167); хтожъ межи такъ мнѣгкими стра́стами тогѡ тѣла, и межи та(к) частѣми лѣпами и пова́бами тогѡ свѣта, безпѣчнѣю и непара́днѣю доро́гѡ пожа́тїа свѣгѡ прова́дити мо́жетъ (Київ, 1646 *Моз. Тр.* 911).

2. Спокійний, безтурботний: там в том дворку мальжонку его менованую, безпечную, шляхтянку уцпивую, правом и покоем посполитым обьяварованую ... заставши ... з дворка ... уступит казали (Луцк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); а мене, яко невѣсту безпечную, вывлекши з воза, сам особою своею ... змордовал и зранилъ (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 8/III, 444); в' дѣтскоу в' стра́хѡ і в' мордованїю, ни єдию ѡ(т)починѣнїе безпечное, албо со(н) оу покою не боу(де)тъ (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 32); былъ былъ безпечеть, жебыса ко́ждый Правове́рный в' томъ за оубѣдшихъ приноше(н)ю по достѣткѡ ... оубѣдити и оумоцїити могъ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 152); Неблаженный: Безпечный, незблудный, яко пѣтъ (1627 *ЛБ* 71).

3. Відважний, сміливий, вперевний: єди́тъ научении в' законѣ прислуховѣючиса словѣ(м) хвы(м), боу(д)учи, беспечень в' науцѣ своєи пристоупилъ надѣвѣючиса вловити въ яко́и ѡмѣлности га́ (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 296 (на полях); Если члѡнка своѣго не жаловаль в' бою Тѡтъ силный Римскїй Рыцерь, цю речѣшь покою Якъ боронїлъ ѡ(т)чїзни Сцѣвола безпечный, З' которого повста(л) Рѡдъ Могилювъ сердѣчный (Київ, 1632 *Єак.* 299); Вотѣйте мѡ в' томъ рѡкѡ, сватоблївымъ Пора́дкомъ; бѣти, почѣткомъ щаслївымъ // Абы южъ зѣвше такъ ишла безпечна Рѡта статѣчна (Львів, 1642 *Бут.* 7 зв. - 8).

4. Зухвалий, жорстокий: Дрѣзостны(и), дрѣзкїй: Бе(э)пѣчны(и) ... невстыдлївый (1627 *ЛБ* 30); Людскїи грѣхи, караль беспечными словы (Луцк, 1628 *Андр. Лям.* 14).

5. У знач. ім. Вл. п.: ти(ш)ко бе(э)печный (1649 *РЗВ* 19 зв.).

БЕЗПЕЧНИЙШИЙ *див.* **БЕЗПЕЧНѢЙШИЙ**.
БЕЗПЕЧНѢЙ, **БЕЗПЕЧНЕЙ**, **БЕСПЕЧНЕЙ**,
БЕСПЕЧНѢЙ *присл. в. ст.* (*спокійнише, певніше, гарантованише від небезпеки*) безпечніше: для того видить ся ихъ милости, абы посылко́къ який людми

большими быть, на што бы они пры томъ будованью огледатися и тымъ беспечней оую роботу кончыти могли (Петрків, 1552 *АрхЮЗР* 8/V, 78); скрина теста́ме(н)тѡ // зѣвше лю(д) и́льскїй ... для переплывѣна іорданѡ оупережѣла, жебы дрѣгіе до землѣ обѣцова(н)но(и) бе(э)печнѣй пришли (поч. XVII ст. *Проп. р.* 206 зв. - 207); Слышѣлѣ(м), бовѣ(м) часто, же бе(э)печнѣй е(ст) слѣхати и прїймавати пора́дѡ нѣ(ж)ли давати (Київ, 1623 *Моз. Кн.* 17 зв.); каза(л) столѣцъ велми дївный справитъ, а ланцѣхи желѣзными мо́цше оувазѣтъ, абы такъ бе(э)печней моглѣ сѣдѣтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 463).

Пор. **БЕЗПЕЧНЕ, БЕЗПЕЧНО.**

БЕЗПЕЧНѢЙШИЙ, БЕЗПЕЧНЕЙШИЙ, БЕЗПЕЧНИЙШИЙ, БЕЗПЕЧНѢЙШИЙ, БЕСПЕЧНЕЙШИЙ, БЕСПЕЧНѢЙШЫЙ, БЕСПЕЧНѢЙШИЙ *примк. в. ст.* 1. (*певніший, надїєнийший, гарантованиший від небезпеки*) безпечніший: теперь еси самъ то узналъ и хвалїшь готъ новый замокъ, ижъ есть лепший и беспечнейший ку обороне (1551 *АрхЮЗР* 8/V, 50); го́ры лѣсы ѣзера вертепы везѣпѣяскїнѣ ... безпечнѣйшіе, абовѣмъ в ты(х) пр(о)роцы албо мѣшкаючи албо погроужени боудѣчи // прр(о)ковали (Острог, 1598-1599 *Алокр.* 84 зв.-85); иишіе зѣвѣрата гды по(ч) настоупоуетъ в' амы вхѡда(т) якъ в' мѣшкана бе(э)печнѣйшее (поч. XVII ст. *Проп. р.* 255); ходи где хѡче(ш) ... а не на(и)де(ш) оиои доро́ги взгорѡ, анѣ бе(э)печнѣ(и)щен на долѣ, Єдиа доро́га кр(с)та стѣо (Київ, 1623 *Моз. Кн.* 5); которые то речи ... были для безпечнейшого сховагѣя даные (Луцк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586); кгда протѣ(с)туючи(и), будучи бе(э)печны(и)ши(и) трохи здоро(в)я своєго ѡ(т) ребелиза(н)то(в) ... в дому своє(м) в Се(л)цу ... в року теперѣ(ш)ны(м) ... зкѡва(л)тили и по(г)рабили (Житомир, 1650 *ДМВН* 204).

2. Спокійниший, певниший: Бо за-тою єдністю могутъ вже быѣтъ беспечнейшими зъ своими церьквами (Зїлына, 1599 *Ант.* 855).

Пор. **БЕЗПЕЧНЫЙ.**

БЕЗПЛОДЕНЪ *див.* **БЕЗПЛОДНЫЙ.**

БЕЗПЛОДІЕ, БЕСПЛОДІЕ *с.* Даремність, марність, бесплїдность: та(м)того бы ся на(м) сорома дѡдати потреба, а нѣтъ покаатїса, да не поставлены

яко бысмо во всѣхъ приказаньхъ Его бѣ(э)порочно и чисто жити... могли (Вильна, 1627 *Дух б.* 189).

Див. ще НЕПОРОЧНО.

БЕЗПОРОЧНЫЙ *прикм.* Непорочный, невинный: свѣтель праздни(к) мѣи господна ес пришествие безпорочныя невѣсты (1489 *Чет.* 78).

БЕЗПОСРЕДНЕ *присл.* Безпосередньо, прямо: ономѣ я(к) Пастырѣ Россійского Блгч(с)тїа законне и Правилне належномѣ звѣклое послѣдшество бѣ(э)посрѣдне ш(т)лаючи, тѣю с(т): Лаврѣ ведлягъ звѣчаевѣ ей старожитны(х) з Митрополїи Кїевскои вѣпатѣю, самымъ Патріарши(м) справова(л) дозѣромъ (Кїїв, 1625 *Коп. Каз.* 29).

БЕЗПОСТАВЕНЪ *прикм.* Нестрималий, нестримный: и в' нашьхъ постаѣхъ бываеѣ ведляѣѣ бѣ(э)коѣ ѣности: ѣле до видомѣхъ постаѣы, бѣ(э)поставѣгъ бѣдѣнїй (Кїїв, 1637 *УС Кал.* 869).

БЕЗПОТОМНЕ, БЕЗЪПОТОМНЕ, БЕЗЪПОТОМЪНЕ *присл.* Без нащадкѣв, без потомства: дюрѣ пустонскїй ... по смерти Нвана Билдея, мельника, безпотомне зѣплого, правомѣ кадиковымъ ... на пашъ припалѣ (Вильна, 1582 *АрхЮЗР* 8/V, 231); князь ... ча(с)т) свою ча(р)нчич(ч) по(э)ваному записа(в)ши право(м) заста(в)ны(м) бѣ(э)пого(м)не ѣме(р) (Луцьк, 1597 *ЛНБ* 5, II 4049, 69 зв.); сыгъ ес безъпотомныс часѣ недавнього такъ же зыплогѣ (Люблїн, 1630 *ЛНБ* 103, 2010, 10); па(н) Я(н) Модзѣл(в)ски(н) ... оповѣда(л) ... кгды ш(н), приехавши до мае(т)ности свое(н) дельчично(н) (!) ... ча(с)т)и ш(л)ное за(с)тавою заведѣное была (!) (*позн. вид.* — *Ред.*) зѣ(н)лому с того света пашу ... Трыпо(л)скому в п(в)по(н) сумѣ пинезе(н), которы(н), бѣзъпото(м)не с того света зне(л)ны, за(с)таву свою ... ѣсеротелую зѣ(с)тави(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 180).

БЕЗПОТОМНОСТЬ *ж.* (*відступність потомства*) бѣдїнність: Прорѣчица Анна молитвою и посто(м) Самѣїла зачѣла, и парѣ ѣла бѣ(э)потѣмности по(э)была (Кїїв, 1637 *УС Кал.* 65); А жѣна егѣ Анна... ѣплѣковала вѣдѣвство и бѣ(э)потѣмностѣ свою (Там же, 756).

БЕЗПОТОМЪНЫЙ *прикм.* (*який не має дітей, нащадків, потомства*) бѣзїтнїй, бѣзплїлнїй: Егѣ Мыл ... тую сыпювицу Ихъ Мыл ... до малжѣгства ... взягъ, на право посполитѣе ... неогледаючисе ... и

чѣго Божѣ уховай по зѣйствию ес безпотомъпомѣ, потомъкомѣ ес прирѣжонимѣ до всего служающѣо ублїжеггю и шарушкггю, ѣферуючисе о то з Ихъ Мыл. посполу ... яко справа толькѣ належати будѣгъ (Володимир, 1615 *ИКА* дод. 112).

БЕЗПОТРЕБНЕ *присл.* Без потреби, даремно: кажѣды(н) хто кольвекѣ копѣ маеѣ а (н) погоню ѣднїгъ дрѣгого выправѣгъ ѣ двѣконѣ а лежати бѣ(э)потребне па поли не повн(н)нїй (Вїнниця, 1552 *ОВін.* 3. 132 зв.); посылаю тобѣ ... чѣтыры червоныи золотыи ты гляди абысѣ не трагитѣ безпотребне ... поневажѣ я шпы(х) з великою працою досталѣ и погомѣ момѣ (к. XVI ст. *Розм.* 64 зв.); бѣзпотребне такъ многѣ талантѣовѣ сѣбѣра назбиралѣсьмѣ поневажѣ мѣгъ южѣ до живѣго не належати (Острог, 1607 *ЛЛК.* 122); маѣнностѣ инокѣ крѣпнымѣ, повнннмѣ, достѣпнымѣ, бѣ(э)потребне дѣсѣмѣ (Кїїв, 1637 *УС Кал.* 709).

Див. ще НЕПОТРЕБНЕ.

БЕЗПОТРЕБНЫЙ, БЕЗЪПОТРЕБНЫЙ *прикм.* Непотрѣбный: ш дѣяволѣ(х) не ѣуспоминаемо ... бѣ(э)потребны(х) словѣ не ѣговорѣгъ (1489 *Чет.* 339 зв.); и иныс имѣ(н)я помпснныс ѣ не ѣшѣмовали великнѣ тежѣ кривды ... и мо(р)дерѣства дѣлали и труднѣости бѣзпотребныс задавали (Варшава, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 79); великаѣ ѣбѣнї и ненавншѣтѣ межн лѣюднми с тоѣ поправншѣа вѣчаласѣ, тѣгнучн за собою многѣ трѣд(л)ностѣи и ѣтѣратѣ бѣ(э)потребннхъ пѣшн(н)не (Острог, 1587 *См. Кл.* 15); Мѣрнѣостѣ во всѣмѣ, была емѣ якобѣ прирѣд(л)на: пѣкарѣмѣ и пѣпѣой скрѣмнншїй и во(э)дѣржнншїй ... тѣгнѣ бѣ(э)потребнншїй пѣгдѣ (Вильна, 1620 *См. Кал.* 18 зв.); Азѣжѣ всѣхъ бнннхъ збѣвнншїхъ слѣвнн, якобѣ плѣ(н)нншїхъ и бѣ(э)потребнншїхъ мѣмѣко сѣбѣ не пѣскаемо (Кїїв, 1637 *УС Кал.* 950).

Див. ще НЕПОТРЕБНЫЙ.

БЕЗПОХІБНЕ *присл.* Безпомннливо, непѣмннливо, непомннбно: Внѣдѣлѣ бѣ(э)похнбнѣе яко тѣгѣ же лѣннѣкѣ, колнѣ са явнннншї гѣдѣкамн прн всѣхъ пннчѣго не бѣдоклѣю, бнннншїе спѣсѣобы до тогѣ подакнѣтѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 54 зв.); Безпомннбнѣ, пѣсѣмн(л)нѣ (1643 *Уж.* 50).

Див. ще НЕПОХІБНЕ.

БЕЗПРАВЕ, БЕЗПРАВЪЕ, БЕЗПРАВЬЕ, БЕЗЪПРАВЕ *с.* Беззаконншї; несправѣднншїстѣ: гдѣ было годннѣгъ зѣ двѣ вѣрѣ почѣ, внѣдѣчн пашѣ Васнлншї

таковий квалтъ и безправе, же ся вже о самого и о приятель его здраве съ пильностю старали (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 1/1, 11); па(н) ясликовски(н) шповеда(л) ... // ... и на(с) проси(л) абы(х)мо на шгледа(н)е того кква(л)ту и бе(з)пра(в)я ... та(м) до жо(р)нищ ежали (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 18-18 зв.); Отожь въ тотъ часть, коли ся тое (безправе) деяло, вси слепы были (Вильна, 1599 *Ант.* 835); повева(ж) ш(н) въ та(к) велико(м) бе(з)прави и шкри(в)же(н)ю свое(м) ... Вм(с)тя(м) жалобъ свою наперо(д) переклада(л) (Гологори, 1605 *ЛСБ* 398); помененые панове ... смели..., кгру(н)ты по(з)ваны(х) ... далеко вежджа(т)... зачимъ стороне по(з)вано(н)и в кгру(н)та(х) великое ублизе(н)е и утяже(н)е, а затымъ бе(з)правье ... будутъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 193); панъ Ягъ Трэмьбидьки(н) ... шхороняючи целости права своего ... // ... абы жа(д)ное бе(з)правье такъ праву, яко и добромъ своимъ пре(з) акцию теперашнюю не заходило ... повторе протестовальсе (Ісаіки, 1643 *ДМВН* 252-253); таких квалтовъ и безправя од их мл, наступуючих, ежелибы есче далее мели быти чыпеные, оферуючыс не могучы терпѣти (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 357); безправе учинити (вчинити) *див.* УЧИНИТИ; безправе чинити *див.* ЧИНИТИ.

БЕЗПРАВНЕ, БЕЗЪПРАВНЕ *присл.* Те саме, що безправно: жаловали нам ... земане Волинский ... што ж княгини ... держала под собою близкость их, имена, в Волинской земли ... безправне (Вильна, 1507 *AS* III, 44); жалова(л) намъ федо(р) григо(р)евичъ сенюта ... што(ж) де(н) ты по сме(р)ти ш(т)ца ... в ы(н)ме(н)д(х) по немъ zostалы(х) ... свово(л)не и бе(з)правне спустоше(н)е великое чипишь (Петрків, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 3); име(н)я тые гаврило ... и(з) жоною ... кнѣзю ... пузыне шпусти(л) ... которы(н) // ... бе(з)правне ... много кгру(н)ту ... посора(л) просо(м) и и(н)ши(м) збожьемъ посея(л) (Кремепець, 1580 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1898, 25-25 зв.); место ковель ... привласчаючи себе по небо(ж)чикѣ кнѣзю андрѣю ... безъправне и швшемъ кква(л)товие де(р)жать (Володимир, 1590 *ЖКК* II, 187); мае(т)ню(ст) е(г) вла(с)ную всю ш(т) мала и до веля шобра(л) и бе(з)пра(в)не еси е(г) по(г)раби(л) (Винниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); А потомъ ... бѣдѣчи позваные

зиеваживши право посполитое и вины в не(м) шписаные мо(ц)но квалтовне а бе(з)правне за потужно(ст)ю своею ... млы(н) забудова(в)ши пожн(т)ки з не(г) собѣ берете (Київ, 1618 *ЦДІАК* 221, 1, 68, 4); самы(х) протес(с)туючихъ, яко и по(д)даныхъ ихъ з мае(т)ности и(х) ... забра(в)ши кква(л)то(в)не и бе(з)пра(в)не до Кулажи(ч), де(р)жавы свое(н), ш(т)проводаи(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 208).

БЕЗПРАВНИКЪ *ч.* Той, хто діє незаконно, самочинно, беззаконник: Беззаконникъ: Злбсникъ, нацибга ..., бе(з)правни(к), несправедливый (1627 *ЛБ* 5).

БЕЗПРАВНО *присл.* Незаконно, самочинно: тамъ же ... шкоды и грабежы ... бе(з)пра(в)но почыненые то естъ взято стре(л)бу гаковницъ деся(т) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 23).

Див. ще БЕЗПРАВНЕ.

БЕЗПРАВНЫЙ, БЕЗПРАВЬНЫЙ, БЕЗЪПРАВНЫЙ *присл.* Незаконный, беззаконный, протизаконный, самочинный: для которых дей кривдѣ и безправных грабежов прогнал з Ощова чотырох чоловсков монхъ, подворницных (1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 121); И проси(л) мене ... во(н)тови(ч) коре(ц)ски(н), // абы ... тои бе(з)правны(н) грабе(ж) ш(т) пна Богдана Стрыбыля до книгъ за(м)ку г(с)дрьского житоми(р)ского было записано (Житомир, 1583 *АЖМУ* 54-55); про то приказую абы в.м. ... тотъ безъправный грабежъ з винами и з навезками поворочали и во всемъ наконецъ ушправедливили (Винниця, 1603 *АрхЮЗР* 7/II, 388); Тогда су(д) нине(ш)ны(н) кгру(д)ски(н) ... тое справы выслуха(в)шы ... за бе(з)пра(в)ны(н) грабежъ ... сумою всею полъторы тисечы(н) сорокъ золотыхъ и се(м) золоты(х) по(л)ски(х) стороне поводово(н) ... присѣдилъ (Київ, 1617 *ЦДІАЛ* 181, 2, 125, 2, 2); Того(ж) року ... да(л) е(с)ми два по(з)вы ... за (д)вема ремисами ... за ш(д)ною ремисою ш кква(л)товны(н) и бе(з)пра(в)ны(н) грабе(ж) а за другою за декретомъ трибуна(л)скимъ ш ро(в)ны(н) ро(з)дѣлокъ кгру(н)тѣ (Люблин, 1618 *ЦДІАЛ* 181, 2, 322, 4 зв.); за которымъ таковымъ квалтовнымъ и безправным поступком своим, право посполитое шквалтъивышы ... в вины за то в нем написаные ... попали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 351).

БЕЗПРАВЬЕ *див.* **БЕЗПРАВЕ.**

БЕЗПРЕДѢЛНЬИЙ, БЕЗЪПРЕДѢЛНЬИЙ *прим.*

Безмежний: Ты всѣмъ створѣнамъ справдѣшь ... И въ морскихъ безнахъ глѣбкости, И въ всей безпредѣльной широкости (Чернігів, 1646 *Перло* 16); Аліи и тѣ Рѣка твоа вседержаща Црствѣть ... На Нб(с)ной недозрѣмой высокости, // И въ морскихъ бе(з)днахъ глѣбкости, И въ безпредѣльной широкости (Там же, 69-69 зв.).

БЕЗПРЕДѢЛНЬИ *присл.* Безмежно: Небѣавнѣ: Безпредѣлнѣ, безъ замѣрена крѣсѣ и гранинѣ (1627 *ЛБ* 76).

БЕЗПРЕСТАНЕ, БЕЗЪПРЕСТААННЕ *присл.* Те саме, що безперестанку: А то вчиниламъ такъ для збавленья души моеи, яко и для вѣчной памяти ... Михайла Вишневецкого, абы ... мольба до Господа Бога завше безпрестане отправоватися могла (Вишневецъ, 1619 *АЮЗР* II, 72); А за такоуи добродѣства егѣ: оумѣль емѣ вѣрою слѣжити, и волю егѣ стѣю творити и егѣ величество безъпрестанне хвалити (Чернігів, 1646 *Перло* 8 зв.).

Див. ще **БЕЗПЕРЕСТАНИ, БЕЗПРЕСТАНИ, БЕЗПРЕСТААНКУ, БЕЗПРЕСТААННО, БЕЗПРЕСТААНЯ.**

БЕЗПРЕСТАНИ, БЕЗПРЕСТАНИ, БЕЗЪПРЕСТАНИ, БЕЗЪПРЕСТАНИ *присл.* Те саме, що безперестанку: онъ ... велики(м) голосо(м) поча(л) вопити бе(з)престани (1489 *Чет.* 93 зв.); Ино мы бачачи Егѣ Милости верными заслѣги ... которые Егѣ Милость нам почал ещо з молодых своих лѣтъ чинити ... гдеж и теперъ ... без престани то чинит ... И мы ... то вѣдѣли в томъ замѣ Егѣ Милости Черниховѣ дали ... мѣсто садити и корчмы мѣти (Вильна, 1529 *AS* III, 342); которые [кривды] ми са з стороны нѣ а набо(л)шѣ ѡ(т) хмеля бе(з)пре(с)таши дею(т) (Ковель, 1574 *ЖКК* II, 278); мы пѣ(с)ни вѣспое(м) твоему погребенію. которого жъ херовими и серафими безъпрестани хвала(т) (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 16 зв.); але тѣ(т) хр(с)тіане мѣни чинѣмо доброе помы(с)мы ещѣ живы, бо е(ст) то проти(в)но ба(р)зо дана тое, томѣ богатомѣ же мѣсто ро(з)манты(х) мѣзы(к) або строуме(н)то(в) в'здыханіе бе(з)престани (к. XVI ст. *УС* № 31, 212); Того-же року шель дождь зсе лѣто безъ престани (поч. XVII ст. *ЛЛ* 76); вѣрнымъ ...

Христіаномъ даль кр(с)тъ, котѣрымъ // ... знаменачи лиця свой, оубѣгали ѡ(т) ѡблича лѣкѣ, тѣ есть ѡ(т) ... кѣзни бѣсовской, котѣрою оудзвѣлають бе(з)престани ср(д)ца вѣрныхъ лѣкавыи дѣлове (Київ, бл. 1619 *О обр.* 66-67).

Див. ще **БЕЗПЕРЕСТАНИ, БЕЗПРЕСТААНЕ, БЕЗПРЕСТААНКУ, БЕЗПРЕСТААННО, БЕЗПРЕСТААНЯ.**

БЕЗПРЕСТААНКУ *присл.* Те саме, що безперестанку: Были ... двѣ нѣкіи Инокѣтѣ, котѣрыи единомѣ ... мѣжд... рудципливыми словами досажали безпрестанкѣ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 156); Ласка вѣ правдѣ бе(з)престанкѣ з нами вкоренѣнна и спѣена з молодыхъ лѣтъ... Естѣ (1627 *Дух. б.* 73); завше са веселѣте: бе(з)престанкѣ молѣтеса, во всѣмъ дѣкѣйте (Київ, 1634 *МКСВ* 312).

Див. ще **БЕЗПЕРЕСТАНИ, БЕЗПРЕСТААНЕ, БЕЗПРЕСТАНИ, БЕЗПРЕСТААННО, БЕЗПРЕСТААНЯ.**

БЕЗПРЕСТААННО *присл.* Те саме, що безперестанку: они же ... и нынѣ безпрестанно и неусыпю на естество челоуѣческое борют (1588-1596 *Виш. Кн.* 137); память смертную всѣгды в клѣти сердечной видѣти и безпрестанно поминати и на всяк час черту и день отходу надѣятися и готовитися (1599-1600 *Виш. Кн.* 153); когда хотѣлъ еси ба(р)зо пабожнимъ показатися ... то ми(с)ль твоя ходила по (с)ка(р)бахъ ... безпреста(н)но лѣтала ѡколо гѣмѣнь (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 274); клобѣко(в) бѣрзо малы(х) вживаю(т), бе(з)пре(с)танно вде(н) и вночи, небо(л)ши(х), е(дно) що могѣ(т) глѣбѣ//ѡкрѣити (серед XVII ст. *Кас.* 5-5 зв.).

Див. ще **БЕЗПЕРЕСТАНИ, БЕЗПРЕСТААНЕ, БЕЗПРЕСТАНИ, БЕЗПРЕСТААНКУ, НЕПРЕСТААННО, БЕЗПРЕСТААНЯ.**

БЕЗПРЕСТААННЬИЙ *прим.* Безперестанний, безперервний, безупинний: А што(ж) ино(к) не вмѣ(т) бесѣдовати с тобою ... альбо егѣ пытае(ш) ѡ бо(р)бѣ дѣа с тѣло(м), в бе(з)преста(н)но(м) ме(ч)таніи мыслю(м) (п. 1596 *Виш. Кн.* 237 зв.); Пагы докторъ ... присмотрѣлся добре безпрестаннымъ многихъ козаковъ, отъ панѣвъ Полскихъ ... розными способами оскорбленныхъ и бѣдствуемыхъ ... плачамъ и опеляціямъ, до мѣсе залощенныхъ (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73).

Див. ще НЕПРИСТАННЫЙ.

БЕЗПРЕСТАНЯ, БЕЗПРЕСТАНА *присл.* Те саме, що безперестанку: до мене особливий лист ... Твоя Милость писал, даючи ведати о шкоды замков вкрайних, которми са становат без престана от поганства Татар (Вільна, 1547 *AS IV*, 528); помо(г)ли е(с)мо ва(м) ... не мы(с)лячи и не шауючи ничего напере(д) того ко(ш)ту накладо(в) которми о(т) на(с) вложены в тую светую це(р)ко(в) бе(з)пре(с)таня поки ся а(ж) ско(н)чила будова(н)е(м) (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34).

Див. ще БЕЗПЕРЕСТАНИ, БЕЗПРЕСТАНЕ, БЕЗПРЕСТАНИ, БЕЗПРЕСТАНКУ, БЕЗПРЕСТАННО.

БЕЗПРИЧИННЕ *присл.* Безпідставно, безпричинно, без причини: а тепе(р) ... ту(т) у веж(н)ю седи(т) за выступо(к) сво(и) и(ж) приеха(в)ши до места межє ... владовника ме(с)тского... бе(з)причи(н)не а бе(з)ви(н)не на ры(н)ку зсоромоти(л) и (з)на(р)па(л) (Володимир, 1567 *ЦДІЛК* 28, 1, 2, 68).

БЕЗПЧОЛНЫЙ, БЕЗПЧОЛНЫЙ *примк.* Такий, у якому нема бджілі: маєть уже пожитки всь на себе браги и привлацати, зь деревомь бортнымь, зо бчюлами и безпчолными (Туричини, 1598 *АрхОЗР* 6/1, 268); арсидовали есмо имена наши ... съ пасаками, зь деревомь бортнымь, такъ зо бчюлами яко и безпчолными (Полуна, 1601 *АрхОЗР* 6/1, 284).

БЕЗРАЗСУДНО *присл.* Безрозсудно, перозважливо, нерозсудно, легковажно: Енче на смьшное отрыгание бабского богослова отвѣщам //...и чюдимся: или ума изступил ... или мѣшномудро ... и безразсудно духом мирским обьяородѣвши, так отрыгал, коли молвити: "Вопросит кто бѣгателя в горы, чему бѣгает от человек" (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 241-242).

БЕЗРАЗУМНЫЙ *примк.* (*цсл.* безразумный) (*про тварш*) (*нездатный мислити, розумѣти*) нерозумный: члѣкъ въ чѣсти бѣдѣчи не зрозѣмѣл, прилѣчѣлся къ звѣратомъ бе(з)рѣзѣмны(м) и стѣлся и(м) подобный (Острог, 1588 *Сур.* 5).

Див. ще БЕЗРОЗУМЛИВЫЙ, БЕЗРОЗУМНЫЙ, НЕРАЗУМНЫЙ, НЕРОЗУМНЫЙ.

БЕЗРОЗМЫСЛЬНЕ *присл.* Безрозсудливо, перозважливо: Пытаю ва(с) за(с), добре ли в то(м)

лати(н)скіе овца чина(т), и(ж) пастыре(и) если и неправо ходачи(х) вида(т), и сопроти(в)но законѣ бжїю ... знаю(т) и ... вида(т), оны(х) не то(л)ко не остерегѣю(т) и не обличаю(т) ... але еше ... за нїми бе(з)розмыслные послѣдѣю(т) (1598 *Виш. Кн.* 284).

Див. ще НЕРОЗМЫСЛНЕ.

БЕЗРОЗСУДНЫЙ, БЕЗРОСУДЕНЪ *примк.* Безрозсудный, перозважливый: Безрозсудный ... и сей отступникъ, же ся за выреченую правду на Михаила ... гнѣвасть, и за тимъ которму голдусть (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1090); котрый нѣмѣ мѣдръ и речийтъ, зѣвратѣй простѣкъ и безрозсудецъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 1013).

Див. ще НЕРОЗСУДНЫЙ.

БЕЗРОЗУМЛИВЫЙ *примк.* (*про тварш*) (*нездатный мислити, розумѣти*) нерозумный: Звыкли ваши духовные патѣжского вызнана ловити [людей] и до оное матиѣ, яко безрозумливую рибу огромностю болга свосго, то есть //мовы поважнос и грозное ... загаяти (1603 *Пит.* 94-95).

Див. ще БЕЗРАЗУМНЫЙ, БЕЗРОЗУМНЫЙ, НЕРАЗУМНЫЙ, НЕРОЗУМНЫЙ.

БЕЗРОЗУМНЕ, БЕЗРОЗУМЪНЕ *присл.* Безрозсудно, перозважливо, нерозумно: Зажъ бовѣмъ припроважене тое можетъ ся розумѣти посвячаемъ? Можетъ! якъ бачимо у отступниковъ; але безрозумне и безъ жадной слупшности! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 630); Сѣмъ мой сей ... покѣтѣ оучинѣвши за то, што безрозѣмне оучинѣлъ (Київ, 1627 *Тр.* 29); а далей ... месѣца светые Богу Вѣсемогучому посвецонные ... безрозумные зпрофановали, олѣтари ... потовѣкли (Володимир, 1650 *АрхОЗР* 3/IV, 430).

Див. ще НЕРОЗУМНЕ.

БЕЗРОЗУМНИКЪ *ч.* Нерозумна людина: онъ безрозѣмникъ забѣлъ того, и невдѣчникомъ сѣтавши-са (!) несправедливе Пѣна своѣго здрѣдѣлъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 430).

БЕЗРОЗУМНЫЙ, БЕЗРОЗУМНЫЙ *примк.*
1. Нерозумный, перозважливый, нерозсудливый: О бе(з)розу(м)ными галати хто(ж) ва(с) по(л)мануль (II пол. XVI ст. *КЛ* 410); которого воли, радамъ, свѣдамъ и вѣрокомъ впротивъ ити, не толкъ марного есть члѣвка и бе(з)розѣмного, але и превротного и незбо(ж)ного (Вільна, 1620 *См. Каз.* 6 зв.); Неразѣмный:

Безърозвѣднѣи (1627 ЛБ 76); Блѣзвѣрѣдею Каіаѣфъ смѣле называетъ, Оудѣше безрозвѣднѣи на собѣ шѣрѣаетъ (Львѣв, 1631 Волк. 7); Безрозвѣднѣи лѣкомца, и такъ оуже збогаче(н), еше еднакъ, пропѣстивѣю свою пѣсыть показѣетъ (Киѣв, 1637 УЕ Кал. 651);

у *знач. ім.* : дивѣ мя, же такъ неосторожнѣе, або насѣ за таковыхъ мѣти хотѣтъ, або самыхъ себе за безрозумныхъ подають (Киѣв, 1621 Коп. Пал. 532).

2. (про тварин) (нездатиши мислити, розуміти) нерозумний: звикли ваши дховные ... ловити и до шѣное матѣръ яко бе(э)розв(м)ноую рыбою ... заганати (1598 Розм. пал. 52); Шкѣдити абѣвѣтъмъ иишимъ, нижей прирѣжена естъ, шгобы самѣ иѣмѣе и безрозвѣднѣе бѣдло абы чинѣло, не розвѣдою (Киѣв, 1637 УЕ Кал. 951); влѣчнѣи далѣко бе(э)розвѣднѣихъ слѣдѣаетъ бѣдлѣтъ рыкапа, иѣжъ чловека валѣающогося бе(э) покѣты вѣспрѣсностяхъ грѣховныхъ (Киѣв, 1648 МКСВ 349).

Див. ще **БЕЗРАЗУМНЫЙ, БЕЗРОЗУМЛИВЫЙ, НЕРАЗУМНЫЙ, НЕРОЗУМНЫЙ.**

БЕЗРОЗУМНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* (розумово обмеженѣиши) нерозумнѣиши, нерозсудливѣиши: Где бѣвѣмъ оумножилѣса грѣхъ, тамъ обѣрѣговѣла лѣска. Видиши, же на(л) бѣдло безрозвѣднѣишими бѣлѣсѣмо (Киѣв, 1637 УЕ Кал. 295); Птѣки припоминѣетъ Г(с)дѣ, показѣючи, насѣ безрозвѣднѣишими бѣти иѣжъ они, и до завстыжѣта приводитъ насѣ (Там же, 365).

Пор. **БЕЗРОЗУМНЫЙ.**

БЕЗРОЗУМСТВО, БЕЗРОЗУМЪСТВО *с.* Безрозумнѣсть, нерозважливѣсть: Кгды(ж) та(к) неба(ч)не спрѣсно и виѣте(ч)не, на заицѣе особы ... баченѣа мѣти не хотѣлъ, але всѣхъ ровѣно и посполѣд бе(э)розвѣдѣствомъ бѣдлами и глѣ(п)ствомъ почтѣ(л), только абы егѣ та(к) бѣтъ и лѣбѣди добрыѣ чпѣли (Острог, 1587 См. Кл. 6); же бы насѣ того пекѣлного бе(э)розоу(м)ства гѣ бѣ ... при старожѣитной вѣрѣ нѣшной задрѣжати рѣчилѣ, о тоѣ егѣ прѣсѣмо (Острог, 1598-1599 Апокр. 200).

Див. ще **НЕРОЗУМСТВО.**

БЕЗРОСУДНЕ *присл.* Безрозсудно: Не шпоустѣи(л) гѣ бѣ надарѣмнѣе егѣ такогѣ ро(э)мѣслѣ абы таки(м) прикладѣ(м), и на(с) научи(л) и не бе(э)росуднѣе до рѣче(н) велики(х) торгати са (Острог, 1599 Кл. Остр. 209).

Див. ще **НЕРОЗЪСУДНЕ.**

БЕЗРУКИЙ, БЕЗРУКІЙ, БЕЗЪРУКІЙ *прикм.*

1. У *знач. ім.* Безрукий: иѣмѣи не можетъ формы вымовѣти, а безрѣкій не можетъ на дѣта влити (Вѣльня, 1627 Дух. б. 130).

2. У *знач. ім.* Безрукий. Вл. п.: там же до тои буды черпецъ церковный, яко собе имя мѣнил, Ларион Безрукий ... жадное причины ... с тѣмъ скаржучимъ се не маючи, а снаг за росказанѣм ... отца архымандрыта самого ... соромѣти словы неучтивыми почал (Луцѣк, 1604 АрхЮЗР 1/VI, 344); Фе(с)ко бе(э)рѣки(н) (1649 РЗВ 30 зв.).

БЕЗРУЧКО, БЕЗЪРУЧЬКО *ч. Диал.* безручко "безрукий". Вл. п.: Васи(л) Кляпъ, атама(н) шумски(н) ... с помѣчниками своими Лепукомъ а Вастоко(м) Безручкомъ, перенѣмши ... Ко(н)драта Ковалѣя на доброво(л)по(н) дорозе ... окру(т)не збили (Житомир, 1584 АЖМУ 103); Лѣско Безрѣчко (1649 РЗВ 374 зв.).

БЕЗРАДНО *присл.* Безраднѣо: где вѣ тоѣ ча(с) крѣбрѣность вѣ безраднѣо живѣчихъ, где вѣ срѣбрѣ кохѣпаса, и зѣ набѣткѣ(в) кохѣпа, и ѣ(т) ниѣхъ незлѣговѣпаса (Львѣв, 1642 Час. Слово 270).

БЕЗСИЛНЫЙ *прикм., перен.* (нездатиши перекопати) безсилный, безсилный: Проходилѣ(м)са мыслѣно ... во шповѣ(л)но(н) кни(ж)цѣ, ѣ(т) ва(с), православы(х), на собѣрѣ выдѣтнѣю кѣви(ж)кѣ проти(в)жо ва(с) вѣ берестѣю чере(э) того то поменѣного дѣвѣпса, и вѣдѣлѣ(м) почрѣпало мысли ра(э)ума егѣ, ѣ(т) котѣрого исто(ч)ника или стѣ(л)нѣ, то(т) выпалѣзо(к) чрѣплючи, за(с) в во(э)лѣдѣхъ тѣцѣгласѣе тоѣ мни(м)аючи ва(с) ухват(н)ти тѣми словы и бе(э)си(л)ными вымыслы штрытѣ(л) (1599 Виш. Кн. 212).

БЕЗКОРБНЫЙ, БЕЗКРѢБНЫЙ, БЕСКОРБЕНЪ *прикм.* Безтурботный, безжурный: божество естѣ егѣ бѣстрастнѣо и бескорбнѣо (1489 Чет. 131); А за бе(э)ско(р)бнѣе жѣтѣе учини(л) собѣ и свои(м) папе(ж) пу(р)кгаторѣю(м) по смрѣти (1599 Виш. Кн. 219); Алипѣи: Бѣспѣчалпы(н), бе(э)скрѣ(б)ны(н) фрасѣ(н)кѣ не маючи (1627 ЛБ 174).

БЕЗСЛАВИЕ *с.* Безслав'я, ганьба: ignominia, бе(э)че(с)тнѣе, бе(э)славнѣе (164? ЛС 224).

БЕЗСЛАВНЫЙ, БЕЗСЛАВНИЙ *прикм.* Безславный, ганьбный: Чемѣ(ж) вы на тѣлѣ не(р)ковное хдѣлѣте ... лѣпнѣе хотѣчи безславны(х) чло(н)ковѣ, сами ѣ собѣ вѣ црѣство нѣсноѣе, не(ж)ли со очима

слѣпѣми или паставника(ми) пре(л)ицены(ми) в гебѣвѣ
вни(и)ти (1598 *Виш. Кн.* 282); ignominis, бе(э)славни(и)
(1642 *ЛС* 224);

у *знач. ім.* : Реченіе же Ваше таковы(и) подобны(и)
образъ нѣситъ. Яко ѡ(т) бѣоги(х) до богатога, яко ѡ(т)
просты(х) до хитрога, яко от бе(э)славнаго до славнаго
прибѣгли есте (1598 *Виш. Кн.* 294); А з' людій ...
кѣждый тамъ на сѣдѣ в' страсть ... ставитиса мѣсит':
богатыи и оубогій ... // ... славный и бе(э)славный
(Київ, 1637 *УС Кал.* 43-44).

Див. ще **НЕСЛАВНЫЙ.**

БЕЗСЛАСТІЄ с. (*таже, гірке почуття*) гіркота:
Не сладость: Скорбь, тѣга съ тѣжестію, мерзѣно(ст),
бе(э)сластіе, бѣлѣсть, тѣсно(ст), брѣдкост',
несмѣчностъ, не мѣло(ст), не весѣло(ст), невдѣчностъ,
смѣтокъ (1627 *ЛБ* 76).

БЕЗСЛОВЕСЕНЪ *див.* **БЕЗСЛОВЕСНЫЙ.**

БЕЗСЛОВЕСНО, БЕЗСЛОВЪСНО *присл.*

1. Нерозважно: Бе(э)слове(с)но е(ст) тако ро(э)умѣти:
пѣтъ бо хвѣ цѣ(л)и стои(т), а тые на погѣбе(л) ...
ѡ(т)падаю(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 253).

2. Нерозумно, безрозсудно: Болши есть бог от
короля и царя; снѣ толко властїю сородѣство людское
превосходят, а плотию и кровїю, и смертїю всѣм
ровни суть; тѣмже безмѣстїю и безсловѣсно есть от
снх ... веселитися (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 243).

БЕЗСЛОВЕСНЫЙ, БЕЗСЛОВЕСЕНЪ, БЕСЛО-
ВЕСНЫЙ *прикм.* 1. (*який не володіє даром мови*)
безсловесный: показалъ бе(э)словеснымъ скотомъ
словеснымъ голосо(м) говорити (1489 *Чет.* 68 зв.);
Левъ царствѣетъ безсловеснымъ звѣремъ (Львів, 1591
Адел. тит. зв.); ѡ члѣчѣ окаяный, како ч(с)ти свое
ѡ(т)бѣгши, и ко бе(э)словесны(х) скотохъ ...
оусвоитиса изволи(л) еси (до 1596 *Виш. Кн.* 265);
доужость бовѣмъ з рѣзѣмомъ члѣка быти выображае(т),
а з' глѣупѣство(м) злоучена боудѣни звѣра бе(э)сло-
веснаго быти значїтъ (Острог, 1614 *Тест.* 142); Бгъ ...
кѣждомъ створѣню видѣмомъ и невидѣмомъ, словесномъ
и бе(э)словесномъ, оудѣла(л) ... дѣры зашности и
пѣчести (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 176); Звѣрѣ(в)
бе(э)словесныхъ натѣра есть оувѣзана: яко натѣра оужа
го(р)ка и ядовїта (Вільна, 1627 *Дух. б.* 142); богатыи ...
дорогїи шаты на себе справляю(т), бе(э)слове(с)ныи

когѣ по(л) ко(л)трїнами, и злѣго(м) обложѣны(и)
(Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 202);

у *знач. ім.* (*той, хто позбавлений дару мови*)
безсловесный: Пнѣв...соудо(м) безако(н)ны(м) во(з)-
неслїса, безъсловесны(х) естество вы(ш)шею // цѣною
... оцѣнили (до 1596 *Виш. Кн.* 261-261 зв.).

2. (*покірний, мовчазний*) безсловесный: Для того,
и(ж) яко ме(р)тви всѣ овци в то(и) долигѣ костелнаго
беслове(с)наго послѣдженства ока бе(р)вено(м) вл(с)ти
пасты(р)ское привалены сѣтъ и в нечѣувствѣ и
бе(э)гласїи сѣда(т) (1598 *Виш. Кн.* 284); Послѣ-
ше(н)ство Ста(р)шомѣ ... ко(ж)ды(и) досконалое, а
праве безсловесное ѡ(т)давати бѣдетъ повинне(и)
(Луцк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 84-85).

3. (*нехристїанський*) поганський: да не бѣдетъ родъ
и(х) христїаньски(и) аки бе(э)словесенъ ненадѣченїя
ради (Львів, 1586 *ЛСБ* 72, 1); О велїа невдѣчностъ
людей непобожных, иж неблагодарни дарованїи
божїх. Безсловесными их писмо называет (к. XVI ст.
Укр. п. 71);

у *знач. ім.* : въздѣхъ ѡскверненъ бѣсовскими
жѣртвами, сквѣрами дѣмовѣ, безсловесных', яко и
словесных' (Чернігів, 1646 *Перло* 143).

БЕЗСЛОВЪСНО *див.* **БЕЗСЛОВЕСНО.**

БЕЗСМЕРТЕНЪ *див.* **БЕЗСМЕРТНЫЙ.**

БЕЗСМЕРТИЕ, БЕЗСМЕРТІЄ, БЕЗСЪМЕР-
ТІЄ, БЕСМЕРТИЕ, БЕСМЕРТІЄ с. Безсмертя,
невируцїсть: приводникъ ... показа всѣ(м) дрѣво
бесмертїя (1489 *Чет.* 26 зв.); Тогда и то(и) ро(э)судит',
як скоро ѡ(т) жїтїа сего преходї(т) ... безсмертїе
погѣби(т) и ѡ(т) живота вѣчнаго и славы бжїа
ѡ(т)паде(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 232); Цвѣты животнаго
древа нынѣ процвѣтаю(т) плоды бесмертїя ва(м)
дготовляю(т) (к. XVI-пач. XVII ст. *ПДПИ* 182, 101); К
тому, имѣти боуде зерцало видѣнїѣ тѣнїѣ бжїихъ ...
цвѣтъ присно цвѣтоущїи бесме(р)тїе на тѣлѣ своѣмъ
(Почаїв, 1618 *Зерц.* 83); сѣй же при(л)бный бесмртїе
прїа(т) и наслѣдова (1627 *ЛБ* 176); Поневажъ мы
пре(э)смертъ, яко презъ врата, преходї(м) ѡ(т) смерти
въ безсмертїе (Чернігів, 1646 *Перло* 129); Бе(э)смертїе.
Immortalitas (1650 *ЛК* 425).

Див. ще **БЕЗСМЕРТЬСТВО.**

БЕЗСМЕРТНЫЙ, БЕЗСМЕРТЕНЪ, БЕЗ-

СМЕРТНЫЙ, БЕЗЪСМЕРТНЫЙ, БЕСМЕРТНЫЙ, БЕСМЕРЬТНЫЙ *прикм.* 1. Безсмертний, невмирущий, вічний: оубитъ былъ бесмртныи х̄(с)ъ б̄ъ (1489 *Чет.* 208); авмосимъ безсмертегъ (II пол. XVI ст. *ЛЛ* 178); Слѣд к постыженію и изученію художества, приводящаго к царствующей безсмертной и вѣчной правдѣ (1599-1600 *Виш. Кн.* 153); Што звѣкло бе(з)смертнѣю славъ и(м) еднѣти, котораа на свѣте, погы бѣде(т) трѣвати Пѣки м(с)цѣ и звѣзды сво(и) бѣгъ справовати и нѣчныя темноты бѣдѣтъ просвещати (Євѣ, 1611 *На з. Ог. К.* 2); По ш(т)падѣніи же сатаны, оумысли(в) добротливны бѣгъ: сътвори(т)и йное разоумное сътворѣна, свѣцтво бесмертнѣе, подобное аггль, члѣка (Почаїв, 1618 *Зерц.* 9); Тог(д)а всѣ бѣдѣтъ яко Агглюве Бжѣи безсмертны (Чернігів, 1646 *Перло* 164); Бе(з)смертний. Immortalis (1650 *ЛК* 425).

у *знач. ім.* : безсмертныи живуть въ свѣтѣ, и божіей служатъ святой благостыни (к. XVI ст. *Укр. л.* 72); Оуснѣлъ безсмертний, и хто(ж) не бѣдетъ рыдѣти(и), Бѣстрыхъ слезъ зъ очей свои(х) гѣине выливѣти (Львів, 1631 *Волк.* 19).

2. У *знач. ім.* Безсмертний. Вл. н.: вла(с) безсмертныи(и) (1649 *РЗВ* 138).

БЕЗСМЕРТНЪ *присл.* Безсмертно, невмируще, вічно: Бе(з)смертнѣ. Immortaliter (1650 *ЛК* 425).

БЕЗСМЕРТЬСТВО *с.* Те саме, що безсмертне: А что еще болшее и чуднѣйшее, — не // знайдох навет едино слово о славъ, вѣчности, безсмертьствѣ и страшносудьствѣ неслѣпнаго бога Христа и о спасеніи душ, по вѣрѣ хотящихъ наслѣдовати царство небесное еже в него (1608-1609 *Виш. Зап.* 209-210).

БЕЗСМЫСЛЪНО *присл.* Безглуздо, не усвідомлюючи: всѣ овци ... о спсеніи свое(м) не вѣдаю(т), то(л)ко, як(к) са ко(му) трафи(т), бе(з)смыслъно и ско(т)ски ѿмираю(т) (1598 *Виш. Кн.* 284).

БЕЗСОВѢТІЄ *с.* (*цсл.* бесвѣтне) безрозсуднѣсть, легковажнѣсть: Неразвѣіе: Безсовѣтїе, глѣбство, гдѣ пѣсто рады розвѣдѣ ѿвѣтлю(ст) // и признѣна, лгѣрство, прѣ(н)е, нещѣта, неблагодѣрствїе, не влѣчнѣсть (1627 *ЛБ* 75-76).

БЕЗСОВѢТНЫЙ *прикм.* Безрозсудный, легковажный: якъ Игдѣмѣгъ бра(т)нее безчи(н)ное безстр(с)тїе(м) ш(т)чески(м) направова(л), такъ братїя

жебы Игдѣм(н)скомѣ безсовѣ(т)номѣ любоначалию забѣгали, ато жебы чинили якъ Игдѣмѣ не яростно властели(н)скою, але дѣхомъ кротости (Луцьк, 1624 *ЛВКРДА* I-1, 62).

БЕЗСОЛЕНЪ *прикм.* Безсолевой, несолений: До того шпрѣснок безквасин яко бездѣшен, безсолень яко безѣмѣть (поч. XVII ст. *Вол. В.* 74).

БЕЗСОНІЄ *с.* Безсоння: Insonium, безсоние, неспанїе, бодро(с)т(ъ) (1642 *ЛС* 240).

БЕЗСОНЪ *ч.* Безсонный. Вл. н.: приехал до дому моего священникъ Николский на имя Федоръ Безсонъ з Межиречя (Житомир, 1586 *АрхїОЗР* 1/VI, 78).

БЕЗСРЕБНЫКЪ *ч.* (*цсл.* бесребрникъ) (*некорислива людина*) *заст.* бесрѣбник, бессребреник: Я, Алексѣй Миряловичъ а солтисъ Фолварскїй, эспавамъ, ижъ ... храмъ ... святой збудовали въ память свѣтлыхъ бесребныхъ Космы и Дамїана (Фольварк, 1606 *ИЗУжл.* XIV, 225).

Див. ще **БЕЗСРЪБРЕНИКЪ**.

БЕЗСРЪДЕЧНЫЙ *прикм.* у *знач. ім.* Безсердечный: легкомысли(ст) лю(д)скѣю строфоуетъ слѣпѣыми глуухими, шалеными бе(з)срѣдѣчными, то е(ст) нестате(ч)ного и негроу(н)товного ср(д)ца назывѣючи (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 207).

БЕЗСРЪБРЕНИКЪ *ч.* (*цсл.* бесребрникъ) те саме, що бесребныхъ: ихъ же во всѣ(х) бе(з)срѣбравнѣ(х) возвеличить г(с)ь б̄ъ (1489 *Чет.* 69).

БЕЗСТРАМНЕ *присл.* Безсоромно: Только на ложь сию удивляющися безстрамне реченнаго живота исусового проповѣдника евангельского воззываети буду тымъ способом (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 176).

БЕЗСТРАСТЕНЪ *див.* **БЕЗСТРАСТНЫЙ**.

БЕЗСТРАСТІЄ, БЕЗСТРАСТІЄ *с.* (*цсл.* бестрастїе) безпристраснѣсть; байдужїсть: и гдѣ есть конец, то есть достигшому в предѣл бестрастїа (!) (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 189); А когда бестрастїе ощутив, тогда возвратився до людей паки (1615-1616 *Виш. Пос. мисл.* 238); живѣ(т) беспѣчне не скрѣщаючи ср(д)ца, не знижаючи(с)а оумысло(м), не приходачи вѣ досконѣлы(и) во(з)рѣстъ бе(з)страстїа (Вільна, 1627 *Дух. б.* 87); И то рѣкши, одошла до пѣщи, и вдала себе вѣ великѣю повстагливость и щѣты, и такъ бѣрзо вѣвышлена естъ бестрастїемъ, же и рѣкши воднїстымъ ногѣми переходїла (Київ, 1627 *Тр.* 698).

БЕЗСТРАСТНО *присл.* Безпристрастно: тымъ то́лько бо́лший або ω(т)мѣнний ω(т) снѣа и дхѣа, ижъ есть повѣдомъ, але одної чти, одного бж(с)тва, которого снѣ ... ω(т) него ... безстр(с)тно пороже́ньемъ прои́схѣтъ (Острог, 1598 *Ист. фл. см.* 46 зв.); И тогъ зайсте кто пер́вой ... намѣ(ст)ности а́лбо са спроти́ви(т) и ω(т)кѣнѣтъ, а́лбо 'безстра́стно помѣсли(т), таковы́й весь до змѣзы и грѣха пѣстѣпок' доскона́ле ωбвали(л) и ω(т)гѣль (Київ, 1625 *Кіз. О степ.* 205); якъ слово наше ω(т) оума рѣдѣтѣса бе(э) терпѣivosti, и без' роздѣлк(н)а: такъ и Снѣ Бжій ω(т) О́ца рѣдѣ(л)са пѣв(т)дѣлѣе и бе(э)стра́стно (1627 *ЛБ* 116).

БЕЗСТРАСТНЫЙ, БЕЗСТРАСТЕНЪ, БЕСТРАСТЕНЪ *примк.* (цсл. бестрастыныи) безпристрастный: божество есть его бестрастно и бескорбно (1489 *Чет.* 131); еди(н) бо е(ст) бе(э)стр(с)ге(н), и бе(э)грѣшати (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 223); и гдѣ есть конецъ ... достигни, оно́го безстра́стного приста́вниа, ожида́ти повелѣния отъ бо́га на дѣлю службы его (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 189); Той же зѣмны(и) и Нб(с)ны(и), и дочѣсны(и) и зѣнше бѣдѣный: ... страстны(и) и бе(э)стра(ст)ны(и): Бгѣ и члѣкѣ (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 126 зв.); Зновѣ повѣдаѣ на(м) то(и) же // бе(э)страстны(и) мѣжъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 16-17); Вскрѣйгъ же Бгѣ всѣхъ мѣртвы(х) ... в' тѣлахъ безстр(а)//стны(х) (Чернігів, 1646 *Перло* 144 зв.-145).

БЕЗСТРАШІЄ, БЕЗЪСТРАШІЄ *с.* (цсл. бестрашіє) безстрашність, безстрашнѣа: тако и злодѣѣе и гробопрокопѣтелѣ ... вѣ пѣстѣни живѣтъ, // безстра́шнѣа и невѣрѣа, пѣсты ω(т) всѣхъ дѣлъ добрыхъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 37-37 зв.); ω(т)ра́да: Оулже(н)е, фѣлга, безпѣчностъ, дѣфа(н)е, бе(э)стра́шнѣе, ω(т)починѣ(н)е, переста(н)е, вѣлю(ст), покоѣй (1627 *ЛБ* 146); дѣаволѣ есть хѣтрад по́кѣса, который кра́детъ ω(т) дѣшъ члѣвѣчески(х), таковы́ю пѣмать, и ... оу безстра́шнѣе привѣдѣтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 124).

БЕЗСТРАШНЕ, БЕЗСТРАШНЪ *присл.* Безстрашно, вѣдвѣжно: Дивѣюся ... ижъ твоя мѣ(с)тъ ... не исправившися смѣшѣть бе(э)стра(ш)нѣгѣ снѣеннодѣ(н)ствѣе справовати (Берестя, 1593 *ЛСБ* 237); слѣжити бж(с)гвѣтѣнѣю слѣжбѣ важи(л) са, и вса снѣеннаа дѣ(н)ствѣнѣгѣ бе(э)стра(ш)нѣе выпашѣ(л)ни

ообе и по(д)даючисе по(л) илюе дхѣовѣство и ишые сѣды (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1 зв.); То па(к) твѣа мѣ(ст)ѣ неисправи(в)шиса смѣшѣть бе(э)стра(ш)нѣе снѣеннодѣ(н)ствѣе справовати (Вільна, 1594 *ЛСБ* 255).

БЕЗСТУДЕНЪ *див.* **БЕЗСТУДНЫЙ.**

БЕЗСТУДИЄ, БЕЗЪСТУДИЄ, БЕСТУДИЄ *с.* (цсл. бестоудие) безстыдність, безсоромність: безоумное дѣ(в)ство женское безстыудие шго главы инаювы испросила (1489 *Чет.* 273); До цркви на правѣлю собо(р)ное ходѣте ... // ... и во все(м) по оустѣ(в)у црковномѣ (ни прилагающе ω(т) своѣго оумысла что, ни ω(тн)има(ю)ще бе(э)стоудѣе(м), ни ра(э)дѣрающе мѣгнѣе(м)) творѣге (п. 1596 *Виш. Кн.* 223-223 зв.); Пѣхоть: Пѣжадувно(ст), бѣсѣдѣе (1627 *ЛБ* 90).

Див. ше **БЕЗСТУДИСТВО.**

БЕЗСТУДИЄ, БЕЗСТУДНЪ *присл.* (цсл. бестоудыгѣ) безстыдно, безсоромно, непристойно: На которое постановѣте безстыудие и безчестнѣе близните (Берестя, 1590 *ЛСБ* 142); а(э) бо желаю но еще волѣ бжѣй на се нѣсть, а ω себѣ насакаовати бе(э)стѣднѣгѣ (1598 *Виш. Кн.* 309 зв.).

Див. ше **БЕЗСУДИЄ.**

БЕЗСТУДНЫЙ, БЕЗСТУДЕНЪ, БЕЗЪСТУДНЫЙ, БЕСТУДЕНЪ, БЕСТУДНЫЙ *примк.* (цсл. бестоудыгѣ) безсоромный, безстыдный, непристойный, наглый: ваша лица безстыоуднѣа есть и безчестнѣа (1489 *Чет.* 143); Навѣшлѣ(м) са и псо(м) бе(э)студны(м) насакаючого на блѣгчестѣе хѣлюю бе(э)розмыслѣе от Павла звати (1598 *Виш. Кн.* 309); ни не досы(т) маєте на та(ж)ки(х) моука(х), которыи есте задали нашѣмоу мѣ(с)тнѣвоу избавителю, А и еще свои(м) бѣстѣднѣи(м) а гноусны(м) насмѣванѣе(м) (XVI ст. *Уѣ Трос.* 73); доу(х) еднѣгѣ то е(ст), лѣкавы(и), бе(э)стоудны(и), мѣви(л), а пойдоу и прѣлицоу его (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 210); якъ суть безстыудны вѣ своѣй погѣсти отступникоѣе (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 740); Лють, лѣбгый: Срѣйй, злый, бѣстѣдѣгѣ, окрѣтнѣй, бѣднѣи(и) зѣдлѣй, небезпѣчнѣй (1627 *ЛБ* 31); не бѣди хѣднѣннѣи(к), ни игрѣтъ ... ни бѣй, ни гордѣ ... ни бѣстѣдѣгѣ, ни пѣннѣа (Львѣв, 1642 *Жел. П.* 2); Бе(э)студный. Impudens. Impudicus (1650 *ЛК* 425);

у знач. ім. Непристойнаа е(ст) рѣ(ч), зѣ раслаблѣны(м) о мѣцы зѣ слѣпы(м) ω свѣтѣ ..., зѣ бе(э)стоудны(м) ω блѣгчѣнствѣ ... роковѣннѣ (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 227).

Див. ще **БЕЗСТУЖИЙ, БЕЗСТЫДНЫЙ.**

БЕЗСТУДНЬ *див.* **БЕЗСТУДНЕ.**

БЕЗСТУДСТВО, БЕЗСТУЗСТВО *с.* Те саме, що безстудие: Плачутся святини на ваше безстудство (к. XVI ст. *Укр. п.* 8); Таково е(ст) // неро(э)міслное бе(э)стоудство (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 210-211); Нѣгды старыхъ латинииковъ старая цюта на зпоушсе // тыхъ каноновъ-подобенствъ, агѣ рагій не вюсила, але новыхъ отступниковъ почало ихъ вносити безстудство! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 591-592); Бе(э)сраміе: Бе(э)стѣдство, не соромажливо, нестыдливость (1627 *ЛБ* 6); Запра(в)ды мѡило вамъ, если и не дасть Емѡ, для того же Емѡ естъ приателемъ, за бе(э)стѣдство Его, встѡвши дасть Емѡ чого потребуетъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 47); Повѣдасть при томъ ѡ бѣсовскомъ опомъ пированію, ѡ неспрациваніюмъ Празникѡ, ѡ бе(э)стѣствѣ Иродіиднигъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 988); Incircundia, безсрамие, безстудство (1642 *ЛС* 245).

БЕЗСТУЖИЙ, БЕЗСТУЖИЙ *прикм.* Те саме, що безстудный: Але колижъ ми тебе Богъ ли, хто ли нный нагодилъ, жесь такъ смелый и безстужий (Волюдимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1045); кто такъ безстѣжій и дерзый оберѣтса, тотъ стѣи звычай ... не оулюбитъ заховывати (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 162); Але са ѡбавѡемъ жѣбы па(с) хто за бе(э)стѣжихъ жебракѡ(в) // не поличи(л) (Вільна, 1627 *Дух. б.* (Передм. I), 7 зв.-8).

Див. ще **БЕЗСТЫДНЫЙ.**

БЕЗСТЫДНЫЙ *прикм.* Безстыдний, безсоромный: зопли на ма сѣмрть горкоюю. ажъ бы(х) бо(л)ше ... бе(э)ты(л)наго блюзиенія, а скарадаго и гно(с)наго жидовскаго не слышала (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 11 зв.); а ижъ гѣкоторые слова хъви, а ап(с)ловъ его свѣ(х) на сво(и) млы(и) ри(м)скій криво опачиною натага(л), право постави(в)ши емѡ самомѡ бе(э)сты(л)ные очи колюги бѡдѡгъ (Острог, 1587 *См. Кл.* 6 зв.).

Див. ще **БЕЗСТУДНЫЙ, БЕЗСТУЖИЙ.**

БЕЗСУДНЕ, БЕЗЪСУДНЕ *присл.* Те саме, що безстудне: блѡчестивое же братство прѡковное папастыи и вязе(и)емъ еси споволочи(л), мае(т)носте(и) позбавляючы ехъ (!), самъ же

клато(в)ными ли(с)ты своими безъсѡдне еси, братство клялъ (Супрасльський монастир, 1593 *ЛСБ* 233); Ино твоя мл(с)ть ... ре(чи) монасты(р)скіе еси побра(л) ... попа миха(и)ла ... ереси привѡдючи бе(э)су(д)не кля(л), и до ямы сажаль (Вільна, 1594 *ЛСБ* 251, 1).

БЕЗСУРМАНЪ *див.* **БЕСУРМАНЪ.**

БЕЗЪСМЕРТІЕ *див.* **БЕЗСМЕРТИЕ.**

БЕЗЪСМЕННО *присл.* Непорочно: безъсменно чисто родилса (1489 *Чет.* 111 зв.); той котѡрый са зъ мене Дѣвици бе(э)сѣменно оуродилъ, и Дѣвицею мене непорочною и в' рожествѣ и по рожествѣ заховаль, такъ окрѣтне мѡчагъ бывае(т), и терпигъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 922); А с тои безъсменно, зъ Дѡа стѡго, Пљотію родилса, и сь члѡвки пожилъ еси на земли, Бже мѡи, котѡрий живе(ш), Въ свѣтѣ Непристѣпюмъ, положилъ са еси в' Пещерѣ темной (Чернігів, 1646 *Перло* 28).

БЕЗЪСМЕННЫЙ *прикм.* Непорочный: А пото(м) кладѣмъ рѡкѡ на живо(т), исповѣдѡючи зѣстіе его на зѣмлю, и въ пр(с)гѣмъ животѣ Бѡматере, бе(э)сѣмное зачатіе его (Київ, бл. 1619 *О обр.* 69).

БЕЗТЕЛЕСНИЙ *див.* **БЕЗТЕЛЕСНЫЙ.**

БЕЗТЕЛЕСНО *присл.* Безтѣлесно, без плоти: тѣмъ тѡлко бѡлший або ѡ(т)мѣнний ѡ(т) сѡна и дѡа, ижъ естъ повѡдомъ, але одной чти, одного бж(с)тва, котѡрого сѣ ... ѡ(т) него ... бе(э)лѣтню, безтѣлесно, песказітелю ... происцѡлъ (Острог, 1598 *Ист. фл. сив.* 46 зв.).

БЕЗТЕЛЕСНЫЙ, БЕЗТЕЛЕСНИЙ *прикм.* Безтѣлесный, безплотный: Ацѣли ѡ аглѣхъ и прѡчыхъ иб(с)ныхъ бе(э)телѣсныхъ сѡлахъ, сквѣрно естъ і нечестиво телѣсне // раздѣти (Острог, 1588 *Сур.* 11-11 зв.); Естество аглѣское безтѣлесно естъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 2); та(к) и бе(э)телѣснаа дѡа, возметъ ли товари(ш)ство зъ оужѡмъ, крѡчимьса во внѣтринхъ дѡи прикомѡркахъ, маловите // зъ дѡхомъ превѡртнымъ, вшегѣницею естъ взглѡдомъ Бѡа (Вільна, 1627 *Дух. б.* 239-240); incorporealis, безтеле(с)-ни(и) (1642 *ЛС* 232); Амврѡсій мѡви(т): Якѡбы безтѣлесный тѣло(м) былъ несенный по водахъ, потѡпо(м) непожартый, и межѡ такъ гвалтѡвными волѡками потѡпными, па(л) стрѡстми тѣла свѡего якѡбы безтѣлесный зѡгазство одѣржалъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 3).

БЕЗТРАВНЫЙ *прикм.* Позбавлений трави: стѣи ивагъ жи(л) бо во поустыні безводнен и безтравнен (1489 *Чет.* 270 зв.).

БЕЗУМЕНЬ *див.* **БЕЗУМНЫЙ**.

БЕЗУМЕНЬСТВО *с.* Те саме, що безумие в 2 знач.: Божіє не можемо розуміти нікто, лише духъ Божій, чомъ чоловікъ есть у безумнѣствѣ, не може // познати, чомъ душкою своєю ся судить (XVI ст. *НЄ* 38-39).

Див. ще **БЕЗУМСТВО**.

БЕЗУМЕЦЪ *ч.* (*безрозсудна людина*) безумецъ: Рекль ємоу бѣ безумче або глупче тои то почи дѣшоу твою выгагноѣ(т) ѡ(т) тебе (1556-1561 *ПЄ* 274 зв.).

Див. ще **БЕЗУМНИКЪ, БЕЗУМНИЦА**.

БЕЗУМИЕ, БЕЗУМИЕ, БЕЗУМЬЕ *с.* (*цсл.* безумие) 1. (*божевілля*) безумство, безумність: црѣ оуслыша(л) ... своихъ лъживы(х) болвановъ скверность и безоумье немощное (1489 *Чет.* 56); И такъ не допустивши наукамъ ширитися, останок, што позостало отродковъ оныхъ княжат, у вѣру римскую привель, а иныхъ у безуміе (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50).

2. (*нерозумні дії, вчинки*) безумство, безумність, нерозсудливість: а моемъ безмію не поюси бо єсми грѣшны и малоумє(н) быль (Київ, 1554 *ПН* № 1); по(д)арѣмни(н) бе(з)гласє(н), або ѡсе(л), чловѣчи(м) гблюсо(м) промѡви(в)ши(и), обличѣє(т) пр(о)рокѡ безоуміє (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 202); Єлывкомъ же, албо поганкомъ, безміє, тѡєстъ, глѣпство або шалѣнство, Гды насъ клѡнаючихъса Распѡтомъ Хѣв видачи насмѣваютъса (Київ, 1632 *МІКСВ* 273); кто(ж) бы єго безмію не посмѣяльса (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 215); reperitudo, безумие (1642 *ЛС* 310); ѡнъ ѡ(т) неи Лице свое прєсвѣтлое ѡ(т)вращѣеть, Агглюєвѣ Бжїи посмѣваютьса єй безмію (Чернігів, 1646 *Перло* 151 зв.).

Див. ще **БЕЗУМЕНЬСТВО, БЕЗУМСТВО**.

БЕЗУМНЕ, БЕЗУМНЪ *присл.* Нерозумно, нерозсудливо, безумно: а коли ва(с) тоє добре зрѣли(т), а коли ва(с) што ва(с) спротивного в то(м) постановєнєво вашо(м) стрѣти(т), а коли ва(м) тѣю ра(д)у оны(и) голо(с) (безоумне в сию ноцъ дѣшъ твою исто(р)гнѣ(т) ѡ(т) тебе, а я(ж) єси оуготова(л) комоу бѣде(т) посѣче(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 254); isipiciter, безумнѣ (1642 *ЛС* 239); не винѣть тебѣ бѣгъ добротливы(и), що єгѡ злоречишъ, сѡмъ єси оускѡчивъ вѣ море геє(н)ское // кѡпѣтиса, и зостѣлєсь невѡлникомъ вѣчнымъ

чѡртѡмъ незришїли безміє: яко товаришѣ твой (Чернігів, 1646 *Перло* 157 зв.-158).

БЕЗУМНИЙ *див.* **БЕЗУМНЫЙ**.

БЕЗУМНИКЪ, БЕЗУМНИКЪ *ч.* Те саме, що безумецъ: Рекль ємоу бѣ безумнѣче або глупчє тои ноцъ доушу тѣю выгагноут ѡ(т) тебе (Володимир, 1571 *УЄ вол.* 75); Бо было не мало очевистыхъ светковъ, которые на томъ соборе были, и баламутно такуюю шпроовати бы не занєхали, и не розумели за таковыхъ безумниковъ, жебыхмо о томъ ведати не мєли (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1103).

Див. ще **БЕЗУМНИЦА**.

БЕЗУМНИЦА *ч.* Те саме, що безумецъ: Изали таковий безумница не своєєжъ власное вѣры отрѣкаєтєся, которую на крєцєнію светомъ прыняль, коли отрѣкаєтєся вѣры Латвискоє? (Вільна, 1608 *Гарм.* 221).

Див. ще **БЕЗУМНИКЪ**.

БЕЗУМНИКЪ *див.* **БЕЗУМНИКЪ**.

БЕЗУМНЫЙ, БЕЗУМНИЙ, БЕЗУМЕНЬ *прим.*

1. (*який діє нерозумно, нерозсудливо*) нерозумний, нерозсудливий, безумний: Рече смєртъ: ѡ безміни(и) чловєчє, єще с тобою бѣдѣ троха мовити (XVI ст. *Сл. о см.* 334); Айю, котрыи суть и тепєрь пановє, што суть безумнии, немилостивыи (XVI ст. *НЄ* 104); А хтожъ такъ безумный будєть жебы мєль такъ злюю и непожиточную рєчъ хвалити?! (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1055); Але мы такъ прѡстыи и безміни єстєхмо, же кдѣ незлѣченны прє(з)вє(с) рокъ грѣхи пополнѣємо, не стараємєса ѡны(х) зѣвтиса (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 294);

у знач. ім. : вѣ домѣ мѡвлю оучтѣ и банкѣтѡвъ, ср(д)цє безміныхъ найдовѣтиса повѣдѣєть (Вільна, 1620 *См. Каз.* б); Ср(д)цє прм(д)рыхъ вѣ домѣ сѣтованїа, и ср(д)цє безміныхъ вѣ домѣ весѣлїа (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 9).

необдуманий, нерозважливий: А тѣлєць ѡный жидѡвскїй ѡ(т) злѡта ... вѣлитыи, аза не былъ и не єсть пѣвны(м) знакомъ згѡды, аза тѣмъ згѡдѣвшиса на свою безміню згѡдѣ, не выкрикали не весѣлїлєса (Острог, 1598 *Отп. КО* 7);

у знач. ім. с.р. безумное — (*те, що здійснюється без обдумування, нерозважливо*) нерозумне: нѣчѡгѡ безміного вѣ справѣ сєй противъ бѣгѡ моемъ не вѣрєхль (Вільна, 1620 *См. Каз.* б зв.).

2. (нездатний думати, розумово обмежений) нерозумний, дурний: Ажъ хто хочеть мудръ быти, безумень негай буде (XVI ст. *НЄ* 39); Лѣдъ: Безѣмать, глѣть (1627 *ЛБ* 59); baselbi, бе(э)умнѣи, дураки (1642 *ЛС* 99).

3. (психічнохворий) божевѣльний, безумний: perfast(us), король, безумний (1642 *ЛС* 307);

у *знач. ім.*: не отвечаѣи безумному по безумію его, да не подобень ему будеши (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1117).

4. *Перен.* Величезний, безмежний: Али Христось добротою своєю притерпѣлъ нерозумство ихъ и дяку безумную (XVI ст. *НЄ* 38); нѣ вы законници ... звнуотрь конве або мисы чѣстите а внуотрьнее ваше полно е(ст) грабежо(в) ... и несправедливости безоу(м)нѣи (1556-1561 *ПС* 270 зв.).

БЕЗУМНѢ *див.* **БЕЗУМНЕ.**

БЕЗУМСТВО с. Те саме, що безуміе в 2 знач.: Коли ся чинишь мудръ, мудрость сегосѣтъняя безумство у Бога естъ (XVI ст. *НЄ* 39); И естъ той прикладъ — щирое отступницкое безумство, або хитрый, облудне зажитый подступъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 632).

Див. ще **БЕЗУМЕНЬСТВО.**

БЕЗУМСТВОВАТИ *дієсл. недок.* Дѣяти, вести себе нерозсудливо: шго ся приведеного ... зъ правиль ... вселен-скихъ соборовъ преложонныхъ описанья дотычетъ, дивъ мя, же такъ неосторожне, або нась за таковыхъ мѣти хотять, або самыхъ себе за безрозумныхъ подають, якожь такъ естъ, же въ речахъ явныхъ и ясныхъ безумствуютъ и слѣдѣють (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 532).

БЕЗУХИЙ, БЕЗУШИЙ *прикм.* 1. (який не має вуха або вух) безухий: Сцірите межы татары. лѣде бе(э)оушии, то(л)ко дѣрки мѣшго (!) оушій // маю(т) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 25 зв.-26); inapitius, безухи(и) (1642 *ЛС* 229).

2. (про посуд, який не має вуха) безвухий: алабастръ, или сткланѣц(а): Ба(н)ка, або слѣникъ алабастровый, або начи(н)е бе(э)дохе, не маючее за што вѣато бѣти (1627 *ЛБ* 174).

БЕЗФАСУНЛИВЫЙ *прикм.* Безтурботний, безклопѣтний, безжурний: ато чини(т) ш(д)но для масочревох(т)ного а дрѣгое для тѣрѣжнѣ красное, да

на ма(к)жи(х) постела(х) спи(т) и // бе(э)фрасоунливѣю жизнь живе(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 252 зв.-253).

БЕЗХВАЛІЄ с. Відсутність самохвальства: Третее бе(э)хваліе, ро(э)сѣжаючи в' собѣ, и(ж) нѣма(ш)са чи(м) хвалити, шго во вѣки не пребывае(т) и скоро (са) штѣняе(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 239 зв.).

БЕЗХИТРЬСТВО с. Відсутність хитрощів, нелукавість, простодушність: пога(н)скіе еще догматы ... кѣсаючие Іювы простоты, Петровы вѣры Іоа(н)новы ч(с)тоты ... и прочіи(х) Ап(с)лъ бе(э)хитрѣства вомѣстити ниже Помѣслити не мѣгѣтъ (1598 *Виш. Кн.* 272).

БЕЗХИТРЫЙ *прикм.* Безхитрисний, нехитрий: А если не згаднете тое простое и безхитрое загадки ... тогда, оставивши философы латинские, к тебѣ, брате мой русине, с словом ся оборочаю и раду ... даю (1599-1600 *Виш. Кн.* 153).

Див. ще **НЕХИТРЫЙ.**

БЕЗХРИСТОПРИХОДНЫЙ *прикм.* Який не визнає приходу Христа: Что жъ за пожиток с тых пастырей безхриstopриходныхъ и владущихъ, коли не имѣютъ силы ничтоже добро, ниже за свое спасение сотворити, ниже о прочихъ спасенію промыслити! (1608-1609 *Виш. Зоч.* 200).

БЕЗЦВѢТЬ, БЕЗЪЦВѢТЬ ч. Назва рослини: erimedion, бе(э)цвѣтъ трава (1642 *ЛС* 181); erineos, безцвѣтъ трава (Там же, 182).

БЕЗЦЕНОКЪ ч. Безцінь, за безценокъ — за безцінок, за безцінь, дуже дешево, майже даром: помененый Федор Липка ... // ... свиней чотырдесятъ великихъ бутен-скихъ ... побралъ и за безценокъ попродавалъ (Луцкъ, 1649 *АрхіОЗР* 3/IV, 72-73).

БЕЗЦѢННИЙ, БЕЗЦѢНЕНЬ *прикм.* 1. (якому не можна визначити ціни) безцінний: incensus, безцѣнень (1642 *ЛС* 230).

2. (який нічого не коштує) безкошттовний: ina(estimabilis, безцѣн(н)и(н)) (1642 *ЛС* 229).

3. *Перен.* (який має велике значення) безцінний, неоціненний: прѣдко знашли такого, который безцѣннаго оучителя ... продалъ (поч. XVII ст. *Пчела* 34 зв.); Хотѣли бы снатъ отступникове зъ тѣла церкви ... вылучити святую церковь Рускую, за которую Іисусъ Христось кровь свою безцѣнную вылять (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 500); Радуйса, ш человекѣ ... жесь естъ

чеством славно вознесенный, Безцѣною цѣною либо
ѡ(т)кѡплѣнный (Львѣв, 1631 Волк. 28 зв.); мы бе(э)-
цѣ(н)юю твою крѡви цѣною, кѡпленыи невѡбликовѣ
твоѣ, котѡрыи вѣ тебе вѣримо (Киѣв, 1637 УЕ Кал. 982).

БЕЗЧАДИЕ с. (цсл. бесчадие) безцѣпность: плачу
вдовѣства своего и блюдоуса безчадия мое(г) (1489
Чет. 14 зв.).

БЕЗЧАДНИЙ, БЕЗЧАДНЫЙ прикм. Безцѣп-
ный: Тилко я на семь свѣтѣ остемь испр(с)ною, Ижсмь
ся една стала, Бже, безчадною (I пол. XVII ст. Рез.
176); illiberis, безчадный (1642 ЛС 225);

(нездатиши давати потомство) безцѣпный: погто
ма во клатвѣ пр(ор)кѣ свои(х) причастнѣ сотворилъ
еси, давъ ми оутрѡбу безчаднѣ соуцо (1489 Чет. 79).

БЕЗЧЕЛОВѢЧНЕ присл. Нелюдски, не по-люд-
скому, жорстоко: Якобѣжъ дръзновеиѣ до бѣга и до
люде(и), гды сѡмнѣе ва(м) не допѡцаѣ(т) (бо не
роздѣлю абысте такъ ѡ(т)чаиѣе, ѡ(г)павши,
сѡмнѣ(н)е свое ско(т)ски бе(э)члѣчнѣ потопѡвши,
ср(л)це(м)са колико(л)ве(к) вспомигѣвни на ле(г)комысл-
ны(и) оучино(к) сво(и) не поукалѣи мѣти хочѣте
(Острог, 1599 Кал. Остр. 226).

БЕЗЧЕСНЕ див. **БЕЗЧЕСТНЕ**.

**БЕЗЧЕСНЫЙ, БЕЗОЧЕСТНЫЙ, БЕЗЧЕСТ-
НИЙ, БЕЗЧЕСТНЫЙ, БЕЗЪЧЕСТНЫЙ,
БЕЗЪЧЕСТНЫЙ, БЕСЪЧЕСТНЫЙ** прикм. 1. Без-
чесный, нечестный, подлый, безсовѣстный: не смотритъ
Христосъ, што за фѣль члѣвѣкъ, ти жидѣ, ти грѣшнѣ,
ци честный, ци безчестный (XVI ст. ИС 97); impius,
безче(с)тн(и), непреподобн(и) (1642 ЛС 229);

безсоромный, безстыднѣй: а тыи [дѣвки, и невѣсты]
... бе(э)чест(т)ни бѣдѣчи, хоть видѣли такъ пова(ж)ного
дховного члѣвка: по(л)касапы(х) подолко(в), не стѣс-
тили (поч. XVII ст. Пчела 4).

2. Безславный, ганебный: Якъ дѣрныѣ и
бесче(с)тныѣ патрѣ(р)хи ничого славного и
пожито(ч)но о ... в э(м)ли сей не чина(т) (1598 Виш.
Кн. 278); Безумны мы дѣля Христа, мы славныи, мы
безчестныи до пыгѣпняго часа (XVI ст. ИС 40);
Вѣришь же, Ижъ дѣла твоѣ вѣ нечульчѣныхъ ... рѣнахъ,
то ѣсть, вѣ бе(э)честныхъ намѣпностѣй, пре(э) Хр(с)га
оульчѣнѣ мѣти мѡжетъ (Вильна, 1627 Дух. б. 377); ѡ
пр(ч)стаѣ Пѣнно ... Южъ твой любѣзны(и) на смѣртѣ

ѣ(ст) срѣгѡ зданы(и), Бы на безчестно(м) кр(с)гѣ быть
ѡкрижѡваныи (Львѣв, 1631 Волк. 14 зв.); оувѣи мѣ
былѣи гѣкогда сѣща и богѣта, а нѣгѣ бѣдѣа, безчѣста,
и оубѡга (Чернигѣв, 1646 Перло 158); Бе(э)честный.
Inhonoratus. Infamis ... Inhonoratus (1650 ЛК 425).

у знач. ім. с. р. безчестное — ганьба, послѣва,
безчестя: они пушли испрѣдѣ собѡра, радовали(ся),
що дѣля имени Исусового п(р)ѣяли безчестное
(XVI ст. ИС 33).

Див. ще **НЕЧЕСТНЫЙ**.

БЕЗЧЕСНѢЙШЕ присл. в. ст. Безчестнѣше, подлѣ-
ше: А то дѣля чѡго та(к) чини(т), то ѣ(ст) послѣднѣше,
бе(э)честнѣше и послѣвнѣше са рѡди(т) (1598 Виш.
Кн. 287 зв.).

Пор. **БЕЗЧЕСТНО**.

БЕЗЧЕСНѢЙШИЙ, БЕЗЧЕСТНѢЙШИЙ
прикм. в. ст. Безчестнѣйший, подлѣйший: Явно, яко
нич(и)м дръги(м), толко хѣлюю и величаниѣ(м) гѡрдѡсти
пре(л) члѣвки; а пре(л) всевидаци(м) око(м)
ѡжад(н)нѣйши(и) и всѣ(х) тѣврен бе(э)честнѣйшии еси
(1598 Виш. Кн. 287);

у знач. ім. : То ли Твоѣ вѣра, ры(м)ланиѣе, я(к)
всѣхъ по(л) съѡю ни(ж)ши(х), і бе(э)ч(с)тнѣйшихъ, і
оубо(г)ши(х), и подлѣ(и)ши(х) имѣти прагнѣши (1599
Виш. Кн. 220).

БЕЗЧЕСТВОВАТИ дієсл. недок. Те саме, що
безчестити в I знач.: гѣдеонъ Бѡлобанъ ... бра(т)ство
и сѣзенико(в) и(х) бе(э)чествѡвалъ, вязалъ, билъ мордѡ-
валъ и ѡ(т) мѣсть проганялъ (Новѡгородок, 1594 ЛСБ
267); ignomin[i]o ... безчесту, безче(с)твую (1642 ЛС 224).

БЕЗЧЕСТИЕ див. **БЕЗЧЕСТЯ**.

БЕЗЧЕСТИТИ, БЕЗЪЧЕСТИТИ дієсл. недок. I.
(кого і без додатка) Зневажати, ганьбити, безчестити
(кого, що, ким): Аще же ни и семи досадами им не
одолѣете, в темницѣхъ затворяйте и без винъ вины на нихъ
налагайте, бийте, безчестѣте и убийте (1588-1596 Виш.
Кн. 149); гѣдеѡне болѡбане ... твоѣ мл(с)ть ... мѣщанѣ
лво(в)скихъ ... билъ, безчестил (Вильна, 1594 ЛСБ
251, 1); Спи(с)копѣ гѣдиѣ(н) болѡба(нѣ) ... люди ...
клятвами своими примуша(л) бе(э)честил и ѡ(т)
црѣкве(и) и(э)ганя(л) (Львѣв, к. XVI ст. ЛИБ 4, 2, 31);
Лѣпше во очюю вашу ... во вѣце сем не розумѣючихъ,
укореныхъ, неразумныхъ и безчестеныхъ отъ васъ быти

изволяемо (1608-1609 *Виш. Зам.* 207); Баба не в' воробжжа(х) (чим' са старо(ст) таких' безчести(т)) и чирах', але в' ббазни Бжея (Київ, 1623 *МІКСВ* 82); чомб створителя нашего безчестимо, нечистыѣ емб дары приносачи (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 729); ignomin[о], ... безчещу, безче(с)твую (1642 *ЛС* 224).

2. (що) Не шанувати, не поважати: коли пачинье посмѣваешн, то и сѣкровище в' не(м) лежащее бе(з)честиши (п. 1596 *Виш. Кн.* 248).

Див. ще БЕЗЧЕСТВОВАТИ.

БЕЗЧЕСТИТИСЯ *дієсл. недок.* (від чого) (*відчувати сором*) соромитися, што діаво(л) видачи, и(ж) то(т) хво(ст) клобѣчны(и) ш(т)па(л) емб пожито(к) пыхы голо(в)ное, и бон(т)са и бе(з)чести(т)са ш(т) та(к) нѣкчемного, не(з)вѣклого, некрѣсного нѣкому не любимого пошєня того клобѣка (п. 1596 *Виш. Кн.* 229).

БЕЗЧЕСТИЄ *див.* **БЕЗЧЕСТЯ.**

БЕЗЧЕСТНЕ, БЕЗЧЕСНЕ, БЕЗЪЧЕСТНЕ *присл.* Те саме, що безчестно: На которое постановенье безстудне и безчестне блюзните на стагъ патриаршыески(и) (Берестя, 1590 *ЛСБ* 142); еще же и ... дияко(в) ихъ ш(т) мѣста бе(з)че(с)не вла(с)тпо ри(м)ского по(с)лѣдне(и)ства и(э)гнали (Вильна, 1594 *ЛСБ* 254); Прѣто приказѣмы, кгда до ва(с) тое писанье прійдетъ, што нарыхлѣи за оди(н) днѣ, оныхъ мановѣны(х) зобрави з' жонѣми и з' дѣ(т)ми безчестне и срамѣтне в' ланпухахъ ... до неѣш пошлѣте (Острог, 1598 *Отп. КО* 9 зв.); Кролѣвад нѣгдысь оуранѣнна, Оупѣрною гѣрдосто либѣт' оуазвлѣнна: Корбѣи знѣгла трѣти(т) пѣнства позбывѣет, Безчестне погоржѣна ш(т) крѣла бивѣетъ (Львѣв, 1631 *Волк.* 27).

Див. ще НЕЧЕСНО.

БЕЗЧЕСТНО *присл.* Безчєсно, гѣдло, ганьбно: не слышали есте о том, иж тыє, да убийот скоро и безчєстно будет на него инстинговали (1598 *Виш. Кн.* 104); незбожнии Латинникове ... священни образы // безчєстно зъ оздобъ и клєйнотовъ лупили и по нихъ топтали! (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 775-776); Звѣзаного Іса безчєстно порвали (Львѣв, 1631 *Волк.* 5 зв.).

Див. ще БЕЗЧЕСТНЕ, НЕЧЕСНО.

БЕЗЧЕСТНЫЙ *див.* **БЕЗЧЕСНЫЙ.**

БЕЗЧЕСТНЪЙШИЙ *див.* **БЕЗЧЕСНЪЙШИЙ.**

БЕЗЧЕСТЯ, БЕЗЧЕСТИЄ, БЕЗЧЕСТИЄ,
БЕЗЧЕСТЬЄ, БЕЗЧЕСТИЄ, БЕСЧЕСТИЄ,
БЕЩЕСТВИЄ *с.* 1. Образа, зєсвага, безчєстя: А пры то(м) ъм пано(в) и брати(и) мои(х) ... прошѣ ... абыстєся ъм рачили за такую кривдѣ и безчєстие закону стго и тое(и) дѣгои епископии взяти и того перестєрєчи (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); Ты и(ж) нѣ маючы прє(д) очныма страха божья ... ку великому шбєлженю хвалы бѣга всєде(р)жителя, и безчєстною закону божья ... в погибє(л) вѣчную себе и дшѣ хрєстиянские заводишь (Львѣв, 1594 *ЛСБ* 249); Та(к)- же и д нечѣдѣюса им(є) ксе(н)дзовє би(с)ждѣи, клеветѣ хдлѣ, бесч(с)тїю, и лжи глѣмо(и) вѣми, на блѣгоч(с)тїє (1598 *Виш. Кн.* 279); бесчєстие приводити — ображати, зєсважати, безчєстити: хуляци их поюсѣт, лжуг на них, смѣются им, руганиє, бесчєстие приводят, гонѣт, бѣют (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 175).

2. Ганьба, неслава, безчєстя: зачимъ оны(и) пєтрашєвичъ, тую жєребицу з навєзкою вернути и вси иныє шкоды ... платити ... и бе(з)чєстєе припати мусаль (Кременєць, 1584 *ЛІІБ* 5, II 4045, 72); Такъ вокрєсєнєе умерлымъ: сѣсть ся // на изгнилусть, устанєть не гпилоє, сѣть ся у бєщєстїє, устанєть чєстно (XVI ст. *НЄ* 50-51); дїгнитѣри ... взѣвши на себе пѣдлы и спрѣсны сѣжни, и бе(з)чєстїє мѣсто слѣвы, стѣлѣса не(п)дѣными и взго(р)жѣными (Вильна, 1627 *Дух. б.* 258); Нєчѣстїє: Нєзбожно(ст), бе(з)чєстїє, непѣбножно(ст), нецїюба, безцїю(ст) (1627 *ЛБ* 77); И сєго ради бѣдетъ тебѣ ш(т)всюдѣ бе(з)чєстїє велїє, бе(з)чєстїє ш(т) поми(с)ловѣ твоихъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 276); О хѣры, агглєскїи с небєси, зстѣпѣте, Безчѣстїа Пѣнського сѣрѣвєса мстѣте (Львѣв, 1631 *Волк.* 10 зв.); ignominia, бе(з)чє(с)тїє, бе(з)славїє (1642 *ЛС* 224); безчєстие учинити — знеславити, збєзчєстити: бе(з)чєстие хвалє божє(и) и кгвалтѣ цркви сто(и) дѣинили (Замѣстѣ, 1589 *ЛСБ* 113); в безчєстїє прїйти — укритися ганьбою: Такъже и жидовє в великой славѣ будучи, в безчєстїє незносное со архїєрєйством своимъ прїшли (Львѣв, 1605-1606 *Перєст.* 47).

БЕЗЧИННЄ, БЕЗЧИННЄ, БЕЗЪЧИННЄ,
БЕЗЪЧИННЄ *с.* (*цєл. бесчиннє*) те саме, що безчн-
ство: мы иоакимъ ... даємъ моцѣ семѣ братствѣ
цє(р)ковномѣ шблїчати протївныя законѣ хрїстовѣ и

всякое безчиніє ѡ(т) це(р)кви ѡ(т)лѣчати (Львів, 1586 ЛСБ 71); Прото(ж) мы зве(р)хности пасты(р)ства нашего за такую и(х) де(р)зость и бе(э)чиніє вышменены(х) особь ... ѡ(т) цр̄кве божое ... ѡ(т)лучас(м) (Замостя, 1589 ЛСБ 113); Тамъ теды проклятого того отъ церкви ... отступства шукай гдѣ ся таковыи безчинія, распусты, своленства, нечистота и шкелякая спросноть дѣяла (Київ, 1621 Коп. Пал. 876); На такое то безчиніє рядъ перкве руское пришоль (Дермань, 1628 КМПИ I, дод. 319).

БЕЗЧИННИКЪ, БЕЗЧИНЬНИКЪ, БЕЗЪЧИННИКЪ ч. Порушникъ встановленого порядку: А естли бы тежъ и в дрѣгихъ мѣсте(х) знали и слышали поповъ бе(э)чиньниковъ или ми(р)скихъ люде(и) и ты(х) повингыи християски (!) ѡпоминати писангемъ, и ѡ(т)вѣтѣ ѡ(т) нихъ жадати (Львів, 1586 ЛСБ 71); Аще ли свашчѣникъ начнѣтъ дѡмъ свой держати в небрежѣніи безъчинно: или Цр̄ковное хвалы ... не будетъ полнити по вѣставъ, или оупиватиса начнѣтъ ... в таковаго безъчинника маемъ Цр̄ковъ ѡ(т)нати (Львів, 1614 Вил. соб. 14); сво(л)нико(в) и бе(э)чи(н)ноходячихъ братій ѡтлѣчати(с) Ап(с)ль розказѣ(т), вѣмъ то, але не зведивши трѣдно розмѣти и мѣти за бе(э)чи(н)ника (Скиг, 1633 ЛСБ 520, 2).

Див. ще БЕЗЧИНЦА.

БЕЗЧИННО, БЕЗЪЧИННО присл. Непристойно, безладно: Ап(с)ль же паве(л) повелѣвае(т) таковаго ѡ(т)дати сатанѣ, измѣти злаго ѡ(т) ва(с) самѣхъ яко чло(н)ка гнилого ѡ(т)лучитиса всякого брата бе(э)чи(н)но (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); Аще ли свашчѣникъ начнѣтъ дѡмъ свой держати в небрежѣніи безъчинно. ... в таковаго безъчинника маемъ Цр̄ковъ ѡ(т)нати (Львів, 1614 Вил. соб. 14); А што се дотрчеть Никодима Силыча, который ... по разныхъ мѣстцахъ безчинно валаиса (!) и волочилсѣ ... и катови приводомъ и помочникомъ былъ ... яко приводу ката и помочника его, отъ священства ... запрецаемъ ... и в затворъ постничества сказуемо (Київ, 1626 ЧИОИЛ V-3, 219); Бе(э)чинно. Incedinate. Pra(e)postere (1650 ЛК 425).

БЕЗЧИННЫЙ, БЕЗЧИНЬИЙ прикм. Недозволенный, незаконный, непристойный: аще бы кто себе много искалъ безчинного братства ко уничиженію сему светому братству, таковые да и нѣ меютъ ни

единой власти во всем строенію церковного братства (Берестя, 1594 ЗНПШ XXVIII, 10); Гбре на(м) смѣюши(м)са, нѣтъ яко возридаете и восплачете, а что за сокрѣшеніє ср(д)ща (!) з мѣзко(в) токмо смѣхъ и радость безчиннаа, на что писаніе(м) ст̄ы(м) стве(р)жаю тон выводъ (Київ, 1621 Коп. Пал. (Лв.) 29); Постерѣгати мае(т) Игдме(н), абы якъ са(м) нигде а иле далеко з Монастыра не ѡ(т)гожа(л)ся без советѣ дх̄овны(х) и вѣдомости свѣцки(х), такъ те(ж) брата любь на послышание где з Монастыра посылати, любь безчи(н)ного ѡ(т)правовати (Луцк, 1624 ПВКРДА I-1, 64); оудалѣитеса ѡ(т) таковаго кѣтрый безчйнно ходи(т) бо то е(ст) бе(э)чинны(и) (1645 УЕ № 32, 192 зв.).

у змк. ім. : Молю васъ, братя, наказуйте безчинныя, угѣшайте малодушныи, носѣте слабыи, долготерпите каждому (XVI ст. НС 83).

БЕЗЧИНСТВО, БЕЗЧИНЬСТВО с. (порушения правил, норм поведінки) безчинство, беззаконня, непорядок: Отожъ, для тыхъ безчинствъ и иныхъ, которыхъ сездѣ еще не всѣхъ помениль, — церкви Греческая Римскую отринула (1582 Посл. до лат. 1138); йного бе(э)чи(н)ства ѡ противозако(н)ства за постѣпкомъ лѣтъ и часов много (Острог, 1587 См. Кл. 11 зв.); яко то шире(и) тамъ предъ его мл̄стію свѣ(и)ни(м) патриа(р)хомъ и все(м) соборо(м) всѣ ваши безчи(н)ства и своле(н)ства показаны бѣдѣтъ (Львів, 1588 ЛСБ 103); мѡжетъ невдачны(и) емѣ чл̄вкъ ѡпановати, и ма(р)нѣ погѣбити за безчиньство ѡнаго, ижъ не мѣлъ ми(с)ети до померши(х) людій (поч. XVII ст. Пчс ш 13 зв.); А безчинство естъ то, кгда хто што не по воли Божой чинитъ (1603 Пит. 11).

Див. ще БЕЗЧИНІЄ.

БЕЗЧИНЦА, БЕЗЪЧИНЦА ч. (стп. bezczyńca) Те саме, що безчинникъ: Спрікрюлоса просѣти Нѡвого причинцы, потребѣють давниі до мене безъчинцы (Вілыа, 1620 Лям. К. 14).

БЕЗЧИСЛЕННЫЙ, БЕЗЧИСЛЕНЬИЙ, БЕЗЧИСЛЫЙ, БЕЗЧИСЛЪИИЙ, БЕЗЪЧИСЛЕНЬИИЙ, БЕСЧИСЛЕННЫЙ прикм. 1. Незліченний, незчислений: безчислая же воинства вси оу своемъ лице (1489 Чет. 74 зв.); Ѡ що бѣдѣ чинити, албо мовити гди постава(т) предъ суднею страшнаго і справедливого, ти(л)ко ѡ землю, смерти, ѡ(т)

множества грѣховъ свои (sic. — Прим. вид.) бесчисленыхъ (!) (XVI ст. *Сл. о см.* 335); Стáрость знаменуетъ долготогоу вѣковъ, и бесчисленное множество часовъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13 пенум.); Безчисленное множество мѣстъ барзо великихъ татаре съ козаками повыймали и шкоды незлічоны починили (1636-1650 *ХЛ* 81); Вы в роздѣленыхъ Ыбсахъ живете вѣчно, И в радости хвалѣте Творца свѣта оуставѣнне. Ваше бесчисленное множество, Ты(л)ко знаетъ Триперсональное Бжество (Чернігів, 1646 *Перло* 41 зв.); Кри(м)ски(и) ца(р) бе(з)числе(н)ное множество хрѣстія(н) во плѣ(н) вѣ(м)ше во свояси возвратиса (Київ, 1649 *ЦАДА* 124, 3, 32).

2. (дуже великий) безсмертний, безмірний: дѣши мою ... въ рѣки владыгѣ ... порѣчаю, маючи надею въ его Божкомъ безчислетнымъ милосердію (1577 *AS* VI,71); Не труба и арфа небо отворяет, але милостыня бога умоляет. Гласы ж бесчисленны въздухъ наполняютъ, и потом, яко дым, поставы нѣ мають (к. XVI ст. *Укр. л.* 76); Нѣхто не берѣт ѿ(т) мене дѣши моѣѣ, але а самъ еѣ, для бе(з)численого милосердіа, покладая (Київ, 1637 *УС Кал.* 812).

БЕЗЧИСЛЕННѢ присл. Незлічонно: *innumerabiliter*, безчи(с)ле(н)нѣ (1642 *ЛС* 238).

Див. ще **БЕЗЧИСЛЕНО**.

БЕЗЧИСЛЕНО присл. Незлічонно, надмірно, дуже: ѿ(т) тѣла его смрадъ исходить безчисленю (1489 *Чет.* 3).

Див. ще **БЕЗЧИСЛЕННѢ**.

БЕЗЧЛОВЕЧІЄ с. Нелюдскість, жорстокість: сперво(т)кѣ лю(д)скость albo милосердіе на зрадѣ маючи, а опослѣ(д) ѿкрѣ(т)ность и бе(з)чловечіе покаже(т) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 72); Лютость: Безчловечіе, зѣдлю(ст), зло(ст) (1627 *ЛБ* 61).

БЕЗШАРНО присл. Безколірно, похмуро: *incolorate*, безша(р)но, мрачнѣ (1642 *ЛС* 231).

БЕЗШКОДНЫЙ присл. Невинный: не маемъ нѣмъ жадное перешкоды в спокойномъ держаню ихъ чинити ... тежъ ... от позвоу, зысков и презысков у каждого суду боронити ... безшкочныхъ чинити ... коштомъ и накладомъ своимъ очищати и свободнымъ чинит ажь до вышга аренды (Гнойня, 1596 *ПККДА* I-1, 168-169).

БЕЗШТАНКО, БЕЗЪШТАНКО ч. Безштанько.

Вл. н.: Паво(л) бе(з)шта(н)ко (1649 *РЗВ* 3 зв.); Ивашько безышта(н)ко (Там же, 46 зв.).

БЕЗЯЗЫЧНЫЙ присл. (кий не говорить) безъязыкий, німий: однакъ же пришедши вѣ пámать ... никто абы не занедбавалъ ... же гѣ слѣнца оумѣдрѣть, же безязычна(г) и гѣгнйвого монсеа вѣ мовѣ оукрашѣть (Острог, 1598 *Отл. КО* 2 зв.).

БЕЗЪ¹ ч. (стл., стч. bez) те саме, що бозъ: безъ *sambucus* (1645 *Уж.* 23 зв.); *Prodawala babusienka kobzu*, — *Idę-m sia wziaw kozak zo bzu Vchoryw y zayhraw y potouk babusinu kobzu* (бл. 1650 *ШКН* 179).

БЕЗЪ², **БЕЗ**, **БЕЗЬ**, **БЕСЬ** присл. I. (з род.) 1. (виражає модальні відношення) (у сполуч. з абстракт-ними іменниками характеризує спосіб дії) безъ: поплатити хочю тоє все бе(з) про(с)бы (Житомир, 1502 *Арх. Р.* фотокоп. 5); тогды на(м) богданѣ воеводи да е(ст) слобо(д)но и доброво(л)но ... и бе(з) жа(д)нои шкоды выити изъ землѣ королѣ полского (Ясени, 1510 *Cost. BD* 473); каза(л) ми тоє мое срѣбро бе(з) ка(ж)дого да(т)кѣ пѣназенъ выда(ти) (Острог, 1511 *ЛОИИ* 124, 1, 4, 1); пришо(л) : за нихъ бе(з) вести ца(р) перекопъски(и) (1552 *ОБЗ* 142 зв.); А кого бы братья выбирали на старѣ(й)шинство а ѿгъ бы ся зборонялѣ безъ причини слѣдшное виненѣ дати три бе(з)мѣны воскѣ (Львів, 1588 *ЛСБ* 71); мещане ... грѣбо(с)тто своєю спротивившиса в ѿркви корчемными словы безъ бѣязни ѿповѣдали (Київ, 1650 *ЛНБ* 1136, 32, 1); боя(р) и по(д)даныхъ бе(з) литости ... позбивали (Луцкъ, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 89); найпрѣве іодѣ ноги оумы(л) и фартухо(м) ѿтеръ, а ѿ(д)да(л) емоу безъ встыдоу, не(д)бѣючи ѿ томъ и(ж) его оучитель естъ (XVI ст. *УС* № 29519, 239 зв.); А если бы се не погодили тогды ... на ты(х) рочко(х) ... таки(и) же рокъ в то(и) же справе метимуть ... бе(з) жадного прыпозвѣ (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157 зв.); перекладач до Златоустого бѣседы прицѣпивъ и безъ стыда на свѣт з друку выдати важився (1615-1616 *Виш. Поз. ѿсл.* 239); Безъ зѣвисти, безъ гнѣвѣ зѣ ... своими Жылъ на свѣтѣ (Вільна, 1620 *Лям. К.* 8); Грѣшницы Тебе безъ боазни витѣютѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 58); Котори(и) погребѣ бе(з) зволюки ... то(л)ко во(д)лугъ звычайо хре(с)тіянъско(г)о[о] ... абы ѿ(д)правлень бы(л) (Тригорськ, 1649 *ДМВН* 212);

не безъ — (уживається при вираженні ствердження з певним виділенням) не без (чого): але иже бы то ма(л)же(н)ство не внима(л) кто не бе(э) причины пожиточной рѣчи хр(с)тія(н)ской дчинено, имае(т) г(с)п(д)рь на(ш) ... // ... ми(р) вѣчныи ... с крале(м) ... записати (Люблин, 1506 *Cost. BD* 441-442); не бе(э) вѣдома и порады ... фу(н)довано бра(т)ство школу и дрека(р)ню (Львів, 1587 *ЛСБ* 83); Свѣтны бѣли Ап(с)ли, а снѣтъ и не безъ плачѣ, коли Хс ро(э)ставшиса зъ нѣми вошкѣл на нѣбо (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 13);

не безъ того, абы — (уживається при вираженні можливості) не без того, щоб: а заты(м) ю(ж) оулацнѣнѣмса о болшомъ артикдѣгъ, свѣднѣгъ о мѣшнѣ са згодѣли, не без того абы и востѣчнннчн чо(г) имѣ не оустѣдѣли в тыхъ артикоуляхъ (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 46); великій царь, гдѣ ся зъ Риму до Византіи переносилъ, не безъ того, абы яко(г)о привилею на дацину // якую не мѣлъ зоставити ... пагѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 323-324).

2. (виражає об'єктні відношення) (вказує на відсутність кого, чого-небудь) без: кнѣзь андрѣй ... мови(л) ... возми собѣ дворъ кошюрь ис тыми селы бе(э) жеребѣя (Кошир, 1502 *Арх. Р.* фотокоп. 18а); Повинныи черкасыцы бояре слѣжити копыю збро(н)ю и ездити съ старостою або и безъ старосты ... прогнѣи люде(н) неприятелскихъ (1552 *ОЧерк. З.* 8); тогдѣ рекль имѣ коли есми вась посылашь // безъ мѣха и безъ влагалнща (без мѣлика, або безъ калиты) и безъ обоуви а чи пакъ ва(м) чо(г)о не доставало (1556-1561 *ПС* 320-320 за.); якъ могутъ слухати безъ проповѣдника? (XVI ст. *НС* 65); Арьтыкулы того до ихъ милости посылаемо, которые духовныи пащи крыскомъ, отступыне, на насъ, безъ насъ уковали (Вільна, 1599 *Ант.* 649); Не опустѣло небо безъ Сагани (Львів, 1605-1606 *Перест.* 40); былъ еще живъ Лазарь ... самъ живѣй, бе(э) писма, свѣдокъ и оповѣдѣчъ предѣинного того Чѣда (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 168); а хто би е(г) малъ дзати (!) безъ попа силского щоби былъ проклат (!) (Білий потік, 1646 *Павк.* 10);

(аживається при виділенні чогось із одностипних предметів) за винятком, крім: до яко(г)о Плоского лѣса повинно битъ дванадцять байраковъ, безъ малыхъ байрачковъ (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16).

3. (виражає означальні відношення) (вказує на відсутність якоїсь ознаки, властивості при характеристиках осіб чи предметів) без: кнѣзь Андрѣй ... з молодости лет своихъ аж до смерти своео смысла и розѣмѣ прироченого, людского не мел и то никгды не было, абы ко(л)и которого часу мел к розѣмѣ прияти, але завше такъ ѣ в одной мере безъ смысла былъ (Вільна, 1546 *AS* IV, 450); к томѣ тежъ ѣ: ал есми ѣ Ихъ Милости ... шата новаа адамашковаа черленаа безъ брамов (Несухойже, 1550 *AS* VI, 5); Старосте штъ корованѣ кгды ... и деть ... до шръды тогды шѣба сиби(р)кова бе(э) колгыпера (1552 *ОКан. З.* 23); бо яко тѣло бе(э) днѣгъ розѣмнои, та(к) же и тѣсто бе(э) квасѣ и соли е(ст) мертво (Вільна, 1596 *З. Каз.* 44); всякъ бо человекъ ложъ, только единъ Христос, глава церкованая (!), безъ грѣха (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47); Непорѣченъ: Безъ наганы (1627 *ЛБ* 75); кожномѣ прето шѣкаючомѣ досконалости пѣвнѣ належитъ ялѣвѣна, безъ которои не лѣгво пріемнаа быти мѣже(т) мѣтвъ Бѣгѣ (Київ, 1648 *МИКСВ* 350).

4. (виражає кількісні відношення) а) (у сполуч. з кількісним числ. вказує на кількість, яка недостає до потрібної) без: Ино всего того сума: двѣ тысячи копъ и шестьдесятъ копъ грошей, безъ дванадцати грошей (Краків, 1505 *РЕА* III, 69); остал есми еше винен Е(г)о Милости ... чотыриста золотыхъ, безъ двадцати золотыхъ (Володимир, 1535-1544 *AS* IV, 382); Е(г)о Милость епо мнѣ не додал двохсот копъ грошей, безъ десати коп грошей, Литовское личбы (Вільна, 1540 *AS* IV, 264); Камешныихъ кѣль сто бе(э) ш(л)ное (1552 *ОКЗ* 36); па(н) григоре(н) сепюта ... три(д)ца(т) ко(п) гро(ш)и бе(э) полу ко(п) лито(в)скихъ мнѣ ... присла(л) (Жасковичі, 1552 *ЛНБ* 103, 26/1d, 1805, 53); за дрыва пя(т) грошнн бе(э) шельюга до шпиталѣ (Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 4); грунтъ ... продолемъ (!) пану Волювачу ... за ... монету литовской личбы за тисецъ две копъ грошей безъ десети (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16); Федоръ шафаръ н(э) сылю(м) ... иваномъ ... продали ... домъ и свѣтлннѣ с кѣмнатою ... за сѣмъ злоты(х) пя(д)деся(т) бесъ копы (Одрехова, 1634 *ЦДІАЛ* 137, 2, 50); тые помененые слѣднн ... кгва(л)товъне пограби-ли ... // ... ѣ ивана тригуба збожа пшееници и жита три(д)цѣтъ бе(э) двохъ копъ (Винница, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 33-34);

б) (у сполуч. з ім. личба, мѣра, число вказує на велику кількість когось або чогось) без: чѣрни без личбы жолпирства нѣмцовъ все тамъ полегло (1509-1613 *Остр. л.* 130 зв.); У сюмъ евангеліи повѣдасть Христось ... ажъ имати будуть выдѣ людій многую досаду, безъ числа окару, ненависть, глумь, битву (XVI ст. *НЄ* 205); дивѣмоса твоєи пысь бѣ(з) мѣры, котѣрой и сѣми бѣгове не любѣ(т) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 61 зв.); Несли Пѣнѣ подарѣкъ ... Шафѣры, Діамѣнты, Корѣлѣ несли тамъ без мѣры (Киѣв, 1632 *Евх.* 304); А до орды безъ личбы Нанятъ поцѣлю (1636-1650 *ХЛ* 79).

5. (виражає умовно-часові відношення) без: А коли намѣстникъ володимерскій на войну поедѣть, тогда они, безъ бытности его, мають на замку напомъ зъ намѣстникомъ его для обороны быти (Кракѣв, 1509 *АрхЮЗР* 5/1, 30); атаманъ тесе(л)ски(и) воленъ его [тес-лю] зграбити ѡсадити бѣ(з) воли воротного (1552 *ОЛЗ* 176 зв.); В чѣжого чѣлка не маєть них го зѣ(м)ли закѣповати бѣ(з) воли пѣна его (1566 *ВЛС* 83 зв.); Сѣщенноикуци, и Калоугери, Мнѣиси, зъ Монастырѣй // своѣхъ безъ воли Игоумѣгское никакоже да не исхѣдѣть (Львѣв, 1614 *Вил. соб.* 17-18); тая справа бѣ(з) означѣня границъ успокоєна быти не може(т) (Саѣки, 1643 *ДМВН* 255); поневажъ презъ ѡкрѣщѣніє Црковъ мѣтка наша в' каждомъ ѡкрѣщѣньмъ ѡчищѣніє ѡ(т) всѣхъ грѣхѣвъ постановлѣєть, котѣрое безъ воли тогѣ котѣрый крѣстѣтисѣ маєтъ жѣдною мѣрою быти не мѣже(т) (Киѣв, 1646 *Моз. Тр.* 904).

б. (виражає часові відношення) (вказує на відрізок часу, протягом якого відбувається дія) протягом (чого): котѣрибы кѣпци, какъ в торгъ ... так теж без торгѣ шли черес тѣе мѣсто ... с товары своими, ѡт таковых // быхмо дали Єго Милости брати мыта ѡ(т) накладного воза або два гроши (Вільна, 1529 *AS* III, 341-342); до того дрыва за килка миль без дня возили есмо, не тилко до Новоселѣкъ, але и до Олыка (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/1, 410).

II. (зі знах.) I. (виражає причиніві відношення) (вказує на причину, яка викликала дію) через (щю), у зв'язку (з чим): ѡни(ж) ѡчи свои за(ж)мѣрили, и не познѣли его, и ... та(к) безъ зло(ст) своѣ стѣлиса дикій и пѣстый винограда(л) и(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 206 зв.).

2. (виражає часові відношення) (вказує на відрізок часу, протягом якого відбулася чи відбуватиметься дія)

протягом (чого): во(л)но будѣ(т) бѣ(з) часть ... кож(л)ому вѣры своєй уживати (Галич. 1584 *ЛСБ* 66); ѡточивши войсками своими виштокъ лѣвѣвъ штѣрмовали до него безъ часть не малїи (Львѣв, 1638 *УЄ* № 5, 125 зв. (покр. з.)).

БЕЗЪВЕСТНО див. БЕЗВѢСТНО.

БЕЗЪВОДЯ див. БЕЗВОДЕ.

БЕЗЪИМЕННЫЙ, БЕЗЪИМЕНЪНЫЙ прикм. Безименный, невідомий: На котѣрый листъ отписалъ ему некакій клирикъ Острѣзскій безыменный, котѣрый и до друку єсть выдѣтъ (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 983); Але еслижєсь бачный — розумєю, же на оныє слова памѣтати будєшь ... а черєзь тѣе дай ми покой: бо я сѣ таковыми машкаръниками (безыменными) не звыкъ справы мѣвати (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1049).

БЕЗЪЛЕПИЦА див. БЕЗЛѢПИЦА.

БЕЗЪМОЗГІЙ див. БЕЗМОЗКИЙ.

БЕЗЪМАТЕЖНЫЙ прикм. Безтурботный, спокойный, мирный: ѡ моѣмъ смирѣніи до Ба Ба сѣспомали, жебы памъ покѣи и здоро(в)є ... дарѣвалъ прожитѣе безъмѣтѣжное (Киѣв, 1625 *МКСВ* 131).

БЕЗЪПЕЧЕНЪ див. БЕЗПЕЧНЫЙ.

БЕЗЪПЕЧЪНЕЙШИЙ див. БЕЗПЕЧЪЙШИЙ.

БЕЗЪПРЕСТАНИЕ див. БЕЗПРЕСТАНЕ.

БЕЗЪРОЗУМНІЙ див. БЕЗРОЗУМНЫЙ.

БЕЗЪЧЕСТНЫЙ див. БЕЗЧЕСНЫЙ.

БЕЗЪЧИНІЄ див. БЕЗЧИНІЄ.

БЕЗЫМЕННО присл. (не знаючи імен) безименно: То первая лож, яко безыменно злочинцу руского положил — толко "богатца Русь", а не знати хто (1600-1601 *Виш. Кр. ота.* 165).

БЕЗЬ¹ ж. (тур. baz, ар. bazz) 1. (густа бавовняна тканина полотняного переплетення) бязь: отъ штуки бези грошей чѣтыри (Вільна, 1568-1573 *ПККДА* II, дод. 560).

2. (білі нитки з лляної або конопляної прѣжі) бязь: хустъка безю шита, коштовала повтора золотых (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 9).

БЕЗЬ² див. БЕЗЬ².

БЕЗЪВУДЯ див. БЕЗВОДЕ.

БЕЗЪЧЕСТНЫЙ див. БЕЗЧЕСНЫЙ.

БЕИ ч. (тур. bey "пан") (у сѣднихъ народѣв — начальник, глава роду, правитель області, міста) бей. Вл. н.: Бей (1649 *РЗВ* 143).

БЕКАНІЄ с. Беканья: balat, бляєніє, беаніє, беканіє (1642 ЛС 99).

БЕКЕЙШКА ж. (стп. bekieszka, мад. bekes, bekes) довгий чоловічий хутряний одяг угорського крою: пограблено ... бекейшку зеленую фалондишову (Луцьк, 1586 АрхЮЗР 1/1, 231).

БЕЛЕНЬ ч. (отруйна бур'янова рослина) блекота, діал. белень, белена: юсквианусь по ла(г) ... а по рісски белень ... а тон белень ростеть подо всаки(м) древо(м) подлѣ реки (XVI ст. Трави. 250 зв.).

БЕЛЕНЬКИЙ див. БЪЛЕНКИЙ.

БЕЛИЛО див. БЪЛИЛО.

БЕЛИННИЙ, БЕЛИНИЙ, БЕЛИНЬИЙ,

БЕЛИНЬНИЙ прикм. (з хутра білки) білячий: Сенко Полозовичь ... у Козаковъ Черкаскихъ побраль ... шість шубъ белинныхъ брушчатыхъ (Вільна, 1503 АрхЮЗР 3/1, 1); роздалъ ... служебникомъ моимъ ... жупицу мухоярвовую неподшигую... шубку белинную наголю (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 1/1, 25-26); у Вакулы ... взято ... жупа(н) шары(н)... шубка бели(н)ная, просты(х) белокъ (Житомир, 1584 АЖМУ 106); Купцы ... оповедали, и(ж) его м(л) па(н)у Ха(р)лн(н)скому ... мусели дати мыта шубку белинною (Луцьк, 1592 ТУ 226); а то(г) е(н) не дано дво(х) шубо(к) белины(х) (Київ, 1615 ЦНБ II, 23261, 1 зв.).

Див. ще **БЕЛКОВИЙ**.

БЕЛИТИ див. БЪЛИТИ.

БЕЛКА ж. 1. Хутро з білки: от косматых товаров: соболей, кунь, рысей, лисовъ, волковъ, белокъ, сибѣрокъ ... от копы по три гроши (Вільна, 1563 ПККДА II, дод. 556); тые бояры ... толко в одном саянику бурнатном двуличном белками подшитом... тут до имени панее матки моее, до Девяткович ... привезли мене (Волюдимир, 1567 АрхЮЗР 8/III, 136); а(х)метъ попови(ч) та(т)ариятъ мельть ... белки простое ѱ ... кото(в) лесны(х) м̄ (Берестя, 1583 Мит. кн. 26); у Вакулы ... побрано ... шубка бели(н)ная, просты(х) белокъ (Житомир, 1584 АЖМУ 106).

2. Вл. н.: Село Белка до того монастира приналежит (Овруч, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 290).

БЕЛКИ, БЕЛЪКИ мн. Білки. Вл. н.: и(х) м(л) п̄ше проскѣрове в ты(х) мае(т)ности(х) свон(х) ко(р)ниіє и в бе(л)ка(х) обычае(м) прияте(л)ски(м) де(л) доча(с)ны(н) вчини(в)ши и до вжива(н)я

споко(н)ного ада(л) (!) (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 18 зв.); А назавторее ... до того села Бельки козаки впадълы (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 8/III, 618).

БЕЛКОВИЙ прикм. Те саме, що белинний: А жону дей мою... словы неучтивыми зсоромитили, шубку дей зъ нее белковую зняли (Луцьк, 1582 АрхЮЗР 6/1, 119).

БЕЛКОТАТИ дієсл. недок. Белькотати, белькотіти: biblo, is, белкочу, момочу (1642 ЛС 102).

БЕЛЛЯ ж. (стп. bella, нім. Valle) (міра кількості паперу) стопа: п(н) Я(н) папѣ(р)ни(к) прыгѣ(з) двѣ бе(л)ли паперѣ (Львів, 1634 ЛСБ 1054, 4); въ ярославлью кѣпиле(м) пѣ(л)торы бе(л)ли топорowego паперѣ по зо(л) 43 (Там же, 18 зв.).

БЕЛО див. БЪЛО.

БЕЛОГОЛОВСКИЙ див. БЪЛОГОЛОВСКИЙ.

БЕЛОГОЛОВЬСКИЙ див. БЪЛОГОЛОВСКИЙ.

БЕЛОКОПЫТЫЙ прикм. білокопитий: У Семена Кисляковича взяли коня шерстю вороного, білокопытого (Житомир, 1587 АрхЮЗР 6/1, 176).

БЕЛОКЪ див. БЪЛОКЪ¹.

БЕЛОГОРОДЕЦЪ, БИЛОГОРОДЕЦЪ ч.

1. (мешканець Білгорода-Дністровського) білгородець: тепер ... они лежат межи Инкѣла Великого и Малого, а кром того патсот чловеков, Татар, Белгородцов, на поли Белгородскомъ, межи Богѣ и Днестра также поготовѣ (Варшава, 1544 АС IV, 385); царь гагѣ ишовъ, а зъ нимъ войско незличное татаръ: крымцы, білогородцы, нагаи (1630-1650 ХЛ 80).

2. (мешканець або выходець з Білгорода-Дністровського) білгородець: Вл. н.: Семать белгородцаъ (1649 РЗВ 204 зв.).

БЕЛОНОГИЙ прикм. 1. (про коня) білоногий: тамъ же есми у дому попа Острозского ... засталъ есми коней три ... одного полового .., другого мышатого жеребца, третего // плеснивого, белоногого съ петномъ (Луцьк, 1596 АрхЮЗР 3/1, 99-100); коня гнедого белоногого з седломъ ... побравъши (Житомир, 1643 ЦДІАК 11, 1, 10, 92 зв.).

2. У знач. ім. Білюногий. Вл. н.: з великимъ жалемъ сведчили ... противъко Данилови Белоногому (Житомир, 1643 АрхЮЗР 1/VI, 786).

БЕЛОНОЖКА, БЪЛОНОЖКА ч. Білоніжка. Вл. н.: з великим жалем сведчили ... противъко ...

Павлови Пастухови, Данилови Белоозне (Житомир, *АрхЮЗР* 1/VI, 786); Данило Бѣлоно(ж)ка (1649 *РЗВ* 429 зв.).

БЕЛОУСЪ ч. 1. *Перен. (про чорта) біловус:* та(к) тако(ж) розмайтє прозвиска діавлы іменова(ли) абовѣ(м) нѣкоторий то(т) обра(з) в котбромѣ чортъ сѣдѣль, звѣли белодсъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 12).

2. Вл. н.: Мещане городовые ... Остатъко кова(л) // ... Паве(л) Котельникъ, Станисла(в) Белодсъ (1552 *Очерк.* 3. 13 зв. - 14); Грицко Шавий ... продал дом свой власный ... лежачий подле двора Миска Белоуса (Бориспіль, 1637 *АБМУ* 16).

БЕЛОЦЕРКВЯНЫ мн. (*мешканці Білої Церкви*) білоцерківці: Проте(с)товальсе ... танъ бельски(и) ... противъко ѡ(т)цомъ, и белоце(р)квяномъ, и княжатомъ и(х) м(л). по(з)ваны(м) (б. Вільшанки, 1639 *ККПС* 261).

Див. ще БѢЛОЦЕРКОВЕЦЪ.

БЕЛОЦЕРКОВЕЦЪ див. БѢЛОЦЕРКОВЕЦЪ.

БЕЛУГА ж. Білуга: Є(з) тамъ на десне хто забѣтъ даєтъ на замокъ белѣгѣ кажѣдѣю ѡсестра // десатого (1552 *ОКиѣ.* 3. 45-45 зв.); ли(ст) ... розказує, абы в кгру(н)те Стримятицкомъ белугъ зъ езу не браю на замокъ Киевъски(и) (Київщина, 1600 *ККПС* 154); белуга каждая а бела рыба вся то(мѣ) хто городи(т) є(з), ѡзера (Варшава, 1616 *ООЗ* -2, 2 зв.).

БЕЛУЖИНА ж. Білужина: Къ тому, того дня, въ свирнѣ, речи рухомые ... солоные осстрины, белужины въ бочкахъ, икру чорную запечатоваль (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 362).

БЕЛУНЪ ч. (*стп. bielun*) дурман, табака, похальный тютюн: *symphoniaca herba*, зри *huoscianum*, белу(н), табака (1642 *ЛС* 391).

БЕЛЪ див. БѢЛЫЙ.

БЕЛЫЙ див. БѢЛЫЙ.

БЕЛЬ див. БѢЛЬ.

БЕЛЬЄ с., зб. Білизна: Стецкови Мелникови ... впра забили ... // ... зъ бодисю побрали всѣ бельє (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 88-89).

БЕЛЯК ч. Біляк. Вл. н.: Беляк Гуриновичъ - дымъ 1, сыновъ має два (Веледники, 1595 *АрхЮЗР* 6/1, 250).

БЕНДЮГА ж. (*пол. binduga, стп. winduga, нѣм.*

Windwagen) місце на березі річки для складання дерева, призначеного для сплаву баржами: пото(м)

ковала встилу(з)ского ... то(т) же ѡле(х)но пыга(л) чие дерево па(н) кгу(р)ски(и) в вустилугу на бендюзє побра(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 70); ѡказыва(л) те(ж) мнє возиюму то(т) ѡле(х)но на бе(н)дюзє дерево же в комазе вбудованое (Там же, 71); Я, за по(з)воле(н)є(м) и да(н)є(м) самое пнѣє Кру(н)ское, ує(д)на(л) бе(н)дюзю, то є(ст) бере(г) на(д) рекою Буго(м) ..., на спуска(н)є комя(г) до Кгда(н)ска (Володимир, 1575 *ТУ* 160).

БЕНДЮГЪ ч. Те саме, ію бендюзга: панъ Се(н)нички(и), спродавши ппу моєму шкуту на бе(н)дюзє Устило(з)скомъ, ... ѡписа(л)се ѡ(т)дати само(му) єго м(ст) ... з листо(м), запко(м) єго (Володимир, 1602 *ТУ* 233).

БЕНЕДИКЦІЯ ж. (*стп. benedycyja, лат. benedictio*) дозвіл, згода: од которого [старосты] бенедикцію на реч нижей менованую отримавши, єного невниного человека окрутне, тиранско, без милосердя ... шаблями посекли (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 689).

БЕНЕФИЦІЯ, БЕНЕФИЦІЯ ж. (*стп. beneficja, лат. beneficium*) 1. Церковний маєток; прибутки від нього: прекладають конфедерацию єнеральную Варшавскую, которою явне варовано, же // бенефиция церковей Грецкихъ въ подаваню вашое королевское милости будучихъ, одъмине и въпровождано розныхъ веръ подлегати не мають (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 513-514).

2. Духовна посада з визначеним прибутком: помененый ... отецъ Могила, митрополить Киевський, маючи килкоро бенефицые духовныне ..., противко виелякой слушности, зъ войскомъ козаковъ Запорозскихъ на преречоный маиастырь Никольский квалътовис пасаль (Люблін, 1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 726).

БЕНКАРТЪ, БЕНКАРТЪ, БУКАРТЪ ч. (*стп. bekart, нѣм. Bankert, Bankart*) 1. (*нешлюбна дитина*) байстрюк, байстря, безбаченко: А ведже дово(л) на бе(н)карты не инакше(и) ѡдъпо таковы(и) быти має(т) хто бы дети не // (з)ве(н)ча(л)пою не шлю(б)ною жоюю ме(л) (1566 *ВЛС* 7 - 7 зв.); Любодѣнишигъ: Бѣкартъ, // нечѣстаго лѣжа сѣпъ (1627 *ЛБ* 60-61); Та(к)же бе(н)карты, и вси которые са не родили с пора(л)ного ма(л)жѣнства, ѡ(т)татые сѣт ѡ(т) того ставѣ (Львів, 1645 *О тайн.* 144); Резаниѡ(м)

бенкарт(м) и новѣрцо(м) в' до(м) бѣи не ходѣтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 156 зв.); *Образю*: Если речеш, яко не от церкви-восточной римский костел ся породил и воспитал, то еси, латынниче, во своем костеле римском бенкартъ и не добраго ложа сын (1600-1601 *Виш. Кр. ота.* 185).

2. (наѣна людина) хлопчак, хлопчыско: а прѣто не боудь бенкарт(м) в панованью, жебы та мѣли иншіе перевишати чѣстью цно(т) (*Острог*, 1614 *Тест.* 141).

3. Раб, певильник: Рабичиць: Невблникъ, бѣкар(т) (1627 *ЛБ* 104).

4. *Перен.* Неправда, видумка, брехня: Блѣд: Бѣнкар(т), ло(ж), мѣрка мова ... бѣств, вѣмысли (1627 *ЛБ* 11).

БЕНКЕТЪ *див.* **БАНКЕТЪ**.

БЕНЪДА ч. *Діал.* бенда "струнка осока". Вл. п.: Грицько Бенгда (1649 *РЗВ* 153 зв.); Иванг Бенгда (Там же, 407).

БЕРВЕНЕ с., *зб.* Колоддя, *діал.* бервеня: Брали есмо берве(н)е на то(и) стороне Калипо(в)ки, и скоро есмо выехали з речки з берве(н)емъ (*Житомир*, 1534 *АЖМУ* 87).

БЕРВЕНО, БЕРВНО, БЕРНВО, БЕРЪВЕНО, БЕРЪВЬНО с. 1. Балка, брус, перскладина, *діал.* бервено: видель есми в дому его в ызбе окню наполю роскелено и падъ окномъ тымъ же бе(р)вено зрубано троха (*Житомир*, 1583 *АЖМУ* 69); около мѣста соломою все обволокивано, бервены зъ хать на штурмы барзо веле под острог навоженю (*Житомир*, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 152); Слѣма: Брвню, трамъ, бервено, Варѣхъ (1627 *ЛБ* 117); Берню. Trabs. Trabes. Tignum (1650 *ЛК* 425); *Образю*: выйми прывѣе бервено изъ ока твоего и тогда прозариши и выймешъ соученъ изъ ока брата твоего (1556-1561 *ПС* 39); А еднак то въ очяхъ отступничикихъ мало: чужий порошокъ порестъ имъ очи, а свого бервена чути не хотятъ! (*Київ*, 1621 *Коп. Пал.* 934).

2. Тягар: Яко ме(р)тви всѣ овни, в то(и) долигѣ косте(л)ного беслове(с)ного послѣше(н)ства ока, бе(р)вено(м) вла(с)ти па(с)гы(р)ское привалѣны объ.,... и ѿ Спсѣнія свое(м) збаве(н)ны ли бѣдѣ(т), или ни, не вѣдаю(т) (1598 *Виш. Кн.* 284).

3. *Перен.* (велика кѣлькѣсть чогось) море: в латингъ лжсеме(н)ныє Пастыре, цѣлы(м) бе(р)вено(м)

вымысло(в) ювы(х), зѣниць спсѣнія лю(д)ского завалили, а пропи(с)ивти и промовити за исти(н)нѣ пѣма(ли) ко(му) (1598 *Виш. Кн.* 284).

Див. ще **БРЪВНО, БРЪВЕНО**.

БРЪВНО с. Неселика колода: Бервико. Trabescula (1650 *ЛК* 425).

БРЪВНО *див.* **БРЪВЕНО**.

БРЪВА ж. Кладка, мостик: Не дбайте мя знаменати, же смѣда есмь (?) (*позн. вид.*); бо мя естъ слнце на бервѣ промѣвило (поч. XVI ст. *Песн. п.* 50).

БРЪВНЯНЫЙ *прикм.* (який стосується колоди) колодний: trabalis, бе(р)вняны(и) (1642 *ЛС* 400); Бервняный. Trabcicus. Trabcalis (1650 *ЛК* 425).

БЕРДА ж. *Діал.* берда "варта, сторожа". Вл. п.: Бе(р)да (1649 *РЗВ* 339 зв.).

БЕРДНИКЪ, БЕРЪДНИКЪ ч. Бердник. Вл. п.: у Войвна Бердника взяли и пограбили: три воли (*Житомир*, 1587 *АрхОЗР* 3/1, 21); Данило Беръдникъ (1649 *РЗВ* 41 зв.).

БЕРДО с. Бердо: починков тридцат; бердъ чотыриадцат (*Луцк.* 1571 *АрхОЗР* 8/VI, 351).

БЕРЕГОВОЕ с. Податок, який сплачувався за місце риболовлі в загороді річки або ставу: а зъ езу ѿм на диспрѣ берегового пришло ше(ст)деса(т) плотиць боковы(х) (*Київ*, 1555-1568 *Гр. Мат.* 1).

БЕРЕГЪ¹, **БЕРЕГЪ** ж. 1. (край, смуга землі, що межує з поверхнею моря, річки, озера і т.ін.) берег: А хотар тои чътвертой части села ... на един столпъ шю на Колопници, ѿт толъ на берегъ Брѣладѣ (Васлуй, 1502 *ВД* II, 252); Мы на жедане того слѣджебника ... попел ... на комлзе наладованый огледали на березе Бѣга (Володава, 1551 *АС* VI, 116); Дерево ... лежить покидаю тамъ же ѿгдалено ѿгъ берега (1552 *ОКан.* 3. 19 зв.); хѣдачи при березѣ мѣра галилейского, и оуэ(д)рѣль симона (1556-1561 *ПС* 130 зв.); ѣздилъ по водѣ берѣчи рѣбы з воды металъ на бере(г) и бра(л) кто хотѣ(л) (*Львів*, поч. XVII ст. *Крон.* 93); Лѣчь на(л) мѣрѣ гды берѣгъ вода превы(ш)шѣеть, Южъ в' томъ рокѣ жѣзности земля не пѣдѣеть (*Київ*, 1632 *Єах.* 295); ходили пѣшны еи по берѣгѣ рѣки (серед. XVII ст. *Хрон.* 79 зв.); *Образю*: Але у Грсковъ не такъ: гдѣ много недовѣрства, и всякая злость правѣ зъ береговъ вылила! (*Вильна*, 1608 *Гарч.* 188);

(прибережний простір) береговина, берег, суходіл: пото(м) ... до ниша(н)ски(х) берего(в) и до краиши галатии кгре(н)ко(и) шсады далеки(м) зык(л)ованя(м) дн(в)не запровади(л) (1582 Кр. Стр. 75 зв.); Оукопáлесь Колѡмнѣ ш(т) зѣмлю Зѣны, При берегахъ Днѣпрѡвахъ по(д) Селмитрѡны (Київ, 1632 Сх. 298).

2. Край, кінець: Напервей почевши от Тѡри, от езд Патони на берег борѣ (Ковель, 1570 АС IV, 237); с ты(х) едина гора егла таа з бѣрега выднѣе(т) великій шге(н) и пѡломѣ(н) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29 515, 438 зв.);

околиця, окраїна: колоквицѣа росте(т) при березе Іерѡсали(м)ски(х) стра(н) (XVI ст. Травн. 148 зв.).

3. (урвище) берег, круча: Низбрѣгъ: стремнина, прѣкрій бѣрегъ, а́лбо скалі, дѣбра (1627 ЛБ 77).

4. Угіддя: такъ же ... по земапскимъ и боарьскимъ берегомъ бобры ловать (1552 ОЧорн. 3. 57); жаловали нам ігумен сгаго Николы Пустынского Касьянъ зо всюю братьею чернцами того мѣстра на войта кіевского ..., штож дей огъ отнимасть бѣрегъ нашъ црковный к землі к своей Четонювской на Деснѣ рѣцѣ (Київ, 1560 АрхЮЗР 8/IV, 167); береги бобровие - угіддя, де водяться бобры: его короле(в)ская м(л)ть да(л) име(н)е на ве(ч)ность ... Данилу Деловичу ..., и(з) озе(р)ми, и(з) береги бобровими (Київщина, 1600 ККПС 152).

5. тільки ми. (край ткаши, посуду) береги, краї: взято // ... Кѡбковъ сребрнхъ з берегами злоци(с)-тыми (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 104-104 зв.); едваница бѣлая, по берега(хъ) габша(сь) злоты(и) (Львів, 1637 Інв. Усл. 68).

6. У складі ал. н. : Бѣлые береги: Я, Оуляна Потаповая, // продала есмы ... и мене (!), нашу власное ... Ворохововичи в Бѣлихъ Берѣгахъ дворянину ... Ивану Немѣрчу (Київ, 1531 АрхЮЗР 7/1, 69-70); село бѣлые береги люде(и) г (1552 ООар. 3. 111); Торговицкій бѣрегъ: который же вал идет от реки Иквы, промеж имени церковного Рудлева и промеж имени Торговицкого Берега (Луцк, 1537 АрхЮЗР 1/VI, 22).

Див. ще БРЕГЪ.

БРЕГЪ² прийм. (з род.) (виражає просторові відношення) (вказує на місце, точку, куди спрямована

дія, або місце, де щось знаходиться) край: а штолѣ великою дорогою, што идетъ от Звиначей, бѣрегъ поля Тѡрего то з Горюховомъ граница (Володимир, 1513 АС III, 105); Ино котораа земля от Тѡрийска, от Шынежа, от Болбол идет бѣрег Серебренницы, таа земля мает быти в мою сторону, к Тѡрийскѣ (Турийск, 1540 АС IV, 241); на другой стороне места поля неподалеку места Овручого ... за рекою Норушею, бѣрег дороги, концами опираются под самое тое селце Волю (Овруч, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 289).

БЕРЕЖАНЕЦЪ ч. (мешканець або виходець з Бережав) бережанець. Влн.: Грицко Бережанець (1649 РЗВ 394 зв.).

БЕРЕЖНЫЙ, БЕРЕЖЬНЫЙ прим.у знач. ім. Бережний. Вл. н.: де(м)ко бере(ж)ны(и) (1649 РЗВ 16 зв.); Семѣ(н) Бережъны(и) (Там же, 424 зв.).

БЕРЕЗА ж. I. (дерево) береза: мы... вые(ж)дчали есмо на то(т) к(ру)г(т) ... и та(м) же границѣ рѣбѣжи в дубыи в со(с)па(х) и въ береза(х) вчиишли (Київ, 1578 ЦНБ ДА/П - 216, 108); мы, ... посередѣ тое рѣчки Ивѣнныи, идучи ею уверьхъ до днѣвхъ березъ, ... // ... копѣць наро(ж)ны(и) усыпать есмо велили (Житомирщина, 1598 ККПС 100-101); бѣшѣа, береза (1642 ЛС 102); возовъ зо двѣстѣ се зобравъшы, березъ до килкусотъ, дерева, на будынокъ способного, выпятывъшы, до помѣненого местечька Гошъчы одвѣзли (Луцк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 434).

2. ч. Влн.: березѣ хлопѣ за ш(б)лѣплѣне школки дале(м) злю(т) 2 (1630 ЛСБ :052, 4); Ми(с)ко Береза (1649 РЗВ 307).

БЕРЕЗЕ, БЕРЕЗЬЕ с., зб. (березові дерева) березина, берези: усихъ сумою копцѡвъ семьдесять, усипано есть, межи которыми по деревью, дубью и березью грани рубежи, черезъ того коморника, при битности мой, тѣе рубежи положены (Київ, 1600 АрхЮЗР 7/1, 263); Усихъ сумою копцѡвъ семьдеся(т) усыпаю есть, межи которыми копцами по деревью, дубью и бере(з)ю грани (Рожів, 1600 ККПС 163).

Див. ще БЕРЕЗИНА.

БЕРЕЗИНА ж. Те саме, що березе: Czy widiće szło się diyet ná ty bereziny. Takof' teč ná toty sošniny (Раків, поч. XVII ст. Траг. фотокоп. 5 зв.); запусты островѣнкѣ спусьтошили, дубину и березину высекли и до себе повозили (Володимир, 1649 АрхЮЗР 8/IV, 393).

БЕРЕЗКА ж. 1. Берізка: первый закопъ на березе около березки, а другой закопъ озле дороги (Луцк, 1570 *АрхЮЗР* 6/1, 83).

2. ч. Вл. н.: слуги ихъ ... поступили ... ему [Ильяшу] вси люди, которыи на часть княгини ... приходили, ... на имя Куць, Васко, ... Березка з сынами, Дацко (Луцк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 356).

БЕРЕЗНЯКЪ ч. Березняк, березник: а ижъ почъ была темная, телы менованныѣ Яцько и Давыдъ Каленские з поменепыми сынами своими, яко то в ноци, а иле в березняку, до пуци поуतेкали и тамъ се покрыли (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/1, 82); сторона позваая протгивку праву посполитому... зославъшы умы(с)лне на то(т) актъ люде(и) по(д) шсмъсотъ служалы(х)... и некоторы(х) по бере(з)някахъ недалеко около Крывыхъ Озе(р) пре(з) слугъ... локованыхъ и постаювеныхъ, хотячи... тую свою протестацию неслушную занюсити (Ісаіки, 1643 *ДМВН* 237).

БЕРЕЗОВЫЙ, БЕРЕЗОВИЙ *прикм.* 1. Березовий: а хотарь... монастирѣ... чрас полѣнѣ и чрас лас, до полѣни березових... на три липы знаменани (Сучава, 1503 *Cost.S.* 260); пово(д) ... // ш(т) тоѣ могилы просто провади(л) по(л)ле гаю березового (Київщина, 1600 *ККПС* 139-140); Потомъ... указалъ слуга помепеный запусъ немалый, высечоный ... въ которомъ уже дерево немалое дубовое и березовое было (Луцк, 1619 *АрхЮЗР* 6/1, 411); тамъ же видиль и огледалъ ган внивсчъ высеченыс до пулторы тиссчѣ пнювъ березовыхъ (Луцк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 435).

2. У складі вл. н.: Березовый бродъ: тымъ березовы(м) бродо(м) до врочыща тросковы(х) мховъ (1546 *ОГ* 15 зв.).

о дяти пироговъ березовыхъ *див.* ДАТИ.

БЕРЕЗЬЕ *див.* БЕРЕЗЕ.

БЕРЕМЕННАЯ, БЕРЕМЕНА, БЕРЕМЪННА, БЕРЕМЪНЪННАЯ *прикм.* *лише ж.р. (яка перебуває у стані вагітності)* вагітна: невѣ(с)та... будучи береме(н)а крычала...и тажко(с)ти терпѣла (XVI ст. *КАЗ* 628); Тая, гды беремешноюсѣ стала и на свято нѣкоторое до костела ... шла, породила дитя (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 937); К томуу ты(ж) два молодаа еще и беремѣна была бли(з)ко порожд(л)езнѣа (1645 *УС* № 32, 274);

у знач. ім.: бѣда тыжъ боуде беремѣнны(м) и тымъ кóторыи кóрмать прѣсами в тыи дни (1556-1561 *ПС* 181); Веварангъ: Дóмъ горы а(б) беремѣннон, а́бо до(м) спѣваючо(г) (1627 *ЛБ* 192).

Див. ще БРЕМЕННАЯ.

БЕРЕМЯ, БЕРЕМА с. . 1. Вантаж, тягар, ноша, клунок: Путошинскій дей тоѣ беремя отъ того злодея взялъ, а злодея пустилъ (Луцк, 1579 *АрхЮЗР* 3/1, 9); Брѣма: тажаръ, бѣрема, тлѣмокъ (1627 *ЛБ* 12); дозволѣ мѣгъ слѣзѣ твоѣмѣ, же з' земли возмѣ берѣмена на двохъ мѣловъ (серед XVII ст. *Хрон.* 324 зв.).

2. Повинність; обов'язки. беремя повозовое - повинність давати підводи для перевезення вантажів: те(ж)... што всѣхъ береме(н) повозовыхъ... ш(т) коше(н)я сѣна... вы(з)воляемъ ве(ч)пыми часы (1566 *ВЛС* 8); тягнути і носити беремя - виконувати повинності: а в томъ мѣщанѣ гдрьские збжоны знищены ижъ оны только сами тагнѣтъ и посатъ береманѣ мѣстские а поплѣчьики ихъ в томъ имъ не помагають (1552 *ОВол.З.* 201).

3. *Перен. (те, що гнітить людину, тяжкіє над нею)* тягар: а'се ш'то бы кóли повидѣли ва(м) абы есте стерegli стережѣте и дѣлайте але по(д)лоугъ и(х) оучинѣковъ не чинѣте бо повѣдаю(т), а не чина(т), навѣзую(т) бо беремѣна тѣж'каа, а не // зюсител'наа (1556-1561 *ПС* 97-97 зв.); дóброе ярмо скрѣпѣвши, и бѣрема лѣткое з себѣ з'вѣртши, желѣзными шковами вмѣсто бны(х) себе шковалесъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 12).

Див. ще БРЕМЯ.

БЕРЕСТОКЪ ч. Берѣсток: штъ того леса через лицъ к белому копцѣ... къ лозкамъ бересткамъ (Мізове, 1537 *AS* IV, 100).

БЕРЕСТЪ ч. 1. (*дерево*) берест: а хотаръ пасици... да ест почезши шт два берестн росохати до конецъ дороги на единѣ яворъ (Гирлов, 1519 *ДВВ* II, 2); в том лѣсе есмо грани старыи знашли в дѣбе и в берестѣ (Турійськ, 1540 *AS* IV, 243); Копыцы два шбапо(л) дороги... по(л) дѣбровою рѣбежи в бере(с)те (Ковалин, 1599 *ЦНБ ДА/П*-216, 99 зв.).

2. Рамка для стѣлыноків, зроблена з бересту: знатъ же свѣжо пчолы подрано, яко тежъ и знаки тыхъ сдоровъ, то естъ подраша пчоль; захороны(!) довжи(!), береста з восками, знатъ же свѣжо пчолы подраны (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/1, 79).

БЕРЕСТЬЯНИНЪ, БЕРЕСТАНИНЪ ч. (*мешка-нець Берестя*) берестянин: И тежъ, коли берестьяне хожывали до Горо(д)на, або з Горо(д)на до Берестья — ты(и) не повинны мыта дати (Берестя, 1509 *ТУ* 52); Демьянъ го(р)диевичъ берестанинъ... // мель... ременье роботы рима(р)ское бичи поески (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 54 зв.-55).

БЕРЕЧИ *дієсл. недок.* Берегти, пылыувати: пра(е)сахо, берегу, усмотряю (1642 *ЛС* 324).

БЕРИЛЮСТЬ ч. (*гр. Βερίλλος*) (*дорогоцінний камінь*) берил: ѡ(з)доблены... камѣнье(м) дороги(м)... шо(с)ты(и) са(р)дио(и) семы(и) кризе(л)ду(с) ѡ(с)мы(и) берилю(с) (XVI ст. *КАЗ* 659).

БЕРКОВЕСОКЪ ч. (*міра ваги, що дорівнювала 10 лудам*) берківець: Отъ берковеска соли гр. 4 (Берестечко, 1556 *РИБ* XXX, 397).

БЕРЛО с. (*пол.* berło, *чес.* berla, *свн.* ferala, *лат.* ferula) 1. Скипетр, берло: Скипетръ: Держава, или лѣска царская а(б) берло, а(б) пѣлца(т) кроле(в) (1627 *ЛБ* 232).

2. ч. Влн.: василе(и) бе(р)ло (1649 *РЗВ* 183 зв.).

БЕРМОВАНЕ, БИРМОВАНЕ, БЪРМОВАНЕ с. (*стл.* biermowanie) миропомазанія: тоє розеззаль, што есть бо(л)шее, Бискайна ли бирмова(и)е, чили все(х) ѡ(т)кѣпитела, преч(с)тной крѣви розълиа(и)е (Острог, 1587 *См. Кл.* 19); донели(ж) боудѣть вторіи коумѡе при бѣрмованю. и мало нѣжѣй в ты(х) же кни(ж)какъ написа(н)ю (к. XVI — поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 125 зв.); нѣмъ бермованя доступятъ, смерть уперезаеъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 782); костѣль заходный такъ великѡю тасмичѡ, что е(ст) печѣтъ стѣо дѣа, без котѡрого и тайна крѣщенїа не совершаеъ^т са, ѡ(т)кладаетъ на бирмова(и)е до лѣтъ досконалы(х) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 24).

Пор. **БЕРМОВАТИ**

БЕРМОВАТИ, БЪРМОВАТИ *дієсл. недок.* (*стл.* biermować) (кого) миропомазувати: Ваши же попове, поне(ж) // не имаю(т) тѡи мѡци бѣрмовати миро(м) а дѣти кр(с)татъ. то не здѡбноє кр(с)щенїе творатъ (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 125 - 125 зв.); Стефана, сына Гезина, бермоваль, а другимъ законъ Христовъ проповѣдалъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 996).

БЕРНАДИНЪ *див.* **БАРНАДЫНЪ**.

БЕРНАДИНЪ *див.* **БАРНАДЫНЪ**.

БЕРНАРДЫНЪ *див.* **БАРНАДЫНЪ**.

БЕРНАРЪДИНЪ *див.* **БАРНАДЫНЪ**.

БЕРНВО *див.* **БЕРВЕНО**.

БЕРЧИЙ *див.* **БИРЧИЙ**.

БЕРЮЗА ж. (*тур.* pıgıza, fıgıze, *перс.* pıgıza) (*дорогоцінний камінь*) бірюза: берюза... есть камень сиюсте(и) (XVI ст. *Травн.* 537).

БЕСВСТЫДНЫЙ *див.* **БЕЗВСТИДНЫЙ**.

БЕСЕДА *див.* **БЕСЪДА**.

БЕСИДА *див.* **БЕСЪДА**.

БЕСКИДЪ ч. Гірський хребет, гори, бескид: А почнѣ такъ, нехай вѣдають запевне которыи колѡвекъ и в' сáмомъ Рймѣ повѡю нажкою про(д)кѡчю(м) мешкають, и в' Влѡской земли, и в' повѣтахъ и землѣхъ што за Альпійскими и Пиринійскими горами албо за бескидами, ажъ и до Гадѣра живѣ(т) (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 195);

(*про гори Карпати*) бескид: Року 1595 Татаре, Подгоре и Покуте звосавши, черезъ Бескидъ до Угорь пошши (поч. XVII ст. *КЛ* 77).

Див. ще **БЕСЧАДЪ**.

БЕСКОНЕЧНЫЙ *див.* **БЕЗКОНЕЧНЫЙ**.

БЕСКОРБЕНЪ *див.* **БЕЗКОРБЕНЬ**.

БЕСЛОВЕСНЫЙ *див.* **БЕЗСЛОВЕСНЫЙ**.

БЕСМЕРТИЕ *див.* **БЕЗСМЕРТИЕ**.

БЕСМЕРТІЕ *див.* **БЕЗСМЕРТИЕ**.

БЕСМЕРТНЫЙ *див.* **БЕЗСМЕРТНЫЙ**.

БЕСМЫСЛЕНЪ *прикм.* Бездумный, безглуздый: Видиши ли, Скарго, твоего бесмысленна разума хула на твоихъ же православныхъ и правовѣрныхъ папъ святыхъ (которыхъ мы за православие и правовѣрие почитаемъ и святымъ) куды падаетъ! (1608-1609 *Виш. Зап.* 223).

БЕСНИКЪ ч. Гуляка: basshe(us), бе(с)ник (1642 *ЛС* 99).

БЕСНОВЕННЪ *присл.* Шалено, несамовито: басшатим, беснове(н)нѣ (1642 *ЛС* 99).

БЕСОВСКИЙ *див.* **БЪСОВСКИЙ**.

БЕСОВЪ *див.* **БЪСОВЪ**.

БЕСПЕЧАЛНЕ *присл.* Безтурботно, безжурно, спокойно: жадноѣ бѣды смѣтно не вспоминаеъ, але рѣдѣеъ са ... и Бѣѡ зѣто спомѡшникови своѣмъ дѣкѡчи, пожѣткѡ прагъ свой(х) бе(з) фрасѣнкѡ (*на полѣхъ беспече(л)нѣ* - *Прим. ред.*) оуживаетъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 142).

БЕСПЕЧАЛНЫЙ *див.* **БЕЗПЕЧАЛНЫЙ**.

БЕСПЕЧЕНСТВО *див.* **БЕЗПЕЧЕНСТВО**.

БЕСПЕЧЕНЪ *див.* **БЕЗПЕЧНЫЙ**.

БЕСПЕЧНЕ *див.* **БЕЗПЕЧНЕ**.

БЕСПЕЧНЕЙ *див.* **БЕЗПЕЧНЪЙ**.

БЕСПЕЧНЕЙШЫЙ *див.* **БЕЗПЕЧНЪЙШИЙ**.

БЕСПЕЧНОСТЬ *див.* **БЕЗПЕЧНОСТЬ**.

БЕСПЕЧНОСТЬ *див.* **БЕЗПЕЧНОСТЬ**.

БЕСПЕЧНЫЙ *див.* **БЕЗПЕЧНЫЙ**.

БЕСПЕЧНЪЙ *див.* **БЕЗПЕЧНЪЙ**.

БЕСПЕЧНЪЙШИЙ *див.* **БЕЗПЕЧНЪЙШИЙ**.

БЕСПЕЧНЪШИЙ *див.* **БЕЗПЕЧНЪШИЙ**.

БЕСПЕЧОНЪ *див.* **БЕЗПЕЧНЫЙ**.

БЕСПЕЧЪНЕ *див.* **БЕЗПЕЧНЕ**.

БЕСПЛОДИЕ *див.* **БЕЗПЛОДИЕ**.

БЕСПЛОДНО *присл.* Без плодів, марно, безплідно: а то тыи которыи соу(т) в' трѣню засѣяи ... в'хѣдачи задоушаю(т) слово, и беспло(дно) бывае(т) (1556-1561 ПЕ 140 зв.).

Див. ще **БЕЗПЛОДНЕ**.

БЕСПЛОДНЫЙ *див.* **БЕЗПЛОДНЫЙ**.

БЕСПЛОТНЫЙ *див.* **БЕЗПЛОТНЫЙ**.

БЕСПОРУ *присл.* Беззаперечю, безспірно: Объявити бо хочю беспору, что есть правда в скаржинных речениях и что есть ложь (1600-1601 Виш. Кр. отв. 171).

БЕСТВИТИ, БЕСТВЪТИ *дієсл. недок.* Біситися, лютувати: Разсверѣгъваюса: Розбѣдою, бѣдою, бѣствѣю (1627 ЛБ 106); Разсверѣгъваю: Дичаю, бѣствюса, роздичѣю, бѣствлю (Там же).

Див. ще **БЕСТВИТИСЯ**.

БЕСТВИТИСЯ, БЕСТВИТИСА *дієсл. недок.* Біситися, лютувати: Разсверѣгъваю: Дичаю, бѣствюса, роздичѣю, бѣствлю (1627 ЛБ 106);

(над ким) злуцатися: нѣ огнемъ, нѣ голодомъ, нѣ иншими мордерствы такими, якими ся христіане пады христіанами, безъ жадной даной имъ отъ насъ причины бествили и суровѣли! (Київ, 1621 Коп. Пал. 777).

Див. ще **БЕСТВИТИ**.

БЕСТВЪТИ *див.* **БЕСТВИТИ**.

БЕСТИЙСКИЙ, БЕСТІЙСКИЙ *примк.*

Диявольський: оуважай якъ бѣдныя мѣткы для гблудѣ дѣто(к) малы(х) на покармъ забіають, и ѣдѣна себѣ

бестійское готѣю(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 157); гды на соборе прешлю(м) бести(и)ско(м) не нашло(с) такъ я(к) еп(с)пъ роздѣ(л) вѣври(л)е(м) бра(т)ско(м) постановешю (Гологори, XVI ст. ЛНБ 4, 1136, 35, 1).

Див. ще **БЕСТІАЛСКИЙ, БЕСТІЙНЫЙ**.

БЕСТИЯ *див.* **БЕСТІЯ**.

БЕСТІА *див.* **БЕСТІЯ**.

БЕСТІАЛСКИЙ, БЕСТІАЛСКИЙ, БЕСТІАЛСКИЙ *примк.* 1. Звіричий, звірячий: Не бѣдло колѣти и мѣса офѣроваѣти, дѣхѣвала естѣ офѣра, але злѣгѣ помыслы ѡ(т)вергѣти, роствнѣти себе, и непристѣбнѣгѣ а бестіалекѣ пожадливости оубивѣти и колѣти (Київ, 1637 УЕ Кал. 268); Позвѣрхѣвалое ѡдѣна далѣ имѣ Бѣгѣ зѣ скѣрѣ бестіалски(х) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 939).

2. *Перен.* Звірячий, лютий: Великаа естѣ лѣска Папѣскаа до слѣги, гѣйнаа, // и ажѣ нѣзбыѣтъ знаменїтаа: а слѣжнаа до товарища сѣрѣвостъ и немилосѣрдїе, и пелѣтостївое естѣ и неслыхѣное, а правѣ бестіалское (Київ, 1637 УЕ Кал. 463-464).

3. Диявольський: жадного не было который бы вѣборонѣлъ... а злѣнца по(д) тотѣ часть гды грѣцаа мо(и) бѣрѣѣи была притерта и понїжена прѣз тѣжкое, а правѣ бестіалское ѡкрѣтенство, тогѡ который на тотѣ ча(с) грѣцкое справѡкѣтѣ Пѣнство тиранскоѡ (Київ, 1627 *Тр.* 658); тѣды прѣз грѣкѣ бестіалський стѣлиса подобными нѣтѣрѣ (1646 *Мог.Тр.* 939).

Див. ще **БЕСТИЙСКИЙ, БЕСТІЙНЫЙ**.

БЕСТІЙКА, БЕСТІКА *ж.* Створіння, тваринка: Тымъ же спѣсѡбомъ // и видѣрній мѣлѣкъ, естѣ бестікою нѣгѣкою образъ и кнѣгалѣтѣ мѣвочю (Вїлныа, 1627 *Дух. б.* 170-171); Саламѣндра: Бесті(и)ка ве(л) я(к) ѣщѡрк(а). Та(к) зи(м)на же огне(м) жїе(т) и плѡме(н) гѣси(т) (1627 ЛБ 230).

БЕСТІЙНЫЙ *примк.* Те саме, що бестійський: Ачѣ пѣчїстоѣ и спрѣсноѣ тоѣ оучты, ѡкрѣтноѣ и бестїноѣ (Київ, 1637 УЕ Кал. 994).

Див. ще **БЕСТІАЛСКИЙ**.

БЕСТІКА *див.* **БЕСТІЙКА**.

БЕСТІЙСКИЙ *див.* **БЕСТИЙСКИЙ**.

БЕСТІЯ, БЕСТИЯ, БЕСТІА, БЕСТІА, БЕСТІЯ, БЕСТІА *ж.* (лат. bestia) 1. Тварина, звір, бестія: Ижѣ то естѣ повинностъ пастыра кожного... о стадѣ собѣ порученомѣ чути и съ пшлюстїю старатися,

якобы отъ волковъ и иныхъ округныхъ бестій пожрапо не было (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 112); безсловесное, бестіа (1596 *ЛЗ* 31); Прощѣ ва(с) брата... же бы(с)мо не прилѣченн были к ѡны(м) бестіа(м), и(к) гало(м) (XVI ст. *УС* № 29519, 100); ме(д)вѣ(д) котораа бестіа есть окрѣпаа и непотостиваа, не ты(л)жо ко(р)мачоу поблажаётъ, але те(ж) з ни(м) и скачетъ и в пласы иде(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 226); кг(д)ыжъ и конь мѣтѣ цюкѣ, стѣпоу и крѣчь и пѣсь стережѣтѣ и лѡви(т) и инѣше бестіе такъже (Острог, 1614 *Тест.* 175); не доси(т) тебѣ было на то(мь)... пе(р)лами оправляти... але те(ж) и конѣ, мѣли, пси и инѣши бестіи, такъже вози, лектики... пе(р)лами обивати и прикривати (Черня, 1629 *Диал. о см.* 272); И тепѣрь еще оустави(ч)иє грѣшимо... всѣхъ звѣровъ, птаковъ, и бестій; вѡлковъ и вѡронов драпѣжгѣйшими бѣдѣчи, и гѣколи ма(с) лю(д)скихъ сѣрве ѣсти не переставаячи (Київ, 1637 *УС Кал.* 469); родити бовѣмъ ѡныхъ посполитый и спѡшый сѣ поганы и бестіами даръ е(ст), и вѣховати ѡныхъ вѣ цюкѣгахъ нѣкоторыхъ и погане могѣтъ? (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 928).

2. Міфологічна істота, чудовисько: кгда царь испѡлнитѣса тѣжкимъ гнѣвомъ, и зѣ округными бестіами плѡды ливаньскими скормленими.. которыхъ бестій до войны страшно прибрѡны(х) было вѣ личѣѣ патъсѡтъ, вѣшоль неш(т)мѣнны(м) ср(д)цемъ..., хотачи вѣконати на(д) нѣми гѡркѣю и страшнѣю смѣртъ (Острог, 1598 *Отп. КО* 10); Поѣтове повѣдали негда(с) жебы ты(м) лѣ(п)ишъ двѣ(х) рыцеровъ ... выславили, же то(т) срокѣю бестію звѣтажи(л) и жрѡдло гыпокрыны коня своего Пекгаза по(д)кѡвою вѣзбѣдѣлъ, або ш(т)повѣль (поч. XVII ст. *Проп. р.* 203); таа [молитва] пекѣлѣчыє пропастн замыкаётъ, нѣа штворѣтѣ, бестіомъ окрѣпнымъ росказѣтѣ (Київ, 1634 *МІКСВ* 313);

(*противний Богові*) диявол: тогды тоє писмо имѣсть ме(р)тво а справе(д)ливимъ судо(м) божимъ то са стало абы ры(м)скіи би(с)купы на голова(х) свои(х) инѣфулы ш(д)ву(х) рога(х) носили абы са таа бе(с)тма в ни(х) оказала (XVI ст. *КАЗ* 632 (на полях); вѣдѣтъ оягъ бовѣ(м) двѣ(х) агѣловъ чѡштѣ в рока(х) маючн(х), зѣ которы(х) єдинъ кды чѡшѣ на пр(с)тво бестіи ... вѣлиль, зара(з) было пр(с)тво тѣмноє, и ве(с) свѣ(г) полны(и) бы(л) тмы бѣрзо велѣкон (поч. XVII ст.

Проп. р. 189 зв.); того не вѣдасѣ, же гды якая бестія дѡткнетъ якої святости, теда южѣ не можетъ ся назвати святостыю? (бл.1626 *Кир. Н.* 12); Іѡанъ стѣий называётъ мѡремѣ бѡрливи(м) зборища геретицкіи, и ис тогѣто мѡра, бестіа вѣидетъ; // шатагѣ вѣ тѣлѣ лю(д)скомъ живѣчи, тоѣ бѣдетъ блѡзнити Бѣга Нѣ(с)ногѡ и Ха̄ егѡ (Чернігів 1646 *Перло* 137-137 зв).

3. *Знавакл. (про людину)* бестія, тварина: але еще в наигѡ(р)ише не(д)бальство впадѣти, ю(ж) то боудѣ(т) велѣкій знѡкъ глѡбѣства глѡупы(х) бестіи, кг(д)ы мы вѣрпнн тоєжъ що не вѣрпнн чинити бѡудемо (Острог, 1607 *Лѣк.* 66); Ш(т)толь фѣлософъ оный выборнѣйшій злослѣвого члѣва живѡтнымъ нагѡрши(м), якобы нажкрѣпнѣйшею бестією мандѣтъ (Євѣ, 1616 *УС Єв.* 3 пенум.).

БЕСТІАЛСКИЙ *див.* **БЕСТІАЛСКИЙ**
БЕСТІАЛЬСКИЙ *див.* **БЕСТІАЛСКИЙ**.
БЕСТРАСТЕНЬ *див.* **БЕЗСТРАСТНЫЙ**.
БЕСТУДЕНЬ *див.* **БЕЗСТУДНЫЙ**.
БЕСТУДІЄ *див.* **БЕЗСТУДИЄ**.
БЕСТУДНЫЙ *див.* **БЕЗСТУДНЫЙ**.
БЕСТЫЯ *див.* **БЕСТІЯ**.
БЕСТЫА *див.* **БЕСТІЯ**.

БЕСУРМАНИТИСА, БЕСУРМЯНИТИСЕ *дієсл. недок. (приймати бусурманську (магометанську) віру)* бусурманитися: Духовные тоє патрѣярхнн черигцы, и шумнове уставичнє се турьчатъ // и бесурмянятъ, и по краинахъ чужихъ се волочатъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 209-210); рекоу такъ, тогѣе не грѣшатъ и боудѣтъ вѣмовлени, которыє за дѣхѡвными патрѣрхнн оустави(ч)иє са вѣдѣтъ твоєго пѣпѣвного писма потѣрчѡчѡвнн бесѣрмянѣтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 65 зв.).

БЕСУРМАНСКИЙ, БАСУРМАНСКИЙ, БЕСУРМЯНСКИЙ, БЕСУРМАНСКИЙ, БИСУРМАНСКИЙ *прикм.* Бусурманський, магометанський: А ма(м)ки хре(ст)я(н)скіє в жидѡ(в)скихъ дете(и) и...дете(и) басу(р)ма(н)скихъ быти не маю(т) (1566 *ВЛС* 95); ѡста(в)уємъ которыє кпѣзи и му(р)зы татарове закону бесу(р)ма(н)ского, маю(т) ѡсело(ст) именья земьскіє... и е(ст)ли гѣе бываю(т) на слу(ж)ба(х) нашихъ..., таковы(м) пана(з)ка має(т) быти яко шля(х)ти (Там же, 95 зв.); А которыє вязши и неволники такъже неволницы народу христѣягского,

которые бы колвекъ при дворе мосемъ... были и знайдовалися, кромъ вязневъ, неволниковъ и неволницъ народу Бесурмянского, Татаръ, вже отъ сего часу волными чино (Луцк, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 116); якъ быть за животá своёгѡ пострахо(м) поган(с)твѡ бисѡрм(а)нскомѡ, оумѣт' ѡ ти(м) повѣсти Тагина (Чернігів, 1646 *Перло* 4 зв. нелум.).

БЕСУРМЕНИНЪ, БЕСУРМЯНИНЪ ч. Бусурманин, магометянин; іновірець: а споминаете флорентського соборѡ ниякъсь згѡдѡ, которѡю самъ бгъ прав(д)нымъ судѡмъ своимъ... ро(з)мѣталъ, и волець панство зе(м)ное члѣку, бесу(р)мянинови вѣдати (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 46); другихъ подданныхъ поймавши, повешали...розляньє крвє, тираньско округис чыявили, же турчинъ бесурманинъ того не чинить (Луцк, 1622 *АрхЮЗР* 6/1, 431).

Див. ще **БЕСУРМЕНЪ.**

БЕСУРМЕНЪ, БАСУРМАНЪ, БАСУРМЕНЪ, БЕЗСУРМАНЪ, БЕСУРМАНЪ, БИСУРМАНЪ, БУСУРМАНЪ, БЪСУРМАНЪ ч. Те саме, що бесурменинъ: ѡставуемъ... абы жидь, и // татаря(н) и ко(ж)ды(и) бе(з)су(р)манъ на достое(н)ство ани на которы(н) вра(д) ѡ(т) насъ гдѡра... преложонъ не бы(л) (1566 *ВЛС* 94 зв. - 95); ко(ж)ды(и) бесу(р)ма(н)... хре(с)тия(н) в неволи мети не маєть (Там же, 94 зв.); а то не в таковыхъ речахъ бжїихъ зак(н)ныхъ великихъ а обычихъ але оу власныхъ каждого, а в таковыхъ и жидѡве, и еретикѡве, и бесѡрмани молча(н)емъ не те(р)патъ якъ вы (Острог, 1587 *См.Кл.* 5); Што се тежъ дотыче(т) ... небезпечности... которая се с припад(л)ко(в) инши(х) па(н)ствъ хреста(н)ски(х) ѡ(т) неприяте(л) басу(р)mano(в) заходи(т): тогды ѡ то(м) дае(м) мо(ц) зупо(л)ную... пано(м) посло(м) жебы з ы(н)шы(ми) послы коро(н)ными... вшелаки(м) небе(з)пече(н)ства(ѡ) забегали (Луцк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 77); са(м) то его К(р)м бачити можетъ и(ж)... вси кроле(в)ства не то(л)ко хрестя(н)ские але и пога(н)ские стоятъ и помножаютьса яко на кгру(н)те мощно(м): кгды(ж) бесу(р)мены погане знаютъ и справе(д)ливо(ст)ю панства свои ро(з)цвѡраю(т) (XVI ст. *ЦНБ* II 22641, 6); тое ж мовил... ѡтдавши их басурменом (поч.XVII ст. *Вол.В.* 87); Слышц, пане, плач маток и дѣток невинних, Котрих тен бѣсурман держит в путах сильних (1648

Елег. 153); татаровъ и пазныхъ бисурмановъ, на выкоренене стану рыцарского и на...знищенє ... шляхецкихъ вольностей... // затегнуль (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 138-139).

БЕСУРМЯНИНЪ *див.* **БЕСУРМЕНИНЪ.**

БЕСУРМЯНИТИСЕ *див.* **БЕСУРМАНИТИСА.**

БЕСУРМЯНСКИЙ *див.* **БЕСУРМАНСКИЙ.**

БЕСУРМАНСКИЙ *див.* **БЕСУРМАНСКИЙ.**

БЕСЧАДЪ ч. Те саме, що бескидъ: Роускїи краингъ замыкаю(т)са горами ѡ(т) полѡдна, которїи зовемо бесчѡдъ (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 48).

БЕСЧЕСТИЕ *див.* **БЕЗЧЕСТЯ.**

БЕСЧЕСТНЫЙ *див.* **БЕЗЧЕСНЫЙ.**

БЕСЧИСТЛЕННЫЙ *див.* **БЕЗЧИСЛЕННЫЙ.**

БЕСЬ *див.* **БЕЗЬ**².

БЕСЬДА, БЕСЕДА, БЕСИДА, БЕСЯДА, БЪСЪДА ж. 1. Мовлення, мова, слова: Альбо не вѣдає(ш) и(ж) твоѡ бесѣда и хитро(ст) и многословіє глѡдѣство(м) естъ пре(д) бгъмъ по павлѡ (п.1596 *Виш. Кн.* 236); якъ може ся розумѣти твоѡ бесѣда, якъ бесъ у вѣтєрь говоривъ (XVI ст. *ИС* 165); таковыми бесѣдами слѡхи ихъ привычѡются (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 76); Але о то на сєсь часть на листь милости твоеє любовной бесєды моеє досытъ (Дерманъ, 1628 *КМПИ* I, дод. 322); помѣстна бесѣда - говѣрка: По(д)ярѣмни(к): Помѣстною бесѣдою москѡвски, Мѣрять // кѡнь прѡсты(и), лѡша(д) (1627 *ЛБ* 85-86).

2. Розмова, бесѣда: колацїи и бесѣды непотребныє з мужемъ твоимъ теперешїимъ..., маючи часто, дом дей еси увєс спустошила (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 313); а што(ж) за пожито(к) гово(р)ни, или бесѣды // инюковы с тобою (п.1596 *Виш. Кн.* 246-246 зв.); homilia, бесѣда (1642 *ЛС* 219); я(к) хлѣ(б) тѣлю, та(к) она [молитва] дшѡ лю(д)скѡю послѡе(т), вѣдлѡгъ вѡпшюгѡ оуказана, але часомъ таажъ, бесѣдою, албо розмѡвою з Бгѡмъ титѡлетъ (Київ, 1648 *МКСВ* 348); Бесѣда. Homilia. Cologium (1650 *ЛК* 426); в бесѣду внийти (з ким) - вступити в розмову: Вопросы латинника, папу, или кардынала... и коего-либо латинского рода человекѡ, егда ся случит кому от православныхъ с нимъ в бесѣду внийти, да даст исповѣданїє своеѡ вѣры, како вѣрит (1588-1596 *Виш. Кн.* 129); заживати бесѣды (з ким) - бесѣдувати,

розмовляти: А то рѣсскыя попы... тѣды ж з людми заживають бесѣд и плесканыя, а люде их за то любат, же им во всем похлебуют (поч. XVII ст. *Вол. В.* 80); **порожня бесѣда, праздная беседа** - пуста, безмістовна розмова, балаканина: бо если бы краснаго што на собѣ носи(л), ты бы на него миле(и)ко погладова(л) и говорити з ни(м) // прагнѣ(л) и поро(ж)ными бесѣдами зачета(л) (п. 1596 *Виш. Кн.* 234-234 зв.); да кто неискусный от видѣння мечту праздных бесѣд на прелест повинется (1588-1596 *Виш. Кн.* 139).

3. (промова релігійно-повчального змісту) проповідь, повчання: Той же зась вь бесѣдѣх... вь мѣстѣ ономѣ тайномѣ... указуєть дванадцать брамъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 367); и кого таа бесѣда не просвѣти(т) в разоумѣ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 83); Такъож(де)... вѣ цркви не даж(д)ъ бесѣдѣ творити (Львів, 1642 *Жел. П.* 4 зв.); духовная бесѣда - проповідь: Почытокъ, мѣблю, дѣхъвнымъ зъ православными бесѣдамы моймъ в мѣстѣ Вѣдны... оучиити пре(д)савзалемя бѣлы (Вильна, 1620 *См. Каз.* 5 зв.);

книга повчань, проповідей: Ино твоа м(л) ... речи монасты(р)скіе еси побра(л)и менювите зыкга(р), и кнѣгъ зовомѣю бесѣдъ ев(г)лскѣю (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1); такъже и на Дѣанія ап(с)льскіе тобожъ автора бесѣды, котрыє кнѣги за живота... епископа Львовского... соуть переложены (Львів, 1614 *Кн. о св.* 3 зв. непум.); Меч духовный; книга избрания на десту з вопросами и отвитами; Бесиды Василея Святого (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР I/VI*, 503); Приписалисмо зъ Типографіи нашеш Дѣмови и особѣ егш... кнѣгъ Бесѣдъ... Иована Златоустаго (Київ, 1625 *Коп. Апок.* 3); кнѣги розныє Бесѣды зла(т)ѣ на Иоа(н) ча(ст)ѣ а (Львів, 1637 *Иов. Усп.* 26 зв.); бесѣды апостольскіе — книга апостольских проповідей: Бесѣды Апо(с)то(л)скіе трѣе дрѣжованыє (Луцьк, бл. 1627 *ПКРДА* 1-2, 265).

4. Порада: жона моя емѣ отказала, ижъ бесѣды я помочи емѣ не могѣ для неспособнаго здорова своего (Петркія, 1564 *AS VI*, 250); кнѣгини Матѣевеа Четвертевская... посылала по колыкротъ до... брата моего... слѣджебника своего, Якѣбка, просачи Его Милости вь домъ свой до себе на бесѣдѣ (Луцьк, 1564 *AS VI*, 231).

5. Зібрання: сподъ, ра(д) якій быває(т) на бесѣдѣ (1596 *ЛЗ* 76); А то съ тоє причины, ижъ одинъ

шевѣчикъ съ тогожъ неизбежнаго и свовольнаго братства, будучи на бесѣде, (учынилься предотекою) (Вильна, 1599 *Лит.* 941); Съжитіа: съвождленіа, бесѣды (1627 *ЛБ* 127);

бескет, забава, учта: нѣакий Валентый Желехъ, чинилъ шповедане... якобы Его Милость князь Ярославъ, бѣдѣчи вь домѣ кнѣгини Матѣевеа Четвертевское..., емѣ шлось на бесѣде вчинити мель (Луцьк, 1564 *AS VI*, 240); кгда бы которы(и) шля(х)ти(ч)и... ездиль або ходи(л)и... по то(р)гохъ, и по ко(р)чмахъ пи(л)и и на беседа(х) сада(л), а пото(м) ѡ(т) ты(х) ра(н) ѡме(р), то(г)ды то(т) ѡ(т) кого тые раны а бо(и) бы са ста(л), голо(в)щины не будетъ... платити (1566 *ВЛС* 93); Гоститва: Банке(т), бесѣда (1627 *ЛБ* 28); люде... пре(э)вѣдѣніе на ѡста(т)о(к), якъ многѣ и частѣ при банкѣта(х), бесѣда(х), и розны(х) оучтахъ грѣша(т), лѣтво естъ хотѣчомѣ познати (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 910);

(поманальна учта) помин.ли: "Хто сказал бесѣдѣ, той нехай направить", бо небожчик хтал штехать (1564 *AS VI*, 245); тѣды стѣи ѡ(т)цы многѣи... оузаконоположили... абы зъ того поминѣнаго ѡбѣдѣ и Бесѣды ничѣго стравнаго до домѣвъ... не ѡ(т)носили (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 150).

БЕСѢДНИЙ *прикм.* Проповѣдницький: homil(e) alic(us), бесѣдний (1642 *ЛС* 219).

БЕСѢДНИКЪ *ч.* Бесѣдник, співрозмовник: Бесѣдникъ. Coniua. Colocutor (1650 *ЛК* 426).

БЕСѢДНИЦА *ж.* Бесѣдниця, співрозмовниця: sermosinatrix, бесѣдница (1642 *ЛС* 370).

БЕСѢДОВАНИЕ, БЕСѢДОВАНИЕ, БЕСѢДОВАНИЕ *с.* Розмова: Приповѣданіе: Припомянѣ, шповѣданѣ, зѣстѣ, примѣданѣ, причіна, бесѣдова(н)е, розмовланѣ, причинѣнѣса, вставланѣса (1627 *ЛБ* 99); Логіка, діалектіка: ро(з)ѣва, бесѣдованѣ, или йстинныхъ, и лѣжныхъ разсѣдѣніе (Там же, 220); молітва в собѣ замыкає(т) не то(л)ко мыслѣнѣе але и оустѣное бесѣдованіе (Львів, 1645 *О malin* 97).

БЕСѢДОВАТИ, БЕСЕДОВАТИ, БЪСЕДОВАТИ *дієсл. недок. 1.* (кому що, кому о чім і без додатка) Говорити (що кому, до кого, про що): Сице и хс ап(с)ломъ оубо самолинѣгъ бесѣдова (1556-1561 *ПС* 16); Не бе(э) причины бѣгословове слоухачевъ злюбо-

лѣнныи гды ѿ оусправедливленю грѣховъ, и ѿ ласкалъ нб(с)ныхъ диспоутоують або бесѣдють (поч. XVII ст. *Проп. р.* 179 зв.); не бесѣдуй слова глупыи и порожныи (XVI ст. *НС* 19); кгда о богатомъ и Лазари читаемо, ижъ во огни и въ мукахъ будучи, ко Аврааму бесѣдовалъ? (1603 *Пит.* 63); Теперь же юже познаваю, иж ты не сам прироожнымъ и учонымъ от писма разумомъ, Скарго, мудрствуеш и бѣседуеш, но истинный дух воздушны твоими усты речет, и той тебѣ шептал, коли еси тое книжку писал (1608-1609 *Виш. Зап.* 223); акесимъ: з' ѿлѣче(н)емъ а(л)бо смѣхо(м), лю(б) жѣрто(м), бесѣдючи(н) (1627 *ЛБ* 173); Мнѣзи ѿ(т) Стыхъ Пр(о)р(о)къ, и бгословцивъ, бесѣдють... ѿ второмъ пришествью сна Бжїа на сѣдъ (Чернигв, 1646 *Перло* 129 зв.).

2. (з ким) Розмовляти, бесѣдовати: поистине ѿ(т) мою(ж) оцѣ твои бжннии знаемии твои бла(ж)ннии бесѣдовавшии с тобою (1489 *Чет.* 80 зв.); А што(ж) ино(к) не вмѣе(т) бесѣдовати с тобою альбо его пытае(ш) ѿ дїаво(л)ски(х) прилога(х) (п. 1596 *Виш. Кн.* 237 зв.); Павелъ святыи, христїаны витаючи и много з ними бесѣдуючи, Петра святого не споминает (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 52); всѣ то ннѣ ясно видимо; на срѣ(д)ницехъ нѣшихъ, которыи вчера бѣсѣдовали з нами, а нынѣ юже ихъ нѣмашь, въ тѣмномъ гробѣ замкнѣны (Чернигв, 1646 *Перло* 126 зв.); Бесѣдую. *Colloquor. Confabulor* (1650 *ЛК* 426).

3. Справляти учту, жертвовати: И такъ вѣсполь сходїлнса, і засѣдали, оу велики(х) црква(х) дхѣвне бесѣдючи (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 37 зв.); *rollusso*, бесѣдую, жертвую, жрю (1642 *ЛС* 320).

БЕСѢДОВНИКЪ ч. 1. Розмовник, діалог: Дїалѣгъ: Бесѣдовни(к), да(м): кн(г): е̄ г(л). а̄ (1627 *ЛБ* 201).

2. Авторъ повчанъ, проповѣдей. Влн.: Григорїи Бесѣдовникъ прѣзъ мѣтвѣ Цара Траїана спѣсѣлъ (Київ, 1627 *Тр.* 38).

БЕСЯДА див. **БЕСЪДА**.

БЕТЕГЪ, БЕТЮГЪ ч. (*мад.* beteg, betuh) хвороба, слабїсть, *діал.* бетега: Также и мы, братя, коли кто упадетъ у якую неволю, или ятя, или у бетюгъ... такъ чини, якъ сесѣ люде (XVI ст. *НС* 29); Не гнѣвайме ся на бога, за што пуцаетъ на насъ усякую неволю... чомъ мы за грѣхъ нашъ не лише есме дожныи случїствомъ, албо бетсгомъ, али ище мусиме терпѣти (Там же, 178).

БЕТЪЖНЫЙ *прикм.* Хворий, слабый: Видишь, Христось звалъ сыномъ бетѣжного чоловѣка (XVI ст. *НС* 31);

у знач. ім.: И речетъ Христось праведнымъ: "Подте вы, благословенныи видѣ отца моего, чомъ было вамъ жалъ голодныхъ, и жадныхъ, и сторонныхъ, и голыхъ, и бетѣжныхъ, и имитыхъ дѣля мене и дѣля слова моего" (XVI ст. *НС* 11).

БЕТЮГЪ див. **БЕТЕГЪ**.

БЕХТЕРЪ ч. (*пол.* bechier, *перс.* bagtar, *монг.* begter) кіраса: А сынъ моемъ. князю Дмитрию, ѿтписѣю шибѣ соболо... зброа, бехтеры, панцири (Володимир, 1547 *АС IV*, 564); а та(к) передо(м)ною возны(м) ее м(л) кнїгнн ку(р)пська оказовала па(н)цировъ трына(д)ца(т) бе(х)те(р) ѿди(н) (1578 *ЖКК I*, 121); Въ коморе Конюской панцеровъ семь, бехтеровъ два (Деречини, 1582 *АрхЮЗР* 6/1, 113).

БЕХУРЪ див. **БАХУРЪ**.

БЕЧАТИ, БИЧАТИ *дієсл. недок.* Бекати, ревити: Бечъ тугю (1645 *Уж.* 67 зв.); Бичю. Во, Воо; ас; аге (1650 *ЛК* 426).

БЕЧИ див. **БЪЧИ**.

БЕЧКА ж. (*стп.* beczka) те саме, що бочка: а Ян нехай их в бечки солит, бо маемъ тѣю зверинѣ зимою некоторымъ папомъ здѣ казатъ взети, а зъвлаща збринѣ (Вільна, 1543 *АС IV*, 372); ѿд бечки побияня дале(м) г(р) в̄ и шело(г) ѿди(н) (Львїв, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 1 зв.); до пива бечка една (Пересопниця, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 298).

БЕЩЕСТІЕ див. **БЕЗЧЕСТЯ**.

БИ див. **БЫ**.

БИБЛЕЙНЫЙ див. **БИБЛИЙНЫЙ**.

БИБЛЕОТЕКА див. **БИБЛИОТЕКА**.

БИБЛЕЯ див. **БИБЛИЯ**.

БИБЛИЙНЫЙ, БИБЛЕЙНЫЙ *прикм.* Біблійний: Тѣтъ навкъ мойхъ бѣлъ ѿвоць. Гды... Пїсмо стѣе Библїейное... читалемъ (Єв'є а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 11 зв.); Поневажъ самыи... Библійными тлѣмачи свѣдчатъ, ижъ тѣтъ ли(ст), хѣчь по Жидѣвскѣ бѣлъ пїсаный, еднѣкъ нигдѣ са тепѣрь по Жидѣвскѣ не найдѣтъ (Київ, 1632 *МИКСВ* 279).

БИБЛИОТЕКА, БИБЛЕОТЕКА, БИБЛІОТЕКА ж. (*лат.* bibliotheca, *гр.* Βιβλιοθήκη) 1. (*книгосховище*) бібліотека: А такъ ку показанью

правды того... собору есть книгъ старыхъ, писаныхъ по островахъ Греческихъ, на многихъ мѣстцахъ полнюю есть; и въ библіотекахъ зацныхъ, яко у Ватыканьской и въ Сеорьтиагьской въ Рьме (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1105); Если за(с) прише(д)ши до библіотѣки якби вартовали книгами рѣзными (поч. XVII ст. *Проп. р.* 240 зв.).

2. (*зібрання книг*) библіотека: Библиотека (*слово написано іншим почерком. - Прим.ред.*) книги розные (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 26 зв.).

БИБЛИЯ, БИБЛЕЯ, БИБЛІА, БЫБЛЕЯ, БЫБЛИЯ ж. (*лат. biblia, гр. biblia*) библія: Иванъ момони(ч) ... мель ... // ... быбле(и) книгъ ли (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 45 зв. - 46); Потреба вѣдати, ижъ семдесятъ выкладачевъ, которые Птоломею царю выкладали Библию зъ еврейского языка на кгредький, едны имена Божии такъ попросту, безъ выкладу, положили, яко Саваофъ (Вільна, 1600 *Катех.* 25); могл бы цѣлую быблию, яко стараго и нового закона, написати (1608-1609 *Виш. Зач.* 212); Жада(ю) собѣ... бысь дмѣль всю быблею на пѣма(т)... повѣсти (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 10 зв.); Библія дрѣкованаа (Луцк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 264); Быбля че(с)ка (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 41 зв.); офероваль и двоухъ бараповъ яко... в библіи пишеть (серед. XVII ст. *Хрон.* 117 зв.).

БИВАТИ¹, БЫВАТИ *дієсл. недок., многокр.*
1. (кого) (*задавати неодноразово побой*) бити: малжонюк... каждого дня округне сам се бивал (Луцк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 47); сам мя пугами, тетивами бивал и хлопятомъ передъ собою бити розказовал (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 135).

2. (кого) (*позбавляти життя*) бити, убивати: Бо зѣвше в немъ такій рыцери бивали, што мѣнжне нѣпріателѣй оиѣчстьхъ бивали (Київ, 1622, *Сак.В.* 49 зв.).

о езы бивати (бывати) — ставити загороду в рѣццѣ, ставку для рыболовлі: они сами встѣпъ свой волный мевали и езы бивали и рыбъ ловливали (Краків, 1527 *AS* III, 310); вси тые в одно слово ... светчили, ижъ то есть берегъ стога Николы Пустынского и езы бывали на мнѣстръ Пустынскій (Київ, 1560 *АрхЮЗР* 8/IV, 168); бивати чолом (кому) — кланятися (кому), просити (кого): бивали ми чоломъ многажды мужи заманастирскіи Печерского монастыра, жалуючи на

святого Николы старцовъ Пустынского монастыра о Кононовскій дворъ (Київ, 1508 *АрхЮЗР* I/VI, 13).

Див.ще БИТИ¹.

БИВАТИ² *див. БЫВАТИ.*

БИВАТИСА *дієсл. недок., многокр.* 1. (о що) (*воювати, боротися за щось*) битися (за що): ба(р)зо якъ читає(м) ѿ па(н)ства свѣта того бивалиса люде (Вільна, 1596 *З.Каз.* 68).

2. (о ким) (*виявляти особливу увагу до когось, дбати про когось*) побиватися (за ким): мѣи ѿ неи тѣживала и биваласа (1489 *Чет.* 323).

Див.ще БИТИСЯ.

БИВШИЙ *див. БЫВШИЙ.*

БИВШИЙ *див. БЫВШИЙ.*

БИДА *див. БЪДА.*

БИДЛО *див. БЫДЛО.*

БИДНЫЙ *див. БЪДНЫЙ.*

БИСОВЫЙ *див. БЪСОВЫЙ.*

БИЛЕНЬ ч. (*коротка частина ціна*) бияк, бич, *діал.* билень: Билень у молотила. Verber flagelli frumentarij (1650 *ЛК* 426).

БИЛИННИКЪ ч. Бляхар: Bilinnik: blecharz (Жовква, 1641 *Dict.* 51).

БИЛИЦА ж. о билица черная - (*Artemisia vulgaris*) чернобилъ: топосклонос, единовѣтвин(и), перосохова-ти(и), билица че(р)ная (1642 *ЛС* 272).

БИЛИЩЕ с. Тік, *діал.* гумно: агеа, гу(м)но, билище, боище, молотилище (1642 *ЛС* 91).

БИЛІЄ с., *зб.* Бадилля: а гди перець дозрѣеть тогда тии люде биліє пе(р)цевоє поपालю(т) (серед. XVII ст. *Луц.* 532).

БИЛО с. (*серце дзвоиа*) било: Biło, młotek: dzwon (Жовква, 1641 *Dict.* 51).

БИЛОГОРОДЕЦЪ *див. БЕЛОГОРОДЕЦЪ.*

БИЛЦЕ с. Медиатор, плектр: Бйло: Молотѣкъ котрымъ стрѣны натагають. И ты(ж) билце албо пѣржо котрымъ на стрѣнахъ брѣнке'от' (1627 *ЛБ* 162).

БИЛЫЙ *див. БЪЛЫЙ.*

БИНДА ж. (*стп. binda, нѣн. Binde*) пов'язка, *діал.* бинда: Вѣнѣвъ: корѣна, бйнда албо чепѣть (1627 *ЛБ* 24).

БИНДАСЪ ч. (*стп. bindas, нѣн. Bindex*) тесло: то есть пила, би(н)дасъ і теслица, і криваа коса мод, котрымъ оръжіємъ составъ телесныи розбираю і

косою кошѣ всѣхъ, старихъ і молодихъ, заровню берѣ (XVI ст. *Сл. о см.* 334); тамъ же... видели есмѣ... шабель пять, биндасовъ два, пиль двѣ (Луцкъ, 1582 *АрхЮЗР* 6/1, 131).

БИОДРО с. (*стл.* biodro) те саме, що бедро: *Kozaczeiku, panesz moy, Naczym że budet poiazd moy? - Posažu te za biodrami, Prywiczu te torokami* (1625 *П. про Кул.* 23).

БИРАТИ, БЫРАТИ *дієсл. недок., мнгокр.* 1. (що, від кого, з кого, від чого, на кого і без додатка) (*мито, податок, дашку і т.д.*) брати (що від кого, з кого), стягати (що в кого): *дал... емѣ тоє имѣне...// з данми грошовыми и медовыми,...* и з мыты, естлибы давню бираны были и со всеми иными подачки (Краків, 1507 *AS* III, 39-40); a kozaki, kotoryi za zemiany bywali, y z kozakow podumyszczynu na zamok byrano, y myto tez na zamok chožuwało (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 24); а выти жадиое с того шгъ нихъ не бирано (1552 *ОЧерк.З.* 11); с тых дворовъ я самъ платы грошовые и данн медовые на себе бираль (Тороканів, 1555 *ЧИОИЛ* V-3, 159); Пове(ж)ное а де(ц)кованое бырано по грошѣ (Варшава, 1616 *ООЗ* - 2, 2 зв.);

(що, для чого) одержувати, брати: А особно для оправованья ры(н)въ або лотоковъ замьковыхъ бираль тотъ станицлавъ пѣлькаръ на го(д) по г̄ копы грошней кгды пылюнова(л) лотоковъ тыхъ (1552 *ОКЗ* 36 зв.); ха(н)ниба(л)... поки та(м) [в гишпанин] панова(л), на ко(ж)ды(н) рокъ дванадца(т) бочокъ золота чин(с)того з дохода(в) го(р)ни(х) бири(л) (1582 *Кр.Стр.* 31 зв.).

2. (що) (*забирати з собою*) брати: оныє анахорытове, то естъ пустынножытели, о которыхъ Великий Василий змѣгьку чынить, ижъ собою сакраментъ Тела Христова на пушу бирали, и тамъ часомъ и черезъ два годы ховали, што тые прыймовали (Вільна, 1599 *Лит.* 749).

3. (що) (*вибирати з надр землі*) видобувати, черпати: А при томъ кгвалтовномъ насхашо... кгрунгъ его милости пана мосго кг берегу(!) ставомъ, поля, ссножати и руды, где рудлики руды бирали, затогыль и до шкоды не малой привель (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 6/1, 392).

Див.ще БИРВАТИ, БРАТИ.

БИРЕГЪ, БИРИГЪ ч. (*фр.* bîret, it, berrata) берет:

Але дбе(р) ихъ мае(т) бы(ти) зна(ч)ны(и), ша(п)ки або биреты жо(л)тые (1566 *ВЛС* 94 зв.); *reias(us)*, бири(т). шапка округло широкая жидовская (1642 *ЛС* 313).

БИРКА ж. Гральяна кістка, шашка: Жрѣбѣа: Кѣстки, бѣрки, лѣсы (1627 *ЛБ* 38); Бирка, *Calculus* (1650 *ЛК* 426); Бирокъ играніе. *Ludus calculorum* (Там же).

БИРМОВАНЕ *див.* БЕРМОВАНЕ.

БИРОВАНЬ ж. (*мад.* big) міць, сила; влада: "Чомъ намъ ся родила дѣтина и сыгъ даль ся намъ, чѣя бировань у него", якъ мовиль Павель святый (XVI ст. *НЄ* 47).

БИРОВАТИ *дієсл. недок. (мад. big)* 1. (ким, над ким і без додатка) Мати владу, панувати (над ким і без додатка): Господь на небесѣхъ наготовиль столецъ свуй, и царство его надъ усѣми бируеть (XVI ст. *НЄ* 46); такъ и туй указуеть лводкомъ у ской державѣ, чомъ овунъ бируеть людми (Там же, 101); куды проповѣдавъ святый Павель, и Петръ... а теперь туды бирують туркы (Там же, 132).

2. (чим) Володіти (чим), мати (що): будь готувъ усе, чимъ бируешь, ливити и глгубити нице и тѣлю и душу май радъ, игъжъ согрѣшити (XVI ст. *НЄ* 158).

3. (кому чим) Могти, *діал.* бірувати: плати, кому съ дожегъ, чини и роби и(с)ь правдовъ, кому чимъ бируешь (XVI ст. *НЄ* 19).

БИРУВЪ ч. (*мад.* bigo) судья: а слуга естъ на скомъ свѣтѣ кождый, хотъ король, хотъ папъ... хотъ бирувъ (XVI ст. *НЄ* 120); И побожии(в) Абрама руца(н)ский бирувъ Кузма, и были при томъ добрии люде (Бенедиківці, 1603 *ИЗУж.* XIV 223).

БИРЧИЙ, БЕРЧИЙ ч. Збирач податей: Би(р)чихъ головы(х) обирали стапы вси (1566 *ВЛС* 25 зв.); И тот податокъ каждый з людей своих самъ выбравши, без кожлого мешканѣа... до бирчихъ поветовыхъ шгдѣти маеть (Вільна, 1566 *AS* VII, 89); пано(в) бирчи(х) поветовы(х) ту(т) на ме(ст)цу назначено(м)... игъ(т) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 23); справа о збѣги, квити берчихъ на выдане съ поборовъ королевскихъ всихъ пять (Луцкъ, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 55); Шго се тежъ дотычетъ подачокъ... маеть его милость, папъ Кандыба, съ того именя выбравши, до бирчихъ нашихъ отдавати (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 430).

БИРЧОЄ с. Оплата збирачеві податей за працю; а вибираючи твою серебрицину, не бралбы еси в них болыть толко// шт кождое сохи бирчюго пелез один, а пичюго такеж пелез один (Вільна, 1563 AS VII, 78-79).

БИРШАГ ч. (мад. birság) итграф: И би(р)шау пагѣ осудили со(в)габирови дванаица(г) золотыхъ (Бенедиківці, 1603 НЗУж. XIV, 222).

БИРЫВАТИ дієсл. недок., мнгоокр. (щю) (мито, податок і т. ін.) стягати, брати: А по (в)сімь местомъ г(с)дрьскимъ, где есть мыто его мл(с)тъ то(р)говоє и важьное бирывали къ мыту г(с)дрьскому (Берестя, 1526 ТУ 52); и теж послали есмо до Твоей Милости дрѣгий листъ господарьскій, писанный ѿ мыто Жеелавское, которое бирываю весполок з мытомъ шстрозским (Острог, б. 1533 AS III, 433).

Див. ще **БРАТИ, БРАТИ**.

БИСАГА ж. (лат. bisaccium) сакви, торба, діал. бесаги, бисаги: Чпа(т): кншѣна, стѣлу(т): пла(к) шабе(л)га(с), бисага (1627 ЛБ 157); bisaga(ſ)ia ciatoria, су(п)жи (!), тлю(м)жи, бисаги (1642 ЛС 251).

БИСЕРНИКЪ ч. Майстер, який виготовляє прикраси з перламутра або дорогі оцінного каміння: Бісерникъ. Gemarius (1650 ЛК 426).

БИСЕРНИЙ прикм. Перлювий, жемчужний: bassai, ма(р)ари(т)ный, бисе(р)ный (1642 ЛС 99); Бісерный. Gemmeus (1650 ЛК 426).

БИСЕРЬ ч. 1. Перли, жемчуг; вироби з дорогоціннюю каміння, прикраса: тотъ камень достойнѣишь есть промежи всѣ(х) бисеровъ, а находѣ(т) его шрлы (XVI ст. Травн. 492); богачи кохалѣд... в шатахъ дороиы(х) в бисеръ(х) (XVI ст. УС № 29519, 210 зв.); hetmelion, бисеръ (1642 ЛС 217); А была мѣшка якъ насъ быне коріандрово бѣрны якъ бисера свѣтлюѿ ѿ (серед. XVII ст. Хрон. 133); Бісеръ. Gemma. Margarita. Упю (1650 ЛК 426); бисеры пометати предъ свиіями, свииским правом бисера пометати - ширити християнську віру серед тих, хто не здатний належно оцінити її; метати бисер перед свиіями: А до того и Христос и апостоли, паче же Павел пренія о вѣрѣ и законѣ с неуврачсванными возбраняют нам, свииским правом бисера пометати не повелѣваю (1600-1601 Виш. Кр. отв. 162); не дайте, стаа псомъ, нйже бисеры помещѣте пре(л) свиіамй (Львів, 1642 ЖелП. 4).

2. Дорога, коштовна тканина, заст. вісон: віссонъ, перфѣра: Паволока, и іны(и) бисе(р), а(б) елва(б), червѣны(и), бѣл (1627 ЛБ 196); З Іакінфѣ зась з шарлѣгѣ, з кармазіиѣ, и бисерѣ починили шѣиы (серед. XVII ст. Хрон. 113 зв.).

о бисеръ божий — вчелія Христа і таємнии віри: бисеръ бѣин, а всѣ(м) вѣрчѣмъ ѿ(г)ворспны (1489 Чет. 136).

БИСИТИСЕ див **БѢСИТИСЯ**.

БІСКУПІЙ, ПІСКУПІЙ прикм. (стп. biskupī) те саме, що бискупскій: и вчинити зъ нихъ свѣтшкы, подѣбъ обычая ииныхъ костеловъ бискупыхъ голошыхъ (Краків, 1549 ЛЮЗР I, 126); Люди бискупѣе каноникѣе... мещаномъ помагають на по(л)води (1552 ОЛЗ 181 зв.); а я того имени пискупейо капитулюю, которое мне на выховаше до часу, яко врядику, даю, не поступлю (Луцьк, 1562 АрхЮЗР 8/VI, 124; с которого жерела вікиивліи ежджена до рѣмѣ по шавѣки кардиналскіє, по сѣкры, и по плаци бискупѣи (Острог, 1598-1599 Апокр. 171 зв.); проси(л) мене а(п)то(п) тесля ѿ пля(ц) на бѣюва(п)є которомѣ то я по(з)воли(в) бѣдоватися на пляцѣ пу(с)ты(м) за(м)ковы(м) за би(с)купъ(м). конгѣе(!) на боло(п)ю (Київ, 1601 ЛНБ 4, 1136, 2, 46); там же се на дорозе ѿни повадили межи собою мещованы(и) сльга Сѣлжко(в)ского того то мещанина би(с)кѣпего ны(р)паль (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 23 зв.).

Див. ще **БІСКУПІЦКІЙ, БІСКУПОВЪ, БІСКУПСКІЙ**.

БІСКУПІЦКІЙ прикм. Те саме, що бискупскій: право мел есми у суду кі родского Луцкого зъ... отцемъ Феодосиемъ... о збите врядику мого бискупѣского Григоря Белостоцкого (Володимир, 1570 АрхЮЗР 8/VI, 303).

Див. ще **БІСКУПІЙ, БІСКУПОВЪ**.

БІСКУПІЯ ж. Те саме, що бискупство в 2 знач.: тоє жито... по животѣ кнѣза... его мл(сти)... екскуторове жидѣ городе(п)скому... продали и по(л)даными би(с)ку(п)ни и юлости хотачо(в)ское ту(г) до... гу(м)на вѣю(и) мл(сти) вывозили (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1,2,2).

БІСКУПОВЪ прикм. Єпископів, єпископський: мы част дѣлницы... кнѣза, шго... бискуп... даровал...

потвержаем... Его Милости подлуг... вмовы, которю
мел Его Милость зо шцем княза бискуповым (Краків,
1519 АС III, 194); тыбы ш том ведал и ведлѣгъ того
листв княза бискупова в той речи са заховал (Вільна,
1540 АС IV, 262).

Див.ще **БИСКУПИЙ, БИСКУПИЦКИЙ,
БИСКУПСКИЙ.**

БИСКУПСКИЙ, БИСКУПСКИЙ *прикм.* Епископ-
ський: што та(к) што славнѣйши(ми) секретаро(м) и...
похлѣбца(м) его к(р) м(л)... абы са причинили и
свѣ(д)чили яко годны(и) члѣкъ на па(п)ствована
би(с)купски(х) доходу(в)... за которю причинѣ то(му)
особѣ, зави(в)ши в папѣрць сто мли якъ са трафи(т)
чи(р)воны(х) золоты(х) в рѣкѣ... тыць (1598 *Виш.Кн.*
293); бискупскій выкладъ того артикоулѣ, то в собѣ
маѣтъ, же ведле него з ри(м)ски(м) бискупомъ
сполѣчюсть и згодѣ мѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 59).

Див.ще **БИСКУПИЙ, БИСКУПИЦКИЙ,
БИСКУПОВЪ.**

БИСКУПСТВО, БИСКУПЪСТВО *с.* (*стл.*
biskupstwo, *стч.* biskupstvo) 1. (*сан епископа*)
епископство: не явно ли е(ст) все(му) позбрѣ
аггелъско(му), и члѣко(м) живущи(м) на зе(м)ли, яко
сами есте тѣе би(с)купство... ягонили (1598 *Виш.Кн.*
291); Владѣцтво а бискупство, вл(д)ка а бискупъ,
хотай слѣвы розны, речѣ одна(к) одно свѣтъ (Острог,
1598-1599 *Апокр.* 21 зв.); Указы тежъ ми: где, коли
костель Рымскій, альбо бискупство чоловковни
янышое религий дано, такъ яко ся то нашимъ Рускимъ за
вапокожъ недѣбалостью деяло? (Вільна, 1599 *Лит.* 855).

2. (*церковно-адміністративний округ, яким
управляе епископ*) епископство, епархія: волюсть
сѣбо(р)гыцака ш(т)дана на би(с)купство виле(н)ское
(1552 *ООвр.З.* 114 зв.); па(п) ти(х)ню а(п)дрѣви(ч)...
вызна(л) и(ж)... ездил(л) есми.. до (л)вора би(с)ку(п)ства
лу(ц)кого до хотацова (Володимир, 1567 *ЦДІАК*
28,1,2,1); въ певныхъ маѣностяхъ бискупства Киевско-
го, черезъ урожоного князя Кирика Ружинского...
некоторые осады новыѣ показаны и попалены
(Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 6/1, 259); Писаль... до мене
Яна Галчи-новъского... Петръ Стрыбыль... жалуючи
на... мещанъ и подѣданныхъ // Фастовскихъ, до
бискупства Киевского належачого (Житомир, 1618
АрхЮЗР 3/1, 238-239).

Див.ще **БИСКУПИЯ.**

БИСКУПЩИЗНА, БИСКУПЧИЗНА *ж.* (*стл.*
biskupszczyzna) маѣтки (володіння) епископів: А тыѣ
вышѣй меншыѣ всѣ селища воеводства Брацлавского и
кгрунты их дѣлит Рос река зъ землю воеводства
Киевского и з Бискупчизною, идучи долув Росью
(Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 8/1, 264); а зажъ того не
посвѣчаю(т) ихъ клѣтвы о тоѣ самое тѣлико чинѣныѣ,
кгда хто бискупщицны, десатѣны... и прѣча и(м) не
выда(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 202).

БИСКУПЪ, БИСКУПЪ, БЪСКУПЪ *ч.* (*стл., стч.*
biskup, *сан.* biscof, *лат.* episcopus) епископ: А при том
бѣдѣчим велебнымъ и велможнымъ: князю Войтѣхѣ
бискупѣ Вилеискомѣ... князю Бартломѣю, бискупѣ
Киевскому (Вільна, 1507 АС III, 43); Тотъ палаць
г(с)дрѣски(и) почать справова(и) быти за бискупѣ
лѣцького небожѣчика кнѣза оащчевѣского (1552 *ОЛЗ*
158); который лѣсъ естъ бискупа каменецкого
(Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 8/1, 264); Ка(р)динали і
бискупѣ которыѣ са были по(ч)ю до папы збѣгли,..
мѣщю са при не(м) шпонзѣвали (Острог, 1598 *Ист.*
фл.стл. 49); мѣзѣйки стѣваки, не тѣлко въ Крѣлевскихъ
дѣме(х), и... оу гѣлювъ свѣцкихъ, Але и въ дѣховни(х) оу
архиѣскуповъ, и бѣскуповъ, ѣ митрополитовъ кѣшихъ
(Чернігів, 1646 *Перло* 134 зв.); бискупъ римскій,
римскій бискупъ — папа: припомнишлі ... сиялды на
котѣрыхъ бискупѣ ри(м)скій напере(д) сѣдѣлъ (Острог,
1598-1599 *Апокр.* 147); Стефанъ абовѣмъ св. на
збориску образоборцовъ стоячи..., не одного толко
бискупа Римского воспоминаѣтъ, але и другихъ
патріарховъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 564).

БИСКУПЪЩИЗНЫЙ *прикм.* Який стосується
епископських володінь: идучи долув Росью по правой
руци влоды воеводства Брацлавского, а по лѣвой руке
воеводства Киевского и Бискупщицныѣ (Брацлав,
1570 *АрхЮЗР* 8/1, 264).

БИСОВСКИЙ *див.* **БЪСОВСКИЙ.**

БИСОВЪ *див.* **БЪСОВЫЙ.**

БИСТРИЙ *див.* **БЫСТРЫЙ.**

БИСТРИНА *див.* **БЫСТРИНА.**

БИСТРО *див.* **БЫСТРО.**

БИСТРОСТЬ *див.* **БЫСТРОСТЬ.**

БИСУРМАНСКИЙ *див.* **БЕСУРМАНСКИЙ.**

БИСУРМАНЪ *див.* БЕСУРМЕНЪ.

БИТВА, БЫТВА ж. 1. (*сутичка ворожих з'єднань, армія*) битва, бій: Бйтва была з волбхи по(д) обертїно(м) (1509-1633 *Остр.л.* 126); тако(ж) лю(дї) поммани, которын соу(т) поммани в битва(х) и на сторожа(х)... абы са вернѣли с обѣдвѣ сторо(н) (Ясси, 1510 *Cost. BD* 470); а коли пакъ оуслышите бй(т)вы// и вѣсти в бйтвахъ не боитеса бо и тоє моу(с)ить бити (1556-1561 *ПЕ* 179 зв. - 180); Котораа бытва срокгаа пре(з) цѣлы(н) дѣтѣ трывала (1582 *Кр. Стр.* 45); Смѣртъ... Порвѣла... Григорїа... Котрїй... Якъ Сїнгъ в(т)чїзны правдїый працовѣль рѣше, Ставачиса на плаца(х) бйтвѣ Слѣвны(х) поте(н)жне (Львїв, 1615 *Лям. Жел.* 7 зв.); Рѣтъ, бѣрба, пѣлвигъ: Бйтва, вѣлка, пѣтычка (1627 *ЛБ* 106); А потїмъ вращїа, Поважне мѣтеса мѣвити... Гды Цѣсарше ихъ щаслїве по выйграюй битвѣ, з вѣкторїею... ворѣчалиса до Паїнства своегѣ (Чернїгїв, 1646 *Перло* 63); всталь црѣ предо днѣмъ и наготовѣль вѣйска кѣ битвѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 483); звести битву *див.* ЗВЕСТИ, зводити битву *див.* ЗВОДИТИ.

2. *Перен. (уперта боротьба з релїгїйными противниками, зі самим собою)* битва, боротьба: обленцѣтеса в зуполную зброю Божую, бысте мѣли стати противко засадкам бисовскимъ, поневаж не маемо битвы противко крови и тѣла (Вїльна, 1600 *Катех.* 80); ты пла(ц) и мѣсце ши(р)мѣрское, на которо(м) бйтва была з дїаволо(м), и свѣто(м) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 297 зв.); Звѣтазства и выйграванье бйтвѣ на(д) нѣпрїательми тогды тобѣ дастъ бгѣ, кг(д)ы ты бйтвы и звѣта(з)ства вѣдѣржишь на(д) пожа(д)лївостьми (Острог, 1614 *Тест.* 141); Но крѣпко заставлѣлиса за има га̄ своегѣ, и вѣ вноу бйтвѣ, спрѣли вѣ крови своѣи шѣты свои (Почаїв, 1618 *Зерц.* 64 зв.); в Прехвалїїи мѣнїици, добраа ж то Война ваша, Вѣчный то покой и Рѣдость наша, якѣ бйтва ваша выйграна, а Моцѣ чартѣвскаа потѣптана... и навѣки вѣ тмѣ загнана (Чернїгїв, 1646 *Перло* 46 зв.).

3. (*взаемне задавання ударів, побоїв*) бйтка: всѣ зго(д)не братия в ча(с) забѣгаючи злѣму абы болше неря(д)ны(х) ро(с)ти(р)ковъ и ко(р)чемъни(х) зава(д) и бй(т)вѣ в дому бжѣмъ не было, вхвалили таковы(х) бѣ(з)чи(н)никовъ по(д)лугъ правъ стѣ(н)ицѣсь в(т)цѣвь

патрїя(р)хъ казнити и карати (Львїв, 1633 *ЛСБ* 1043, 35).

4. Бйття, побѣи, удар: Павель мовиль: Мѣ пять разъ битву емъ прїаль, якъ еденъ разъ, тричѣ палицами битъ быть емъ (XVI ст. *НС* 15); змїа всего тѣла оборони(т) в(т) бй(т)вы. а головы яко може(т) стереже(т) (XVI ст. *УС* № 29519, 84).

БИТЕ *див.* БИТЯ.

БИТИ¹, БИТЬ, БГИ, БЫТИ, БЫТЬ *дїєсл. недок.*

1. (кого) (*задавати ударів, побоїв кому-небудь*) бити: жаловали намъ подданыи наши на тых данников... которыи ж... через границы их влостныи входачи и бчюлы их влостныи дерѣт по бортам и их самых быот (Острог, 1520 *AS* III, 196); людей в дѣбровѣ его бити и грабити не казал (Краків, 1539 *AS* IV, 180); панъ ратомьски(н)... дрѣдого разѣ за по(д)воды мещанъ ималь и везаль и за тетеревѣ рекѣ заве(д)ици пѣгами битъ (1552 *ОЖЗ* 122 зв.); А хто бы бй(л) шля(х)тича кнѣмъ сорокъ ко(п) гроше(н) платити (1566 *ВЛС* 91 зв.); Евгїста выпїсуєт яко іс̄ пілатовї выдан и яко бїен и посмѣван (Володнмир, 1571 *УС* вол. 66); тамже де(н) скоро наехавши ваша мл(с)ть на то село по(д)даны(х)... того села битъ мордова(т)... почаль (Київ, 1591 *ЦША Лен.* 823, I, 133, 80); Сами бѣете, сами жалуете, сами жѣ бивши и плакати не даєте! (Вїльна, 1599 *Ант.* 861); И в домоу каиафино(м) с пр(о)рчства са насмѣваючи вчи завазовали и в ланитоу бчючи пыталїса его (поч. XVII ст. *Проп. р.* 213); заволала на вас хрїстіанская жѣна з нареканямъ великим, которую есте в пол службы казали бити во уста аж до крове (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 44); я до того сведомъ, хто его бив (Бориспїль, 1615 *АБМУ* 11); мене ж самого... гайдукомъ и слугамъ своимъ на месте у Кневи казавши поймати... битъ, мордовать и до везеня... посадить был казал (Житомир, 1618 *АрхїоЗР* I/VI, 457); такъ се на оногѣ младѣнца розгнѣваль же егѣ лѣкомъ велми бїючи забиль (серед. XVII ст. *Хрон.* 13 зв.); та(к)же оныхъ каза(л) свои(м) бити, забияти и чо(р)довати (Житомир, 1650 *ДМВН* 199); бити себе вѣ перси (по персемъ) - ударяти себе кулаком у груди, выражаючи розпач, каяття, смуток и т.п.; битися в груди, бити себе в груди: Жѣны Жидѣвскїи... погладаючи на Іса Распїтого, ворѣчали са плѣчѣчи и бчючи вѣ перси своѣ (Київ, 1625

Коп. Каз. 13); самъ старій ихъ Хаганъ на око выдачи згиняте своихъ жолгѣро(в)... рѣками себе по твѣри битъ и по персемъ (Київ, 1627 Тр. 662);

перен. (кого) карати: Бѣгъ его Гдѣ Бгъ невидимо; или на хѣдобѣ, или на здоровю (поч. XVII ст. Пчела 17); ни порѣчайса за кого, ни бѣй вѣрнаго съгрѣшающаго, ни невѣрнаго обидѣщаго (Львѣв, 1642 Жел. П. 2 зв.); бити языкомъ (кого) - проклинати: Пятое пылѣшное, што бесме не были нѣкого нѣ оружіемъ, нѣ языкомъ (XVI ст. НС 219).

2. (кого) (задавати поразки кому-небудь) бити: кгда ся возамы и колесами ѡ(т)вселя мощю ѡ(б)варовали на ве(р)хѣ оного ѡбозѣ стоячи, я(к) з башгъ або за(м)ку якого може ся боронили, списсами (!), воло(ч)нями и ро(з)маитими потѣ(с)ками влохо(в) шпѣ(р)мѣючи(х) бѣючи (1582 Кр. Стр. 45 зв.); выбѣжавши з мѣста противъ своимъ и нали битъ испрѣатели в посродкѣ замкнены(х) (серед. XVII ст. Хрон. 165 зв.).

3. (кого) (полюючи, забивати дичину) убивати: стрелюмъбы Твоя Милост нашимъ розказал, абы на нас звер били (Вильна, 1543 AS IV, 372); Тежъ крадѣтъ свини гѣси, кѣры бѣють (1552 ОЛЗ 188 зв.); кгда по перве(и) пороши староста там половить тогды вжо вольню черкасыномъ... зверъ бити (1552 ОЧерк. 3. 11).

4. (що) (ударяючи по якомусь предмету, заглиблювати його) забивати, вбивати, заганяти: на тотъ час вода велика палей бити не могли (Підгайці, 1571 Арх. ОЗР 8/VI, 170); езь бити - ставити загороду в річці, ставку для риболовлі: белал рыба вса томѣ хто є(з) бѣеть (1552 ОКЗ 44 зв.); к тому берегу казалъ входникомъ мозырскимъ езь бити (Київ, 1560 Арх. ОЗР 8/IV, 167); мостъ бити - будувати (споруджувати) міст: тогды пнѣ семену волно тежъ соби мо(ст) где хотя на кгру(н)те свое(м) бити и мыта вживати (Кунів, 1577 ЛНБ 5, II 4044, 25 зв.).

5. (в що) (ударяти по чомусь) бити: А кгда его милостьи отъ того угамовано, абы крыжа не зопсовано, тогды его милость въ баню и подъ баню въ мурь бити и стреляти казалъ (Володимир, 1591 Арх. ОЗР 1/1, 295); Гиѣна възавши свое щена котѣрос было слѣпо, принесла до стѣто Макарія: а бѣючи головою вѣ ворота двѣра вѣонци (Вильна, 1627 Дух. б. 8); бити головою о землю — виражати розпуку, бути у

розпуці: палѣ тежъ и Левъ на вѣрхѣ гроба г(с)дна своего бѣючи головою о землю и якъ члѣкъ ламентѣючи такъ бѣрзо и рыкаючи, же зѣра(з) тамже дѣмеръ (Київ, 1625 Коп. Каз. 19);

(чим в що) (про хвили) ударяти, бити, хлюпатися, плескати: по(д) самы(и) г(з) валы мо(р)ские бѣют (1582 Кр. Стр. 81 зв.); Гѣчатъ свѣта сего мѣра попѣдливый, бѣючи волнами в бѣрегы кривѣи (Львѣв, 1591 Просф. 680).

6. (у що) (ударами по чомусь спричиняти звуки, подавати сигнал, сповіщаючи про щось) бити: Црѣ повелѣ(и) трѣбиті ... и въ бѣбны бити (1489 Чет. 57); папъ Струсь... зъ гайдуки и зъ многими помочниками своими ... // ... пасхальть мощю, ктвалгомъ, на йменье мое... голосомъ розгымъ, яко одны татарове, окрикъ учинивши, у трубы трубачи и у бубны бѣючи, зъ дѣлѣ... стрѣлбу пустивши, штурмовали до дому, ворота и острогъ выбили (Луцк, 1582 Арх. ОЗР 6/1, 118-119); Стѣи дѣлѣ... чинили трѣдмѣны, вѣ бѣбны бѣили, на йнстрѣдмѣтахъ мѣзи(н)жыхъ грали (поч. XVII ст. Пчела 40); Потѣмъ коли почѣто битъ въ бѣбны и трѣбы воѣнныи, а такъ се зарѣзомъ замѣшѣли шѣки и почѣли се окрѣпне бѣтъ (серед. XVII ст. Хрон. 422); въ звоны бити — сповіщати про щось за допомогою дзвонів: кды капланы... дѣтѣкъ живы(х) ба(л)ванѣ своему оуфѣровѣли, жебы рѣдичове послышѣвши ихъ крикъ и плачь не прийли до оулютована, и з того болю з рѣ(к) забѣючи(х) не вырѣали, вѣ звоны бѣили, и трѣбы голѣсные падѣмѣли (поч. XVII ст. Проп. р. 52 зв.);

(в що) (грати на деякихъ музичнихъ инструментахъ) бити: Всѣ рѣжныи мѣзѣйки... Стрѣйте Цитѣри, Лютнѣ, вѣ Арфы мѣле бѣйте, Мелодійными дѣмы на(с) всѣхъ веселѣте (Львѣв, 1631 Волк. 25 зв.);

(безъ додатка) (про годишникъ) (позначати часъ) бити: котѣра є(ст) годѣна рѣдѣад бѣла (к. XVI ст. Розм. 46).

7. Стрѣляти, бити: зъ замку великого съ чотирѣохъ дѣлѣ стреляти, бити въ церковь соборную и въ замочѣкъ владычній... е адѣка Холмский казалъ (Луцк, 1565 Арх. ОЗР 1/1, 10).

8. *Перен.* (проти чому) Виступати (проти чого): Противъ чомѣ Ап(с)лтѣ... бѣе(т) мѣвѣчи и закладаючи, и(ж) оу на(с) не естъ мнѣго Пѣновъ... але едѣнѣ Бгъ (Київ, бл. 1619 Аз. В. 6).

9. Кидатися, метатися: Бѣда, бѣда: яковѣмъ Плачѣмъ заволають [грѣшники] реводчи, и плачѣчи, и ламентѣючи// ꙗ бѣочи, порвѣни бѣдѣтъ мѣчигиса гѣрко, на вѣждѣстыи лѣта (Львѣв, 1641 *Час. Слово* 271-271 зв.).

о бити чоломъ (челомъ), чоломъ бити: а) (кому, кому о чѣм) звертатися до когось із проханням, укліною просити когось про щось; бити чолом: была нам чолом кн(а)г(и)ни... Ровенская о том, што первой сего дали есми ей дворницю пустое на фолварок на има ѡлизарцевское (Вильна, 1503 *AS I*, 125); би(л) на(мъ) чоло(мъ) и проси(л) абы(х)мо дали ему землю на впоха(н)е хлѣба на горе шиковицы (Киѣв. 1581 *ЛСБ* 62, 2); Потомъ тыи Ставецкии приездили к намъ, чоломъ бѣочи, абыхмо казали ихъ предсе в томъ с князем Андреемъ сѣдити подле права земли вольнское (Петрѣв, 1527 *AS III*, 319); б) (кому, перед ким) низко вклонятися (кланятися) комусь, шанобливо вѣтати когось; бити чолом: Во всемъ поволный слѣдга и богомолец Вашей Милости, архимандрита Жидичинский низко чолом бѣет (Жидичин, 1540 *AS IV*, 247); Миско Пшиганский... Петрѣв Микѣлипский... низко покорне чоломъ бѣють (Винница, 1569 *AS VII*, 324); У Hospoda tam widyłem Boha ta sedyt za stołem A wsi bijut pred nim szołem (Яворѣв, 1619 *Гав.* 21); в) (кому на кого) скажитися на когось: то(т) игуме(н) г(с)лрю королю е(г) м(л)сти чоло(м) би(л) на тебе жалуючи и ли(ст) г(с)лдрьски(и) ... по(л) тиса(ч)ма золоты(х) ло тебе ѡде(р)жа(л) (Новгородок, 1554 *ЛСБ* 18); на кола (куль) бити - саджати на палѣ (палю, кѣл): даль его милость войту суполную моцу судити и осудити, карати и стинати, и на кола бити, и потопляти, якожь то право... жадасть (Кракѣв, 1507 *АЗР II*, 10); чомъ злодѣя про то вѣщають, тай розбуивника на куль бѣють, шпо бы ся другѣ бояли выгъ такого дѣла (XVI ст. *ЛС* 71).

БИТИ² див. **БЫТИ**.

БИТИСЯ, БИТИСЕ, БИТИСА, БИТИСА,
БИТИСЯ *дїєсл. недок I.* (о що, чим). Ударятися, битися (об що): Такъ, яко се бѣють воды о скали Такъ се князя Лыки войско съ татарскимъ зошлю, не великостю але моццю его прошлю (поч. XVII ст. *КЛ* 92); ісаавъ ѣковъ въ оутробѣ мате(р)ней патѣми ве(т) зѣ ве(т) бѣлиса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 250); битися в

груди, битися в перси, в перси битиса - ударяти себе кулаком в груди, выражаючи розпач, каюття, смуток; каютися в чому-небудь; битися в груди, бити себе в груди: у нучь и у лѣпь мучили ся, и у гробѣхъ кликали, и билися у груди свои (XVI ст. *ПС* 101); а мѣгарь пакъ стоѣючи издаlesка ани ѡчѣй не смѣль к' небоу по(л)нести але билѣса в прѣси свои рекоучи. бже мл(с)въ боуди мнѣ грѣшнѣмому (1556-1561 *ПС* 300); В перси ся бѣючи недолго въ смутку тривати: И зъ жалю ся вѣрпѣмъ твоимъ не урывати (Львѣв, 1630 *Траг. п.* 172).

2. (з ким і без додатка) (*одаватися до бійки*) битися: я з нею вже билася (Лушч, 1568 *АрхїОЗР* 6/1, 61); Распрѣвѣюса: Звѣдѣ чиню, сварѣса, бѣюса, тажѣса (1627 *ЛБ* 106); *Образно*: Бо гди мѣлемъ Лазара четверодневнаго оу мене себе. А гди ѡгъ его однимъ словомъ своимъ заволасть... и оу мене из зѣбовъ ѡстрихъ вирвалъ, и мое барзо ѡстрое ѡрѣжѣ притѣпилъ, Которое я себѣ ѡ(т) вѣка мѣль, Хоча смъ ся изъ нимъ не билъ (I пол.XVII ст. *Сло зб.* 17).

3. (проти кого, з ким і без додатка) Воювати, боротися, битися: ходилъ црѣ даль противоу голяда битиса (1489 *Чет.* 72); не то восвникъ, або боевникъ, хто ся у войску бѣеть, але то чоловѣкъ, хто людьми справусе добре (Киѣв, 1573-1579 *АСД I*, 153); мѣдрыи и сѣпѣлности словѣи ищѣчи, оутѣкають ѡ(л) войны и не ѣдѣтъ, а затѣмъ и послѣднѣишими на(л) тѣхъ бывають(г); которѣи бѣючиса на войнѣ звѣгга(з)ство ѡ(л)несли (Вильна, 16727 *Дух. б.* 342); занежавши комѣссїи, з хмс(л)нички(м) быти ся зезволили (серед.XVII ст. *ЛЛ* 179); попалили военныи припрѣвы, и бѣлиса зъ вакхѣдомъ и стертѣи есть ѡ(т) нихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 486 зв.);

перен. (переборювати якусь труднощї) битися; боротися: ты не знае(ш) як са ино(к) зъ черево(м) бѣс(т), то(в)нѣ(т), мѣгъ и бѣс(т); а ты его хѣли(ш) и клеветце(ш) (п.1596 *Виш.Кн.* 251 зв.).

4. (о що) Добиватися (чого), битися: а потомъ... сами промѣжку себе о нихъ бѣютсе и одинъ другого ошукивають (Рожанка. 1598 *Л.Пот.* 1023).

Див. ще **БИВАТИСА**.

БИТЛА див. **БЫДЛА**.

БИТНІЙ *прикм. (стп. бітну)* хоробрый: Есть того посвѣдчѣнамъ яснымъ Молдавіи, Мѣлѣтаньскїе пѣла, и бѣтна Паюніи (Львѣв, 1615 *Лям.Жел.* 7 зв.).

БИТЬ *див.* **БИТЫЙ**.

БИТЬЕ *див.* **БИТЯ**.

БИТНОСТЬ *див.* **БИТНОСТЬ**.

БИТЫЙ, БИТЬ, БИТЬ, БИТЫЙ 1. *прикм.*

(такий, якому завдали або завдають побоїв) побитий, битий: И коли шныи рокъ... пришлоъ, самъ княз //... перед нами стал и вижовъ своихъ и врадниковъ, битыхъ и ранныхъ... з собою мель (Краків, 1538 AS IV, 134-135); вставуемъ кгды бы которы(и) шля(х)ти(ч) биты(и) або ра(н)ны(и) после рагъ сзидль або ходи(л)... по то(р)гохъ... а пото(м) ш(т) ты(х) ра(н) шме(р), то(г)ды то(т) ш(т) кого тые раны... голо(в)щины не будетъ... платити (1566 ВЛС 93); Безумны мы дѣля Христа, мы славныи, мы бесчестныи до нынѣшняго часа, и терпиме голодъ и безыудя, и биты есме (XVI ст. НС 40); Бо якъ оужъ, гды бить бываесть, все тѣлю свое выстаеъ, гбюевъ зась якъ мѵжегъ ховѣгъ //.. такъ и мы Христѣиѣ, тѣслю дорбогоу хѵдчаи, зъ зветшалогоу чловѣка вызвѣтиса маемо (Київ, 1637 УС Кал. 339-340); штъ за рехвизицісю (!)... Марціана Блотского... видель помешенныхъ мещагъ... битыхъ и змордованныхъ (Київ, 1646 ЛНБ 103, 22/1 д, 2011, 1 зв.);

у знач. ім. (той, якого б'ють) битий: оураженомѣ стогнѣти, оукрѣвжономѣ протестоваѣтиса, бѣгомѣ плякати, гдѣ бы еше не мѣлю бѣти волюю, ѳожъ бы то зо всѣ(х) мѣръ досконаѣлая была невѣла (Острог, 1598-1599 Апокр. 81);

(спричиений ударами) побитий, потовчений: напервей видел есми на Яцкѣ Сѣгакѣ две раны кривавыхъ, а три битыхъ (Луцк, 1558 AS VII, 46); виде(л) есми... биты(х) сини(х) ра(н)... по хры(б)гу по нога(м) по рука(м) немалю тру(л)но и(х) зличи(ти) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 31); Ты(к)жѣ на Мисковы(м) теле, то е(ст) по хрибѣте и по крижу таковы(х) же разовѣ битыхъ синыхъ спухлыхъ до (л)ва(л)цати виде(л) и ш(г)леда(л) (Житомир, 1650 ДМВІІ 200).

2. Друкований: Тресфоласъ чотыры, Усгавы два, а третей полуставъ битая (Київ, 1554 КМІІІ I, дод.10).

3. (про монети) карбований, кований. *У знач. ім.:* поесъ чырвоный волошювый, за золотыхъ дванацать, пенезей протестантовыхъ, которые мель на справы и на страву ... пановъ юристовъ присланые въ тросе на тымъ же челяднику мелковыхъ сто, а бытыхъ

дванацать (Житомир, 1640 АрхЮЗР 6/1, 523); талярѣ битый *див.* ТАЛЯРѣ.

БИТЯ, БИТА, БИТЕ, БИТИЕ, БИТЬЕ, БИТЬЕ, БИТЬЕ с. 1. (завдавання ударів комусь) биття: кгдым кгвальту волатъ почала, первой битемъ, а потомъ затыканемъ губы, хотячи мене забить, заборонили (Луцк 1598 АрхЮЗР 8/III, 477); перепявци мене люди якнес, свавольныи козаки ... страхи розные битем и мордерством здоровю моему задалави (Житомир, 1618 ЧИОІІІ XV-3, 158); Праііе: Виргаііе, битѣе, або топта(н)е ногѣми (1627 ЛБ 91); такъ же битемъ и мордованемъ полданныхъ, килку арсидовныхъ въ року теперешнемъ прочъ одогналъ (Луцк, 1630 АрхЮЗР 6/1, 475); полданныхъ бытемъ... такъ же и розными ангариями розогналъ, и што колвекъ по нихъ зосталъ на себе обернулъ (Луцк, 1633 АрхЮЗР 6/1, 493).

2. (результат, наслідок дії) побої, побиття: брал ѳ мене ... на шгледаііе полданныхъ княза Еґо Милости бытѣте и ... порѣбала дѣбровы (Луцк, 1558 AS VII, 39); пото(м) шказана(л) мигѣ во(з)ному служебни(к)... десатника..левона збито(г)... которы(и) ш(т) би(т)я ле(л)ва мови(г) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 10); ха пхѣли в бѣлого а такъ южъ ш(т) битя великого не мо(г) выбрѣнѣти (XVI ст. УС № 29519, 243 зв.); ш(т) которо(г) би(т)я шкру(т)но(г) неведомо если жи(в) буде(т) (Луцк. 1602 ЛНБ 5, II 4050, 72); въ вины правныи попалы и поводовъ до школѣ на пстыадыватъ тысечей золотыхъ ошачованыхъ зъ битѣя походячихъ... приправили (Київ, 1633 КМІІІ I, дод.545).

3. Бійка, завдавання ударів: князь Дмитръ //... кнежѣ Галушкѣ шт маткѣ ее з битемъ вѣал (Книшин, 1554 AS VI, 163-164); При которы(м) шны(х) би(т)ю взято у Ивана, Мисково(г)[о] паро(б)ка, жупа(н) логѣдышювы(и) за золоты(х) шѣсть (Житомир, 1650 ДМВІІ 199).

• бите в дзвоны — оповіщення про щось за допомогою дзвонів: а за тым битемъ в дзвоны, кгды се их болшей есче збегло, з тыхъ дверей сходками до церкви вдаривше, лихтари, формы в ней повыворочали, коберке поолдирали (Луцк, 1634 АрхЮЗР 1/VI, 687).

Див.ше БИТАСА, БІЕНЕ.

БИТАСА с. (стп. bicie się) битва, бій: Полковныи

и сотники голофе(р)новы в' облажѣню вибѣлѣи обѣчавши пенкно(ст) и красоту въ юудифѣ вдовѣ сѣ-ючюдо, жолігѣро(м) ср(д)ца додавали быгаса з неприѣтеле(м) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 267 зв.).

БИЧАТИ *див.* БЕЧАТИ.

БИЧИ *див.* БЪЧИ.

БИЧИЛНО *с.* Пужално: Бичилно. *Manubrium flagelli* (1650 ЛК 426).

БИЧОВАНЕ, БИЧОВАНЬЕ, БИЧОВАНА *с.* (*биття, шмаганя*) бичування: ω Ісѣ найласкавшій! такъ ли рѣхлю запоминаешъ стр(с)тій твои(х) бичована и оурѣгана ω(т) жидѣвъ тебѣ бѣвшю(г) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 173); Розважай же якъ хочешъ: albo зостать пры матеры правдивой, которая тобою болѣла, поруганѣ, уплеваниѣ, бичованѣ и распятіѣ... и нагостъ твою крещеніиѣмъ (!) приодѣла, albo при сей улюбленой, которая, одершы тя зъ святое шаты, вывѣвши за лобъ с того соборного дому в нерядный... домъ упровадила (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/ VII, 268); Кды бовѣ(м) е(ст) бѣ найсправедливій, для тогѣжъ треба абы былъ рѣвний и справедливый такъ в нагородѣ якъ в карѣню и бичованю (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 153); сѣгъ Бжій, пожалювалъ менѣ врага Бжїа... и такъ зѣ ма наставилъ свой престѣн Раменѣ, и Плѣци подѣлѣ на бичованѣ, при сто(л)пѣ Пилѣатовѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 7 зв. - 8).

БИЧОВАТИ, БИЧОВАТИ *дієсл. недок.* (кого, що і без додатка) (*бити, шмагати*) бичувати: паматай и(ж) гѣ бѣ избавіте(л) твой трѣгѣль, бичова(н) шпѣлова(н) и на дрѣвѣ кр(с)тно(м) розби(г) (XVI ст. *УЕ* № 29519, 25); ещѣ по(д) вѣчю(р) старши(м) дворѣномъ свѣи(м) бичовѣти розказа(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 229 зв.); Агѣ тежъ былъ Петръ святой в Римѣ, коли лист... з Рыму былъ писан, албовѣмъ каждого такового, который бы собѣ над Каласеями, старшинство признавалъ... и тѣлу своєму не фолыуючи, што тепер рымскіѣ мѣвхи чинят, же тѣла свое бичуютъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 53); да звѣлаю: зранюю... сѣкѣ, бичюю (1627 *ЛБ* 143); Стережѣгеса прѣто... людіи: абѣвѣмъ васъ бѣдѣтѣ выдавати до Рѣдѣ, и в' згромаженѣхъ своѣхъ бичовати бѣдѣтѣ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 340); И що менѣ мѣли бѣсовѣ хлюстати, бичѣми огнѣ(н)ними, в' мѣри гѣенско(м) и бичовѣт(и) то самъ сѣгъ Бжій; пожалювалъ менѣ

(Чернігів, 1646 *Перло* 7 зв.): Бичюю. *Foris ca(e)do* (1650 ЛК 426).

БИЧОВАТИСЯ, БИЧОВАТИСА *дієсл. недок.* (*бити, шмагати себе*) бичуватися: а ижъ посполите въ той процесси биваютъ люде, которые, зъ набоженствѣ... сами ся бичуютъ (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 995); Власные то нынѣ мѣиси папские, що са бичуютъ до крови и кричатъ якъ волю, обѣившися мас (поч. XVII ст. *Вол.В.* 74).

БИЧОВНИКЪ *ч.* Той, хто бичує: Бичовникъ. *Flagellator* (1650 ЛК 426).

БИЧЪ, БИЧЬ *ч.* Бич, нагайка, прут; и нашѣль в' цркѣви тыи которые тамъ продавали волю... и голуубы... и оучинивши бичъ з верѣий всѣ(х) выгнать ис цркѣве (1556-1561 *ПС* 347 зв); знашли ... бичовѣ возницки(х) дравовапы(х) звазѣкъ (Луцьк, 1565 *ТУ* 112); ре(к) паве(л)... чи годитса ва(м) члѣва ры(м)лянина не осуженого бити би(ч)ми (II пол. XVI ст. *КА* 124); и казалъ Пѣлатъ привазати Ісѣа до сто(л)па... и бити окрѣтнѣ... бичами желѣзными (поч. XVII ст. *Пчела* 56); Жѣзль: Вѣ(р)га, рѣзга, прѣ(т), бичъ (1627 *ЛБ* 163); *fragrum*, бичъ (1642 *ЛС* 198); сѣкли се бичми, ажъ се кровью обливали (серед. XVII ст. *Хрон.* 311 зв.); *Образю* : якѣ мѣли менѣ хлюстати бѣсовѣ, лютыи катѣвѣ, огнѣнными бичѣми... а тѣ мл(с)тивы(и) мо(и) избавітелю, пожалювавши менѣ... даль еси хлюстати (Чернігів, 1646 *Перло* 100).

БИГСТВО *див.* БЪГСТВО.

БИДА *див.* БЪДА.

БИЕНЕ *с.* (*заваданя ударѣв*) биття, шмаганя: Покажи ми ты въ тыхъ епископѣхъ, не тылко заповѣды Христовы вси ещѣ мѣряне будучи ели заховали... Гдѣ утерпѣль ближнему, и не судился зъ нимъ, и благословилъ его вмѣсто клятвы або отнятемъ маѣтности, и кривды учинѣня, и до сукни взяты, и половицу бѣсня, у другое стороны оборочѣня и иншыхъ розказаній отъ Господа? (1608 *Пит.* 101).

Див. ще БИТЯ, БИГАСА.

БИЦА *ч.* Бешкетник, розбишак: вѣла Пѣстыра нашѣго Х(с)а потребѣтъ ... жебысѣмо были Милосѣрдни,... не заз(д)росливы, не гнѣваливы, не пѣанци, не бѣйци, не корчѣ(м)ници, не смѣхотѣорци (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 89).

БІСКУПСКІЙ *див.* **БІСКУПСКІЙ**.

БІСКУПЪ *див.* **БІСКУПЪ**.

БІТЫЙ *див.* **БИТЫЙ**.

БЛАВАТНЫЙ, БЛАВАТЪНЫЙ *прикм.*

(*виготовлений з блавату — шовкової тканини блакитного кольору*) блаватний: а при томъ аппараты... през менованых самых законгниковъ великим коштом... спраланены, розныхъ кгатунковъ: блаватныхъ, аксамитныхъ, адамантковыхъ, атласовыхъ, табиювыхъ и игыныхъ подлейших (Луцк, 1641 *АрхЮЗР* 1/VI, 764); шаты ро(э)мантые// блава(т)ные... пулшкарля(т)ные, (Житомир 1647 *ЦДІАК* 11, 1, 12, 72-72 зв.); межы себе расшарпали... килка споднигы блаватныхъ с кабатами и три палсгыдры блаватныхъ, пласчовъ три фаленгыдышовыхъ (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 132).

БЛАВАТЪ *ч. (стн. blawac, стн. blawac, стн. blawc)*

1. Блакитна шовкова тканина: Пане мой чого потребденн хочеш ли аксамитѣ... тафты або якого рожію едомашки блаватѣ? (к. XVI ст. *Розм.* 52 зв.); *Образно*: а аще подчасъ на питку съ тымъ же паномъ розмову свою ведлугъ философіи выставятъ, же з бѣлого сукна або блавату учинятъ чорное, а съ чорного за ся знову бѣлое (бл. 1626 *Кир.* II, 20).

2. Одяг з такої тканини: невѣста в блаватѣ и пе(р)ла оубраіа на виетеченство готѣа (Вильна, 1627 *Дух.* б. 183); Вмѣсто твоихъ шарлятовъ и блаватговъ, тѣ бѣдетъ, плѣчь и скрѣжь збѣомъ (Чернігів, 1646 *Перло* 135); з того обѣзу лѣ(д)во хто уишоль... и то в се(р)мя(ж)цѣ не в блавата(х) вышоль (серед. XVII ст. *ЛГ* 179).

БЛАГАТЕЛНО *присл.* Благалыно: молю(д)шая братія.. тоє ему про(с)тили и ѣ не ожъ прощениа просячи бл҃гательнѣ дмолили абы не былъ болгы разорителе(м) добро(и)... црковно(и) справѣ (Львѣ, 1636 *ЛСБ* 1043, 44).

БЛАГАТИ, БЛАГАТЪ *дієсл. недок.* (кого, за кого, за що, чим) Просити, молити, благати: а кгда до цесара прибѣгли // застали оу кардинала... з двѣма бискупами ѡ(т) паны посланого, единаючи и благаючи цесара великими подарки и обѣщаницами (Острог, 1598 *Ист.фл.сш.* 50 зв.); Нѣчого тяжшого на тотъ часъ, нѣчого труднѣшого не было, якъ окружныхъ тыхъ и нелицостивныхъ, гнѣва и запалчивости поломснемъ

дышучихъ, тирановъ прозбами благати! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 776); благаймо Є: о, жебы и намъ скарбѣ Дха своєго даровати рачилъ (Вильна, 1627 *Дух.* б. 189); Акѣонсты, якъ много почій, читаючи, Бга, Чистѣю Дѣд, за всѣхъ благаючи, Стравиль (Луцк, 1628 *Андр. Лям.* 5); Треба, Дѣис грѣшная, Г(с)да благати И до него з слезами заше прибѣгати (I пол. XVII ст. *Рез.* 174); а пилѣне всѣхъ ва(с), прошѣ, абысте и за мое смиреніе Га Бга мѣтвами стѣми своѣми ... оумилостивлѣти и благати не захѣали (Львѣ, 1646 *Жел.Сл.* 46 зв.); А оная мѣюваная капитула зако(и)ници того мона(с)тира за душу мою грѣшную сорокоу(ст) ѡ(д)правоватъ повинныи будутъ и тво(р)ца всемоу(ш)ного моли(т)вали(!) своими благатъ (Тригорскъ, 1648 *ДМВІІ* 218).

БЛАГНІЙ, БЛАГІЙ, БЛАГЪ, БЛАГЪ *прикм. (цсл. благий)* 1. Добрий, благий: вѣодимъ боу благими дѣлы (1489 *Чет.* 296); якъ правдивы(и) ѡ(т)ць, хотачи потѣхѣ и по працы, бл҃гн() плѣдъ видѣти, И маѣтъ в рѣестрѣ по ѡбычнои писаньса (Львѣ, 1587 *ЛСБ* 87, 2); И вѣру правую и дѣла благии, принесѣте богу дары дорогин (к. XVI ст. *Укр. л.* 88); агаѡаггѣлъ: Бл҃г(и) вѣспн(к) (1627 *ЛБ* 172); Благъ. Bonus (1650 *ЛК* 425);

у знач. ім с.р. благое — добро, благо: да са его бл҃вѣми оудовла(т) и насытатъ (до 1596 *Виш.Кн.* 263); скудию убо естѣ благое ихъ находитъ содержатися доброго изволяючи (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 185);

ласкавий, милостивий: заплативше оусе сполна господство мы, благопроизволивъ нашимъ благомъ произволеніемъ и чистимъ и свѣтлимъ срдцемъ (Сучава, 1503 *Cost. S.* 259); Ключъ сія книги зри листъ сме... "Благый читателю" и прочья, и опасню собволи (XVI ст. *ПС* 3); бл҃го гласа ѡ(т) ха бга слишати на страпню(м) свѣдѣ сподоба(т)са (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

2. Праведный, святой, благочестивый: Тѣмъ будемъ готовы на славное вѣскрѣсєніе благомъ и очинѣннымъ житиемъ (1588-1596 *Виш. Кн.* 141); Путемъ бо христовымъ отцєвє ходили и намъ стезю благу ити сѣтворили (к. XVI ст. *Укр. л.* 79); котры.. не хотятъ простити, гурко змѣ бѣдетъ, а котрыи суть благии и мл҃стивыи, великое весѣля бѣдетъ тымъ (XVI ст. *ПС* 122); возмѣте иго мѣе на себе, иго бо мое бл҃го и брѣма мое ле҃ко е(ст)... а не ѡбгажаѣте ср(д)цѣ нпн(х) нелѡвѣрство(м) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 324);

у *знач. ім.* праведний, праведник: творите сѣ(д) истине(н)... и ѿблажати бл҃гы(х) а непокарающи(х)са исти(н)нѣ зако(н)не обличати и казнити (Перемішль, 1592 ЛСБ 399); творѣти сѣ(д) исти(н)е и мѣлостыно в потребѣ Брѣтїа(м) недостат(ч)ствѣющи(м) и ѿблажати бл҃ги(х) А непокаряющи(х)ся... зако(н)не обличати и казнити (Львѣв, 1609 ЛСБ 423).

3. Блаженный, дуже щасливий: "Благыи суть люди, котрымъ выпустятъ ся грѣхы ихъ, и котрымъ покрыло ся беззаконство ихъ (XVI ст. *НЄ* 61); пошлетъ вамъ бг҃ъ миръ, и лѣта блага и прохладна (п. 1596 *Виш. Кн.* 259 зв.).

4. Поганий: Яко жеклярь коли неумелый, пустившися на широкое море, не уместъ до порѣту трафити, але тоякучися по мору то сюды, то туды, заледве наконецъ до якого пристаища, и то благого, прибукается - такъже власне и ты, по многихъ прикладахъ, и то мало зъ собою згодныхъ, збегавши, ледве еси до конца, и то неспяного, прибилсе (Володимир, 1598-1599 *Видн. ПО* 1051);

убогий, дешевый, недорогий: то тобѣ вѣ пода(р)кѣ присылае(т), просачи абы(с) то принялъ з ласкою али толко шацѣвалъ то(н) благи(н) подароку легѣ ширы(н) (к. XVI ст. *Розм.* 22).

БЛАГО с. (*цсл.* благо) 1. Добро, благо: Благодѣлствыи ѿвѣчата ѿграды х(с)вы и ваше(н) лѣвби всяко(г) блага рачителѣ (Кричѣв, 1600 ЛСБ 352, 1).

2. *лише у мн. (у сполуч. зі словами весь, всяческій, вѣчный, земный, небесный - як форма побажання)* на все добре, всіх благ: Вѣ жилища ма нб(с)наа съ стѣми ти весели, и вѣчныхъ бл҃гъ причѣстїемъ дїѣв... възвесели (Дермань, 1604 *Пал. Кр.* 2); братолюбїю вашомѣ всѣ(х) бл҃гъ ѿ(т) гдѣ ба зи(ч)ливы(н) бра(т) ѿ хѣ... елисе(н) плетене(н)кїн (Київ, 1624 ЛСБ 493, 1); всѣ(х)ныхъ благъ... зичу и Господа моего прощу (Рула, 1646 *ПККДА* 1-1, 87); бл҃гочестивомѣ... князю Иванѣ Петровичѣ Про(н)скомѣ... всѣ(х) благъ, здравия... препосылае(м) (Київ, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 32); вса(ч)е(с)ки(х) бл҃гъ... зе(м)ны(х) бг҃омод(л)ца пры(с)ны(н) рѣкою вла(с)ною (Іркліїв, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37); вса(ч)е(с)ки(х)... бл҃гъ нб(с)ны(х) бг҃омод(л)ца пры(с)ны(н) рѣкою вла(с)ною (Там же).

БЛАГОВЕРІЕ *див.* **БЛАГОВѢРІЕ.**

БЛАГОВЕРНЫЙ *див.* **БЛАГОВѢРНЫЙ.**

БЛАГОВЕСТИТИ *див.* **БЛАГОВѢСТИТИ.**

БЛАГОВЕЩЕНЕ *див.* **БЛАГОВѢЩЕНЕ.**

БЛАГОВЕЩЕНІЕ *див.* **БЛАГОВѢЩЕНЕ.**

БЛАГОВОЛЕНІЕ, БЛАГОВОЛЕНІЕ с. (*цсл.* благоволение) прихильність, милість, ласка (Бога): Благоволенїемъ бога ѿ(т)ца.. предася христовѣ цє(р)кви вся повелѣнная в законѣ хранити христоменимымъ правобѣрнымъ людемъ (Львѣв, 1586 ЛСБ 71); Бл҃говоленїе(м) бг҃а ѿ(т)ца и бл҃г(д)тїю гдѣ нїего Іс хѣ (Перемішль, 1592 ЛСБ 399); и оного за слѣшшы(м) з мл(с)тями вѣшми постанове(н)е(м)... в которо(м) постѣхѣ, бл҃гословенїя, и бл҃говоленїя бг҃ого зычачи (Київ, 1627 ЛСБ 496); Бл҃говоленїемъ Гдѣ Бг҃а нїего... соаврѣжиса сѣа кнїга (Нижня Вижниця, 1646 *Павѣк.* 24).

БЛАГОВОЛИТИ *дієсл. недок. (цсл. благоволити)* (кому о кїм, в чїм і без додатка) сприяти, виявляти прихильність до когось: Видиши ли, яко любитъ Богъ и благоволитъ и приметъ то Ему возложенїе, або оояровање (Суграсльскїй мѣнастер, 1580 *Пис. пр. лю т.* 73); Вѣчныи и всеїлныи бг҃е всакоа бл҃г(д)ти, Своимъ мл(с)рдїемъ бл҃говоли намъ седѣти (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Отожъ, яко самъ о нихъ не благоволю, так и в.м. перестерегаю (Вільна, 1599 *Ант.* 609); и Бг҃ъ абѣвѣмъ вѣ позверхѣвней пстротѣ тѣла неблаговолигъ, але вѣвѣрїаа Дїѣвъ красота любѣзна и оугодна емѣ есть (Київ, 1623 *МІКСВ* 75).

БЛАГОВОНІЕ с. (*цсл.* благовопїе) приемный запах, пахонїя, аромат: кто во ргѣ злато носи(т), ѿ того бл҃говонїе ... изо рта бывае(т) (XVI ст. *Травн.* 498 зв.); бг҃и его яко голуубинѣ на исполненїе во(д), ланеты его яко фїяль аромат(т) прозабѣющи(х) бл҃говонїе (поч. XVII ст. *Проп. р.* 235 зв.).

БЛАГОВОННЫЙ, БЛАГОВОНЕНЬ *прикм.* (*який має приемный запах*) ароматный, пахучий: цѣ(т)же тоє травы... дхѣмъ есть велми бл҃говоненъ (XVI ст. *Травн.* 269 зв.); познати... что будет в пей за вода и от которого духа источника... черпана... чистого ли или мугнаго, благовооннаго ли или смердячого (1608-1609 *Виш. Зач.* 209); снѣ пр(с)тва нб(с)ного... приносит яко злѣго оучїнки добрїи, яко вимїа(н) бл҃говонный бѣлвы, дѣла свѣдѣ (Львѣв, 1618 *Зерц.* 62 зв.); до(м) же напѣлнїли(с) // ѿ(т) запахоу мѣсти бл҃говонныа (пол. XVII ст. *УС* № 91, 26 зв.-27); Сладость ѿ(т)

дрѣва, вшелакихъ плодѡвъ ... // ... сладость и цвѣтовъ,
бл̄говѡнны(х) (Чернігів, 1646 *Перло* 4-4 зв.);

перен. Приемный, милый: принесеса жертва чи(с)та
бл̄гово(н)на боу (1489 *Чет.* 246).

БЛАГОВОННЬИШИЙ *прикм. в. ст.* Аромат-
нишый: Цѣлуй мя цѣлованіемъ оустъ своихъ, бо лѣп-
ши оустъ перси твои надъ вию, благовоннѣиши
нижли аромати мастїи налѣпшихъ (поч. XVI ст. *Песн.*
п. 49).

БЛАГОВРЕМЕННОЕ *присл.* Своєчасно: проповѣ-
да(л) слово, налегаль, бл̄говременне и бе(з)време(н)не,
стрѡфоваль ... во вшелакѡй терпливости и надѣл̄
(Вільна, 1620 *См. Каз.* 20 зв.).

БЛАГОВРЕМЕННЫЙ *прикм. (цсл. благовреме-
ннѣ) своєчасный, допільный: ко всѣмъ ... бл̄гоч(с)тivity(м)
хр̄(с)тіяномъ подобающю милостыню бл̄говременную
помощь получить ѡ(т) ва(с) бл̄гоч(с)тivity(х) хр̄стіянь
(Львів, 1592 *ЛСБ* 198).*

БЛАГОВХАНИЕ *див.* **БЛАГОУХАНИЕ.**

**БЛАГОВѢРИЕ, БЛАГОВЕРИЕ, БЛАГОВѢРІЕ,
БЛАГОВѢРІЄ** *с. (цсл. благовѣрие) 1.* Правовір-
ність, благочестя: А прїазнь вам латїна такую даѣет и
благовѣрие на вас издирает (к. XVI ст. *Укр. п.* 86); Не от
той ли матери свѣтом благовѣрія римский костел ся
воспитал? (1600-1601 *Виш. Кр. ота.* 185); презвитерь
або діяконь своеє жоны нехай не отступеть, якобы
вымовкою благовѣрія (1603 *Пит.* 87).

2. Справжня віра, благовір'я: оуже в бл̄гоч(с)тіє і
правосл(а)віє//віє (!) нѣколи въ(з)вратитиса не
може(т), оуже свѣта бл̄говѣрія нѣколи не оузри(т)
1599 *Виш. Кн.* 216-217); Так же и тут: перво восточная
церковь благовѣрием ся о Христѣ основанна, потом
ѣнна - римский костел породила (1600-1601 *Виш. Кр.
та.* 185).

3. (форма шанобливого звертанія) благочестя:
кертцѡвъ и поповъ с того мана(с)тыра берѣчи и(х)
сзаче(м) всилуеть и то(т) монастыр) з mocy и влады
ашого благовѣрія вы(н)мѣеть и собѣ его привлащаеть
Новгородок, 1589 *ЛСБ* 123); вси(м) вокупе паномъ
ещано(м) гали(ц)ки(м) благодать ... неха(н) бѣде(т)
сгда за навезенье котори(м) на(с) есте вше бл̄говєрис
аведили (Рогатин, 1591 *ЛСБ* 158); То юж знайдете у
исаню сенодовомъ ... же наше благовѣріє с посланцемъ

патріаршимъ оных отступниковъ от церкви божеи яко
члонки гнилье отгяли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 34.).

БЛАГОВѢРНО *присл.* Правовірно, благочестиво:
вси живущи бл̄говѣрис ѡ х(с)е ноудими быша
пожрѣти идоло(м) (1489 *Чет.* 139 зв.); Научил нас
Христос тако вѣровати и благовѣрно тройцу почитати
(к. XVI ст. *Укр. п.* 78).

БЛАГОВѢРНЫЙ, БЛАГОВЕРНЫЙ *прикм.*
(цсл. благовѣрнѣ) 1. Правовірний, благочестивий:
ѡнь же бл̄говѣрныи моу(ж) агринь, оуготовивъ
кануупъ свечи и темьялѣ (1489 *Чет.* 95 зв.); Бл(с)вниє
макария... тѣге(ж) ѡ свѣто(м) дсе возлюбле(н)нымъ
бл̄говѣрны(м) и хр(с)толюбивы(м) сыно(м) ншго
смирєнія кіземъ... бояромъ и двораномъ (Новгородок,
1547 *ЛСБ* 13); Кто теды е(ст) бл̄говѣрныи Истинныи
Хр̄стіяни(н) (!) снѣ свѣтоє собо(р)ноє ... цркви (Львів,
1595 *ЛСБ* 277, 1 зв.); Благовѣрны(м) же сщєтникомъ и
всѣмъ хр̄столюбивымъ людемъ ... бл̄года(т), мл(с)ть,
миръ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185); Мѣсяць
септєврїй масть: 5 дня умучєніє благовѣрного царевича
Глѣба (Київ, 1621 *Кол. Пал.* 849); Мы же, во
пристанцѣ семь боготишномъ преживши время
живота, и скончити его здѣ хоцємъ, милостію Исуса
пресладкого и пожалованьемъ благовѣрного царя
(Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12).

2. У знач. ім. (людина, яка додержується приписів
релїгїї) правовірний, побожний: Що за єдиност рѣсинѣ з
римским костелом быти может? Благовєрномуѣ з ними
гератиками (!), яко коцдѣ зо псом (поч. XVII ст. *Вол. В.*
73); На што им от благовѣрныхъ єдин з братства
лвовьского отказаль в тые слова (Львів, 1605-1606
Перест. 42); Павел перестерегал... дабы в поганские
науки диалектики, силогизмы и вывороты
препирательные и велерѣчия самохвалныє благовѣр-
ным не впасти (1608-1609 *Виш. Зач.* 225).

БЛАГОВѢРІЄ *див.* **БЛАГОВѢРИЄ.**

**БЛАГОВѢСТВОВАНІЄ, БЛАГОВѢСТВОВА-
НІЄ** *с. (цсл. благовѣствованіє) 1.* Оповідання радїсної
вістки, благовість: Где бы есте бо(л)шѣю крѣпость
брѣли, а томѣ са забдрє(н)ю не дивовали. Кгдыжь
родивы(н) ва(с) бл̄говѣствованіемъ о Хє оупоминѣеть...
моначи (Острог, 1587 *См. Кл.* 5 зв.); Ѡ днѣ оутѣшныи

и весёлы(и) тою ж мелодією, ты(м) же глосом(м) аггльское блгословенство, ... ап(с)льскіє чоуда вл блговѣствованію ев(г)ліа, статѣчною м(ч)ническюю тръпелівоствъ... охазъочий (поч. XVII ст. *Проп. р.* 228 зв.); гдѣмъ южъ блговѣствованіа, по Ап(с)лскомѣ глосѣ, бжѣмъ породоу плодовита зоста-ла, слѣвало... и тѣшѣса (Вільна, 1620 *См. Каз.* 3).

2. Евангеліє: нам же хр(с)тіано(м) хс спсѣ на(ш) нѣвое свое блговѣствованіє стѣе ев(г)ліє предѣль (Заблудів, 1568 *УЄ № 552, 1*).

Див.ще БЛАГОВѢСТІЄ.

БЛАГОВѢСТВОВАТИ *дієсл. недок.* (цсл. благовѣствовати) проповідувати, проголошувати: Ви(ди)тели яко вы предѣла тѣе сами собою поламали, законѣ и ев(г)лію, и дчєніє стѣ(х) кгва(лт) явню все(му) свѣтѣ, дчинили, и по ап(с)лѣ Павлѣ сопроти(в)ню и новоу блговѣствѣте (1598 *Виш. Кн.* 283).

Див.ще БЛАГОВѢСТИТИ, БЛАГОВѢСТВОВАТИ.

БЛАГОВѢСТИТИ, БЛАГОВѢСТИТИ *дієсл. недок.* (цсл. благовѣстити) 1. (кому) Оповідати радісну вість, новину: гаври(л) блговести(л) єи радость великоюу (1489 *Чет.* 263); Прійдѣте(ж) кѣ сѣбѣ, и обѣймѣте его, ... сѣбѣ блговѣстите, в мѣци голос сво(и) по(д)несѣте (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 226); Слышѣ глосѣ ѡныи в' оушѣхъ моихъ оуставѣгые брѣмѣчѣи ... оупомніаючи(и) ... // ... абѣмъ на горѣ высокюю взышѣль благовѣстити Сѣбѣ (Євѣ а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 13 зв. - 14); Аггль Бжѣий блговѣстит Ашѣ, же мѣет породити Престѣю Паниѣ (I пол. XVII ст. *Рез.* 176);

(кому) (повідомляти про непорочне зачаття) благовѣстити: яко блговѣстѣль аггль Престѣю Дѣѣ (Львів, 1646 *Зобр.* 7).

2. (кому) Те саме, що благовѣствовати: Павел сам апостол анафеме его предаѣт, молвѣчи: "Аще и ангел с небесе благовѣстит вам паче, еже... научитесь, анафема да єсть онаго проповѣдника!" (1608-1609 *Виш. Зач.* 219).

Див.ще БЛАГОВѢСТВОВАТИ.

БЛАГОВѢСТІЄ с. (цсл. благовѣстїє) те саме, що благовѣствованіє в 2 знач.: Але сен // роспростерѣ, и изьяснѣль и преложѣль, оу свое(м) блговѣстїи або вл ев(г)ліи которе написѣль на пато(м)скомѣ ѡстровѣ

боудочѣ в' заточенїи (1556-1561 *ПЄ* 337 зв. - 338); ев(г)ліє, благовѣстїє (1596 *ЛЗ* 46); Ев(г)ліє, е(ст) слово грецкое, пословѣнскѣ выкладѣт'са, Блговѣстїє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 827).

БЛАГОВѢСТНИКЪ ч. 1. (*провѣсник добра, щастя*) благовѣсник: радуиса архаггль гавриле первѣи блговѣстниче всакон радости (1489 *Чет.* 76 зв.); Ангелы благовѣстники (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 661).

2. Провѣдник, евангеліст: евангелистѣ, благовѣстни(к) (1596 *ЛЗ* 46).

БЛАГОВѢСТВОВАТИ *дієсл. недок.* (без додатка) Те саме, що благовѣствовати: Бѣда мѣгъ... если не благовѣстѣю! Бѣда мѣгъ, если быль молчалѣ и правду утаивалѣ! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 3).

Див.ще БЛАГОВѢСТИТИ.

БЛАГОВѢЩЕНЄ, БЛАГОВѢЩЕНЄ, БЛАГОВѢЩЕНІЄ, БЛАГОВѢЩѢНІЄ, БЛАГОВѢЩЕНІЄ с. (цсл. благовѣщення) 1. Добра вістка, благовѣсть: в назарефѣ припо(л) гавриль кѣ дѣвѣ мрѣи, приюса блговѣщѣніє (1489 *Чет.* 36 зв.); Радость благовѣщѣніа одѣржавши, присю Дѣва Мрѣа ... ишла на горнѣе мѣста, до мѣста Іудова (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 817).

2. (*назва церковного свѣта, також календарна дата*) Благовѣщення: Недвижимїи соу(т)... Ро(ж)ство хво, Крижѣіє, Стрѣте(п)є, Блговѣще(н)є (Острог, 1612 *Час. Тул.* 308); Надалѣ(и) по Блговѣщѣніи Бѣи за ти(ж)де(н) до Лвова прийдѣ(т) с пѣне(з)ми ѡ(т) на(с) (Устя, 1614 *ЛСБ* 450, 1); Знаменїтый день и весѣлый Празникъ Благовѣщѣнѣа празѣючи брѣтїє ... радостїю радѣймѣса (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 827).

3. Церква на честь Благовѣщення: Тѣлю мое грешное ма быт положою у притвори Благовѣщення Господня, который предѣль у церкви соборной светого Иоанна Богослова в замку Луцьком (Торокалїв, 1555 *ЧНОПЛ V-3, 157*).

4. Назва ікони із зображеннѣм Благовѣщення: Святость Благовѣщення пречистое Богородицы, затворчїтое, сребромъ оправѣтое, позолотнѣтое (Київ, 1554 *КМПП I, доп.8*).

БЛАГОВѢЩЕНЕЦЪ ч. Член братства, що при церкві на честь Благовѣщення: тогды блговѣще(н)цы в брати(и) наши(х) двѣ ча(сти) грѣтѣ... сто(р)говавши ѡны(и) з' спрято(в) єє, гро(ш) трети(и) в зада(т)ку на(м) дали (Львів, 1626 *ЛСБ* 1049, 6).

БЛАГОВѢЩЕНИЕ *див.* **БЛАГОВѢЩЕНЕ.**

БЛАГОВѢЩЕНСКИЙ *прикм.* Який стосується церкви на честь Благовіщення: ω(т) гедеона... ет(с)кпа лво(в)скогo... бывшoму попу бл̄говѣще(н)скому (Стратин, 1591 ЛСБ 165); бл̄говѣще(н)ско(и) це(р)кви з ты(х) спрято(в) трети(н) гро(ш) взяти приходило (Львів, 1626 ЛСБ 1049, 6).

БЛАГОГОВЕНСТВО *див.* **БЛАГОГОВѢНСТВО.**

БЛАГОГОВѢИНСВО *с.* (*цсл.* благоговѣиство) те саме, що благоговѣиство: и тако ско(н)часа погребание почниѣ со зѣлпы(м) бл̄гоговѣи(н)ство(м) (Львів, 1590 ЛНБ 4, 1136, 2, 30, 1 зв.).

БЛАГОГОВѢИНЫЙ *прикм.* (*сповненій глибокої шани до Бога, безмежно відданий*) благоговѣиный, побожний: На семомъ соборѣ въ Никси на мѣстну Андрияна папы Римского бытъ Пѣстръ благоговѣиный первый прѣзвитеръ Римскія церкви (Вільна, 1595 Ун. гр. 133); Прѣто вы пастыра собѣ тако(г) избира(н)те // ... Прѣ(ж)де назна(н)те н̄ко(ли)ко шобѣ, ω(т) житіа ї разоума свѣдѣгльствова(н)ны(х) яко сѣ(т) бл̄гоговѣ(н)ны и правовѣрны (п. 1596 Виш. Кн. 225 зв.-226); При прозба(х) микожества хр(с)тіагъ сама надѣа мзды вѣчноу, за праѣоу для вѣры помюжѣна подобованые до пріймованья на себе того оурадѣ бл̄гоговѣиные люди приводить (Острог, 1598-1599 Апокр. 168).

Див. ще **БЛАГОГОВѢИНЫЙ.**

БЛАГОГОВѢИНЫЙ, БЛАГОГОВѢИИ *прикм.*

1. Те саме, що благоговѣиный: Иже всздѣ обрѣтаем̄и хр(с)тіяни... бл̄гоговѣиный сѣченици и вси... христоименити людіе (Львів, 1589 ЛСБ 120); Игѣмгъ... // повине(н) бѣде(т) и братни подобныхъ собѣ ховати. То е(ст) Дх̄овника, Казюдѣю, Сцѣ(н)ника бл̄гоговѣ(н)ного (Луцк, 1624 ПВКРДА I-1, 60-61); при тыхъ засѣ всѣ побожнии и всечеснии Игуменове, честные Протопопове и Богобойнии Священници и благоговѣиный Старцы (Київ, 1631 ОЛ 19).

2. У *знач. ім.* благоговѣиный, побожний: а ω себѣ наскѣковати бѣ(з)сѣднѣ пѣ(с)ски яко же вы на попо(в)ство бѣ(з) волѣ бж̄ не хоцѣ: надчи(х) бо са бл̄гоговѣти ко бл̄гоговѣ(н)но(му), и ω(т) оногo повелѣніа ωжидати (1598 Виш. Кн. 309 зв.).

БЛАГОГОВѢИНСВО, БЛАГОГОВЕНСТВО *с.*

Благоговѣиия, шанобливость, пошана: преподобіе ст̄обливость ре(в)иость и бл̄гове(н)ство ω ббзѣ (Вільна, 1596 ЛЗ 69); Патое, бл̄гогове(н)ство, и то е(ст) оучтиво(ст), боазнь, и всты(д) заховати (п. 1596 Виш. Кн. 240); Маешъ и достатѣчною надѣ, что есть Тайна, що за мѣць и скѣтки сѣтъ кождоу Тайны, з̄ якоу оучтѣвостю и бл̄гоговѣиствомъ шныи ω(т)правовати и вѣрнымъ подавати (Київ, 1646 Моґ. Тр. 5 зв.).

Див. ще **БЛАГОГОВѢИНСВО.**

БЛАГОГОВѢТИ *дієсл. недок.* (к кому) (*побожно схилатися перед ким*) благоговѣти: а ω себѣ наскѣковати бѣ(з)сѣднѣ пѣ(с)ски яко же вы на попо(в)ство бѣ(з) волѣ бж̄ не хоцѣ: надчи(х) бо са бл̄гоговѣти ко бл̄гоговѣ(н)но(му), и ω(т) оногo повелѣніа ωжидати (1598 Виш. Кн. 309 зв.).

БЛАГОДАРЕНИЕ, БЛАГОДАРЕНІЕ *с.* (*цсл.* благодарение) **1.** Подяка, вдячність: абовѣ(м) // молѣніе роздмѣ(т)са, кгда кто моли(т)са бѣ... а бл̄годареніе, гды кто за добродѣ(н)ства дѣкѣ(т) бѣ (Вільна, 1596 З. Каз. 87 зв.-88); посла(л) а золо(т)... котѣрыє пріяты рачите сѣ бл̄годареніе(м) (Сучава, 1599 ЛСБ 336); братия дчинили ска(р)гѣ на пана Мигала... при ро(з)ходе брати(н) пѣ(р)ше прешлюи складки по доко(н)ченю бл̄годарения (Львів, 1633 ЛСБ 1043, 35); а ты ωсцєнный Чите(л)нику прійми сѣ блг(д)рѣнѣмъ тѣю праѣѣ смиренія нш̄ого (Київ, 1646 Моґ. Тр. 6 зв.); благодареніе возсылати (кому) — виражати (складати) подяку: О найми(л)шии с̄ноу... твоєи стои мл(с)ти и невымо(в)ное бл̄годареніе возсылаю... што е(с) са зав'жды м̄тною... гѣклова(л) (XVI ст. УЄ Трос. 12); благодареніе въздавати (въздати) (кому) - складати (скласти) подяку: Хвалѣніе, бл̄годареніе, и поклонѣніе, тебѣ въздаваю (Чернігів, 1646 Перло 74); Гѣ бѣ бл̄годареніе въздаймо яко бл̄годателю (Острог, 1581 С.М.В. 7); благодареніе отдавати (отдати) (кому) - складати (скласти) подяку: Хвалѣніе, бл̄годареніе, збавітелеви нашѣмѣ ω(т)дава(н)мо (Чернігів, 1646 Перло 62 зв.); Бл̄годареніе, ω(т)дадѣтъ Творѣд и збавітелеви свѣмѣ (Там же, 161); благодарение учинити (кому) - подякувати: Пѣго(м) всѣ вставшы на ноги бл̄г одореніе (!) ... по(с)ла(н)цомъ дчынчили за ωхо(т)ное послуше(н)ство (Львів, 1637 ЛСБ 1043, 49).

2. Хвала, прославляння (стосовно Бога): Первос, церковному послѣдованію в словословію, благодаренію и молитвѣ непотребны суть (Унів, 1605 Виш. Домк. 189); Ты всего цр̄квою Хвою справдѣашь, И през ню намъ дорогѣ про(с)тѣашь, до цр(с)тва Нб(с)ного, и до животá вѣчного, И до бж(э)кого хвалѣніа, блгодареніа оуставѣчного (Чернігів, 1646 Перло 32); чинити благодареніе - хвалити, прославляти: хочѣ абысте чинили молитвы, молѣніа и мблбы, блгодареніа (Вільна, 1596 З. Каз. 87).

Див. ще БЛАГОДАРСТВО.

БЛАГОДАРИТИ *дієсл. недок. (цсл. благодарити)* (кого і без додатка) дякувати (кому): никита ... похвалиль г(с)да ба рекоучи. блгодарю та г(с)и бѣ мои (1489 Чет. 31); Люде... чекаю(т) того хвалебного днесъ бл(с)веніемъ дживати брашнѣ блгодарачы бга с таковы(х) даровъ его свты(х) (Стрятин, 1588 ЛСБ 95), Благодари(м) ва(с) всегда ѿ ва(с) помінаючи вѣрѣ вашѣ и трѣды съ подвиги (Кричів, 1600 ЛСБ 352, 1); а ѿ(т) Бга вдѣчне Принавши: благодаритъ, же пожытокъ значне за працею одѣржалъ (Луцьк, 1628 Андр. Лям. 17); Пре(д) егѣ бж(э)кимъ преслávнимъ Трѣномъ. Хвалю благодарѣ, вьспѣваю, величаю (Чернігів, 1646 Перло 68); тогда Мелхиседѣкъ вьнесль емѣ хлѣбъ и вино, абы то первѣй блгодарачи за зьлѣкство бгѣ офѣроваль (серед XVII ст. Хрон. 26 зв.).

БЛАГОДАРНЕ, БЛАГОДАРНѢ *присл.* Те саме, що благодарно: а мы не погоршимся, если и во умаление приходимо, но благодарнѣ сей крест нѣсимо (1600-1601 Виш. Кр. отв. 162); Живѣтъ абовѣмъ Прироженѣа блгодарне пріймати маемо, якъ ѿ(т) Бга намъ даный (Вільна, 1620 См. Каз. 14).

Див. ще БЛАГОДАРСТВЕННО, БЛАГОДАРСТВЕННѢ.

БЛАГОДАРНО *присл.* (цсл. благодарно) вдячно, з вдячністю: жалѣймо того, жѣсмо для свѣихъ видѣрнихъ страстей блгодарно не хотѣли внимати (Київ, 1625 Кол. Ом. 166).

Див. ще БЛАГОДАРНЕ, БЛАГОДАРСТВЕННО, БЛАГОДАРСТВЕННѢ.

БЛАГОДАРНЫЙ *прикм.* (цсл. благодарнѣ) вдячний: Так же и то перекладачъ, преплывши и прешедши подвиг благодарный, хулою запечатавав, -

ато як, моллю, терпѣливѣ послухайтѣ и открывем вам (1615-1616 Виш. Поз. мисл. 238); молитва благодарная, До перобы Бж(э)кон Дха прѣстѣго при концѣ Похвалы (Чернігів, 1646 Перло 34 зв.).

Див. ще БЛАГОДАРСТВЕННЫЙ.

БЛАГОДАРНѢ *див.* БЛАГОДАРНЕ.

БЛАГОДАРСТВЕННО *присл.* Те саме, що благодарно: и мы ... мирѣ... царскіа пѣсни сладкѣ сълѣтати ты же сіе блгодарствѣно прійми (Львів, 1591 Просф. 63); И понеже добрѣ ѿ дому наше(м) желиборски(х) шля(х)ти по(л)ском и ѿ нашо(м) архнере(и)ствѣ проповѣдаешъ блгодарстве(н)но на(м) се и любовно (Іркліів, 1650 ЦДАДА 124, 3, 37).

Див. ще БЛАГОДАРНЕ, БЛАГОДАРСТВЕННѢ.

БЛАГОДАРСТВЕННЫЙ *прикм.* (цсл. благодарствыѣ) те саме, що благодарный: Про то тя...зъ сѣрца вѣтаемо, радѣючися, Бгѣу вѣ тро(и)цы славімомѣ... поклѣнъ посполѣ зъ блгодарствѣнными молитвами вьзсылѣючы (Манява, 1619 Пришт. Феод. 288 зв.).

БЛАГОДАРСТВЕННѢ *присл.* Те саме, що благодарно: Такогѣ сѣмнѣна не была таа поббжнаа ѿсбба, поневажъ и наймѣншій припадѣкъ, албо вѣ здорѣвю, албо вѣ фортѣнахъ свѣихъ навѣженѣемъ Бжїимъ быти блгодарствѣннѣ оузнавала (Київ, 1646 Мог. Тр. 944).

Див. ще БЛАГОДАРНЕ, БЛАГОДАРСТВЕННО.

БЛАГОДАРСТВО *с.* Подяка, вдячність: а, срозумѣвши, уста заключи и умолкни, хулу угаси, а блгодарство научи (1608-1609 Виш. Зам. 224).

Див. ще БЛАГОДАРЕНИЕ.

БЛАГОДАРѢ *ч. Діал.* благодар "благодійник, добровѣнсь". Вл. н.: Степанъ Блгода(р) (1649 РЗВ 387).

БЛАГОДАТЕЛѢ *ч. (цсл. благодатель) (той, хто робить добро ишим)* добротинецъ: Всѣакого чїна православный читателю, Гѣ бѣ блгодареніе вьздѣймо яко блгодателю (Острог, 1581 См. В. 7); Кре(ст)... на(и)бо(л)ши(и) новозламаного срѣбра ѿ(т) блгодателю(и) даного збраны(и) ѿдобне... съворѣжены(и) вве(с) з сто(л)це(м) злоцѣсты(м) (Львів, 1637 Інв. Усл. 4 зв.); Црѣ преслávный, ѿ(т) вѣка блгодателю на(ш) давный (Чернігів, 1646 Перло 71).

БЛАГОДАТНЫЙ *прикм.* (цсл. благодатьнѣ)

благодатний, добродішній: радуиса бл̄годатный роучаю свѣта (1489 Чет. 156 зв.); В том пан Юрко сопротивляется сл̄дowi ... святых отец... которые... степенѣ до того благодатного дару починили и границу закопали (Унів, 1605 Виш. Домн. 189); Харітоніа, Бл̄г(д)тїва (1627 ЛБ 240).

БЛАГОДАТЬ, БЛАГОДАТЬ Ж. (цсл. благодать)

1. Благодать, ласка, щедроти: г(с)ь бо б̄ь благодатию своею бы(л) почести(л) его. и ѿгь пременил̄са ѿ(т) бл̄годати на злобу (1489 Чет. 75 зв.); Хс̄ ап(с)л̄омь оубо самоличн̄г̄ б̄с̄ѣдова, и д̄ха бл̄г(д)ть оучїтелеа т̄мь посла (1556-1561 ПЕ 16); Благодатию Господа нашего..., ему же есть хвала..., нынѣ и всегда и въ в̄кы в̄ковь, аминь (Перемишль, 1563 АрхЮЗР 1/VI, 52); а ѿтрѣча росло и оукрѣпило(с) д̄хомь и на̀пол̄чилоса моу(д)рости, и бл̄г(д)ть б̄жїа была на не(м) (XVI ст. УЕ литк. 3); бл(д)ть ва(м) вс̄(м) ѿ(т) б̄га (Сучава, 1599 ЛСБ 336); тепе(р) зычачи в̄м̄ доброго здоро(в)я... спо(л)не з любимыми в̄м̄ г̄(с)д̄ богу... благодати его вс̄(х) ва(с) предае(м) (Жовчів, 1616 ЛСБ 467, 1); И на(ш) Іюсифе бл̄г(д)тїю Б̄жїєю, зоставши въ с(т) Великой и Ч̄дотво(р)ной Лаврѣ Печѣрской, намь ѿ(т)ц̄емь и Пастыремь, ѿтвир̄ещь Литералїю Жїтнїцоу (Київ, 1648 МКСВ 347);

задоволення, благо, блаженство: Анна: Бл̄г(д)ть, потѣха, або ласкаваа, мл(с)рднаа (1627 ЛБ 177); харїтонь Рад̄ветса себѣ, а(б) бл̄г(д)тей испо(л)н̄етъ (Там же, 240).

2. Доброта, добро: Благодарѣ та, Параклите... Источниче премоу(д)рости, и Раз̄ма, и всакои бл̄годати, пренаив̄шшее добр̄о, и богатство (!), преизоб̄лїное, в̄чное радованїе, и веселїе (Чернігів, 1646 Перло 35); Якожъ и тепе(р) бл̄годаримо Б̄га Вседержїтелеа, же сег̄о раба св̄ост̄... з̄ чада гн̄ѣва сотвори(т) ч̄адо бл̄годати (Київ, 1646 Мог. Тр. 905).

◦ нова благодать — Новый Завіт: а то для тог̄о ѡжъ на поданїю С̄т̄ых̄ ап(с)л̄овь, и оужива(н)ю давномь не то̀лко в̄ по́вой Бл̄г(д)ти а̀ле и в̄ старомь Зако́нѣ ... то́гь ст̄ы̄й зв̄ычай оуф̄ндова́нъ есть оумо́шенъ (Київ, 1625 Кол. Ом. 157); А в̄ Новой бл̄г(д)ти тайны, и знача(т) ласк̄в Б̄ж̄ю и ѡн̄ю пода(т) ч̄л̄к̄в, як̄о причїны инстру́мента(л)ныѣ (Київ, 1646 Мог. Тр. 901).

БЛАГОДЕНСТВО с. (цсл. благоденствие) те саме, що благоденство: во бл̄годе(н)ствїи мнозѣ да сподоби(т) вась христо(с) богь на(ш) (Оліта, 1591 ЛСБ 185, 1); бл̄гочестивомь и бл̄городпомь князю Іванѣ Петровичѣ Про(н)скомь ... вс̄(х) благъ, здравия ... бл̄годе(н)ствїя бл̄гословенне препосылае(м) (Київ, 1649 ЦДАДА 124, 3, 32).

БЛАГОДЕНСТВО с. (цсл. благоденство) успїх, задоволення, щастя: вс̄сакоє д̄лю еже ч̄л̄к̄ чинїти починае(т) теда с поча(т)к̄въ выае(т) сь н̄жею и тр̄в(д)ностю а на ко(н)ци же подвига радо(ст) и веселїе и благоденство приходи(т) ем̄ (поч. XVII ст. УЕ № 236, 4 зв.).

Див. ще **БЛАГОДЕНСТВО**.

БЛАГОДЕРЖАВНЫЙ прикм. Благочинний: Євкр̄їтїй, Бл̄годержавн(и) (1627 ЛБ 206).

БЛАГОДУШЕНЬ прикм. (цсл. благодушный) благодушний, добродушний: Євоїмїй: веселый, ох̄отный, або бл̄год̄шн̄ь (1627 ЛБ 205); Євсп̄їхїй: Бл̄год̄шн̄(и), см̄ѣ(л) (Там же, 206).

БЛАГОДѢАНІЕ, БЛАГОДѢЯНИЕ с. (цсл. благодѣяние) те саме, що благодѣанїе: многи(х) и великихъ бл̄годѣяни б̄жи(х) ко ч̄л̄вкома архїстратїго(м) мїхаїло(м) снї бы(ст) пре(до)статель первыи (1489 Чет. 70); Не зам̄ди: Не ѿм̄шка(л)... Но а̀б̄е бл̄годѣанїе наведе (1627 ЛБ 73).

БЛАГОДѢАНІЕ с. Добродішність, заст. благодїяннїя: якоже се н̄г̄ тїхаа и неб̄снаа, наста весна, пастыр добрый на бл̄годѣанїе движа, ѿ(т) гр̄х̄овнаго сна (Львів, 1591 Просф. 71).

Див. ще **БЛАГОДѢАНІЕ**.

БЛАГОДѢАЮЩИЙ дієприкм. у знач. ім. Благодїйник, добродїєць: Пос̄бїемь б̄жїа благодати, и его оукрѣпленїемь, иже есть п̄моцїю бл̄годѣаюцимь (!) и заступл̄енїемь (Львів, 1591 Просф. 71).

БЛАГОДѢТЬ ж. (цсл. благодѣть) те саме, що благодать: назавтрье в̄ставь моу(ж) то(т). пошо(л) сь отрочате(м) по слов̄в архан̄г̄лов̄. оувиделъ бл̄годѣть б̄жию (1489 Чет. 7 зв.).

БЛАГОДѢЯНИЕ див. **БЛАГОДѢАНІЕ**.

БЛАГОЗДРАВІЕ с. Абсолютне (повне) здоров'я: Бл̄гоїмство: Здравїе, бл̄гоз(л)равї(е) (1627 ЛБ 8).

БЛАГОИЗВОЛЕНЬЕ *с.* (*цсл.* благоизволение) (ласкавий) дозвіл, (ласкаве) зволення: Предложєніе: Бл̄гоизволєньє, предсавзѣтьє, постаповлѣ(н)є, цѣль або конєцъ (1627 ЛБ 92).

БЛАГОИЗВОЛИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* благоизволити) (кому що) (ласкаво) дозволити, зволити: Се а(э) мно(г)грѣшныи моно(х) еофилактъ ... бл̄гоизволи(х) моно(м) бл̄гы(м) произволеніе(м) (1562 DIR "А" XVI, т. II, фотокоп. 154); Тут ся и оныє слова «Христовы» выполняють: не бойся, малое мое стадо, яко отец мой благоизволи вам дати царствіе небесное (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); Бже мой... которій одѣвѣашь са; свѣтомъ яко Рїзою, благоизволилъ еси; одѣвѣтиса Пелєніи тлѣнныи (Чернігів, 1646 *Перло* 28).

Див. ще **БЛАГОПРОИЗВОЛИТИ**.

БЛАГОИСКУСЕНЪ *прикм.* (*цсл.* благоискусый) прославленный, шанований: Евдокимъ: бл̄гоискъсєнъ, или бл̄гоиспытатєль (1627 ЛБ 205).

БЛАГОИСПЫТАТЕЛЬ *ч.* Майстер, умілець: Евдокимъ: бл̄гоискъсєнъ, или бл̄гоиспытатєль (1627 ЛБ 205).

БЛАГОЛЫІЕ, БЛАГОЛІПІЕ, БЛАГОЛЫІЕ *с.* (*цсл.* благолѣпіе) велич, краса, пишність: свѣтос писа(н)є ... рече г(с)ди бл(с)ви и швѣти любащи(х) бл̄голѣпіє домѣ твоє(г) и мѣсто вселєнія слави твоєя (Новгородок, 1547 ЛСБ 13); при которомъ свєцєннику... болницу и шпиталь убогих своих любезно и праведно строити, церковное благоліпие по силе своєй честно украшати (Берестя, 1594 ЗНПШ XXVIII, 9); міро(н) бьрнѣ(в)ски(н)и могіла ... // ... прислалъ пре(з) п(н) камераша фєо(л)ра ра(ди) бл̄голѣпія це(р)ковно(г) ... сосѣдо(в) сьєбра злоти(с)то(г) шгу(к) 10 (Львів, 1630 ЛСБ 1051, 2-2 зв.).

БЛАГОЛЫІНО *присл.* (*цсл.* благолѣпно) велично, пишно, *заст.* благоліпно: подаємъ его [Кирила Терлецкого] вамъ отъ насъ быти ексархомъ ... и благословили есмо его соборне, яко намєстника нашого, съ вами во всемъ советовати и чинити церковный благолѣпно и всякими благими правы украшати (Берестя, 1589 *АрхОЗР* 1/1, 254); кто часто пріємлє(т) корицѣ в бра(ш)нѣ или кто єѣ та(к) ѣстъ ѣ того блѣдость и(э) лица выведе(т) і бл̄голѣпно стане(т) (XVI ст. *Травн.* 136 зв.).

Див. ще **БЛАГОЛЫІНЪ**.

БЛАГОЛЫІННІЙ *прикм.* (*цсл.* благолѣпный) чудовий, гарний, *заст.* благоліпный: Пѣсть старіхъ шкраса... жона(м) оукрашєніє благолѣпное, и къ Бѣ присвоєніє (Київ, бл. 1619 *О обр.* 160); Еврєпі(и): бл̄голѣ(п)ны(и), сли(ч)нои шроды (1627 ЛБ 206).

БЛАГОЛЫІНЪ *присл.* Те саме, що благолѣпно: Пѣвєль... мѣвилъ... Мѣжіє Аоннейстїи... знашѣлє(м) и кмїръ невѣдаючи невѣдомомѣ Бѣ: котѣрого вы... благолѣпнѣ... чтите, того я ва(м) проповѣдѣю (Київ, 1619 *О обр.* 12); роііє, красовито, бл̄голѣпнѣ (1642 ЛСБ 320).

БЛАГОЛЮБНІЙ *прикм.* (*цсл.* благолюбный) (*прійнятий добром*) доброзичливий, добрий: А еже гнѣв и печаль друг на друга имѣти и тымъ мнѣся кривду божию отмщати, знаменіє єсть оно, глаголют свєтїи, тнєславное души, а не благолюбное (Унів, 1605 *Виш. Домш.* 194).

БЛАГОЛЮБЦА *ч.* Благодійник, добродійник: при которомъ свєцєннику ... собранное наданос, маєтности от когож колвєкъ благолюбца во влагаліици свосмъ и шпитальными братскими праведно шправовати и радити мають (Берестя, 1594 ЗНПШ XXVIII, 9)

БЛАГОМУДРЪСТВОВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* благомудрствовать) (о чім) задумуватися (над чим): Митрополит, не благомудрствуючи о том, анѣ слушаючи пастиря... ни с чимъ Дїонісія ексарху отпавилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30).

БЛАГОНОЖНІЙ *прикм.* Який має добрі ноги: Агаоопѣдъ: Бл̄гоножнїи, добрихъ ногъ (1627 ЛБ 172).

БЛАГОНРАВИЄ, БЛАГОНРАВІЄ *с.* (*цсл.* благонравие) доброчєспість, чєснота, цнотливість: Пище(м) до васъ... абы... га сынахъ церквє ... православия (!) ... (... вѣчьная геєна) не падала що роздѣмємъ ш бл̄гонравии вашємъ же то ло(б)вє ради и послѣшанїя проти(в) пастиро(в) свои(х) хѣ(т)лє ѣчините же то(н) зло(н) шкарадѣ забѣгыєте (Путятинци, 1634 ЛСБ 522, 1); Долженъ еси показати бл̄гонравіє стїтелскаго подѣбїа, єже єсть любовь, крѣтость, цѣломѣдріє ... оудержаніє всѣхъ слѣстей (Львів, 1642 *Жел. П.* 2).

БЛАГОНРАВНЫЙ *прикм.* Добродетельный, достойный, цвотливый: Нравъ: Норовъ, обычай, или звѣкло(ст), образъ ... бл̄гонравный, обычаиный, добры(х) обычаювъ, дѣтѣвухъ (1627 ЛБ 78); Шлахѣтной и Бл̄гобойной Молоди ... и всѣмъ вѣспол̄ бл̄гонравнымъ Сп̄дѣло(м) ... здорова доброго ... оупрѣме зычитъ (Київ, 1636 МКСВ 316).

БЛАГОНРАВНЪ *присл.* Добре, чесно, справедливо, достойно: Нравъ: Норовъ, ... бл̄гонравнѣ, обычаинѣ, восторбжнѣ, пристойнѣ, вк̄ладнѣ (1627 ЛБ 78).

БЛАГООБРАЗЕНЬ *див.* **БЛАГООБРАЗНЫЙ.**

БЛАГООБРАЗІЄ *с.* (цсл. благообразіє) достойность, благопристойность: Пытаю ва(с) за(с), имаю(т) ли пастыре вла(ст), што новѣго в це(р)ковъ зако(н)нѣю // вѣчны(м) фѣ(н)даме(н)то(м) писаніа, чина и бл̄гообразіа вк̄грѣ(н)тованію... ѡ(т) своего вымы(с)лѣ мѣрского вносѣти (1598 Виш. Кн. 282 за. - 283);

духовна чистота: оукрасили есте телѣсного бо(л)ванна свѣта того ѡкрасою, пробачили есте бл̄гообразіє вьюотрѣного ч̄ка (Острог, 1599 Кл. Остр. 228).

БЛАГООБРАЗНЫЙ, БЛАГООБРАЗЕНЬ *прикм.* (цсл. благообразный) достойный, благопристойный: Ча(с)у ѡного прію(л) юси(ф) ѡ(т) аримафеа бл̄гообразенъ сыръшатель котрїй надѣва(л)са и чека(л) цр(с)тва бжїа (XVI ст. УЕ N 31, 58); Прч(с)таа до него рекля: бл̄гообразный Іасифе, кто(ж) може кро(м) тебе тоє вчинити? (XVI ст. УЕ Трос. 79); По которых благообразных и подвижныхъ [мужехъ] ленивые и не добрые настали (Львїв, 1605-1606 Перест. 26).

БЛАГОПЛОДНЫЙ *прикм.* (цсл. благоплодный) який має або дає гарні плоди: Церковь есть различного житія цвѣтуший благоплодный и добровопный рай (1600-1601 Виш. Кр. отв. 168).

БЛАГОПОВѢДНЫЙ *прикм.* Переможный: агаѡбнїк: Бл̄гоповѣдны(н) (1627 ЛБ 172).

БЛАГОПОДОБНЫЙ *прикм.* (цсл. благоподобный) чудовий, гарний: Бл̄гол̄пный: Бл̄гоподобный (1627 ЛБ 162).

БЛАГОПОКОРЛИВЫЙ *прикм.* Покірний, послушный: А которая мудрость зъ высокости, первѣй есть чиста потому же мирна, кротка, благопокорлива, полна милости и овоцѡвъ добрыхъ (1603 Пит. 106).

БЛАГОПОСЛУШЛИВЫЙ *прикм.* (цсл. благо-

послушливый) те саме, що благопослушный: Благопослѣшливыи ѡвѣчата ѡграды х(с)вы и ваше(и) любви всяко(г) блага рачитель и евѣ послѣ(ш)ници (Київ, 1600 ЛСБ 352, 1).

БЛАГОПОСЛУШНЫЙ *прикм.* (цсл. благопослушный) послушный, слухняный, покірний: а не покладаючи во(т)ще вашего моленія ѡмыслне тамъ еде(м) и ва(с) вси(х) ве(р)ны(х) и бл̄гопослѣшны(х) желателе(и) тою бы(т)но(ст)ю своею посетимъ (Острог, 1591 ЛСБ 152); Всѣмъ ... православны(м) цр̄кве стѡе восточное и нашего смиренія бл̄гопослѣшны(м) сн̄омъ ... ласки покою и милосе(р)дїа ѡ(т) вседе(р)жителя Бга пови(н)шовавши (Київ, 1628 ЛСБ 501, 1); Дїаконамъ, и всемъ ... Клірови, смиренія нашего Съ слѣжителемъ братїи, и бл̄гопослѣшнымъ Сн̄омъ в Дх̄д Бл̄венства ѡ(т) Ха Бга ... оупрїме зычимъ (Київ, 1639 МКСВ 214).

Див. ще **БЛАГОПОСЛУШЛИВЫЙ.**

БЛАГОПОСПѢШИТИ *дієсл. док.* (цсл. благопоспѣшати) (кому) ласкаво допомогти, доброзичливо посприяти: Побожные ѡблюбѣнцы... на то(м) стѡмъ мѣстѣ становитеса... аббсте ты(м) снадг̄й повѣрѣный ва(м) ѡ(т) Бга живо(т) до часѣ слѣднего бе(э) молѣвы и клѡпотѣ могли провадити: // в чо(м) найвишшїй Пань нех̄дїй мїлостамъ вашн̄мъ бл̄гопоспѣшитъ (Київ, 1646 Мог. Тр. 916-917).

БЛАГОПОСПѢШНО *присл.* Вільно, без перенкод: И что блѣ не простирающе слѡво про(с)то рещїа има(м) всакомѣ х̄дѡбжествѣ пролѣтїє бл̄гопоспѣшно е(ст) на(м) (Львїв, 1591 Просф. 70).

БЛАГОПРАВАЩЕ *присл.* Достойно: ѡзна(и)мдемъ ... ижъ се(и) ѡ(т) юности ч(с)тно цвѣтѣци Миха(и)ло Сидоровичъ ... бѣдѣчи ему во д̄чилицѣ в школѣ... дяко(м) ... сво(и) чи(н) станѣ емѣ належачого ч(с)тно и бл̄гоправаще претпрово(ж)даль (Львїв, 1602 ЛСБ 1043, 6).

БЛАГОПРИВѢТСТВОВАТИ *дієсл. недок.* Доброзичливо (ласкаво) вітати: Молїтса: Бл̄гопривѣ(т)ствѣ(т) (!) привѣтствѡри(т)... привѣтствѣетъ... в̄ншѣетъ (1627 ЛБ 65).

БЛАГОПРІАТНЫЙ *прикм.* (цсл. благопріятный) приемный, милый: гды хто живѣтъ Бг̄д во вшелакой сватоблївности и справедливости и правдѣ, и

ставаѣтса жѣртвою дх̄вною бл̄гопріа(т)ною бг̄ви (Вільна, 1620 *См. Каз.* 11 зв.); Оуг̄бдника(в) свойхъ, якъ Послѣвъ нѣакихъ, пре(э) которы(х) Написанье в̄ Сей Книзѣ, Мл̄твы, Канѣны, и Пѣнія бл̄гопріатныѣ, якъ Контракты зг̄бдныѣ до насъ грѣшныхъ присылаѣтъ (Київ, 1648 *МКСВ* 347).

БЛАГОПРОИЗВОЛИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* благопроизволити) (що) (ласкаво) дозволити, зволити: мы Стефан Воевода ... знаменито чиним... оже благопроизволи господство мы нашим благым произволеніем (Сучава, 1503 *ВД* II, 209); Се азъ.. Стефан воевода... знаменито чиним.. оже бл(а)гопроизволи г(оспо)д(ст)во мы нашим бл(а)гым произволеніемъ (Гирлов, 1519 *ДВВ* II, 1); ю Стефа(н) воевода ... знаменито чинимъ ... оже бл̄гопроизволи г(с)д(во)мы съ оусеа нашеа добра волею, яко да в̄твердимъ и оукрѣпимъ нашъ ст̄ый монастырь ѡ(т) поутнои (Сучава, 1522 *МЭФ* фотокоп. № 12).

Див. ще **БЛАГОИЗВОЛИТИ.**

БЛАГОПРОХЛАДЕНЪ *прикм.* Лагідний: И в̄тры тог(д)а бл̄гопрохладны лѣчiami просіаваѣми, И всако пт̄иче стадо по(д) н̄бсе(м) пое(т) сла(д)кими пѣніями (Львів, 1591 *Просф.* 70).

БЛАГОПУТНЫЙ *прикм.* Безперешкодний, вільний: Евдѣ: бл̄гопудтны(н) (1627 *ЛБ* 206).

БЛАГОРАЗУМИЕ, БЛАГОРАЗУМІЕ *с.* (*цсл.* благоразуміе) розважливість, розсудливість: ажъ перекладач в толку послання апостольскаго написав, якобы Златоустый, сам чистившиися и полерованшиися на благоразуміе в безмолвнии и отлучении от человек, никоим новым... возбранял им то: истоцати, и очиститися (1615-1616 *Вшш. Поз. мисл.* 239).

БЛАГОРАЗУМНЫЙ *прикм.* (*цсл.* благоразоумный) розважливий, розсудливий, благорозумий: рад(у)уса козмо бл̄горазоумный заштитиче печальнымъ (1489 *Чет.* 69 зв.).

БЛАГОРОДЕНЪ *див.* **БЛАГОРОДНЫЙ**

БЛАГОРОДІЕ *с.* (*цсл.* благородіе) благородство, шляхетність: Се оубо сватітелская прибываѣтъ дша, радѣйся граде, оусердно пастыра пріемлющи, оукрасителю же совѣта бл̄городіе(м) оубо чесна премѣдра же словесы (Львів, 1591 *Просф.* 64);

(із займ. твій форма титулування і шанобливого звертання) благородство: а ѡ(т) Твоегѡ бл̄городіа презъ послы нашѣ жадѣемъ поклою и любве (Київ, 1623 *МКСВ* 70); Тѣмъ же... посѣтити писаніе(м) бл̄городіе твое (Іркліів, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37).

БЛАГОРОДНЫЙ, БЛАГОРОДЕНЪ *прикм.* (*цсл.* благородный) 1. Знатний, родовитий, шляхетний: написана бы(ст) сіа книга... при др̄жавѣ великаго корола жикгимо(н)та авг̄(ст) при бл̄гору(д)но(м) князи фе(д)юре гл̄бѡвичи про(н)скомъ воеводѣ киевсько(м) (Київ, 1554 *ПИ* N 1); вро(ж)ны(м) пано(м) земліано(м) и и(х) м(л)и... бл̄горо(д)ны(м) и бл̄гоч(с)тивы(м) кн̄зе(м) и кн̄гча(м) ... мы смиренны(и) Арсени(н)... со бл̄(с)вение(м) б̄жин(м) проси(м) (Стрятин, 1565 *ЛСБ* 39, 1); нѣ(ст) рабъ, ни свободъ, нѣ(ст) дх̄вны(и) ни люди(н), нѣ(ст) Бл̄городе(н) ни простецъ (Луцк, 1624 *ПКРДА* I-1, 58); п(н) данѣ(л) малы(н)ски(н) бл̄гору(д)ны(х) ма(т)феа и татіаны малы(н)ски(х) сн̄г... пры(с)лать... з(л)т) 200 (Львів, 1627 *ЛСБ* 1049, 7); Бл̄городный Егѡ Мл̄сти панѣ Навел Шѣмляпскыи со женою своею благородною йн̄кою... придаѣт сію... книгу... кѣ ѡбители в ладском (Лядське, 1637 *Паньк.* II, 13).

2. (який відзначається високими моральними якостями) благородний, шляхетний: была одна двіца ... імене(м) парасковія. красна оубо лице(м). багата же и бл̄городна (1489 *Чет.* 60 зв.); В по(н)ед(ѣ)локъ аще прилѣнитса Рож(д)ество Хво, боудеть зима добра... напрасніи смерти, микѡѣм мѡжем пагоуба, воєм радость... жезам бл̄городнымъ плачь (к. XVI- поч.XVII ст. *Яв. Рук.* 113); Ко си(м) и крилошане гали(ц)киє и камене(ц)киє и множества бл̄горо(д)ны(х) папо(в), и бл̄гочестивы(х) меща(н) на нихъ(ж) возложи(х) проу нашѣ (1607, Львів *ЛСБ* 408, I); Благороднымъ и благочестивымъ въ православии... сыномъ, братіамъ Братства церковного Премьского, зравіє(!), мира... желаю (Київ, 1628 *КМІМ* I, дод. 301); Сыно(м) ѡ святомъ дс̄ѣ смиренія нашего бл̄горо(д)ны(м) и(х) м(л)и паномъ братівъ(!) церкве в̄спенія... ми(р) и бл̄гословеніе наше пастырское (Путятинці, 1634 *ЛСБ* 522, I).

БЛАГОРЪЧІЕ *с.* (*цсл.* благорѣчіе) пишномовність, красномовність: Акуліна, брлиц(а), за бл̄горѣчье аггеліна гл̄ѣтса (1627 *ЛБ* 173).

БЛАГОСЕРДЪ *прикм.* (благосердны) милосердий, добросердий: не оузложи хоулы нз б̄га, но благодарн его. бл̄госерд̄г бо есть (1489 *Чет.* 300 зв.).

БЛАГОСЛАВНЬЙ *прикм.* Благочестивий, набожний: Евфимїа: Бл̄гославна(а) (1627 *ЛБ* 206).

БЛАГОСЛОВЕННЕ, БЛАГОСЛОВЕНЕ, БЛАГОСЛОВЕНІЕ, БЛАГОСЛОВЕНЬЕ, БЛАГОСЛОВИЕ, БЛАГОСЛОВЛЕНІЕ, БЛАГОСЛОВЬНІЕ *с.* (*цсл.* благословение) 1. Благословенія, ласка, доброзичливість, прихильність: Блг(с)вили ю велики(м) // блг(с)в̄нне(м) (1489 *Чет.* 16 зв.-17); нехай таковы со нев̄брыны почитаються и без благословенія перебувають (Кринос, 1586 *MCSL* I-1, 134); моисей піше(т) в кн̄га(х)... до четве(р)гаго покол̄ба хочеть(с) б̄в мстити завж(л)ы на(л) родо(м) и(х) и все бл̄(с)в̄нне свое ѡбца(л) ѡ(т)нати ѡ(т) домоу и(х) (к.ХVI ст. УЄ № 31, 192); Абы и в шн̄г̄шн̄(м) непринломъ в̄к̄в̄ мл(с)т̄ь х(с)ва и бл̄гословеніе Его Ст̄ое на ва(с) зоставалю (Київ, 1621 *ЛСБ* 483, 1 зв.); Бл̄гословеніем Г̄да Б̄га и С̄пса нашего Іс... Хр(с)та за молитвами пречист̄ги богоматре и стых ѡтець соор̄ж(и)ся с̄а книга рекомаа Трѣфолюи (Вижниця, 1644 *Паньк.* 25); Нин̄ь б̄гословеніе... домови вапему препославши мл(с)тн и лвобви... вр̄чье(м) (Пркліів, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37); благословеніе божіе (божкоє) - благословенія, милість, ласка вищих сил, благословенія господіе: мы смирены(и) Арсени(и) еп(с)кп̄ со бл(с)в̄еніе(м) бжии(м) проси(м) (Стратин, 1565 *ЛСБ* 39, 1); Бл(с)веніа б̄жго и здороваа доброго с повоженямъ на всемъ шасливы(м) ѡ(т) г̄да б̄га ваши(м) милостя(м) в̄пры(и)ме зычу (Київ, 1624 *ЛСБ* 493, 1);

(*надання особливої ласки окремим особам, здійснюване священником*) благословенія: а чернцы тежъ послушны его бытъ не хогятъ и благословенія огъ не о не потребуютъ (Краків, 1540 *КМІМ* I, дод. 2); Бл̄внне Гедешна бож(ж)ею мл(с)тгю еп̄па Галицкаго Лво(в)скаго и Каменецкаго ... игуменю(м), протопопо(м), намесникю(м) (Львів, 1585 *ЛСБ* 80); Онисифортъ Дьвочка на митрополію кієвскую наступилъ, маючи благословеніе...отъ... патріархи Іеремїи (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1044);

(*церковний обряд освячення чого-небудь для культового призначення*) благословенія, освячення: ты(х) [про(с)к̄в̄(р)] с̄де ползвину додому несете и... попа ни зацо не имаєт̄ ани в домы свои в дни неде(л)ныи ... з пр(э)л̄(ч)ныи для благословеніу. хл̄ба не призы...ете (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34, 1-1 зв.);

(*жест, здійснюваний у вигляді хреста при освяченні чогось*) благословенія: правая ... рука т̄ла его, якобы на благословеніе по обычаю крестообразю палци зложивши мало огъ персій подн̄т̄е, вид̄ла была (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 773).

2. Опіка, покровительство: то(т) манасты(р) в̄ше(в)ски(и) по(л) бл(с)в̄нне(м) и послуше(н)ство(м) н̄шн(м) е(ст) (Новгородок, 1554 *ЛСБ* 18); Такъже небна(го)в̄годныхъ ни уменовъ ѡ(т)пускати, а вм̄сто ихъ л̄тпшыхъ под̄т̄ь благословеніемъ н̄шнымъ соб̄ь избирати (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); пречестыный... отегъ Павел Домживъ Люткевичъ... просилъ мя, же бым и его самого и манастырца его под послушнством, опскупнством и благословеніем святой лавры и моимъ уставичъ...е мел и ховал (Луцк, 1631 *АрхІОЗР* I/VI, 642).

3. Згода, дозвіл, схвалення: А тотъ манасты(р) з вечисты(х) часовъ за пре(л)ко(в) н̄шн(х) ѡ(т) ко(л)кадесать летъ и за на(с) сами(х) ... бл(с)в̄ннею н̄шнимъ и послуше(н)ствомъ митропо(л)и кне(в)ское е(ст) (Новгородок, 1555 *ЛІІБ* 4, 1136, 25, 1); в ты(х) л̄тєхъ с помо(ч)ю б̄жнею хочемъ т̄ое д̄л̄ю зачатое кончити, на шю просили насъ на таковы(и) д̄ла блг(с)в̄енія и по(з)воленія ѡ(т) на(с) жадали (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); за Бл(с)в̄еніем Прп(л): твоего, працн твои зачиніемъ (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

БЛАГОСЛОВЕННЕ *присл.* 1. Те, саме, що благословенно: Кот̄орны [пагь] ... на томъ миз̄рыномъ св̄тє, л̄га свои блгословеніе прок̄дєны: Пр̄бжностъ его зн̄аєт̄ь, и ѡ в̄в̄гьломъ немер̄цїючюмъ св̄тє оуставич̄гьне розм̄ншл̄ати рачыт̄ь (Єв̄е, 1612 *Дион.* 3 нестум.)

2. Широ, сердечно: бл̄гочестивом̄в̄ и бл̄городном̄в̄ князю Іван̄в Петрович̄ Про(н)ском̄в̄... вс̄(х) благъ, здравія... бл̄гословеніе препосылає(м) (Київ, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 32).

БЛАГОСЛОВЕНШІЙ *дмв.* **БЛАГОСЛОВЕНШЬЙ**

БЛАГОСЛОВЕННО *присл.* Добропорядно: братство... визнаваемо быти непорочно, честно, сто, и благословенно (Львів, 1591 ЛСБ 155).

Див.ще БЛАГОСЛОВЕННЕ.

БЛАГОСЛОВЕННЫЙ, БЛАГОСЛОВЕННИЙ, БЛАГОСЛОВЕННИЙ, БЛАГОСЛОВЕННЫЙ, БЛАГОСЛОВЕННЫЙ, БЛАГОСЛОВЕННЫЙ *прикм.* 1. (наділений божою ласкою, благодаттю) благословенный: бл(с)вени ч(с)твы ср(д)цемь бо они бга видѣти боудоу(т) (1556-1561 ПЕ 30 зв.); яко преступники и разорителѣ закону божого да будѣ(т) непроцени и не бл(с)вени ѡ(т) на(с), в си(и) вѣкъ и в будѣщи(и) (Замостя, 1589 ЛСБ 113); приидѣте бл(с)венниѣ ѡ(т)ца моего и наслѣдоуйте ѡготовашю цр(с)тво ва(м) ѡ(т) поча(г)коу свѣта (XVI ст. УЕ триг. 98); Тѣхъ речѣя...Бл(с)венниѣ Мѣнкоу свѣдками сѣ(г) (Київ, 1625 Злат. II. 129); гды чинишѣ оучѣтѣ, взовѣ оубогихъ, калѣкъ, хрѣмыхъ... и благословѣтъ бѣдещѣ (Київ, 1637 УЕ Кал. 684). речѣтъ црѣ; прииди бл(с)ловеннаѣ ѡблѡбѣннѡ моѣ ... дѣше стаѣ, любѣмаѣ Голѣбнѣ моѣ (Чернігів, 1646 Перло 159);

(такий, якого чекає щастя) благословенный, щасливый, блаженный: Рекъль гѣ...бл(с)венный есть слѡуга то(т) которого жѣ пришо(д)ши господарь его и найде(т) его а ѡнь такъ чини(т) (1556-1561 ПЕ 277); Бл(с)венны которіе бг(о)м забавлѣтисѣ прѣгнѣ(т) (Київ, 1623 Моз. Кн. 31); То бовѣмъ ижѣ бл(с)вѣтъ бѣдѣтъ, когѡ ты // бл(с)вѣншѣ (серед. XVII ст. Хрон. 141-141 зв.);

добрый, порядний: Мы и(м) таковыи бл(с)вении sprawy и те тае(м)ныи ѡповѣдывали (Львів, 1590 ЛНБ 4, 1136, 230, 1); Бо отъ проклятого што маєтъ быти благословенного? (1603 Пит. 104).

2. (гідний слави) благословенный, славный: Благословенный Богъ, который завжды мыслитъ мысли покоя и хочетъ, абы вси были спасени (Вильна, 1599 Лит. 733); Стѣ Бжій бл(с)ловенный, на земли плѡтїю явлѣ(н)ныи (Чернігів, 1646 Перло 24 зв.);

(зі славними традиціями) визначный, славный: А кто бы себѣ шѣкалъ иного ... братства въ днѣженїе семѣ бл(с)веномѣ братству, да ни мѣють таковїи ни единѡѣ власті во всемъ строїніи ... бра(т)ства сего (Львів, 1591 ЛСБ 157) И такъ (от) благословенного

мѣста и от православного князя инде перейти а тѣе науки свое выливати чужим не изволил (Львів, 1605-1606 Перест. 34); Княжа Острозское Василій Константиновичъ рожай свой зѣ благословенного Яфето-Роского поколѣня провадитъ (Київ, 1621 Кол. Пал. 1135).

(визначний гідним) благословенный: и остѣтнен е(г) вѡлѣ по смѣрти ѡногѡ //принѣли бѣли наречѣного и бл(с)вѣного ѡ(т) нѣгѡ пастѣпцѣ на Пр(с)тлѣ Сп(с)пїи (Київ, 1623 МКСВ 83-84).

3. (який виправдовує покладенї на нього надїї) благословенный: и рѡжай зѣмлѣ твоѣи и всѣ стада добыткѣ твоѣго бл(с)вени бѣдѣ(т) (к. XVI ст. УЕ № 77, 80); А зѣлѣца та(к) бл(с)ловѣ(н)нои ѡказыи Кгды ты добро(т)ливыи Глѣ бгѣ... чѣдовне дѣштити рачы(л) (Київ, 1621 ЛСБ 483, 1); Бл(с)ловенный плод твой, ѡ Анно госпоже, который Бгѣ ѡлюбилъ и собѣ взят може (I пол. XVII ст. Рез. 178).

4. (який приносить задоволення, приемнїсть) благословенный, приемный: Но твоѡ ѡ(г)чѣ стѣий вѡла благословеннаѣ, ѡ(т) маѣстѣтѣ твоѣго бѡ(з)когѡ явлѣннѣ (Чернігів, 1646 Перло 17 зв.); Бл(с)вѣнныи то зѣпа(х) вшѣлѣкѣю досконалѡстѣ приносѣчѣй члѣкѣ (Київ, 1648 МКСВ 350).

5. Ослячский: вѣ такъ ѣднакъ велико(и) хорѡбѣ якъ слѣга Бжій, хорыхъ часомъ бѣзъ лѣкарства именемъ Бжїемъ часомъ ѡлѣйкама якими колвекъ зѣ оустѣ свѣихъ бл(с)вѣнныи оуздорѡвлѣтъ (Київ, 1625 Кон. Каз. 38).

о листѣ благословенный *див.* ЛИСТѢ.

БЛАГОСЛОВЕНСТВО, БЛАГОСЛОВЕНЬСТВО, БЛАГОСЛОВЕНЬСТВО, БЛАГОСЛОВЕНЬСТВО, БЛАГОСЛОВЕНЬСТВО с. 1. Те саме, що благословенїе в 1 знач.: Ев(г)лчѣта поведаѣ(т) якъ научаѣ(т) хѣ ѡ правдиво(м) бл(с)венѣствоу и якии попь маѣ(т) быти досконалыи боудѣ ко животоу боу(д) к наоученїю (1556-1561 ПЕ 30); И вселѣтскаго Па(т)рїарха зѣрхтыгѣшѣаго пастыра нашего благословѣнство мѣти хочѣмъ (Львів, 1591 ЛСБ 155); Такъ будѣтъ благословѣнство отъ Бога на члѣвка (XVI ст. ПЕ 223); и въ помыслиомъ гѣла и души позвоженю долголѣтнѣя о здоровѣя и благословѣнства ... // зычимъ (Київ, 1623 КМІМ I, дод. 264-265); Вси звѣрѣта и птѣство... вѣведѣ съ собоїю и дальъ благословѣнство мѡвчнї: Ростите и мнѡжите са на

земли (серед. XVII ст. Хрон. 16); благословенство божое (бозкое) - те саме, що благословеніе божіе: Зашче Урожбномѣ е(г) Мл(с)ти Павѣ Феодорѣ Копистенскомѣ, Бл̄(с)вѣнства Бж̄го, и здорѣва доброго... зѣчити и вѣншѣть (Київ, 1623 МКСВ 81); А детей моих... вшелякое мое неблагословенство материнское // вкладаю... абы на нихъ и потомствѣ ихъ благословенство Божое зоставало (Загайці, 1637 ПВКРДА IV-1, 83-84); Дай Бѣ абы вале (!) че(ст)ность, шасліве и радо(ст)не,... в̄ бл̄гословѣнствѣ же бо(э)ко(м), на лѣта мнѣгѣи не замѣрѣныя, радостными дѣицями вашими обходили той хвалебный пра(э)вникъ (Чернігів, 1646 Перло 64 зв.);

(вляе батьківської ласки, прихильність) благословенія: сыны мои ... обовезю и розказаньемъ моимъ шпцовскимъ, подѣ благословенствомъ моимъ родительскимъ, розказю (1577 АС VI, 80); онъ бо(э)ко(м) абы ш(т)цѣвское бл̄гословенство зрозѣ(л), и шное штрыма(л) (поч. XVII. Проп. р. 262);

(жест, здійснюваний у вигляді хреста при освяченні чогось) благословенія: Абовѣмъ яко Христось самъ, также и ученици его, безъ благословенства и благодаренія, покарму уживати были не звыкли (1603 Пшт. 48).

2. Те саме, що благословеніе в 2 знач.: которы(и) мана(с)ты(р) днѣвски(и) з давны(х) часоѣ есть по(д) мо(ц)ю зве(р)хностью и по(д) благослове(н)ствомъ а(р)хиепископа митрополита киевского гали(ц)кого и всея рѣси (Новгородок, 1589 ЛСБ 123); Такъ вси, яко и отецъ Гарасимъ того всего.... заживати мають ... под благословенствомъ и послушенствомъ церкви восточное живуючи (Четвертня, 1619 АрхОЗР 1/VI, 478).

3. Те саме, що благословеніе в 3 знач.: А тѣло мое, водле звычаю, нехай будетъ поховано... вѣ церкви той, гдемъ я..., за благословенствомъ старшихъ моихъ... у олтара Божого, служилъ (Луцк, 1570 АрхОЗР 1/1, 22); патріарха ... мови(л) ... Сыноу намішлшій іона, бл̄(с)вѣнство оу мене на тѣю митрополію хитростію и лѣстію нсѣвою залѣпленю (Острог, 1598 Ист. фл. сив. 35 зв.); за благословѣнствомъ Архіерейства вашѣго в̄ хѣ ш(т)че превелѣбный... оуямоватисѣ бѣдемо (Львів, 1614 Км. о св. 445); Припѣль зѣ Бл(с)вѣнствомъ, Прѣшценный ... Митрополіт̄ ... Кіевскі(и) Ювѣ Борѣцкі(и) (Київ, 1625 Коп. Каз. 2).

4. Вдлчність, подяка: рачте ... абы ваша милость на пришлюю зиму... зѣ сотнипу козаковъ... вперодѣ заслали на богомолье свое до всего повѣту Киевского, за што отъ всего рода вамъ благославенство (!) (Київ, 1621 АСД I, 265); Такъ присмотрившися, если нешпозволитъ, з Бл̄гослове(н)ство(м) ш(т)идеть (Луцк, 1624 ПВКРДА I-1, 83).

5. Добро, благодать: сталаса великаѣ потѣха и великое бл̄(с)внство, всемѣ наро(д)ви лю(д)скомѣ (к. XVI ст. УЄ N31, 46); Ннѣ проклѣтство за грѣхъ, ш(т) нась ш(т)сѣдѣе(т): А на тыхъ мѣстѣ бл̄(с)внство настѣвнѣтъ (Львів, 1616 Бер. В. 67); Слѣшшаѣ при томъ речѣ есть вамъ облюбѣнці вѣдати..., абѣсте могли Павѣ найвышшомѣ оугодити, а шбѣцѣнное на земли бл(с)внство достѣпнши, добра нѣ(с)ногѣ абѣсте оучѣстниками зостѣли (Київ, 1646 Моґ. Тр. 929).

БЛАГОСЛОВЕНШІЙ прикм. в. ст. Шасливншій, благословенншій: Бл(с)вѣный ест̄ ... котѣрый в̄ надѣи намішлшій не похибитъ и не зѣвнтлितъ, але бл(с)вѣншій, котѣрый и дла себе и дла блѣжнего працѣет̄ (Київ, 1625 Коп. Ом. 164).

Див. ще БЛАГОСЛОВНѢШІЙ.

Пор. БЛАГОСЛОВЕННЫЙ.

БЛАГОСЛОВЕНТЬ див. БЛАГОСЛОВЕННЫЙ.
БЛАГОСЛОВЕННЫЙ див. БЛАГОСЛОВЕН-
НЫЙ.

БЛАГОСЛОВЕНЬ див. БЛАГОСЛОВЕННЫЙ.
БЛАГОСЛОВЕНЬЄ див. БЛАГОСЛОВЕНИЕ.
БЛАГОСЛОВИЄ с. (цсл. благословіе) визнання, слава: Ко просвѣщенію жѣ, по Дѣонисію Арсѣпагиту и церковному духовному подвижному слѣду, первы степѣнь - очищеніе; от очищенія входит в просвѣщеніе; от просвѣщенія - в совѣршеніе и крайнѣе верховнѣйшее благословіе (1615-1616 Виш. Поз. мисл. 238).

БЛАГОСЛОВИНЄ див. БЛАГОСЛОВЕНИЕ.

БЛАГОСЛОВИТИ, БЛАГОСЛОВИТЬ дієсл. недок. і док. (цсл. благословити) 1. (кого) (благати о божу помѣч, ласку, доброзачливість, прихильність для когось; давати благословенія) благословити: свѣтоє писа(н)є еже рече г(с)ди бл(с)ви и швѣти любаци(х) бл̄голтѣне домѣ твое(г) (Новгородок, 1547 ЛСБ 13); пи(л)нє за то дякѣ(м) што жодаете на(с) жебы(х)мо

та(м) в галичѣ были и ва(с) посетили и бл(с)вили (Рогатин, 1591 ЛСБ 158); Тымъже способомъ абы бг̃ъ всемогущи(и) ... вм̃сте(и) щастити и бл̃гословити рачи(л) (Устя, 1612 ЛСБ 438, 1); Неха(и) же ва(с) Г̃ъ бл(с)ви(т) и и(х) м(л) П̃ане(и) ма(л)жбно(к) ваши(х) (Київ, 1627 МІКСВ 186); А сл̃джить б̃ддете (гс)д̃в б̃г̃д̃ в̃ашем̃, абымъ бл̃г(с)вилъ хл̃бомъ твоимъ и водамъ, а ѡ(т)наль н̃емочь ѡ(т) тебе (серед. XVII ст. Хрон. 101);

(кого, чим) (хрестити, проказуючи слова молитви, побажання) благословити: не хотѣ(л) и(х) оу сиро(т)ствѣ заставити по(д)не(с)ши ро(у)ки свои и бл(с)ви(л) и(х) дла того (XVI ст. УЕ № 29519, 71 зв.); Потомъ Хр(с)тось др̃гій разъ рече и благословить короговою (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 28);

(щю) (просити ласки божої для споживанья їм̃) благословити: и в̃зав̃ши п̃ать хл̃бовъ двѣ рыбѣ поздр̃ль на н̃бо и бл(с)вивъ и розламалъ и давалъ оучнико(м) (1556-1561 ПС 254 зв.); Азали не в̃даешъ же часъ до столѣ приди благословити до столѣ (к. XVI ст. Розм. 10 зв.); А еще на тотъ часъ были опр̃сночные дни, взявши, пов̃даешъ Иисусъ хл̃бъ въ сакраментѣ, и бл̃гословиль, преломиль, и давалъ имъ (1603 Пис. 47);

(кого) (надати комусь офіційне право займати якусь посаду, виконувати якись обов'язки) назначити, призначити, поставити: нещотливый пес, чому то служишь павечерню? бо тебе не благословил его милость отец владыка обедни и павечерни служити (Луцьк, 1566 АрхЮЗР 1/VI, 55); Єдна(к) же ... маючи ... кривдѣ ѡ(т) еп(с)кпа своего, нжъ всегда имъ поповъ ведлугъ звыклого ѡбычая и права ихъ бл̃гословити не хочеть (Берестя, 1590 ЛСБ 144); А другий ... и читать не умѣль, а предся го поставили на епископію, А коли споманет кто, же не ведлугъ канонювъ, зараз отповѣдают, же папѣж его благословиль, то южъ годень (Львів, 1605-1606 Перест. 50).

2. (щю, також з інфінітивом) (схвалити, дати згоду на щось) благословити: Я ... маючи при собѣ священника ... звинчавши их милостямъ в станъ светый малженский вступити есми благословил (Володимир, 1584 АрхЮЗР 8/III, 245); за которые вси zde описаные и ни описаные вины гедеш(и) болоба(и)... ли(с)ты н̃шми по трикро(т) не бл̃г(с)венгъ и ѡ(т) всего ст̃ите(л)скаго деиства ѡ(т)лучень (Берестя, 1594 ЛСБ

260, 2); што онъ видячи рѣчь быти побожную, святобливуу и всей церкви православной вельце потребную, позволить и благословить (Київ, 1631 ОЛ 19).

3. (кому) Віддячити, дякувати: Яне прежегна(и) столь хантне пани ма(т)ко богъ бл̃гослови(т) вамъ о(т)че и матко и всем̃ товариств̃ (к. XVI ст. Розм. 11 зв.); Благословатъ ем̃ б̃г̃и оуб̃гихъ же ихъ одѣль (Київ, 1624 МІКСВ 101).

4. (кого) Прославляти, вихваляти, славити: Вси ... благословимо Бога Небеснаго и Отца милосердия (Вільна, 1599 Ант. 733); и я его зо всѣ(м) пото(м)ство(м) в̃чние б̃дд̃ бл(с)вити (поч. XVII ст. Проп. р. 191); въ Тр(о)ци Б̃га единого; бл̃гослов̃мо, бл̃годар̃мо ... И съ страхомъ пре(д) нимъ оупадаймо (Чернігів, 1646 Перло 76).

5. (кому) Зробити щасливим, багатим (кого) (про Бога): Сарв женѣ твою не б̃дешъ звать Сара, але Саррою, и б̃дд̃ еи бл̃г(с)вить, и дамъ тобѣ з неи сына котором̃ бл̃г(с)вить б̃дд̃ (серед. XVII ст. Хрон. 29); Б̃г̃ъ кот̃рый мене живить ѡ(т) молодости моеї ажь до сего̃ дна нехай бл̃гословить ты(м) дѣтамъ и далей (Там же, 75 зв.).

Див. ще **БЛАГОСЛОВИТИСЯ, БЛАГОСЛОВЛЯТИ**.

БЛАГОСЛОВИТИСЯ, БЛАГОСЛОВИТИСЯ дієсл. док. (цсл. благословитиса) 1. (від кого і без додатка) Одержати благословення: бл̃гсвилса нестерь и пошо(л) (1489 Чет. 58); приходиль бл̃гословитиса ѡ(т) нег̃о дла тог̃о в̃ прав̃рны(х) чина(т) помазан̃е на чолахъ (серед. XVII ст. Хрон. 26 зв.).

2. Прославитися: да домъ сен ... бл(с)витса на многіе лѣта и да неоск̃дѣть слава его до скончан̃я свѣта (Острог, 1581 Сл. В. 7 зв.); Родъ правыхъ бл(с)витса (Київ, 1623 МІКСВ 69).

БЛАГОСЛОВИТЬ див. **БЛАГОСЛОВИТИ**.
БЛАГОСЛОВЛЕНІЄ див. **БЛАГОСЛОВЕНІЄ**.
БЛАГОСЛОВЛЯТИ, БЛАГОСЛОВЛЯТИ, БЛАГОСЛОВЯТИ, БЛАГОСЛОВАТИ дієсл. недок. (цсл. благословляти) 1. (кого) (благати божої помочі, ласки, доброзичливості, прихильності для когось) благословити: прото мы в̃ше(и) мл(с)ти дете(и) н̃шхъ бл(с)вд̃емъ и велико жадае(м) абы в̃на мл(с)ть рачили то(г) св̃це(н)ника михайла и тыхъ дву(х)

товаришо(в) его ... да(т)ко(м) своимъ запомочи (Новгородок, 1547 ЛСБ 13); Прото(ж) тебе ю(ж) и потретее не бл(с)вляемъ и ашаотемъ предае(м) (Львів, 1594 ЛСБ 249); А хто бы ты не так разумел ... убивати ... своим послушным учеником, костеле латынський, за своєю головою заказуеш и благословляеш (1608-1609 Виш. Зап. 229); Припомяну маю Стефана Семого, который, Формоза папежа зъ гробу выкопати ... казалъ... три палцѣ, которыми благословлялъ, утяти, и тѣлю его въ Тиберь рѣку вверечи (Київ, 1621 Кол. Пал. 934);

(кого) наставляти, назначати: подъ бл̄гословѣннемъ и властїю архїеп(с)кп̄ства ӣшого ... быти зоставѣмъ и си(х) св̄щникѡвъ бра(т)ски(х)... яко́го они собѣ избѣрѣ(т) благословляемъ (Берестя, 1590 ЛСБ 144); В тѣмъ намъ мл(с)ть свою бо(з)к̄ю явлѣеть, А при томъ Ап(с)толовъ свойхъ бл̄гословлѣеть и Патрї́архами всѣй ц̄ркви своей поставлѣеть (Чернігів, 1646 Перло 66).

2. (ню, на цю) (схвалювати, дозволяти, давати згоду) благословляти: А папежъ прогнвно пасеть - мечемъ и огнемъ, и ктому за насъ лупячи, люди благословляеть на мужобойство и чужоложъство (1582 Посл. лат. 1140); мы ... повелѣвае(м), и бл̄гословлае(м) и(х) на сие бра(т)ство дховное (Перемисль, 1592 ЛСБ 399); всякое по Бозѣ начинаше братолюбїя впо(и) си(м) стѣ(и)шное столицы митрополїи Киевское листо(м) благосло(в)ляе(т) и ѡ Гдѣ вѣчно вгвер)жае(т) (Київ, 1627 ЛСБ 496); книги же... бл(с)вляемъ, и всѣмъ Правовѣрны(м) въ ѡбщую дїявїю по(л)зѣ при(и)маги сия повелѣваемъ (Львів, 1630 ЛСБ 507).

3. (за цю) Дякувати: так же и тѣмъ посла(и)цю(м) бра(т)скимъ... во всемъ зычливы и помочны быти рачыли за то пи(л)но проиш̄ и бл̄гословлаю (Вільна, 1592 ЛСБ 192).

Див. ще **БЛАГОСЛОВИТИ, БЛАГОСЛОВИТИСА.**

БЛАГОСЛОВНѢЙШІЙ *прикм. в. ст. (титул святого)* благословеннїишїй: Яко же г̄лѡтъ м̄рко же по десати(х) лѣ г̄х(х) х̄ва възнѣсенїа написа, ѡ(т) пѣтра набоучивса, лоука же по патнюдесати(х) лѣтѣхъ іоантїе же бл̄гословнѣишїй по тридесати(х) ѣ двоу (1556-1561 ПС 17 зв.).

Див. ще **БЛАГОСЛОВЕНШІЙ.**

Пор. **БЛАГОСЛОВЕННЫЙ.**

БЛАГОСЛОВѢННЫЙ *див.* **БЛАГОСЛОВЕННЫЙ.**

БЛАГОСЛОВѢНСТВО *див.* **БЛАГОСЛОВЕНСТВО.**

БЛАГОСЛОВЯТИ *див.* **БЛАГОСЛОВЛЯТИ.**

БЛАГОСЛОВАТИ *див.* **БЛАГОСЛОВЛЯТИ.**

БЛАГОСРДІЕ *с. (цсл. благосрдїе)* милосердя, добросердечїиствъ, доброта: О наими(л)шии сїе и бе̄ мон д̄коую твоєи мл(с)ти и невымовное бл̄госрдїе възсїлаю твѡмоу прѣбл̄гословеннѡмоу бж̄(с)твѡу (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* II).

БЛАГОСТОАНІЕ *с. (цсл. благостоянїе)* добрый стан, непохитне існуваннїа; мїць: здорѡвье ва́ше, спокойное в̄ томъ выгна(и)и помѣшка(и)е, ѡ бл̄гостоа́нїи ст̄ыхъ Бж̄їи(х) ц̄рквей, соединѣнїи мїра, и совокдїплѣнїи всѣхъ и ѡ наслѣдїи вѣчны(х) бл̄гъ, бе(з) престáпи Г(с)да Бг̄а просїли (Вільна, 1627 Дух. б. *Передм. I*), 8 зв.).

БЛАГОСТЫНЯ, БЛАГОСТЫНА *ж. (цсл. благостыни)* добродїяннїа, добротиннїиствъ, заст. благостїнїа: возлюби(л) еси злобою паче бл̄гостына неправдоу нежели гл̄ти правдоу (1489 Чет. 246 зв.); безсмертнїцы живутъ въ святыни, и божїей служатъ святой благостыни (к. XVI ст. *Укр. л.* 72).

БЛАГОСТЬ *ж.* Доброта, милосердя, милїсть: Не ѡ(т)верзъ еси твоєя блго(с)ти (1489 Чет. 203 зв.); Щїть вѣры и благочѣстїа лубїтѣла, Бл̄гости р̄ди всѣмъ любезна сватїтѣла (Львів, 1615 ЗПШ I, 3); научилемъ ся я благостїю Божїєю изобилувати и лишати (Дермань, 1628 КМПМ I, дод. 321).

БЛАГОУГОДИТИ *дїєсл. док. (цсл. благоугодиги)* (кому) догодити, зробити комусь щось добре, приємне: якоже прїалъ еси писанїе яснозрїтелногоу оума, ѡ(т) рѣки всѣхъ ст̄ыхъ твоїихъ ѡ(т) вѣка тебѣ бл̄гоудївнїихъ (Чернігів, 1646 Перло 169 зв.).

БЛАГОУГОДІЕ *с. (цсл. благоугодїе)* добротиннїиствъ, прихильнїиствъ: И сп̄дїе постѡпи(т) на гороу досконáлости през ... s̄, ср(л)ца покѡрность, и повинѡв̄аїе, з̄, побжнїю ласк̄в и бл̄гоудїе (Київ, 1625 МКСВ 131).

БЛАГОУГОДНО *присл.* Доброзначиво, ласкаво: хочачи бра(т)ство встроити съедини(в)шиса любовію дховного, закона бжиа заповѣде(м) послѣдующе блгогод(л)но бгу единому (Перемішль, 1592 ЛСБ 399); заповѣдемь послѣдуючи блгооугодно боу в трии единомуу и прѣгои его мѣри в чѣ и хвалоу и стѣмь его оугодникомь (Львѣв, 1603 ЛСБ 384).

БЛАГОУГОДНЫЙ *прикм.* (цсл. благооугодныи) добродійний, приемний, правдивий: А быгъ якъ зора рѣннаа възидеть, наоучаючи пристойного прозбы спѣсѣбѣ, и даючи чистѣю дховнѣю и блгооугоднѣю мѣтѣмь, и поклѣтъ в дѣвѣи прѣмѣ (Вѣлѣла, 1627 Дух. б. 303).

БЛАГОУКРАЩЕНИЕ *с.* Прикращенія, оздобленія: Зпову обрѣли... пано(в) ста(р)шы(х)... Коста(н)того мезапегу и Павла лаврѣшовича которому (!) ѡ(т)дали ключы ѡ(т) ска(р)биѣ це(р)ковного ѡ(т) сосудохрапите(л)ницѣ и злецыли блгоукрашенне це(р)кви на вся(к) празни(к) (Львѣв, 1645 ЛСБ 1043, 69 зв.).

БЛАГОУТРОБИЕ *с.* (цсл. благооутробіе) доброта, милосердія: Которій възбѣдѣтъ Ха ѡ(т) ме(р)гнѣхъ ѡжнѣиць и тѣла наши ме(р)твыи, живѣчимь Дхомь его в насѣ. Слава невимѣномѣ блг одтробію Его и нескѣза(н)ной лѣгости Его (Вѣлѣла, 1627 Дух. б. 205).

БЛАГОУХАНІЕ, БЛАГОВХАНІЕ, БЛАГОУХАНІЕ *с.* (цсл. благооуханіе) приемний запах, аромат: напо(л)нилася хранина блговханіа ч(ст)ного и дивного (1489 Чет. 264 зв.); блгооуханіе ѡ(т) тѣла его стѣо исходить (к. XVI ст. УЕ N31); чашка// головы его, и вдячнос благоуханіе выпускаеть (Киѣв, 1621 Коп. Пал. 845-846); Есть оліва зъ балсамомь змѣшанаа до которыхъ и йшшы олѣики пахнѣчныи примѣшѣвѣются для блг одхѣнїа (Львѣв, 1642 Жел. О. тайн. б).

БЛАГОУХАННЫЙ, БЛАГОУХАНЪННЫЙ, БЛАГОУХАННЫЙ, БЛАГОВХАНЪ, БЛАГОУХАНЪ *прикм.* (цсл. благооуханьныи) пахучий, запашный, благоуханный: яко миро благовханно молитва его (1489 Чет. 148 зв.). Ка(с)сіа, зѣлье нѣкакѣ, блгоуханьное (1596 ЛЗ 52); дѣакони оукрашающиса свѣтлыи ризами, и блгооуха(н)ными вонами по вѣшему перфѣмами (Острог, 1599 Кл. Остр. 220);

оешдѣт: Блговдхѣгъ (1627 ЛБ 210); labi[z] us, смола блгоуха(н)ая на древѣ (1642 ЛС 248);

перен. приемний, милый: Абѣ тѣе, которыи помѣзжотса, были блговдх(н)ныи і бгѣви (Львѣв, 1645 О тайн. 28).

БЛАГОУХАТИ *дієсл. недок.* (цсл. благооухати) приемно пахнути: на всякие ароматы, и мира дороговенне, тѣ святыхъ тѣла пахнут и благооухают (1608-1609 Виш. Зач. 219).

БЛАГОУХИЩРЕННЫЙ *прикм.* у знач. ім. с. р. благоухищренное - кмітливѣсть, хитромудрѣсть, дотепнѣсть: Оухищреніе: или Блгооухи(щ)ренѣе, дѣнгѣтъ, рѣзѣмь, бѣчностъ (1627 ЛБ 142).

БЛАГОХВАЛѢНІЕ *с.* (цсл. благохваленіе) прославленія, вихвалѣннїа: ильа бгѣсаженая лѣза напоишыа блгохвалѣннїа всего мира (1489 Чет. 236).

БЛАГОЧАСТЛИВЪ *прикм.* Щасливий: Євѣтїхїй: Блгочастлївѣ (1627 ЛБ 206).

БЛАГОЧЕСНО *дієсл.* **БЛАГОЧЕСТНО.**

БЛАГОЧЕСТИВО *присл.* Благочестиво, побожно, праведно: В сей днѣ памѣткѣ всѣмь людѣмь ѡ(т) вѣка блгоч(с)тїва скопчївшимьса, Бж(с)гвспнѣнїи ѡтѣве оузакопїли ѡ(т)правѣтїи, для таковои причїны (Киѣв, 1627 Тр. 36); и въ всѣмь имь благочестїво навѣчаючимь послѣвшыми бѣ(л)мо (Киѣв, 1637 УЕ Кал. 964).

Дієсл. цє **БЛАГОЧЕСТНО.**

БЛАГОЧЕСТИВЫЙ, БЛАГОЧЕСТИВИЙ, БЛАГОЧЕСТИВЫЙ, БЛАГОЧЕСТИВЪ *прикм.* (цсл. благочестивѣ) 1. Благочестивий, побожный: Бжїєю блгодѣтїю начїса монасты(р) во градѣ любартовѣ Стѣаго великомѣ(ч) гебргїа блгочестивы(м) и дмсп(м) кїрїлю(м) костапїню(в)ски(м) (1509-1633 Остр. л. 128); Снѣенковъ же ихъ братьски(х)... по(л) бл(с)венїе наше принѣмѣмо, церковнаго рѣди покоа и розмноженїа блгочестивои надѣки (Львѣв, 1591 ЛСБ 155); во истїнѣ пѣ(с)тї, и поколѣтїа блгоч(с)тїваго рода оуже та(м) не обладає(т) (1536 Виш. Кн. 242); О угїсках, албо бѣдах, людїи побожнѣныхъ и благочестивыхъ (Вѣлѣла, 1600 Катех. 38); Шѣль потомѣ до Острога, для Надѣкь оуцїтївѣхъ, Которїи тамѣ кнїгїли за Блгочестивыхъ Кнѣзѣтъ (Киѣв, 1622 Сак. В. 44 зв.); хто такъ вѣрїтъ, то правдїивий естѣ

хр(с)тіанін^т, правовірний, бл̄гочестівый, и правдівый Сынъ (Чернігів, 1646 *Перло* 12);

у *знам.* ім. : и закону жадного абы не смѣль з ва(с) жаде(н) свѣцникъ жадному с ни(х) чыви(ти), окромь пновъ грековъ и инны(х) бл̄гочестивыхъ которые бы потребовали закону божого (Львів, 1588 *ЛСБ* 92); А ты(м) часо(м) иле бл̄гочестивы(х) при старожи(т)ности ѡ(т) зываючы(с) и(н)ста(н)ццо чинити (Київ, 1621 *ЛСБ* 483, 1 зв.); та(к) ревн(ст)ю бо(з)кою ѡ пожадано(м) ѡспокоє(н)ю до намовы спо(л)ное все цр̄кве до Києва на де(н) ст̄ы(х) ве(р)ховныхъ Апосто(л) Петра и Павла в рокѡ тепере(ш)немъ... каждо(г) бл̄гочестиво(г) прибыти и дѣгхи лобо(в)ное зажи(ти), хотѣти (Корець, 1629 *ЛСБ* 502).

2. (який належить до православної віри) православний, правовірний, святий: разорѣмь бл̄гоч(с)тивоє вѣры жйт̄ниці наши скри(н)ки и шкатѡлы напо(л)ненне (п.1596 *Виш. Кн.* 253 зв.); И дмѣрь бороблячи Мїра ѡйчїстого, За што дмѣчь мѡ Творче Нб̄а вѣчїстого, Якъ Ревнїтелю вѣры Бл̄гочестївои (Київ, 1622 *Сак. В.* 48 зв.); зизанїй... мнѡгѡ ... н̄арода затрѣилъ ... вѣгїцѡ подавъ п̄апѣжа рїмскогоѡ, патрїа(р)хѡ старшого, котѡрыи стереже правдіве вѣры стої Ап(с)толскои, бл̄гочестївои (Чернігів, 1646 *Перло* 138).

3. (який належить церкві) церковний: таже утвердивши сумненїя вѣры бл̄гочестивыми догматы, тогда внѣшних хитростей для вѣдомости касатися не возбраняти (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 190); которыхъ то папѡжов маємо и въ календару свосмь бл̄гочестивомь (бл. 1626 *Кир. Н.* 19).

БЛАГОЧЕСТИВѢЙШИЙ, БЛАГОЧЕСТІВѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Благочестивїший, побожнїший, праведнїший: А такъ хр(с)тіанѣшнїи панове, сынове по бл̄гочестивѣшномѡ повелѣнїю скромїбсти в̄ашей, по послѡдп̄анїю// котѡроесмо повѣвнїи, тые то слѡбуги наши посылаємъ (Острог, 1598-1599 *Алокр.* 145-145 зв.);

(*титул митрополита*) бл̄гочестивїший: Потрѣте ... бл̄гоч(с)тївѣ(н)шы(н), и бл̄гогѣпїя це(р)ко(в)но(г) все изря(д)нѣ(н)шы(н) любите(л) ... гѡ(с)пода(р) .. могїла .. в сове(р)шенїе це(р)кви ... прыслалъ и zde во лѡвѡѡ ѡ(т)личыль пѡлскихъ злѡты(х) ... 3000 (Львів, 1629 *ЛСБ* 1051, 2)

Пор. **БЛАГОЧЕСТИВЫЙ.**

БЛАГОЧЕСТИЕ, БЛАГОЧЕСТИЕ, БЛАГОЧЕСТЬЕ *с.* (*цсл.* бл̄гочестїе) 1. (*додержання принципів релїгїї*) побожнїсть, бл̄гочестя: дїша ищеть ѡ(т) тѣла развѣе правды и бл̄гочестїа (1489 *Чет.* 8 зв.); даска(л) ... маєть быти ... неспособитель ересе(м) но бл̄гочес(с)тїю послѣвїтель (Львів, 1587 *ЛСБ* 65 а); На тые чотыри артїкѡлы дх̄ бл̄гочес(с)тїа мо(л)чати ма не оставилъ, // а то дла тѡго, и(ж) хдла в ни(х) крыетса на Ба (1598 *Виш. Кн.* 278-278 зв.); И на тых тепер только бл̄гочестїе уже зостало (Львів, 1605-1606 *Перест.* 28); Хѡтъ и на повѣт̄ре розсїпалса тѡтъ котѡры(н) са в' Бл̄гочестїи скончїль, не занехивай Елѣа и свѣчь (1627 *Тр.* 38).

2. (*із займ. ванп ажывається як форма титулування і шанобливого звертання до духовної особи*) бл̄гочестя: в̄аше же бл̄гоч(с)тїе ѡ семь вѣдаючи вси панове и папѣе кождо(г) ставѡ, ѡсобливою мило(с)тїею своєю ихъ припомагаѣти р̄ачїли (Вїльна, 1594 *ЛСБ* 253); Моли(м) ш̄ше бл̄гочестїе моего послѣвнцѡ съ лѡбовїю прїимѣте (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1 зв.); и В̄аше бл̄гочестїе гды тые рѣчи пїлне пре(д) оумъ свѡи ставнїти бѡдете, неѡмѣлне сѣтѡжъ и повабѡвь грѣха оустерѣчїса мѡжете (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 911).

3. Православнїа віра, православ'я: Отци в̄ашїи в ересь не приступовали и в бл̄гочестїе души их спасали (XVI ст. *Укр. л.* 86); Та(к)же и а не чѡдїюса, вм(с) ксе(н)дзове, бис(с)кѡпїи, клѡветѣ хдлѣ, бесч(с)тїю, и лжи, глѣмо(н) в̄ами, па бл̄гоч(с)тїе (1598 *Виш. Кн.* 279); Вѣдати бовѣмъ потреба ка(ж)домѡ всхо(д)ного бл̄гочестїа Народѡ ро(с)сїнского чл̄кѡ (Київ, 1621 *ЛСБ* 483, 1); и ѡспокоє(н)е бл̄гочестїа восто(ч)но(н) цр̄кви росї(н)скои выданыє с канцелярїи его к(р) мл(с)тїи дївїве(р)салы (Корець, 1629 *ЛСБ* 502); В пѣршоую сѡю и(д)лїю Пѡста, Цр̄ковъ Хв̄а оухвалїла ѡбходїти п̄аматкоу привѣрненого Благоч(с)тїа, котѡрое пре(з) нѣкоторы(х) злѡчестївы(х) ... пѡлскихъ Цесаревъ ... выгн̄анїе, было оутерпѣло (Київ, 1637 *УС Кал.* 76).

БЛАГОЧЕСТИВЫЙ *див.* **БЛАГОЧЕСТИВЫЙ.**
БЛАГОЧЕСТИВѢЙШИЙ *див.* **БЛАГОЧЕСТИВѢЙШИЙ.**

БЛАГОЧЕСТИЕ *див.* **БЛАГОЧЕСТИЕ.**

БЛАГОЧЕСТНО, БЛАГОЧЕСНО *присл.* (цсл. благочѣстѣно) те саме, що **БЛАГОЧЕСТИВО**: Присмотрѣте(ж)са не тоє(ж)ли ап(с)ли м(ч)ници и вси бл̄гочесно живѣдшии страдали од(т), стра(ж)дѣтъ и страдати хочѣ(т) (1598 *Виш. Кн.* 310); Бо ктожъ бы о(т) бл̄гочестно: живѣчихъ стергѣтъ, яко живѣ, абы нарушено было га̄ ба̄ ... нача̄лство (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 186 зв.); Как убо речеш - и во истинну, и благочестно, и покоры христовой образу и подобию! (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 184).

БЛАГОЧЕСТНЫЙ *прикм.* (цсл. благочѣстѣныи) 1. Те саме, що **БЛАГОЧЕСТИВЫЙ** у 2 знач.: прото **вм** в то(м) доминае(м) жебы **вм** заховалися по бл̄гоч(с)тнному хр(с)тия(н)скому обычаю (Галич, 1584 *ЛСБ* 66).

2. У *знач. ім.* благочестивый, праведный: Мы смиренный Михаилъ Рагоза ... озапнуем и возвѣщаемъ всим благочестнымъ православія закону нашего ... греческого (Берестя, 1594 *ЗПШ* XXVIII, 8); до того антиминовъ на олтари где бы недоставало отъ благочестыхъ (!) для насвященіе оферы тѣла и крови сына Божого (Київ, 1623 *КМПМ* 1, дод. 266).

БЛАГОЧЕСТЬЕ *див.* **БЛАГОЧЕСТИЕ**.

БЛАГОЧИННѢ *присл.* Праведно, добре: яко нераскаѣса нѣгѣ' оу насъ бѣти, но прише(д) вса бл̄гочиннѣ оустробити (Львів, 1591 *Просф.* 64).

БЛАГОАХАННЫЙ *див.* **БЛАГОУХАННЫЙ**.

БЛАГЪ *див.* **БЛАГИЙ**.

БЛАГЫЙ *див.* **БЛАГИЙ**.

БЛАГЫНЯ *ж.* Ласка, доброта: Ва(м) же за общее подвизаніе и тщаніе спасіте(л)ное, са(м) бгѣ бл̄гынями вѣчными да воздаѣ(л) будетъ (Львів, 1590 *ЛЕН* 4, 1136, 2, 30, 1).

БЛАГЪ *див.* **БЛАГИЙ**.

БЛАЖЕНЕЙШИЙ *див.* **БЛАЖЕННѢЙШИЙ**.

БЛАЖЕНИЙ *див.* **БЛАЖЕННЫЙ**.

БЛАЖЕНІЙ *див.* **БЛАЖЕННЫЙ**.

БЛАЖЕННО *присл.* Блаженно, праведно: По которомъ збитію, третего дня животь блаженно скончалъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 610).

Див. ще **БЛАЖЕННѢ**.

БЛАЖЕННЫЙ, БЛАЖЕНИЙ, БЛАЖЕНІЙ, БЛАЖЕНЬНЫЙ, БЛАЖЕНЫЙ, БЛАЖЕНЪ *прикм.* (цсл. блаженъ) 1. (надѣлений божю ласкою)

благословенный: блаженъ ты ... прю (1489 *Чет.* 267); Блаженъ чоловѣкъ тоє, иже будетъ чести книги сія (поч. XVI ст. *Песн. п.* 49): Аще ли съхраните, блаженіи будете; аще ли преступите или в нераденіе обернете, то и сами узрите и отвѣтъ даѣте пред Богомъ въ день судныи (Перемишль, 1563 *АрхиОЗР* 1/VI, 52); Блаженъ оубо господіне, котрый (sic. - *Прим. вид.*) людѣи оупады(х) ратѣетъ (Львів, 1591 *Просф.* 67); Того... Скарго, показати не можеш, абы з школы латынское... богоносецъ выйти имѣл, только все оной блаженной наукѣ сопротивляци (1608-1609 *Виш. Зач.* 225); И душа моя блаженную и боголюбезную его душу зѣло любить (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1139); Блаженіи плачѣдшии грѣховъ своихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 167); блаженной памяти *див.* **ПАМЯТЬ**.

2. Щасливый, блаженный: чистое зась сѣмгнѣне, чл̄ка пры сконанї его... потихы... на вѣки вѣчныи, ономѣ додаѣтъ... абысмося такомъ блаженнои смерти о(т) бга̄ сподобили (Корець, 1618 *З. Поуч.* 172); А мы православныи ... не отчаваемся нашего спасенія и блаженнои живота вѣчного (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73); никто пере(л) сме(р)тю не бѣтъ бл̄жѣнны(м) (Вільна, 1627 *Дух. б. (Передм.)*, 6); А допровадъ ю щасливе, до вѣчнои о(т)-вѣзни, до блаженнои бѣдѣцаго вѣкѣ жи́зни (Чернігів, 1646 *Перло* 39); Блаженный. *Beatus* (1650 *ЛК* 428).

3. Побожный: то(л)ко бы до Ха̄ са дотиснѣти, которы(и) бл̄же(н)нѣю простотѣ любви(т), и в не(и) обителъ собѣ чини(т), и та(м)са оупокбѣвае(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 225); Илія Куча ... былъ житія блаженнои, учитель премудрый, судія справедливый и пастырь чутый (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1043).

4. (*титул духовной особы, святых*) праведный, святой: А Павелъ блаженный, апостолъ светый ... // въ посланіи своемъ пишеть (1577 *AS* VI, 80-81); Петръ блаже(н)ны(и), корнѣліа сотника поклонившігоса емѣ по(д)носитъ (Острог, 1587 *Сл. Ул.* 11 зв.); Даруемъ убо отцу моему блаженьяом; Селивестру и того прѣсмникомъ нашу полату (Вільна, 1599 *Ант.* 551); Который то блаженный Мелетіе ... иж сам языка людскаго не знал, вывѣдатися, что в той книжицѣ писано будет, ничого не могл (1608-1609 *Виш. Зач.* 208); Кролѣвичъ Іоасафѣтъ спыгаль старца

блаженнаго Варлаама мно́го ма́етъ лѣтъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 943).

БЛАЖЕННЪ *присл.* Те саме, що блаженно: блаженнѣ. *Beate.* (1650 *ЛК* 428).

БЛАЖЕННѢЙШИЙ, БЛАЖЕНЕЙШИЙ, БЛАЖЕНѢЙШИЙ *прикм. в. ст. (титул духовної особи, святих)* блаженіший, праведніший: Что розвѣємо и жъ бл̄женѣишии патріархъ г(с)днѣ іеремѣа по доста(т)кѣ ва(м) оповѣдалъ (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); Але и жъ тажъ... заклѣтые листы противъ свестейшего и блаженейшого папежа Леона чынити важылся (Вільна, 1599 *Ант.* 565); Што(ж) бл̄женѣишиного па(д)бвыи вѣкѣйстѣи паматки го(д)ный Іоанновъ голюсь, оуказѣючій на око Г(с)да и мѣвачій (Вільна, 1627 *Дух. б.* 273); Едыакъ зъ первѣсткѣ(в) и гѣакыхъ, и якобы надорѣжнѣ(х) оуказѣи, бл̄женѣишиного мѣжа, стѣш животѣ постаговѣнѣа послѣхаймо (Київ, 1627 *Тр.* 555).

Пор. БЛАЖЕННЫЙ.

БЛАЖЕНСТВО, БЛАЖЕНЪСТВО, БЛАЖЕНЬСТВО *с. (цсл. блаженство) (велике щастя, насолода)* блаженство, благодать: сп̄сь напѣ блаженствомъ тыхъ почтѣль, которые невинные правды его дѣла, поношенѣа ... трылатъ (Острог, 1587 *См. Кл.* 21); О, кулькос блаженство и благословеніе было тымъ жонамъ, чомъ Іисусъ Христосъ смотрѣвъ (вѣру ихъ) (XVI ст. *ПС* 187); Яко подобаетъ правдивой церкви божией... тѣмъ блаженствомъ украшатися, которымъ Христосъ ученикамъ ему быти хотѣвшихъ ублажил (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 174); Поваблѣетъ на(с) законѣтъ до пѣчѣвъ и пожитокъ пѣчѣвъ, бл̄женство мѣвлю ѡ(т) Ха̄ плѣчѣчимъ ѡбсѣцѣное мѣвачо҃го (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 20); Не дѣсытъ на томъ, же хто рѣскоши вѣка сего покинетъ, а́же треба и оного дрягого вѣкѣ бл̄женства достѣпѣти (Вільна, 1627 *Дух. б. (Передм. II)*, 14); Блаженство. *Beatitas. Beatitudo* (1650 *ЛК* 428).

БЛАЖЕНЪ *див.* БЛАЖЕННЫЙ.

БЛАЖЕННЫЙ *див.* БЛАЖЕННЫЙ.

БЛАЖЕНЪЕ *с. (цсл. блаженіе)* те саме, що блаженство: А Павелъ блаженный, апостолъ свѣтый...// въ послании своемъ пишеть: блаженѣе есть давати, нежели взымати (1577 *АС VI*, 80-81).

БЛАЖЕНѢЙШИЙ *див.* БЛАЖЕННѢЙШИЙ.

БЛАЖИТИ *дѣсл. недок. (цсл. блажити) I.* (кого і без додатка) Вихваляти, прославляти: И если который папѣ масть матку въ себе, слуга его муситъ матцѣ его услуговати ... Если такую почтливость свѣтскимъ невѣстамъ чинять, должеишии суть Матере Божия молити, и просити и блажити, по пророчеству Еи свѣтому, и образу Еи кланятися (Супрасль, 1580 *Пис. пр. лот.* 75); Іоа(н) св(г)листь, не ты(х) которые са в златоголовы(х) подѣшка(х) и кита(и)чаны(х) пелюха(х) рода(т), блажи(т): але которые са ѡ(т) ба̄ свѣше рода(т) (1598 *Виш. Кн.* 286); што бы блажишь Бога у своемуъ сердци (XVI ст. *НС* 112); Г(с)дѣ бл̄жи(т) финеѣса же забѣ(л) кнѣза замвриа (серед XVII ст. *Хрон.* 145 зв.); Блажу. *Veo. Beatum pra(e)dico* (1650 *ЛК* 428);

(кого) робити щасливим: чомужъ не заровно свѣтымъ Игнатіи и Фогіи? Попсважъ обуѣду конецъ жнвота блаженный и свѣтый, который чловѣка блажитъ и святитъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 747).

2. (кого) Виявляти ласку, доброту, милосердія (до кого): Тотъ естъ оубѣгимъ вѣ дхѣ, которого Г(с)дѣ блажитъ: тотъ лѣкнетъ и прагнетъ справедливости; тотъ естъ скрѣцѣный ср(д)цѣмъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 280).

БЛАЗЕНСКІЙ *прикм. 1. (який належить блазневѣ)* блазенскій: Дарій ... заразы емѣ послѣтъ пилѣ, мацѣвѣ и завѣкъ бл̄зенскій, и листъ такъ написанный (серед XVII ст. *Хрон.* 406).

2. Комедійный: але тепе(р) мѣже(т) вангѣ тѣи церемонѣи по́выи, бе(з) встѣдѣ звѣти комедные (!) то е(ст) крѣгѣфилѣ, бл̄зенскіи (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 146 зв.).

БЛАЗЕНСТВО, БЛАЗЕНЪСТВО *с.* Дурість, глупота, блазенство: Юро(д)ство, глоу(п)ство блазенство (1596 *ЛЗ* 89); или не вѣдае(ш), я(ко) в (с)мѣха(х), рѣгана(х)... кѣ(н)шта(х), блазе(н)ства(х), шнде(р)ства(х), розв(м) блѣдчій того помысла ѡ животѣ вѣчно(м) видѣти нико(ли) са не сподоби(т) ... оумѣю(т) повѣдѣти ѡ шаленствѣ пога(н)ски(х) боговѣ, а своѣ бл̄зе(н)ство мо(л)ча(т), таатъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 66); Не оубе(з)печѣйтеса(ж) прѣго, бг̄ъ бовѣ(м) блазе(н)ства // не те(р)пѣтъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 125-126); Коуѣнство: Жартъ, блазенство, тrefнѣнство (1627 *ЛБ* 55).

БЛАЗЕНЬ ч. (стп. blazen, стп. blazen) 1. (особа при дворі короля або князя, що розважала гостей різними жартами, витівками) жартівник, блазень: кофднъникъ, блáзень, жа(р)товлівый (1596 ЛЗ 53); Шѣтъ: ошѣсть, прелѣстни(к), блáзе(н), що в' шаховано(и) сѣкни (1627 ЛБ 158); Кѣщѣнникъ: Трефидючий: то єсть, Блáзень, жартовникъ (Львів, 1642 Жел. П. 7 зв.); быть црѣ израильскій о(т)криваючиса пред' слѣдбѣнницами слѣтъ свойхъ и о(т)крѣлса яко коли бы са о(т)кривалъ одинъ з блáзньовъ (серед XVII ст. Хрон. 251 зв.).

2. Дурень, юродивий, блазень: тоє признаваю ти што еси реклъ я(к) не вмѣ(т) ино(к) з двораны, смѣхотворцы, кѣрѣцѣны шкѣрѣты, и блазны говорити (п. 1596 Виш. Кн. 235 зв.); Блазень бы то каждый таковой быти мусилъ, если бы для того ... о речн добре ведомой мель вонгъпити (!) (Володимир, 1598-1599 Відп. ПО 1105); Але и я на блазнямъ походилъ, же ся такъ дольго въ речъ удаю зъ шаленымъ хлопомъ (Вільна, 1599 Лит. 947); блазнове зо всѣм народом Христу ругаюся (1605-1606 Перест. 47); юродивый: Глѣный, дѣрный, блáзень, дѣрѣючий (1627 ЛБ 160).

БЛАЗНЕННЫЙ прикм., переп. Недобрий: та(к) вѣдайте, не то(л)ко бчи здоровые, ока гнилого вѣмотрити и ошѣдиги могут... але и само тѣлю це(р)ковное, то е(ст) и прѣстые хрѣтіане по Х(с)ву гла(с)у, скве(р)нонача(л)ника изверечи, ошѣдиги и проклати вла(ст) имшо(т), да не с тым бла(з)нены(м) око(м) или пастыре(м) в ге(с)н)ную вин(и)дѣ(т) (1598 Виш. Кн. 291).

БЛАЗНИТЕЛЬ ч. (цсл. блазнитель) спокусник, ошуканць, шахрай: бѣдѣтъ ли збавени ошца, яко вслѣ(л) во(л)ковъ, блазнителе(и), злодѣевъ и ро(з)бо(и)ннико(в), по Х(с)ву глѣсд и злы(х) дѣлателе(и) и псо(в), по Павлу, послѣдѣю(т) (1598 Виш. Кн. 284); Што ми хвалиш ... школы .. коли в ней нет учителя Христа ... але блазители ... всѣм костелом... владѣют (1608-1609 Виш. Зам. 226); А на тыхъ, которы бы тому Гаврилови, явиному схисматикови, ... геретикови, блазнителеви... послушенство отдавали, корилися ему ... вкладаетъ пени (Київ, 1621 Коп. Пал. 942).

БЛАЗНИТИ, БЛАЗНИТИ дієсл. недок. (цсл. блазнити) (кого і без додатка) спокушати, ошукувати,

обманувати: не блазнѣте себе маючимъ ядѣніе(м) (1489 Чет. 304 зв.); Если же око твое правое блазнѣтъ ты выколѣ его (Володимир, 1571 УЕ вол. 45).

БЛАЗНИТИСЯ дієсл. недок. (цсл. блазнитися)

1. (чим) Обмануватися, спокушатися, помилятися: не блазнитеса мыслью вашкю (1'89 Чет. 43 зв.).

2. (о кім) (відзиватися про когось негарно, шкодити добрій славі когось-небудь) компрометувати (кого): Лѣкавые дѣштѣ нечистого сумнѣна и о хрѣстѣ блазнатса, не толко о добром челоуѣцѣ (поч. XVII ст. Вол. В. 97).

3. (за що) Обурюватися (чим): И такъ ся блазнили жидове тоты и ище за едню слово (XVI ст. ПС 44 зв.).

БЛАЗНИТИ диа. **БЛАЗНИТИ**.

БЛАЗНОВАНЕ с. Блазновання: Бѣсслѣвіе:

Блазнова(н)е (1627 ЛБ 12).

БЛАЗНОВАТИ дієсл. недок. (поводитися як блазень) блазновати: Юро(д)ствѣю, дѣрѣю, бла(з)нѣю (1596 ЛЗ 89); юродивы(и), дѣ(р)ны(и) бла(з)нѣючий, дѣрѣючий (Там же); юро(д)ствѣю: Дѣрѣю, блазнѣю (1627 ЛБ 160).

БЛАЗНЬ ж. (цсл. бла нь) спокуса, помилка, обман: Погрѣшѣніе: Блáзнь, ошѣлка (1627 ЛБ 84); Блазнь. Skandalum. Offendiculum Offensio. Imitatio vitiosa (1650 ЛК 428).

БЛАКИТНЫЙ, БЛАКИТНЫЙ, БЛЕКИТНЫЙ, БЛОКИТНЫЙ прикм. Блакитный, голубий: Тотъ же Агроиъ взялъ у мене сукна люпского блекитного спродавати аршиновъ 23 (Клевань, 1571 АрхДЗР 1/1, 37); прибыли дрѣгни ризы кита(и)чаныи блаки(т)ныи (Львів, 1579 ЛСБ 1033, 5 зв.); другая сукня, блакитная, лю(н)ская, из оксамитомъ чорны(м) (Житомир, 1584 АЖМУ 105); А в ... пѣа по(д)коморого Ивана ... взято ... // ... я(р)мякъ блакитны(и) лю(н)ски(и) (Брацлав, 1590 ЛИБ 5, II 4047, 23 зв. - 24); Поясо(в) чотѣри: два едwabные ... // а два кита(и)чаны(и) блокитны(и) (Луцк, бл. 1627 ПВКРДА 1-1, 257-258); деляя блакитыная, купъ ушъ чо(р)ны(и), лисями по(д)шиты(и) (Житомир, 1650 ДМВІІ 194).

Диа. цс. **БЛЕНКИТНЫЙ**.

БЛАМЪ, БЛАНЪ ч. (стп. blam, сви. Flamme) шматок хутра певного розміру: од трох ссрмяг грошей два ... от кроликув блану футра грошѣ один (Вільна,

1568-1578 ПКСДА II, дод. 559); ув Олехсия Стучижина с коморы ратушное взяли и пограбили блянть заячи(и) (Луцк, 1581 ТУ 186); подолских лисов видяло блямов три, кожрый по золотых шестдесят куплений (Луцк, 1632 АрхЮЗР I/VI, 653).

Див. ще БЛАНЬ.

БЛАНКА, БЛАНЬКА ж. (стп. blanka, blank, сен. Blanke, лат. planca) виступи на замкових мурах і вежах; бійниця в мурі: бердчи н(х) // за рѣки водилъ на бла(н)ки (1552 ОБЗ 142 зв. - 143); Каме(н)е слоны а колодины кѣ обороне на блянкахъ и вежахъ и водѣ де(р)жати тамъ повинныи мещане вси (1552 ОКЗ 36 зв.); На блянкахъ кѣ обороне каменя з возъ только ко(л)я дѣбового со два возы (1552 ОЧерк. З. 5.).

Див. ще БЛАНКЪ.

БЛАНКИТНЫЙ див. БЛЕНКИТНЫЙ.

БЛАНКОВАНЬЕ, БЛАНЬКОВАНЬЕ с. (стп. blankowanie) дерев'яни або кам'яни виступи на мурах замків або веж: а на ве(р)хѣ тыхъ старыхъ стень стень новы з б(л)а(н)кованьемъ з дѣбового жъ дерева (1552 ОВін. З. 129 зв.); Замокъ киевськи(и) зновд двесь ... з дерева соснового тесаного вробленъ городеть рѣг вдолжъ никоторые с нихъ по д сажыни иныше менши вси зъ блянкованьемъ добрымъ драпица(ми) не тонькими побитымъ (1552 ОКЗ 32 зв.); Бла(н)кова(н)а ани жа(д)ного покрит)а ... нетъ (1552 ОЧерк. З. 17).

БЛАНКЪ ч. Те саме, що блянка: Колодязь коля и каменя кѣ обороне на бла(н)кохъ досы(ть) (1552 ОВін. З. 131 зв.).

БЛАНЬ див. БЛАМЪ.

БЛАНЬ ж. Те саме, що блямъ: побра(по) ... // две бляни лисихъ завь(и)жовьскъ (Луцк, 1573 ТУ 154-155).

БЛАСФЕМІЯ ж. (гр. βλασφημία) богоульство, блюзнірство: Оуши мерзливо(ст) многи(х) бласфемій слѣхѣю(т) (Львів, 1631 Волк. 13).

БЛАТНИЙ прикм. (цсл. блятынн) болотистий, багнистий: limosus, бла(т)внн, тиняни(и) (1642 ЛС 255).

Див. ще БОЛОТЛИВИЙ, БОЛОТНЫЙ, БОЛОТЯНИЙ.

БЛАТО с. (цсл. блато) 1. Те саме, що болото в 1 знач.: И крешенія их без міра справують не як апостоли сіе отправають. Ани погруженій в костель не мають, и новокрещенныхъ блатом помазують (XVI ст.

Укр. л. 76); limus, блато, тинь, каль (1642 ЛС 259); palus, dis, калужа, езеро, блато (Там же, 298).

2. Те саме, що болото в 2 знач.: limus, глина, блато, бразда, оцѣжда (1642 ЛС 255).

Див. ще БЛОТО.

БЛЕВАНИЕ див. БЛЮВАНЕ.

БЛЕВОТИНА див. БЛЮВАТИНА.

БЛЕДНЪТИ дієсл. недок. (ставати блідим) бліднути: здамиса не такъ добре // маешъ са яко звыкльсь зкондъ то познавѣешъ зъ твари котораа такъ бледнѣ(т) (к. XVI ст. Розм. 35-35 зв.).

БЛЕДОСТЬ див. БЛѢДОСТЬ.

БЛЕЙВАСЬ ч. (стп. blejwas, нім. Bleiweiss) билила, блейвейс, заст. блейвас, : псѣмѣфъ: Блейвась, фарба е(ст) фарбовати лице (1627 ЛБ 241).

БЛЕКИТНЫЙ див. БЛАКИТНЫЙ.

БЛЕКОТАНЯ, БЛЕКОТАНЕ, БЛЕКОТАНЬЕ с. (пусті балачи) базікання, верзіння, багатомовність: велерѣчье, бес(э)мь(р)//ное блекотанье, и ты(ж) ѿ велики(х) рѣча(х) мовлѣнье (1596 ЛЗ 36-37); Нехай вас тое гордое дмухане, и пышное фукане, и широкословное блекотаня... не упевняет! (1598 Виш. Кн. 125); Велерѣчье: Безмѣрное блекота(н)е, и ты(ж) ѿ великихъ рѣчахъ мовле(н)е, велможность словъ (1627 ЛБ 14).

БЛЕКОТАТИ дієсл. недок. (вести пусті балачи) говорити нісенітницю, верзти: А дрѣгіе ба(с)ни блюзнірства теле(с)наго, и ми(р)скаго м(д)роваиіа, в то(и) кни(ж)де блекотанье, прете(р)плю (1598 Виш. Кн. 278 зв.).

БЛЕНКИТНЫЙ, БЛАНКИТНЫЙ прикм. (стп. блскіпу) те саме, що блакитный: у мелника взяли... ермяковъ люонскихъ чотири бланкитныхъ (Луцк, 1590 АрхЮЗР I/1, 283); Третіе [ризы] Бле(н)китные Адамацковы (Луцк. бл. 1627 ПВКРДА I-1, 256).

БЛЕСКЪ див. БЛИСКЪ.

БЛЕШКА див. БЛЯШКА.

БЛЕЩЕНЬ прикм. Блискучий: подобень бо есть постникъ финиковѣ цвѣтѣ ... иногда бо есть блещень а оутро свѣтель и мно(г)плодъ (1489 Чет. 302 зв.).

БЛЕЯНІЕ с. Беканья, діал. бляення: balat, бляеніе, беаніе, бекапіе (1642 ЛС 99).

БЛЕЯТИ дієсл. недок. Бекати, діал. бляяти: balare, бляяти овцамъ (1642 ЛС 99).

БЛИЖАЙШИЙ *прикм. в. ст. (добре знаний)*
відоміший, зрозуміліший, ближчий: Вѣдѣть ѿлбо матерѣа
двоѡкаа естъ тоа тайны, далеча(и)шаа и ближча(и)шаа
(Львів, 1645 *О тайн.* 15).

Пор. БЛИЗЬКИЙ.

БЛИЖЕЙ¹, **БЛИЖЕ** *присл. в. ст. 1. (у просторо-
вому відношенні)* ближче: А ещѣ... ближе(и) кѡ замькѡ
... вчиненъ естъ валь (1552 *О Кан.З.* 19); А ве(д)же
ко(п)цы ѡде(н) ѡ(т) дрѣгого не маю(т) быти ближе(и)
чинены ѡ(д)но чере(з) три шпуры воло(ч)ные (1566
ВЛС 60 зв.); ѡбаче маю днесъ и заутра бліже нти бо не
мает проркъ иньде загіноути, ѡкром іерлма
(Володимир, 1571 *УЕ вол.* 81); кролева прѣм'кнѣлѣса
ближей дивѣючиса ѡны(м) реча(м)... невіданны(м)
(Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 69 зв.); кгды перѣсхали //
то(т) хворо(ст) ближе(и) ку гѣ(с)поде ... околѡ
хворо(с)гѣ ста(л)се крикъ гала(с) (Київ, 1632 *ЛНБ* 5,
II 4060, 2 зв. - 3).

2. (у часовому відношенні) скоріше, раніше: А за
пѣстели ѡтъ шести ѡтъ семи ѡтъ ѡсмидесять леть а
иньшие ближе' а иньшие ещѣ далѣ' (1552 *ОЖЗ* 121 зв.);
А естлибы ... кназ Роман ... // ѡт мене чого потребовал
за квитами своїми, я мамѣ его Милости на квиты его
давати, а часѣ плачена которое с тых сѣмъ ближчей са
трафат, вытрѣчати Его Милость мѣгъ мает (Вільна,
1555 *AS* VII, 9-10.).

3. (про стосунки, взаємини) ближче: Нехай нам
вжды коли яснѣ // покажуть, который гдѣ соборъ
патріарховъ всходнихъ Римскому поддалъ подѣ
послушенство, а тогды зъ собой ближчей мовити
будемо (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 723-724.); ѡто ю(ж)
ближей до на(с) збаве(н)е нѣше настѣпило (I пол.XVII
ст. *УЕ Кан.* 39); Прычына того ёсть, ѡбовѣмъ ѡсбы
нелѣчѣг'са з' собою то(л)ко в'зглѣдо(м) пна, ѡ(т)
котѡрого похода(т), и дла того немогѣт' бліжей, албо
далѣ(и) ѡ(т) себе бы(т) (Львів, 1645 *О тайн.* 171).

БЛИЖЕЙ² *прійм. (з род.) (виражає просторові
відношення)* ближче: если се пустилъ зъ места въ
дорогу, маючи ближчей Хоболтову на дорозе своєй,
нижъ фамиличи (!) (Володимир, 1594 *АрхЛОЗР* 1/1,
416); Третини, котѡрыи грѣкове трѣтѣа называють,
дла того ѡ(т)правѣмъ (прошѣ ближчей оуха наклонѣте)
напрѡдѣ (Київ, 1625 *МІКСВ* 159).

БЛИЖИЦА *ж.* Своячка: Пелагіа: бліжица,
пѣчиннаа (1627 *ЛБ* 227).

**БЛИЖНИЙ, БЛИЖНІЙ, БЛИЖНЫЙ,
БЛИЖЬНИЙ, БЛИЗНИ, БЛИЗНИЙ, БЛИЗЪ-
НИЙ, БЛІЖНИЙ** *прикм. (цсл. близьнь)* 1. (розта-
шований поблизу, на невеликій віддалі) близький,
ближній: И рѣкль имѣ Іс̄ пѡ(д)мо жѣ до ближ'ни(х)
мѣ(ст) и сѣль абы(х) и тѣмъ наоучѣль бо есмь на тоє
прѣшоль (1556-1561 *ПЕ* 132); Vicin(us), ближни(и)
(1642 *ЛС* 413); скоро са з бли(ж)нѣ(х) мѣ(ст) зобрали
с кѣ(л)кадѣся(т) и(х) до замостя, ѡ(н) кадѣками заби(т)
(серед XVII ст. *ЛЛ* 175).

2. (який перебуває у прямих родинних стосунках з
кимсь) близький, ближній: я тежъ себе, жену и
потомковъ моихъ и покровеннихъ, ближних и далних,
вечне оудалаяю (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16);

у знач. ім. родич, близький: И то потве(р)жае(м)
си(м) паши(м) листо(м) ... емѣ самому и его жоне и и(х)
дѣте(м) и его ближни(м) и напото(м) будучи(м) и(х)
сча(д)ко(м) (Берестя, 1505 *Арх. Р.* фотокоп. 51);
миско... записа(л)са ѡ правѣ мѣсцо(м) самкови на
своєй ѡчизнѣ боронити ѡ(т) всѣхъ потомко(в) и
бли(ж)ни(х) свон(х) (Львів, 1582 *Юр.* 5); з' тѣхъ мѣрѣ
в' Рѡкъ Пѣматѣ оумѣрльмъ наши(м) ѡ(т)правѣмо, и не
такъ жебысмѡ по вѣсто и скончѣноса рѡкѡ пѣматѣ
тоѣ, и Млѣтвѣ и ѡфѣрѣ по бліжнихъ нашихъ
ѡ(т)шѣдшихъ захѣхати мѣли (Київ, 1625 *Коп. Ом.*
163); пагѣ Чеськовьски(и), пропомыневъши боя(з)ни
божое и милостьи близьного своєго,... на шькуту
урожное... панєе Зофин... нападъши,... и вѣпередѣ
самого протєстующогосе спячого нападъши,
окрутыє... бити и морѣдовати почаль (Володимир,
1627 *ТУ* 279).

3. (зв'язаний почуттям симпатії) близький,
ближній: И боудете зрѣжени ѡ(т) рѡдителей и ѡ(т)
ближни(х) прѣателєи (1556-1561 *ПЕ* 314 зв.); Але гды
змѣжи наши(х) хр(с)тіанѣ ѡбероу(т) кого на якій
оурѣ(д) або яко ко(л)вє(к) повѣше(н) бѣде(т) то
напре(д) ѡ бѣзъ забѡуде(т) пото(м) бли(ж)ныхъ свон(х)
сѣсѣ(д) ѡ(т)стоупи(т) и вда(ст)са на пихѣ (XVI ст. *УЕ*
№ 29519, 59); Єг(д)а речѣтъ цѣль, прѣйдѣ блѡгословеннаа
ѡблюбѣнницѡ моа, краснаа в' щере(х) сѣѡнскихъ,
блѣжнаа моа (Чернігів, 1646 *Перло* 159);

у *знач. ім.* ближній: Євліста выписует хрс оучит ѿ правдивом бл҃гльству... і ѿ любви кѣ ближнемоу (Володимир, 1571 УЄ вол. 43); Ку тому и звя(з)ко(м) милости яко бгу и бли(ж)ни(м) свои(м) еже е(ст) первая и болшая заповѣ(д) во законѣ бже(м) (Львів, 1609 ЛСБ 422); Сынѡве Православныи, если хлѣбъ дѣшевный рѡмáный мѣти захѡчѣтъ, нехай же ср(д)ца свои ѡгнѣмъ мл(с)ти Бга и блйжнаго розжарѡють, ѡгнѣстїе завше нехай ср(д)ца мають (Київ, 1648 МКСВ 349).

БЛИЖНЯТКА *див.* БЛИЗНЯТКА.

БЛИЖШЕ, БЛИЗШЕ, БЛИЗШЕЙ *присл. в. ст.*

1. Те саме, що ближей¹ у 1 *знач.*: слоушнѣя есть бли(ж)ше пристоупити и пилнѣ(н) просити (Львів, 1585 УЄ № 5, 259); хоче(т) то(т) по(п) церковь с того мѣсца на и(н)шее перенести бли(ж)ше кѣ своємѣ обыстю (Самбір, 1596 Гр. Гера. 1).

2. Те саме, що ближей¹ у 2 *знач.*: по сме(р)ти пнѣе... ѡ двѣ(х) неделя(х) маемо мы ... до рукъ свои(х) взяти и его ѡжива(т) але бли(з)ше(н) ѡ двѣхъ неделя(х)... не маемо мы того име(н)я... брати (Луцьк, 1569 ЛНБ 103, 26/1 d, 1821, 17 зв.).

3. Те саме, що ближей¹ у 3 *знач.*: А кгда докончилъ широкое мовы, отступил троха, а король созвалъ близше к собѣ сенаторовъ для намовы отъказу (Львів, 1605-1606 *Перест.* 40).

БЛИЖШІЙ, БЛИЖШІЙ, БЛИЖШЫЙ, БЛИЖЪШИИ, БЛИЗШІЙ, БЛИЗШІЙ, БЛИЗШЫЙ, БЛИЗЪШИИ, БЛИЗЪШИИ, БЛИЗШЫЙ, БЛИЗЪШЫЙ, БЛИШЫЙ *примк. в. ст.* 1. (*розташованій на невеликій віддалі від чогось*) ближчий: Ближъши(н) валь што к мѣстѣ тотѣ ѡ целости (1552 ОВЗ 198 зв.); Тежѣ ѡставуемъ коли бы кто... ѡ(т)стѣпн(в)ши речи своеѣ ѡди(н) на дрѣгого слово(м) са недѣтливомъ то(р)гнуль, тогда мае(т) за то... седе(н)и на за(м)кѣ бли(ж)шо(м) ше(ст) недель (1566 ВЛС 51).

2. (*якій незабаром настане, відбудеться*) ближчий: да(л) а(л)бо пере(д) ѡрадомъ бли(ж)швмъ поручи(л) и выписо(м) того вралѣ мо(ц)нымъ его на то меновите дѣини(л) (1566 ВЛС 50 зв.); я... Андре(н) Федорови(ч) ... вы(з)наваю и я(в)но чиню си(м) моимъ те(с)гаме(н)то(м)... што(ж) бѣдѣчи ... з допѣцена ве(л)ми хоромѣ а лежачи на (с)ме(р)те(л)но(н)

по(с)тели з которе хоробы рѣзѣмиле(м) (!) ижѣ бли(ж)шв(н) е(с)ми кѣ сме(р)ти а ни(ж)ли кѣ здоро(в)ю (Вінниця, 1567 ЛНБ Г⁷/I с, 1943, 15); Однак же упатрѣлем то, же кождый человек, таковой вѣкъ выжигъши, яковый я выжилъ ближъший уже есть смерти, нижели сегосѣтного мешканя (Володимир, 1619 АрхЮЗР 8/III, 567).

3. (*такій, що в силу споріднення або з інших причин має більше право на що-небудь*) ближчий: А если бы те(н) ила(ш) напаты(м) хотѣ(л) ролю тоту кому ни(ш)ему прода(ти) имо(!) братю сву а они бы са спомо(г)ли ѡчизну сву ѡде(р)жа(ти) теды до те(г)ѡ бы(ли) бы на те(н) ча(с) бли(ж)шеѣ (Одрехова, 1575 ЦДІАЛ 37, 16, 4 зв.); Тепе(р) знову па(н) кѣрило тоѣ весны наемшика намъ ѡгогна(л), мовяче я бли(ж)ши(н) до того нижли и(н)ши(н) хто кгда(ж) миѣ записъ служи(т) (Львів, 1612 ЦДІАЛ 201,4, 12, 8); если(ж) бы те(н) кѣза(н) або пото(м)кове его пѣщали ѡ и(н)шыѣ руки частъку тѣю теды пото(м)кове... бѣду(т) бли(ж)шыѣ ѡ(д)купити ве(д)лу(г) то(р)гу ѡ(т)чы(з)ну свою (Одрехова, 1614 ЦДІАЛ 37, 2, 22 зв.).

4. (*якій перебуває у родинних стосунках з кимсь*) ближчий: А ведже милостивый княже... естлибыхъ, неако по зволеню Божемѣ плодѣ з малженкою моею мети не мог, тогда не только того городищечка, але всеѣ части моеѣ ѡт сестрынич моеѣ ѡблюбеницы Вашей Милости и теж и ѡт Вашей Милости самого ѡтдалити не хочѣ, яко ѡт ближшее ѡтчички по мие (Мстиславль, 1553 АС VI, 134).

5. (*подібний до чого-небудь*) ближчий: А наконецъ смѣють нѣкоторые и то мовити, ижѣ зборы евангелицкіе ближшіе суть вѣрѣ и церымоней церкви Восточное съ церымонїями своими, анижли Рымляне (Вільна, 1608 Гарм. 170);

(*якій має відношення до чогось*) ближчий: кгдажѣ дей судѣ въ речахъ вонѣтъпливыхъ, которые на баченю метъ повинеть, близшимъ ма быть до вызволения, нижли до карапя (Володимир, 1594 АрхЮЗР 1/1, 419).

6. Першочерговий, головний: мы за ва(ж)не(н)шими и бли(ж)шими справами земьскими и ро(ч)ки кгро(д)скими которые на то(т) ча(с) са судили выехати на кгру(н)тъ не мо(г)ли и рокѣ па вые(з)дѣ на кгру(н)тъ ѡ(т)ложили (6. Киева, 1585 ЦНБ ДА/П - 216, 1 зв.).

БЛИЗКИЙ *див.* **БЛИЗЬКИЙ**.**БЛИЗКОПРЕШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

те саме, що **БЛИЗКОПРОШЛЫЙ**: Скорѡ Превелѣбный Г(с)днѣ нашъ взълъ... вѣдомо(ст), ижъ на близкопрѣшломъ Сѣймѣ его кро(л)... и Речь посполѣгаа вса шмышлаваччи... ратѣнокъ... хотѣла то мѣти (Київ, 1628 *Апол.* 1); Вѣдавши тѣды близкопрѣшлыхъ часовъ, Евхол'огіонъ, ал'бо Трѣбникъ... теперѣ...на гѣл'ное... Сіценниковъ жадаіе, Пѣстылемъ на свѣтъ Бѣоуковѣнню кнѣв (Львів, 1646 *Жел. Сл. З.* зв.).

БЛИЗКОПРИДУЧИЙ *прикм.* (*який скоро наступить, приїде*) **БЛИЗКОПРИХОДЯЧИЙ**, **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

те саме, що **БЛИЗКОПРОШЛЫЙ**: Скорѡ Превелѣбный Г(с)днѣ нашъ взълъ... вѣдомо(ст), ижъ на близкопрѣшломъ Сѣймѣ его кро(л)... и Речь посполѣгаа вса шмышлаваччи... ратѣнокъ... хотѣла то мѣти (Київ, 1628 *Апол.* 1); Вѣдавши тѣды близкопрѣшлыхъ часовъ, Евхол'огіонъ, ал'бо Трѣбникъ... теперѣ...на гѣл'ное... Сіценниковъ жадаіе, Пѣстылемъ на свѣтъ Бѣоуковѣнню кнѣв (Львів, 1646 *Жел. Сл. З.* зв.).

БЛИЗКОПРИДУЧИЙ *прикм.* (*який скоро наступить, приїде*) **БЛИЗКОПРИХОДЯЧИЙ**, **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИДУЧИЙ *прикм.* (*який скоро наступить, приїде*) **БЛИЗКОПРИХОДЯЧИЙ**, **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИДУЧИЙ *прикм.* (*який скоро наступить, приїде*) **БЛИЗКОПРИХОДЯЧИЙ**, **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИДУЧИЙ *прикм.* (*який скоро наступить, приїде*) **БЛИЗКОПРИХОДЯЧИЙ**, **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИДУЧИЙ *прикм.* (*який скоро наступить, приїде*) **БЛИЗКОПРИХОДЯЧИЙ**, **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИДУЧИЙ *прикм.* (*який скоро наступить, приїде*) **БЛИЗКОПРИХОДЯЧИЙ**, **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИШЛЫЙ, БЛИЗКОПРИШГЬЛЫЙ, БЛИЗКОПРИШЛЫЙ *прикм.* (*який скоро наступить*) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИШЛЫЙ *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИШЛЫЙ *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИШЛЫЙ *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИШЛЫЙ *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИШЛЫЙ *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

БЛИЗКОПРИШЛЫЙ *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly) **БЛИЗКОПРИШЛЫЙ** *прикм.* (*стп.* bliskopzeszly)

166); Члвкъь котрый офероваль оферѣ, такъ з' волбѣть яко з' овѣтъ, вѣды немаючое пѣхай оферѣе, абы прѣмью было ... ёсли близнѣ маючое, ёсли бородавкы... не оферѣйте г(с)дѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 124).

БЛИЗНЕЦЬ, БЛИЗНЕЦЬ ч. 1. Близнок, близня: тог'ды тома названый близнецъ [дидимѣ(ш)] рекль оучникѣмъ пойдѣмо абы есмѣ и мы з' нимъ оумрли (1556-1561 *ПЕ* 395); gemellus, бли(э)нецъ, двои(с)ти(и) (1642 *ЛС* 207); Близнецъ. Didymus (1650 *ЛК* 428).

2. Вл. назва: Ивагъ Близнецъ (1649 *РЗВ* 159).

Див. ще **БЛИЗНОКЪ, БЛИЗНАКЪ.**

БЛИЗНИ *див.* **БЛИЖНИЙ.**

БЛИЗНИЙ *див.* **БЛИЖНИЙ.**

БЛИЗНОКЪ ч. Близнок. Вл. п.: Педо(р) бли(э)нокъ (1649 *РЗВ* 130 зв.).

Див. ще **БЛИЗНЕЦЬ, БЛИЗНАКЪ.**

БЛИЗНЯТА, БЛИЗНАТА *ми.* 1. (дѣти, що одночасно народилися в одній матері) близнята: в'роди(л)са имъ пѣршій сѣтъ кѣинь и(з) сестрою ка(л)манюю близната (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 4 зв.); з' свѣкрѣмъ своѣмъ сполковѣла, з' котрогош зачала двѣе шотрача(т) близнѣтъ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 842); А кгда приходилъ часъ пороженѣа оуказѣлися близната // въ животѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 63-63 зв.); Близнята. Gemelli fratres. Gemini (1650 *ЛК* 428).

2. *астр.* (назва одного из 12 сузір'їв зодіака) близнята: Зодіакъ е(ст) окроутъ або кѣлю на нѣѣ на котрых' сѣтъ дванадеса(т) зѣмѣнь в'кроу(г), едно по дрѣгомъ... скопъ, быкъ, блѣзнѣта. ракъ (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 43 зв.).

БЛИЗНЯТКА, БЛИЖНЯТКА *ми.* Близнятка: два сесѣа твоя яко два телятъка дикон козы близнятка (поч. XVI ст. *Песн. п.* 52); два сосѣа перѣѣи твоихъ яко двѣе теляток близнятокъ дикѣе козы (Там же, 55).

БЛИЗНАКЪ ч. 1. Близнок, близня: Близнецъ: Близна(к) (1627 *ЛБ* 10).

2. (назва одного из 12 сузір'їв зодіака) Близнята: Близна(к) δδβϞος мета(ѳ): двѣдѣше(и) кѣпю и двѣдѣме(и), зѣдѣе Майѣво, планѣ(та) нб(с)ѣваа (1627 *ЛБ* 10).

Див. ще **БЛИЗНЕЦЬ, БЛИЗНОКЪ.**

БЛИЗНАТА *див.* **БЛИЗНЯТА.**

БЛИЗСКИЙ *див.* **БЛИЗЬКИЙ.**

БЛИЗШЕ *див.* **БЛИЖШЕ.**

БЛИЗШЕЙ *див.* **БЛИЖШЕ.**

БЛИЗШИЙ *див.* **БЛИЖШИЙ.**

БЛИЗУ *прійм.* (з род.) 1. Те саме, що близъ² у 1 знач.: тут же, близу острога видѣли есмо... тую лазку спаленую (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV - 3, 152).

2. Те саме, що близъ² у 3 знач.: да возможесмо бѣти близу бога (к. XVI ст. *Укр. п.* 85).

БЛИЗЬ¹, БЛИЗЬ *присл.* Мало не, майже: и оуже близъ бѣло же двѣри вѣломилн (серед. XVII ст. *Хрон.* 31).

(у ролі присудк. сл.) (у скорому часі) скоро: ег'да же лѣггорѣѣи си боудоу(т) мѣлоды(и) и листа выпоуцаю(т) вѣдаите, // ижъ блѣзь е(ст) лѣто (1556-1561 *ПЕ* 103-103 зв.).

Див. ще **БЛИЗЬКО¹.**

БЛИЗЬ², БЛИЗЬ *прійм.* (з род.) 1. (виражає просторові відношення, уживається при означенні місця, біля якого щось відбувається або знаходиться) близько, біля, колю, недалеко: А хотар вышѣписаннѣм сѣлам... с верха почѣнши... на копаннѣ могилоу... к полю черес малѣю долинѣ по шбочи на ... копаннѣ могилиѣ, близ врьтоанѣ (Сучава, 1501 *ВД* II, 184); ивалъ косѣви(ц)ки(и) ... явнѣ зозна(л) и(ж) добра своѣе которы(х) купно(м) досталь то е(ст) фо(л)варѣкъ на прѣ(д)местн лво(в)скомъ бли(з) косте(л)ка стѣи гапны... зо всѣ(м) щоко(л)вѣкъ приналежи(т) та(м) до того фо(л)ва(р)ку (Бѣлз, 1596 *Юр.* 16 зв.); іс' испрацовѣвшисѣ сѣлъ испѣчивати близъ колодаза (поч. XVII ст. *Проп.* 9); Гаѣсъ... Гора бли(з) оамѣсахѣри (1627 *ЛБ* 196).

2. (виражає часові відношення, при іменниках з часовим звиченням вказує на приблизність) близько, під: а нашъ мл(с)тивнѣи избѣвитель... сѣбра(л)са е(ст) до іер(с)лѣма. бо ю(ж) бѣлоу с пѣлоудна блѣзь вѣчароу. а дорогы игы гѣмѣгъ (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 6 зв.).

3. (виражає об'єктні відношення, уживається при означенні особи, при якій хтось перебуває) біля, поруч: аггль гѣъ стоальт бли(з) ни(х) (XVI ст. *УС літк.* 73); поставилъ ихъ, еднѣ(х) яко прѣ(д)нѣшнѣи пѣчѣты, на прѣ(д)блѣзь майстѣтѣ слѣвы свѣси (Лючаѣв, 1618 *Зерц.* 3).

Див. ще **БЛИЗЬКО².**

БЛИЗЬНИЙ *див.* **БЛИЖНИЙ.**

БЛИЗЬШИЙ *див.* **БЛИЖШИЙ.**

БЛИЗЬ¹ *див.* **БЛИЗЬ¹.**

БЛИЗЬ² *див.* **БЛИЗЬ².**

БЛИЗЬКИЙ, БЛИЗКИЙ, БЛИЗКІЙ, БЛИЗ- СКИЙ, БЛИЗЬКИЙ, БЛЫЗКИЙ, БЪЛИЗКИЙ

прикм. 1. (розташований або який відбувається на невеликій віддалі від чогось, перебуває або живе недалеко) близький: дрдгаа гора такъ же висока яко замъковаа с которе можетъ быти стрельба замъкъд бли(з)ка и шкодлива (1552 *ОВЗ* 130 зв.); лечъ встѣпи до близкого крамѣд напротивко з дрдгой стороны дѣлны (к.ХVІ ст. *Розм.* 52 зв.); в' той ча(с) ... выходитъ поломѣнь ... и ро(з)ливаетъса по во(з)дѣхоу на ки(л)ка ми(л) и попеломъ засыпѣетъ по близьки(х) острова(х) (Устрики, I пол. ХVІІ ст. *УЕ* № 29515, 439).

2. (який незабаром настане, відбудеться) близький: яко(ж) де(и) то они заразо(мъ) на враде бли(з)комъ замъку г(с)дръского ѡ(в)руцкого ѡповеда(ли) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 68 зв.); ѡ чомъ яко значно(м) а праве южъ бли(з)ко(м) народѣ нашого оупа(д)къ рѣвностію блѣгочестїа порѣшыв'шыса, поменѣный Іеродѣаконъ Виталїй, в' край напы Литовскїе, с тымъ... клейнотомъ прыехалъ (Єв'е, 1612 *Діоп.* 2 зв.); ко(ж)-ды(и) человекъ, на се(м) зе(м)но(м) падоле машьгаю-чи(и), по(д)легъ хоробе, а хори(и) бли(з)ки(и) е(ст) сме(р)ти (Тригорск, 1649 *ДМВН* 211).

3. (який перебуває у прямих родинних стосунках з кимсь) близький: то са те(ж) будетъ розумети ѡ бли(з)костя(х) спа(д)ку выслуга(х) и всяко(м) набытпо во(д)лу(г) права кромя тыхъ которые бе(з) пото(м)ко(в) бли(з)кихъ щадко(в) насле(д)ко(в) свои(х) зомру(т) (1566 *ВЛС* 5); А е(с)гли ми да(ст) па(и) бо(г) ма(л)жо(и)къ и(з) нею дети ме(ти) теды дети пото(м)ки бли(з)киє и кре(в)ные мои е(г) мл(с)ти пїу григо(р)ю жа(д)ное переказы чинити и ни в чо(м) сего ѡпису нїшого нарѣцати не маємъ (Букойма, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 52 зв.); я... визнаваю же кажды(и) ѡ(т) приятельѡ мои(х) крєвни(х) бли(з)ки(х) и далеки(х) працѣ мое(и) и добра моего досы(т) мають за свое (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49); и вже от того часу сами себе отдаляемо, потомковъ наших и покрєвних наших, близкихъ и далекихъ (Корсунь, 1649 *ЧИОНЛ* VІІІ-3, 19); близькій братъ *див.* БРАТЪ;

у знач. ім. родич, близький: А по моему животѣ у тоє имѣніє ... не надобѣ никому ся уступати, моему роду и плємени, а ни моимъ близкимъ (Київ, 1507

АрхЮЗР I/VI, 11); А если бы судья по(д)судокъ и писарь самъ ... заби(л) на суде тогда маеть быти каранъ го(р)ломъ а бли(з)кимъ з ыме(н)я его голо(в)ница плачюна быти маеть (1566 *ВЛС* 51 зв.); а гды не рѡдаты, смѣтатъса фрасѡютъса барзо, а маючи потомство, радѡютъса сѣми, близкіи ихъ, и свѣсди (Вільна, 1627 *Дух. б.* 282); по (с)ме(р)ти мое(и) жебы жа(д)ны(х) сваровъ и непокоевъ межи кровъными бли(з)кими и повн(и)нными моими [не было] (Тригорск, 1649 *ДМВН* 211).

4. (зв'язаний дружнїми взаєминами, відданий кому-небудь) близький: к тому ты(ж) кожды(и) бра(т) має(т) вписати в поме(н)ши(к) церковны(и) имя ѡ(т)ца своего и мѣре, и близки(х) приятеле(и) свои(х) преставшы(х)ся (Львів, 1602 *ЛСБ* 369); Свѡй себѣ: Свѡй властный, свѡйскай, близькай, домашны(и), домовый (1627 *ЛБ* 112); И признавасмо обоя сторона же юж я сама, анѣ приятели мои жадный близкий и далекий до того Радка пасипка... жадное потребности... не буду мѣти (Бориспіль, 1640 *АБМУ* 35);

у знач. ім. ближній: ёсли коли одїнгъ дрдгомѣ своего права оустѣповалъ, абы оустѡупованье было вѣжно з'здвалъ члѣкъ ботъ свой, и давалъ егѡ бли(з)комѣ своему, то было свѣдѣнство оустѣпованья во Ізраїлю (серед. ХVІІ ст. *Хрон.* 196 зв.).

5. (який має право першостї до спадщини) близький: пруски(и) поведи(л) и(ж) ты сенѡта... к ты(м) име(н)амъ по то(и) те(т)це своєи... не та(к) бли(з)ки(и) яко про(м)че(и)ковичи (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 5 зв.).

6. (подібний до чогось) близький: самая истность належитъ, ку показанью ясному того, церковь светая Восточная зо всеми церымонїями своими сєтъ такъ близкая церкви Заходней Римской, же и напростѣй-ный то сознати будєтъ мусѣль (Вільна, 1608 *Гарм.* 171), Лєчъ котораа [земля] з' себѣ выдаєт' терпїє и осты, взгоржєна ест', и близка проклатєтва (Київ, 1636 *МІКСВ* 377);

(який має відношення до чогось) близький: Вѣдали ѡ такової близької стїслости живота свѣгѡ з' смѣртпо Прародїтели наши (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 939).

БЛИЗЬКО¹, БЛИЗКО, БЛИЗЬКО *присл.* 1. (на невеликій відстанї) близько, недалеко: Гора замъковаа

высока досыть и прыкра нижъли прилагли бли(э)ко и иныше горы такъ же высоки (1552 *ОКЗ* 34); А пото(м) ѿ(т)ложила сро(м) на стрѣноу, преставши клика(ти) здадека, при(ш)ла бли(э)ко и в'клонѣлася хоу (Львѣв, 1585 *УЕ* № 5, 258 зв. (на полях); ижъ [овечка] блюука-ючиса заблѣдила, и не бли(э)ко и неладно, але на горы и бескѣды... заше(д)ши (Острог, 1607 *Лѣк.* 28); лѣ-то(м) сѣнце, на(д) нами ходитъ близко, и ѿ(т) того маемъ тепло (серед. XVII ст. *Луц.* 539);

у ролі присудк. сл. близко, недалеко: Не потреба ти тескнотѣю такою трапитиса Лѣвѣне, ѿто Вода близко естъ (Киѣв, 1631 *Син. Тр.* 813); сѣнце лѣтъ на(д) нами близко (серед. XVII ст. *Луц.* 539).

2. Незабаром скоро: Антѣхрѣсто(в) прѣход(д) близко чѣйте (Львѣв, 1591 *Просф.* 75); И та(м) же на мори... оу // сталь великій вѣтръ... и близко емѣ смѣртю грозѣло (XVI ст. *УЕ* №29519, 268 зв.); зъ которого универсалу... зрозумѣлисмо, ижъ естъ часъ термингъ близко назначоный, то естъ на день св. Петра (Осм'янівка, 1629 *КМПМ* I, дод. 370);

у ролі присудк. сл. скоро, незабаром коли ижъ лѣторосли еи ѿ(т)молодну(т) а выпоуцається лѣста, зна(и)те иже близко естъ лѣто (1556-1561 *ПЕ* 182); то было близко пред Божимъ Нароженемъ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 41); волѣйте, Гѣре, Гѣре, южъ близко День Пѣн'скѣй (Киѣв., 1637 *УЕ Кал.* 65).

Див. ще БЛИЗЬ¹.

Пор. БЛИЖЕЙ, БЛИЖШЕ.

БЛИЗЬКО², БЛИЗКО приѣм. (з род.) 1. (виражає просторовѣ відношення, уживається при означеннѣ місця, біля якого щось знаходиться або відбувається) біля, коло, близько, недалеко: так и тым листом нашим тебе приказдем, ажбы Твоа Милость тых людей, которыи з Волюх бѣдѣт приходити, близко вкраины приймавать не велѣлъ (Кракѣв, 1543 *AS* IV, 351); А там близко крѣста ісѣва стояла мѣтѣ ісѣва и сестра мѣтѣ его (Володимир, 1571 *УЕ вол.* 95); никострага ... прише(д)ши на(д) рѣкѣ тиберь близко мѣра (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 23); и ле(д)во бы(л) то(н) которо(г) с подѣданы(х) Кнѣзти е(г) мл: живили(!) бы не за крикомъ и (с)треля(н)емъ ажъ бли(э)ко свѣрѣнова вчиненымъ Сопрѣно(в)ци з села Выпа(д)ши ѿны(м) рату(н)жу додали и ѿборонили (Вінниця, 1634 *ЛНБ* 5,

II 4060, 73); И близко мѣста вавилѣна тѣтъ же вѣкопалъ... бѣзеро (серед. XVII ст. *Хрон.* 363).

2. (виражає часовѣ відношення, уживається на означеннѣ пори, коли відбувається якась дія) близько: Кнѣзь корѣцкѣи до волѣхъ вшедши стѣфана домшича на то(т) часъ господаря вигнать, и бли(э)ко рѣкѣ тамъ бѣдѣчи, и, ... маючи бѣтъ до кѣлкѣ виграныхъ, и такъ волѣскѣю зѣмлю ѿпанаова(л) (1509-1633 *Остр. л.* 129); досмотри(л) ем са того, ижъ ю(ж) в' животѣ ѿстатного писма моего, близко смѣрти бѣдоучи... не маю далшого вѣкъ надѣи (Томашѣв, 1618 *ЗНТШ* LXXIV, 148); того то здранцу и длу(ж)ника Мошка... поменены(и) Ки(р)ко(р)... шука(л) ча(с) немалы(и) бли(э)ко ле(т) тре(х) (Володимир, 1600 *ТУ* 232); К томуу ты(ж) два молодѣа еше и беремѣтна была бли(э)ко поро(ж)денѣа (1645 *УЕ* № 32, 274); вѣкъ пришли(и) близко прихѣдѣ антѣхрѣстова (Чернігѣв, 1646 *Перло* 135 зв.).

3. (виражає кількісні відношення) близько, приблизно: коровавъ немалы(и) бли(э)ко сто возовъ с товары копльтоваными (1552 *ОКан.* 3. 23); А кѣпити то Еє Милость маемъ, съ тыхъ пенезей... которыемъ ѿ скрыпци моеѣ... близко полтышоста ста копъ грошей въ золотыхъ чирвоныхъ... зоставиль (1577 *AS* VI, 78); Лѣкаровъ тыхъ не потребовѣли, живдчи в' пѣстына(х) лѣ(т) ѿ(т) роженѣа своѣго и нѣкоторыи бли(э)ко стѣ (Киѣв, бл.1619 *О обр.* 171).

4. (виражає об'єктні відношення, уживається при означеннѣ особи, при якій хтось перебуває або щось знаходиться) біля, коло: и моужеве два стѣли близ'ко ни(х) въ одѣяніяхъ блистаючихъ (1556-1561 *ПЕ* 330); ѿнѣ [бѣгословіа] смѣрти избавадесть, и любѣтелей свѣихъ близ'ко бѣга поставлаесть (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 3 зв. нунум.); Котрый неказаль близкосебе (!) приступати: жебы тѣла ся его дотыкати (Львѣв, 1630 *Траг. п.* 176); справедливостъ и вшедѣкаа шѣпта сама в' собѣ е(с)т) речъ дѣбраа и слѣвнаа, и людѣй тыхъ) котѣрыиса в' пѣй кохѣю(т), близ'ко бѣга поставлаесть (Киѣв, 1637 *УЕ Кал.* 7).

БЛИЗЬКОПРИПАДАЮЧИЙ прикм. Приѣдешній, найближчий: Якожъ потомъ на сейме близко припадаючомъ звели ихъ, где гетман обещал Никифора отискати и вольным учинити (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 40).

БЛИЗЬКОСТЬ, БЛИЗКОСТЬ, БЛИЗКОСТЬ,

БЛИЗЬКОСТЬ, БЛИСКОСТЬ ж. 1. Взаємозв'язок, близькість: лёчь само прїст'е Хр(с)тѡво могло оуздорѡвити чѣвка, которого великѡю до Бѡа бли(э)кость сѡа бѣсѣда ѡказѣт' (Вільна, 1627 *Дух б.* (*Передм. II*), 14); познаваю, ѡжъ то ѡпѣтрность пре(д)вѣчнаа Бѡаа оучинїла, дла тогѡ абы межн живото(м) и смѣртю, стїслаа бѡрзо близькость показалася (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 938); Понева(ж) теды смѣртъ з' живото(м) такъ бѡрзо стїслѣю близькость мѡет' (Там же, 940).

2. Родинна спорідненість, близькість: а томѣ Григорю Сенютичѣ добрый, а ласкавый росѡдѡк свой панский чинити, яко въ их близькости (Бабин, 1540 *AS IV*, 245); Прїйскрѣность: Рожѣнаа близькость, То цю є(ст) справне рѡдне, ...правѣ, власне (1627 *ЛБ* 97); штоса зась ткнѣтъ близькости повинѡватства в' рожѡю котораа єсть до стѡнд малжѣнскогѡ прѣшкѡдою ижъ въ трѣбникахъ єсть ѡписѡна сїщенника до быныхъ ѡ(т)сылѣемъ (Львїв, 1642 *Жел. О тайн.* 17 зв.); Близкость. Proximity. Vicinitas (1650 *ЛК* 408); имати близькость (мїж ким) - бути (перебувати) в родинних зв'язках: Пришо(л) андрѣн ись сыпо(м) свои(м) и впу(к) потераїку(в) фѣдоуръ и гринъ туркова из шавно(г) ктурую имали близькость межн мушато(м) и гнѡто(м) и межн голубько(м) грицо(м)... и взали заплаату вы(д) давыда зѡполнуо (Одрехова, 1550 *ЦДІАЛ* 37, 16, 14).

3. Право на одержання у спадщину маєтку на основї близької спорідненості: то пакъ дей по близькости того имѣнѣя, искаль подѣ нею бояринѣ Киевскїй Пряжовскїй передѣ твоею милостю (Львїв, 1510 *АЮЗР I*, 44); князь Андрей... а братья его... зыскали имена подѣ паномъ... Костевичомъ... поведѡючи близькость свою, которыхже именей пан... Костевичъ жадное mocy не малъ протягивати (Краків, 1523 *AS III*, 252); А то сѡ те(ж) бѡде(т) розѡмети ѡ бли(э)костя(х) спа(д)ко(в) выслу(г) и всякомъ набытѡ водлу(г) права ты(м) ѡбычае(м) (1566 *ВЛС* 80); жада(л)... па(н) григоре(и) сенюта абы(х)мо ему по бли(э)костн его туоу две части имена... в то(и) же сумѣ пѡзѣ(и) и с таковы(м) право(м)... заставили єсмо яко ѡ(т) нн(х) мели (Дубно, 1589 *ЛНБ* 103, 18/1 с, 1956, 46-46 зв.); близькость мати (мети), мати близькость на цю, (к чѡму) - мати право першості на одержання у спадщину маєтку: тотъ

Янѣ... вчинилъ... ижъ онѣ самѣ и братья и matka... тамъ жадного права и близькости на тоє имѣнѣ Должко мети не маютъ (Краків, 1539 *AS IV*, 186); Просил ма пан Григорей Сенютич... ѡ том... штож ѡн маєтъ близькость къ ѡномѣ имѣнѡ, к Прѣсом, то пак... пан Яцко... того имѣна ємѣ постѣпити не хочет (Бабин, 1540 *AS IV*, 245); право близькости *днв.* ПРАВО¹.

4. (маєток, що належить за правом близькості, спорідненості) родинний маєток: Єстлибы кто ѡ которѡю близькост свою... не вспоминал сѡ, то вже вѣчне ѡ то ѡпомянати сѡ не маєт (Вільна, 1507 *AS III*, 44); приказѣемъ тобѣ а(ж) бы... тоє близькости ему сѡ поступи(л) бѡ(э) всѡкое ѡ(т)волоки (Краків, 1530 *Арх. Р.* фотокоп. 63); кгды зме(р) ма(р)ти(н) теды бли(э)кость каленико(в)ны те(т)ки твоеє на кро(в)ныє... на фе(д)ка и на брата его пришла (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/1 d, 2032, 4 зв.); ѡбѣ до(ч)ки га(с)чинны риболо(в)чинны га(с)ка и на(с)ка тымъ же способомъ бли(с)ко(ст) свою и дѣди(ч)ство... ода(ли) (!) ємѣ на вѣчные часы (Львїв, 1592 *Юр.* 13 зв.); тоє... име(н)є моє... зо всимъ правомъ па(н)ство(м) и титѣло(м) вла(с)ностю бли(э)ко(ст)ю спа(д)камя ... // ... продаю (Луцк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, I зв. - 2).

БЛИСКАВИЦА, БЛИСКАВИЦА ж. Блискавица, блискавка: єгда начаша ровы копати дла заложѣнїя фундаменту, тогда бурн, громи, блискавицы вѣстали, не даючи дѣла начати (1580 *Спис.* 6); В то(т) ча(с) зѣ(м)ла сѡ трасла, громи, блискавицѣ страшныи были (XVI ст. *УЄ Трос.* 75); Мѡлїїє: Блискавица (1627 *ЛБ* 65); В тої чѡсь, стѡнесѡ страшное блискѡна, грѡмы... и блискавица пожигѡтелиаа (Чернїгїв, 1646 *Перло* 142); г(с)дѣ дѡлѣ громы и градъ и блискѡвицы бѣгаючѣ по земли (серед. XVII ст. *Хрон.* 86 зв.); У порївн : и зара(э) яко блискавица счѣзъ дѡволь (XVI ст. *УЄ* № 29519, 166); Тымъ же спѡсобо(м) прїйде(т) з' нѡа якъ блискавица (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 135).

БЛИСКАНА, БЛИСКАНІЄ, БЛИСКАНЬЄ с. Блисканнѣ: М(с)нѡ лѡтого з'тримѣлю з блискѡна(м) велики(м) (1509-1633 *Остр. л.* 127); тог(д)ы гѣ бѣ грѡмы перепѣсти(л) великїи, и(э) градъ з' блискѡнѣм' (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 18 зв.); В тої чѡсь, стѡнесѡ страшное блискѡна, грѡмы (Чернїгїв, 1646 *Перло* 142); Вєсь лѡ(д) вїдѣлѣт гѡлѡсы и блискѡнѣа (серед. XVII ст.

Хрон. 97); *Образно* : Радѣйтеса Бгослѡвца... яко Рáзѡмы вáшѣ ...// Ѡгнѣмъ Дх̄а стг̄ω распалѣни, И яко Перла многоцѣнныи, ѡ(т) блискáниá Дх̄а стг̄а рож(д)енныи, И з глѣбини Нб̄(с)нои вынесѣнныи (Чернігів, 1646 *Перло* 52-52 зв.).

БЛИСКАТИ, БЛЫСКАТИ *дієсл. недок. I.* (раз у раз *яскраво блищати*) блискати: Стѡйте небеса, крвáвыи точѣте зь облаковъ слѣзы... Перѡвнѡ мѡцъ на нѣзко(ст) спдскáйте, Стрáшно блискáйте (Львѣв, 1631 *Волк.* 20); того жь року а̄ не(д) поста гримѣло и блискало (серед. XVII ст. *ЛЛ* 165).

2. *Перен.* (чим) (*вразжати пишистю, красою, славою* и т. ін.) блищати, чарувати: пѣстыгѣ глѣбѡкѣим яко нб̄о звѣ(з)дами блыскалы ѡными // пѣстыпннѡ жѣтельми прѣвѣдныи (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 229-230); якъ Бѣ̄ в' слáвѣ блѣскал' Мѡисей... а Іс̄ вѣсѣм' тѣлом' сьвоим', якъ Слѣнце в' прѡмене(х) сьвоих', блѣскалгь слáвоко Бо(з)ства (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 125).

Див. ще **БЛИЩАТИ.**

БЛИСКАТИСА *дієсл. недок.* (раз у раз *яскраво блищати*) виблискуватися: и схода(т) бо ѡ(т) ни(х) искры, и свѣтло(ст) блѣскаючися яко мо(л)ниѣ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 346 зв.).

БЛИСКОСТЬ *див. БЛИЗЬКОСТЬ.*

БЛИСКЪ, БЛЕСКЪ, БЛИСКЪ, БЛѢСКЪ ч.

1. (*яскраве сяння, свѣтіння*) блиск: Сіáніе: ясность, свѣтло(ст), блѣск' (1627 *ЛБ* 166).

2. Блискавка, блискавица. *Упорѣн.*: якъ пушовъ на небо Христось, такъ шго, коли мовивъ, а они смотрѣли (*в ориг.* стрѣли. - *Прим. вид.*), узявъ ся, якъ блискъ, изпередь очей ихъ (XVI ст. *НЄ* 73).

3. *Перен.* (*багатство, розкіш, пишиота*) блиск: Нáша то исти(н)наá вѣра, которѡю блѣскъ свѣта сего прѣ(л)стити не може(т) (1599 *Виш. Кн.* 221).

Див. ще **БЛАСКЪ.**

БЛИСНУТИ *дієсл. док., однокр.* Блиснути: Гды ѡный страшливы(и) дѣкрегъ, яко грѡмъ страшный блѣснетъ, и вѣйдегъ изъ оустъ правосѣдногѡ и страшногѡ Бга (Чернігів, 1646 *Перло* 152); Гди ви(и)дугъ чѣири вѣтри из мора, тогда ся потикаю(!) такъ мощно в повѣтрѣ же ѡгнь блѣснетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 542).

БЛИЩАНИЕ с. Блищання, блиск: видимъ коли з

оболока молнино борз(д)ое блищание а прѣ(ч)стое еще борзѣдѣишее мл(с)рдие (1489 *Чет.* 52 зв.).

БЛИЩАТИ *дієсл. недок., перен.* Те саме, що блискати в 2 знач.: зазрачи порá(д)ка(м) мѣжи инѣше народы, собѣ в' ты(х) з ве(р)хѣ блищачи(х) стрѡд(х) и церемѡнѡлхъ... смакоуешъ (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 217).

БЛИЩАТИСА *дієсл. недок.* (*давати блиск*) блищати, сяяти: ка(к) блищаласа молонья, та(к) блищалиса мечи в рукахъ и(х) (1489 *Чет.* 248). А мы ѡ(т) тои правды блищачомѣса склѣ короте(н)кои пыхи свѣцкои мѣли быхмо са дáти ѡ(т)вести (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 199 зв.); пѣю, ес, блищуся (1642 *ЛС* 280); *Образно* : Такъ са тыхъ, прѣславныи, дѡмогъ, блища(т) спрáвы и высѡким ихъ станомъ гѡдныи забáвы (Єв'є, 1616 *УЄ* Єв. тит., зв.).

БЛЖЕ *див. БЛИЖЕЙ¹.*

БЛЖНИЙ *див. БЛИЖНИЙ.*

БЛОКИТНЫЙ *див. БЛАКИТНЫЙ.*

БЛОНАРЪ ч. (*стп.* bloniarz) скляр: жыдо(м) блонаро(м) ѡ(д) роботы тро(х) ѡболо(н) и дрѣги(х) тро(х) на гѣ(р)кѣ фр. 11.10 (Львѣв, 1634 *ЛСБ* 1054, 103).

БЛОТО с. (*стп.* błoto) те саме, що болото в 1 знач.: а з тоє ре(ч)ки хо(л)хова, в блото кораблиця (Любеч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 38 зв.).

Див. ще **БЛАТО.**

БЛОХА ж. Блоха: Фѡросъ, ... Блоха а(б) комáръ, а(б) пло(л) мѡлевъ (1627 *ЛБ* 239); pulch, cis, блоха (1642 *ЛС* 338).

БЛОЩАНИЙ *примк.* Блюшиний, блошачий: pulicos(us), блошани(и) (1642 *ЛС* 338).

БЛОШКА ж. Блѣшка. Вл. и: десятый Федько Блошка, - тые вси зь жѡнами, детми и зь мастностями прочъ пошли (Луцк, 1624 *АрхОЗР* 6/1, 446); Ярема Блошка (1649 *РЗВ* 400).

БЛОЩИННИКЪ ч. (*Ledum palustre*) блощяник, блощинник: Коріáндра... блѣ(х), блощи(н)ни(к) (1627 *ЛБ* 217).

БЛОЩИЦА, БЛОЩИЦЯ ж. Блощница: скнипы блощницы (II пол. XVI ст. *ЛА* 190); Скнипы, и(л) Кнѣпы: Мѡшки, комарѣ, и те(ж) блощыцѣ (1627 *ЛБ* 232); сіпех, блощница, сме(р)доха, кло(п) (1642 *ЛС* 122).

БЛУДЕНА с. Розпуста: aberratio... блѣдена (I пол. XVII ст. *Сем.* 2).

Див. ще **БЛУДОДЪЯНІЄ, БЛУДЪ, БЛУЖЕНІЄ.**

БЛУДИЛИЩЕ *с.* (*цсл.* блоудилище) дім розпусти, місце аморальных вчинків: prostibulum, блудница, блудлище (1642 ЛС 335); Но и тера(з) мнѳго таковы(х) богачѳвъ немл(с)тivity(х) е(ст), котѳрыи тѳ закохалиса в' то(м) падолѳ и(ж) засѳдаю(т) в' блѳдї-лица(х) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 258 зв.); Блудїляще. Lurapaq. Gapsim. Fotix (1650 ЛК 428).

БЛУДИТИ, БЛУДІТИ *дієсл. недок. 1.* (*ходитьи, їдїти навмання, не знаючи напрям*) блудити, блукати: вы(и)ха(в)ши из мѳста [жолнѳри] колько мїль, почѳли блѳдїти (XVI ст. УЄ № 29519, 286); Также и сесь блудный молодой ходивѳ, блудячи (XVI ст. ЛС 9); в то(и) поуци ширѳко(и) свѳта тѳкъ мнѳго ходачи працюѳль и блѳди(л) по мѳсцѳ(х) скалїсты(х), же при стѳдїи зпрацовавшисѳ в самѳрїи стѳдѳль (пч. XVII ст. Проп. р. 181 зв.); елїкѳгѳ часѳ проходжова(л)са, на чѳка Слѳпѳго пре(з) всю дорѳгѳ блѳдачѳго тѳрѳфїль (Київ, 1631 Сш. Тр. 813); асептѳ блѳдїти (I пол. XVII ст. Сем. 2); Блѳждѳ егѳ (1645 Уж. 64 зв.); пришѳбѳ до Сїхѳмѳ и пашѳбѳ егѳ одїяѳ мѳжѳ блѳдачѳгѳ по пѳлю и оуказѳль емѳ дорѳгѳ (осред. XVII ст. Хрон. 59 зв.);

перен. (від чого) відхилитися, відвертатися: если оумѳ потемнїтса, потемнѳетѳ и дїшѳ, и ѳ(т) стѳжки заповѳдѳй бѳжїихъ блоуди(т) (Острог, 1598 Отп. КО 4); блудити у грѳху *див.* ГРѳХЪ; мислѳво блудити *див.* МЫСЛЬ.

2. *Перен.* (від чого, в чому і без додатка) Помилятися, *діал.* блудити: папѳжѳвѳ ѳ(т) почѳтѳку а(ж) до того часѳ зо (в)сѳмї своїми наследѳвнїкѳми (!) блѳдїли (Острог, 1587 См. Кл. 16 зв.); Еслїжѳ папѳжѳвѳ вѳ томѳ блудяѳтѳ, то-тѳ и отцовѳ свѳтыѳ, якѳсь слышѳлѳ, недѳбрѳ научаѳтѳ! (Вїльга, 1599 Лип. 745); павѳ(л) стоачи посре(д) ареѳпагу ре(к) и(м) мужевѳ афїне(и)скїи на все вижу и(ж) в вѳри блудитѳ (II пол. XVI ст. КА 94); в' четѳве(р)то(к) на нѳса было егѳ възнесѳніѳ, яко(ж) и не блоуди(м) (пч. XVII ст. Проп. р. 200); Римская церкѳвь отѳ самого Бога естѳ уфундована, которая якобы нѳколи не блудила и блудити не можѳтѳ (Київ, 1621 Кол. Пал. 720).

3. Жити розпусно: зачимѳ ю(ж) и адѳмѳвѳ даѳтѳса зводїти, сирѳчѳ, за молодїми и старѳые почїнаїѳтѳ

блѳдїти (Острог, 1587 См. Кл. 2 зв.); Почѳто ж и от блудницѳ данї избїраѳш і оным блудити явно позволяѳш? (к. XVI ст. Укр. п. 78); тѳкъ та ѳ дїшѳ моѳ облѳбѳзѳнѳгѳ твоѳ... взывѳетѳ оуср(д)но, абы емоу ср(д)ца двѳри ѳ(т)чинїла, котѳрый пре(з) всѳ часѳ днѳвнѳе и нѳшнѳе дла тебе бѳгалѳ, працюѳлѳ, блоудїлѳ, тебе мїлюѳючи (пч. XVII ст. Проп. р. 184).

Див. ще **БЛУДИТИСЯ, БЛУДНИЧИТИ.**

БЛУДИТИСЯ, БЛУДИТИСА *дієсл. недок.* Помилятися: тѳмѳ жебы ю(ж) и о еднѳсть нетрѳ(д)но са згодїти, до которѳе нелѳчно при(и)ти поко(л)са та(к) бѳде(т) блѳдїти (Острог, 1587 См. Кл. 14 зв.); егѳашѳ, блуди(т)ся (1642 ЛС 183).

Див. ще **БЛУДИТИ, БЛУДНИЧИТИ.**

БЛУДІТИ *див.* **БЛУДИТИ.**

БЛУДЛИВЫЙ *прикм.* Помилковий, несправильний, *діал.* блудний: яко за ихъ блѳдлївоѳу наоѳкою ишли, чи были албо и боудѳтѳ на днї сѳдноѳ пре(д)гѳмѳ бѳгомѳ вїмовлѳни (Острог, 1598-1599 Апокр. 63 зв.); Наконѳгѳ пыгѳю ѳ дѳкторѳхъ стѳхъ, чѳмѳ людѳї прѳсты(х) ѳ(т) блѳдлївоѳо свѳтоблївѳсти мѳстѳ оусмотровѳнѳа и на ни(х) са вѳшїнѳа албо полѳга(н)а ѳ(т)водїли (Там же, 84 зв.)

Див. ще **БЛУДНЫЙ, БЛУДАЧИЙ.**

БЛУДНИКЪ, БЛУДНИКЪ, БЛУДНІКЪ, БЛЮДНИКЪ *ч.* (*цсл.* блоудыникъ) 1. (*той, хто відступає від церковних догм, порушує правила*) нечестивецѳ: папы нечистѳе блудницѳ на столицѳ Римской были (1582 Посл. до лат. 1126); хѳта бы зблѳдили за дѳѳвнѳыми идѳчи, боудѳтѳ перѳдѳ бѳгомѳ яко ты(м) котѳрїи блоудниковѳ слоѳухати росказѳлѳ, вїмовлѳны (Острог, 1598-1599 Апокр. 62 зв.); не лестѳтѳеса а мысли на то нѳ маєте в собѳ. нѳ блоу(д)нїи ані идѳлѳслѳвїтелїѳ (к. XVI ст. УЄ № 31, 79); если кто возгордїт маткою, то естѳ правдївоѳ вѳры церкѳвоѳ, тоѳ естѳ блудник, яко грѳшник, отчаятель,... и еретик, проклят от бога и отвержен от дѳдїцѳства матерїя (1600-1601 Виш. Кр. отв. 168); Блѳдникѳ если кто ѳстѳ, якѳ а, смѳлымѳ бѳдѳ Бѳзкон бѳнѳмѳ щѳдрѳблївѳсти всѳмѳ отворѳтѳса двѳрѳ (Київ, 1627 Тр. 28); То(г)да дїѳволы, лѳтыи Катѳвѳ, зїмѳгѳтѳ всѳхъ грѳшникѳвѳ тогѳ свѳта,... нечїстыхъ блѳдникѳвѳ,... скѳтолѳжпнїкѳ(в), идѳлопок лонїнїкѳвѳ, и геретїкѳ(в) (Чернїгїв, 1646 Перло 154 зв.).

2. Розпусник, перелюбник, блудник: Єсли бы погы... на лихвѣ давалъ, или дѣвѣ хватано(и) шлюбъ давалъ или двожене(ц) или блѣдникъ на такового мають быти свѣдѣки два или три (Лѣвій, 1586 ЛСБ 71); Усякій блудникъ, и чужоложникъ, убійца не имаєть живота у собѣ живучого (XVI ст. НЄ 220); в послѣ(д)наа лѣта бѣдоу(т) члѣи самолюб(б)ци, сребролюб(б)ци, блуд(д)ници, прелюбодѣе (XVI ст. УЄ № 29519, 218); Финеево забійство полѣчно было за справе(д)ливість, абовѣ(м) блудниѣ невѣствѣ з блуднико(м) забійтъ (Острог, 1607 Лѣк. 105); imprudicatus, блудникъ, ѡскве(р)ненъ (1642 ЛС 228); Блудникъ. Fornicator. Scortator (1650 ЛК 428).

3. Вл. н. Логвинъ блѣ(д)никъ (1649 РЗВ 194).

БЛУДНИЦА, БЛУДНИЦА ж. (цсл. блудница).

1. Розпусница, перелюбница, блудница: Кгды тогды чинишь ялму(ж)ну не трѣби пере(д) собою, яко ѡ блуд(д)нице чина(т) (Хорошів, 1581 Є. Нєг. 6); люде справе(д)ливины яко фарісеє парѣкали к(д)ы припа(л) ѡную блуд(д)ницю и мытара (к. XVI ст. УЄ № 31, 7); Сесе евангеліє Бг̄ъ ... кладєть намъ напередъ притчу за отца ..., котрый (пріавъ) сына своего погыблого, што росыпавъ имѣніє свое изъ блудницами и истъ павицями (XVI ст. НЄ 6); Финеево забійство полѣчно было за справе(д)ливість, абовѣ(м) блудниѣ невѣствѣ з блуднико(м) забійтъ (Острог, 1607 Лѣк. 105); Повѣжъ ми то ѡ Еретікѣ якъ блѣдница Дѣвою зостала (Київ, 1625 Злат. Н. 128); Посадилъ есѣ при бокѣ своємъ // Грѣшниковъ, Разбѣйниковъ, Мытарей... Блѣдницѣ: и докавшнхъса, с тѣми ми(р)ствєснхъ, и гѣиыи, дары Нб(с)ныи тѣмъ, дарєши (Чернігів, 1646 Перло 28 зв.-29); Іосѣ послалъ до домѣ жены блѣдницѣ ивести ю, и все што ей есть (серед. XVII ст. Хрон. 163).

2. Розпуста: сла(д)кій початокъ грѣха, блѣдница, чѣжолобство, ра(э)ба(и), та(т)ба, и иноє грѣхотворєніє (Чернігів, 1646 Перло 5).

3. Сором, ганьба: prorudium, безстудство, блуд(д)ница (1642 ЛС 334).

БЛУДНИЧИЙ *прикм.* Нечестивий: Нынѣ ж баграница - то папына слава, понеже и сам, есть блудничая глава (к. XVI ст. Укр. п. 84).

БЛУДНИЧИТИ *дієсл. недок.* Те саме, що блудити в 3 знач.: любодѣствоваша блудничили (II пол. XVI ст. ЛА 185).

БЛУДНИЙ *диє.* **БЛУДНИЙ.**

БЛУДНИКЪ *диє.* **БЛУДНИКЪ.**

БЛУДНИЦА *диє.* **БЛУДНИЦА.**

БЛУДНЫЙ, БЛУДНИЙ *прикм.* 1. (який заблудилсѣ) заблудний, заблудлий: мелникъ Кланятицкий, Гриць, зъ обору своеє тыхъ поменєныхъ пятеро скота на продажу зъ нимъ, яко блудныхъ, на Тополоє, и Бурємду, погналь (Мстислин, 1570 АрхЮЗР 6/1, 73).

2. (який блудить, помиляється, йде неправедною дорогою) блудний: мы ѡны(х) яко блуд(д)ны(х) пастыро(в),... не наслѣдуємо (1598 Розм. пал. 56 зв.); противе(т)са пра(в)де люде розуму скажоного, блуд(д)ни в вѣре (II пол. XVI ст. КА 528); молю Пастырѣ мой, предобрѣйшій, и прєстѣйшій, дѣивъ мой блѣдню, възъици на пѣти житѣйско(м) (Чернігів, 1646 Перло 28 зв.); блудный сыгъ *диє.* **СЫНЪ;**

у знач. ім.: Также и сєсь блудный, молодой ходишь, блудячи; доку не пришовъ голодъ у тогу сторону выдѣ Бога, доту не мугъ ся покаяти (XVI ст. НЄ 9); к(д)ы шу(л) ѡныи блуд(д)ны(и) ко ѡноу, а ѡцѣ ѡбачивши его ба(р)зо ємѣ ра(д) бы(л) и вєше(д)ши противъ немоу ѡбнавши его и поцоуловаль его (к. XVI ст. УЄ №31, 5); Стѣи ѡцєвє ... таковою Пріповѣсть тѣгъ ... спорадили, ѡ(т)чачніа стрѣсть зъ корєне вырываючи, и до ѡ(т)шѣкана цноты побѣжаючи... кѣ тымъ которыи бѣрзо многѡ згрѣшили, презъ блѣдного показѣючы (Київ, 1627 Тр. 28).

3. Помилковий, хибний, неправильний, *діал.* блудний: жебы са ты(м) рыхлѣи в то(м) розмышла(н)ю розвазаль, коротко вглѣпѣ и в по(д)кѣры блуд(д)ного роздѣ(н)а его (Острог, 1598-1599 Алокр. 56); новый календаръ ... есть блудный и непотребный, толко гвалчєсьє святъ и незгоду и звады творячий (Київ, 1621 Кон. Пал. 1174); въ школахъ ... млюдзъ розного стану людий наукою блудною горшити и заражати, зєздовъ и згромажєня ... въ той же маєтности своєй допуститъ (Люблін, 1644 АрхЮЗР 1/VI, 795).

4. Розпусний, неморальный: Не красили себе, якъ блудныи жены, и для того были Христу прилучєни (к. XVI ст. Укр. п. 84); Іосифъ скоро бы(л) для независти братєрской проданный, невинне ѡ(т) своѣолной и

блѣ(д)ной жены, в' прелюбодѣаніи оскърженый, и в темницю вкїнены(и) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 205); на нечистотѣ блѣднѣо ... свѣзаны бѣдѣтъ ланцѣхъами шгїиистими, абѣ не пришли на мѣсто проклѣднѣо (Чернигѣв, 1646 *Перло* 157); Блудный. Meretrici(us) (1650 *ЛК* 428);

у *знач. ім.* Розпусник, блудник: Френчѣога, Фрѣнца, има нѣдѣдѣд ... хорба блѣдны(х) (1627 *ЛБ* 143).

5. (який народився від прелюбодійних зв'язків) нецлюбний, позашлюбний: а хотя бы по смѣ(р)ти правое мальжо(н)ки тую по(д)ложницю свою поня(л), а де(ти) з нею приви(л) тогда яко тые первые блуд(н)ые так(и) и тые ... по ви(н)ча(н)ю а шлюбе с таковою жоною... за бе(н)ка(р)ты маю(т) быти поличоны (1566 *ВЛС* 7 зв.).

6. У *знач. ім.* (той, хто відступив від християнського віровизнання, не визнає його) відступник: запрелисе Жыдове правого Христа отождь фалышивого блудныс прыимуть (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 140); Не хотячи старыхъ и правовѣрныхъ слухати блѣдныхъ слоухаете (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 197); Не чекать пѣки бы слова визна(н)ѣ грѣховъ вѣмовилъ блѣдный, але сѣмый добрый его замысль за оучѣнокъ припальт (Київ, 1637 *УС Кал.* 31).

Див. ще БЛУДЛИВЫЙ, БЛУДАЧИЙ.

БЛУДНѢ присл. Розпусно: просасіет, блуднѣ, скве(р)но (1642 *ЛС* 331).

БЛУДОДѢЯНИЕ, БЛУДОДѢЯНИЕ с. (*цсл.* блюдодѣяние) (розпуста) блуд, блудство: pellicat(us), us, блудодѣяніе (1642 *ЛС* 304); Мѣрїа Магдалына слезѣми своїми з' скрѣхи сердѣчнои походѣчими за блѣдодѣаніе, оумѣла нѣги // спсительни и вѣлосами шѣрѣла (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 906-907).

Див. ще БЛУДЕНА, БЛУДѢ, БЛУЖЕНІЕ.

БЛУДѢ ч. 1. (відступ від правильності чогось) помилка, діал. блуд: та(м) обачишъ велики(и) блу(л) ги(с)торико(в) и поето(в) (1582 *Кр. Стр.* 30 зв.); то южъ затѣмъ вѣднѣтъ, же для оуварожѣнѣя // блюудѣнс на тигѣулы дѣх(в)ные, але на нѣто и(н)ици о смѣгрѣти ... трѣба (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 65-66); амѣю(т) познати чѣжїи блюу(л), а свой зрозѣмѣги не могу(т) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 66); Прѣлестъ: Блѣдѣ, фѣлшпѣ, омѣлка (1627 *ЛБ* 165); Обавлѣючися того, абѣ ... в' тѣ(х) шредѣтѣ(х) набоже(н)ства(х), межн

моужѣми ... замѣшѣніе не почѣлося, з которого бы пото(м) блѣды и ѡ(т)стоу(п)ства шко(д)лѣвые оурусти могли (серед. XVII ст. *Кас.* 13); входити в блудѣ, упадатн в блудѣ - помылятися: Ѡ бѣѣ не смѣю читати, а нѣ мовити, бо про(с)тїи люде входятъ в блѣдѣ, гдѣ глѣбоко речѣ слышатъ а не добре розѣмѣютъ (серед. XVII ст. *Луц.* 524); Соломо(н) ... борѣначи црѣквы ... пише(т) до глѣпы(х), которїи ... з доброго ... порѣ(д)кѣд насмѣвѣю(т)са и в' розмѣйтѣе оупадѣю(т) блѣды (Вільна, 1596 *З. Каз.* 105 зв.).

2. (*справи і вшихи, які суперечать оченью християнської церкви, є відхиленням від догматів православної або католицької віри*) блуд, відступництво: Теды и ты, отче владыко, самъ звирхности своее, яко пастырь, того стеречи и того заборонити былъ вишенѣ, яко правый хрестиянинѣ, абѣ ся жадешь блудѣ въ хрестиянствѣ не дѣяль (Володимир, 1583 *АрхїОЗР* 1/1, 175); а тои сѣ(л) и дѣкре(т) бѣжїи не самы(м) дѣш(м) бе(з) тѣла, а нѣ прѣ(л) воскресїе(м) яко дрѣгого блѣдѣ оучѣ(т) еретаци тѣла, мае(т) быти (Вільна, 1596 *З. Каз.* 8 зв.); Нехѣй намѣ прѣбо владыковѣ не замылѣютъ ѡчей, же церемѣнѣе на(м) цѣло заховѣли, кгды вѣра старожїтїиоу грѣческою, яко са вышей з' ихъ сло(в) показѣю, блѣдо(м) еѣ назѣвѣвши, ѡ(т)стѣпїли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 43 зв.); патриархѣе веѣхъ чотырох столиц в рожные блуды, герезїе, отщепенства от православія вопадали (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); Тамѣ же ..., гѣначи с(г) млѣс(и)и тогѣ постѣпокъ, же в' особѣ трѣхъ скѣмбѣнтѣовъ ѡ(т) пѣрквы не апрѣобѣванныхъ, всеї црѣквы востѣчної мѣнѣе своѣй смѣль и вѣжїилѣса ... ереси и блѣды задавѣти, ѡ(т)ѣхали (Київ, 1628 *Апол.* 3); блудѣ махумѣтанѣовъ - маѣ ѡметѣство: Подѣбный естѣ блюу(л) махѣметѣанѣонъ которѣе не прїѣмоуютъ вѣрѣлоуѣтъ нѣѣоуки своѣго алкорѣяюу стѣ(х) причїны и взѣвѣла, дїшѣ блѣжѣнныѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 238); кацѣрекий блудѣ - сѣтїнѣтво: Бо тежѣ ты, яко прѣстѣакъ неукїи, не гакъ ичѣ докучѣенѣтъ, я не такъ ихъ кацѣрекіе блуды обвѣчѣенѣтъ, яко Рїмляне (Вїлїа, 1595 *Ун. гр.* 147).

3. Розпуста, перелюбство, блуд: ѡ(т) ср(л)ицѣ бо помышлѣнїѣ злїи нехѣда(т) оубїѣствѣ прелюбодѣїства ... блѣуды крѣдѣжїства и лѣжївыи свѣдоуѣства хоулы тїи поскѣрѣнають чѣлка (1556-1561 *ПС* 70); Того

такимъ суть люде, што слушають повѣсти свѣтлыи, а сами не могутъ изіснавидѣти грѣхи свои, али живутъ у нихъ, у курварствѣ, у блудѣ, у злодѣйствѣ, ... у усякуй злости (XVI ст. *ИЕ* 146); Любодѣаніе: Чѣжолѣжство, ил(и) блѣд(д) (1627 *ЛБ* 60); грѣха оучіинки ... сѣтѣ, блѣд(д), нечистота, и вшелѣкаа злѣа пожадливѣсть (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 56); incestus, ... козиродство, блуд(д) с(ъ) срод(д)цами (1642 *ЛС* 230); Проти(в) Шѣстого тѣи грѣшнѣтѣ, которыи вшетечѣство, чѣжолѣжство, содомію, блѣдъ и всѣкѣю черезъ тѣлю пополнѣють нечѣстѣсть (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 908); Блудъ... Scotatio (1650 *ЛК* 428); блудъ чинити - перелюбствувати: Любодѣйствоваша: Блѣд(д) чинили (1627 *ЛБ* 60).

4. Грѣх: Члѣкъ же зѣрости діаволскои вѣрѣ емши престѣпиль за(о)н(и) ... изгнаѣтъ бысть изъ рѣа, и в ро(з)микожѣньѣ вдѣлса скѣгскы(м) живото(м) живѣчи, бе(з)бѣжності и блѣда прѣимованісмъ не вѣздержѣнѣтъ бысть (Острог, 1588 *Сур.* 5); Всѣ бо ошцеппѣства в тобѣ гнѣздо мають, и всякии блѣды тебе не минають (к. XVI ст. *Укр. л.* 83); втекаю, бовѣмъ о(д) блѣдовѣ, оутекаю о(д) злѣго оужива(н)ѣ, // оутекаю абымъ оучѣстникомъ не былѣ его вѣстѣпковѣ и кара(н)ѣ з нимъ не о(д)нѣсъ (Євѣ а. Вильна, п. 1616 *Прич. отех.* 16-16 зв.); Лечъ они, затвердѣлого гордостію сердца будучи, до покуты ся не мѣли, але имѣ далгѣи, тимъ болше блудовѣ причиняли (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 772); на блудъ приводити — спокупати до грѣха: еслиса гнѣваецъ, гнѣвалівого на близогрѣство и оубійство привѣдѣтъ, аще съ похотію на женоу вѣзираецъ чѣжоую, на блѣдъ привѣдѣтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 8); вдавати себе въ блудъ - впадати в грѣх, спокупати себе на грѣх: братіе не вдаваймо себе сами въ блѣд(д) чожелѣжства, идолюслужѣнѣа, пѣаньства и грабѣжства (XVI ст. *УИ* 1911/2, 74).

Див. ще БЛУДЕНЯ, БЛУДОДѢЯНІЄ, БЛУЖЕНІЄ.

БЛУДАГА ч. Кінь або інша свѣйська заблудла тварина: Пожитки замѣковыє. Выны пересѣд(д) вижованье де(н)кованье блѣдаги во(д)лѣд(г) статѣгѣ (1552 *ОКр.* 3. 150 зв.); а хто бы чере(з) три дѣи в себе блѣдаги хова(л) ... тогды має(т) в то(м) винѣ(н) быти яко злоде(н) (1566 *ВЛС* 108 зв.).

БЛУДАЧНІЙ, БЛУДАЩІЙ *прим.* 1. (такий, що блудить, ходить наваманія) блудный: Если поткаєшъ вола неприѣтеля твоего, або осла блѣдѣчюго, о(т)веди его // до него (серед. XVII ст. *Хрон.* 100-100 зв.); Не оузрѣнѣтъ вола, брата твоего, або овиѣдъ блѣдѣчюго и минешъ, але привѣдѣнѣтъ ... до домѣ твоего, и бѣдѣтъ оу тебе, поки ихъ шукать бѣде братъ твой и о(т)берѣтъ (Там же, 156); звѣзда блудачаа *див.* ЗВѢЗДА.

2. (такий, що відступив від християнського віровизнання, не визнає його) блудный: тотъ дієписъ ... сатагѣ иѣ проваженью оубезпечюныхъ людіи на потопленье вѣрне послѣоугѣючій причитаѣемъ плѣхости тымъ столицамъ, на которыхъ тѣе поменсныє блѣдѣчїє епископы сѣдѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 63 зв. - 64); Якѣ // прето Рѣоѣ ошала чѣжозѣмка бѣдѣчи и оубѣга, ... сплѣдїла Дѣла Цѣра: такѣ и поганскаа цѣрковѣ чѣжозѣмка бѣдѣчи и блѣдѣчаа, гдѣ лѣодѣ свѣой ошѣстїла ... прѣнѣдѣ та была за оублюбѣннѣ о(т) Сѣ-Бѣго (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 844-845);

у знач. ім. відступник: если и(м) бѣ вѣрнѣти и слѣухати и(х) росказѣлъ, самѣ бы ихъ ошѣкѣлъ, если бы блѣдѣчи(х) слѣухати росказѣлъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 59); Лѣчъ боудешъ все тѣе держѣти що колѣвекѣ держѣтъ тотѣ кѣстїоль, жебы та не мѣлѣ за блѣдѣчюго, то моуспнѣтъ причащѣти // лѣоди половнѣцѣо сакраментѣтѣ (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 38 зв. - 39); если частокро(т) блѣдѣчи(м) не загорожа(л) покоуты бѣтъ, далѣко бо(л)нѣшѣ твою прѣїметъ дѣшоу, котѣраа то пѣрнїи рѣзъ оупѣла (Острог, 1607 *Лѣк.* 60); Яко и дѣхѣнныє, нащѣпнѣ напѣрїкла(л) нѣсѣмѣтнѣго, погѣшнѣтѣ смѣпнѣго, блѣдѣчюго напѣрївити (Львів, 1645 *О тайн.* 98).

3. Розпусний, перелюбний: о(т)повѣдиль еи хѣ, добрѣ мовнѣтъ же не має(н) мѣжа, епо па(т) и(х) мала е(ст) и нѣтѣ котрого маєшъ блѣдѣчюго и то(т) ти не е(ст) моу(ж) (к. XVI ст. *УЕ* № 31, 39 зв.); мысль блудячая *див.* МЫСЛЬ; разумъ блудячий *див.* РОЗУМЪ:

Див. ще БЛУДЛИВНІЙ, БЛУДЦНІЙ.

БЛУЖЕНІЄ, БЛУЖЕНІЄ с. Розпуста: дѣяво(л) навчи(л) ихъ братѣоубнѣствоу, блѣужѣнїю, зарнѣсти и лжи (1489 *Чет.* 251 зв.); ошѣтѣрнѣо(ст) сѣтворнѣтѣла ... тѣлю напѣ вѣцепїла, не абѣса ... блѣжѣнїа, чѣжоло(ж)ства ... дѣбали ... але ти(л)ко дѣла сплѣжѣнїа пото(м)ства (серед. XVII ст. *Кас.* 101).

Див. ще БЛУДЕНА, БЛУДОДЬЯНІЄ, БЛУДЬ.
БЛУКАНЄ с. Блуканя: Скита́ніє: Блѣка(н)іє, лазѣтво, тѣла́нше (1627 ЛБ 114); еслї са к' нѣмѣ не навѣрнемо, оста́тнєго опѣдѣна бо́ати, и роспѣчюго по своєй во́ли блѣка́(н)а обавлѣтиса потреба (Київ, 1637 УЄ Кал. 336).

Див. ще БЛУКАНЕСА.

БЛУКАНЕСА с. (*стп.* blakanie się) те саме, що блуканіє: твоа́ ма́тка ... в' пѣстыно ... бѣ(л), скорбїи, и выгна(н)а и блѣка(н)а са по свѣтѣ оутѣкати ... мѣла (Острог, 1598 *Ист. фл. см.* 56 зв.).

БЛУКАТИСЯ, БЛУКАТИСЕ, БЛУКАТИСА *дієсл. недок.* I (*ходити без мети і напрямку*) блукати, пошевіратися, *діал.* блукатися: Вышедши тогда зъ овчарни своее а блукаючысе по пустыни, хто ся колвекъ патрафиль ... не смотречы — если пастырь, албо волкъ, облуканые, приставали (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 114); а дрѣгы(н) [сѣгъ] ... до(м) ѡ(т)нѣвскый ѡпоустївши по полю блукаючыса, в далѣкую країноу заю(л) (*виправлено на одыню(л).* — *Прим. ред.*) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 288 зв.); а йжъ [овечка] блукаючыса заблѣділа, и не бли(з)ко и не ла́нцю, але на горы и бескїды ... заше(л)ши (Острог, 1607 *Лѣк.* 28); Скита́юса: Блѣка́юса, тула́юса, волочѣса, ѡблѣ(л)жѣюса (1627 ЛБ 114); а котѡрыѣса и на лѣво вага́ют', и самопѣсно блѣка́ют'са ... тыѣ трѣга(т), и сѣмы(х) себе ... ѡщѣквѣяють (Київ, 1637 УЄ Кал. 128); за которымъ побрашем подданых, быдла подданых по кгрунѣтах блукати се мусели (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV. 368).

2. *Перен.* (*переходити з предмета на предмет*) блудити: клобѣкї споущены а(ж) до вѣй ѡ(ч)ны(х) ма́ю(т), абы взро(к) блѣкатиса ѡ(к)казїи не мѣлѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 43);

(*зводитися напівець*) марнуватися, пропадати: не тылько сѣрце и роўки, але и оуста ѡкроўтїе затка́ли и завазѣли же моу́сат ... пре самою невда́чностю, и абы са пра́ца ихъ дарѣмне по свѣтѣ не блука́ла, таковы(х) пра́гъ занеха́ти, и замѡлчати (Острог, 1606 *Мол.* 3).

3. *Помилятися:* Старый календарь ... завше спаяле, ставочне и право своимъ торомъ идетъ, а новый словолный ест и пустопащъ ходитъ, бо своєю блудною блукается думою, а лѣтавши и блудивши предя старому ся кланяетъ, и къ нему пристаеъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1174).

БЛУКАЮЧИЙСА *прикм.* Блукаючий, мацдрївний звѣзда блукаючааса *див.* ЗВѢЗДА.

БЛЪШНІЙ *див.* БОЛПНІЙ².

БЛЪШІЙ *див.* БОЛШНІЙ².

БЛЫЗКІЙ *див.* БЛИЗЬКІЙ.

БЛЫСКАТИ *див.* БЛИСКАТИ.

БЛѢДО *присл.* Невиражаю, блѣдо: Бла́го ... Не гара́зть ... гнѡсне, не ѡхѡтне, блѣдо, сїне, що трѣгѣю фѣрбѣ ма́с(т) (1627 ЛБ 7).

БЛѢДОЖОЛТЫЙ *прикм.* Блѣдо-жовтий: Кы слїше все свѣтлое ѡболокы котѡрые емоу соу(т) протївные, ѡдарѣючи, то(т) семи циркуо(л) або по(л)ѡбрѣ(ч) патма припрѣвными фа(р)бами, то е(ст) тѣмночрѣвною, зеленою, жѣтою, блѣдожо(л)тою, игнаціктовою ро(з)дѣлѣный выводи(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 270).

БЛѢДОСТЬ, БЛЕДОСТЬ *ж.* (*про обличчя*) блѣдість: видѣние бо красоты твоее пременяется оу блѣдость (1489 *Чет.* 61 зв.); бледость на твари, и на тили плямы жолтыс стали (Волюдемїр, 1596 *АрхЮЗР* 1/І, 487); кто часто прїсмѣс(т) корнѣ в бра(н)нѣ или кто еѣ та(к) їсть ѡ того блѣдость и(з) лица выведе(т) (XVI ст. *Трапн.* 136 зв.); ѡ сла(л)кїй мо́й Іисе, где твоа бо(з)каа добротѣ, и пресвѣтлогѡ Лица красотѣ; вса блѣдностїо въ страданїю твѡемъ измѣненїа (Чернїгїв, 1646 *Перло* 99 зв.);

неяскравїсть, блїдість: Па́пѣжъ ... не за по́длостъ ѡвпѣ и блѣдость и хитрость в' герети(ц)тѣѣ ѡсвѣд(л), але и(ж) крѣве ... брати не хотѣли (Київ, 1619 *Аз. В.* 225); Іагог ... блѣдо(с)т(ь) (1612 *ЛС* 259).

БЛѢДЫЙ *прикм.* 1. (*про обличчя*) блїдний: блѣды(н) лица свои // показою(т) (XVI ст. УЄ № 29519, 13 зв. - 14); мнѡгѡ таковы(х) пѣстникѡ(в) былю котѡрыѣ дла ... похвалы пѣстачи, блѣдїю тѣврѣ оуказѣти // змышлалї (Київ, 1637 УЄ Кал. 63-64).

2. (*який дає слабке світло, слабо світиться*) блїдний, неяскравний: якъ поста свѣ(л)чи(т), блѣдаа лоула дѡждь на(м) знаменуеъ красна́а вѣтры тїхїе готоуеъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 270 зв.).

о конѣ блѣдїи *див.* КОНЬ.

Див. ще БЛАДЫЙ.

БЛѢДЫШНІЙ *прикм. в. ст.* Блїдїшний: члѣкъ трѣвѡжити и старатиса ѡ ма́с(т)ностю иѣккды не переставѣеъ ... и нек(л)ды збирати не перестане(т), ажъ

поки его самого конецъ збереть, прагнѣнье оуставиное терпѣть, мѣлостью сръбрюною зневоленый блѣдѣши(м) на(д) злѣто бывае(т) (Острог, 1607 Лѣк. 127).

БЛѢДѢТИ *дієсл. недок.* Блѣднути, блѣднѣшати: кто болѣзни въ (до)моу без вѣдома по(д)ложи(т) по(д) главою венеди(к)га боуде(т) // ли погѣти здравъ бѣде(т), а боуде(т)ли блѣдѣти то оумре(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 3-3 зв.).

БЛѢСКЪ *див.* **БЛИСКЪ**.

БЛѢХАРНА *ж.* (стл. *blichamia, blechamia*) (приміщення, де здійснюється вибілювання полотна, воску) білильня, *діал.* бліховня, бліх: блѣлѣшница: Блѣхарна, албо прѣчка (1627 ЛБ 13).

БЛѢХАРСКИЙ *прикм.* (стл. *blicharski, blecharski*) пов'язаний з вибілюванням полотна, пряжі, воску і т.ін. дерево блѣхарское *див.* ДЕРЕВО.

БЛѢХАРЬ *ч.* (стл. *blicharz, blecharz*) (той, хто вибілює полотно) білильщик, *діал.* бліхар: Бѣлѣшникъ: Блѣхарь (1627 ЛБ 13).

БЛЮВАНЄ, БЛЕВАНИЕ *с.* Блюваня: Не впадѣте бра(т)е оу скарєдное блевание (1489 Чет. 332 зв.); Вокєрь: Порѣжній, або распороше(н)є, а(б) в' выверже(н)ю, блюва(н)ю (1627 ЛБ 195).

БЛЮВАТИ *дієсл. недок.* Блювати: вердла ... корень пре(ди)реченныя травы ... прѣято ве(л)ми пристон(т) тѣмъ кои кровью блюю(т) (XVI ст. Трап. 217); Та(к)же кто въ събѣ яствоу или питїе не оудрѣжи(т) блвое(т) яжъ ги(л) (зам. даги(л)). - *Прим. ред.*) боуде(ш) з(д)равъ (XVI ст. УТ фотокоп. 4).

БЛЮВАТИНА, БЛЕВОТИНА *ж.* 1. Блювотина, блювота: Та(к)же кого тра(с)ца дрѣжи(т), то оувари чо(р)нобы(л) тыплю пин, кды має(т) оулопити, то выиде(т) блювотиною а(л)бо задо(м) (XVI ст. УТ фотокоп. 11); Блевотина. Vomitus (1650 ЛК 428).

2. *Перек.* Грїховність, нечестивість: Хс̄ насъ омыл' кровью своею ... и ѡ(т)новленїе(м) Ст̄го Дха̄ не верталможъ са засъ на своѣ блевотины (Київ, 1637 УЄ Кал. 780).

БЛЮДЕЧКО *с.* (маленьке блюдо) блюдечко: Блюдечко. Patella, Scutella (1650 ЛК 428).

БЛЮДНИЙ *прикм.* Який стосується блюда: patinari(us), бл(ю)днн(и) (1642 ЛС 302).

БЛЮДНИКЪ *ч.* Посуда, черпак: tupa, блсдникъ, сосудъ, шполоникъ (1642 ЛС 404).

БЛЮДО *с.* Велика миска, блюдо: Егда ... закалаеть Агнець бѣжій, то есть просфоурѣ не хлѣпецъ нѣжи(ч)ками ѡбрѣзоуетъ крѣжockь, но по дѣйствѣ писма стѣга, Кошємъ рѣжєть и на блводѣ покладаеть (к. XVI - поч. XVII ст. Кн. о лат. 122); Паница: Блюдо (1627 ЛБ 80); gabaia, блюдо глубокое (1642 ЛС 205); Блюдо. Patina (1650 ЛК 428).

БЛЮДЦЕ *с.* Блюдец: Дѣкось, або лавѣда ... Блю(д)це, жертѣвни(к) малы(и) (1627 ЛБ 201); catinellus, блю(д)це (1642 ЛС 115).

БЛЮДѢНИЕ *с.* (цсл. блюдение) нагляд: англѣ единѣ власть принялъ ѡ(т) ба̄ блюдѣние строєнии зємьномѣ (1489 Чет. 75 зв.).

БЛЮЖНЕНЬЕ *див.* **БЛЮЗНЕНЄ.**

БЛЮЖНѢРСТВО *див.* **БЛЮЗНѢРСТВО.**

БЛЮЗНЕНЄ, БЛЮЗНЕНІЄ, БЛЮЗНЕНЬЄ, БЛЮЗНЕНЬЄ, БЛЮЖНЕНЬЄ *с.* (звѣжання чого-небудь святаго, високого) блюзнірство, огида: мл(с)тнвыи снѣ и бже̄ мон ... зомши на ма зѣмрть гѣркоую. ажъ бы(х) бо(л)ше ... бе(з)сты(д)наго блюзненїа ... и гнѣ(с)наго жиловьскаго не слышала (II пол. XVI ст. Проп. Д. 11 зв.); хѣлѣнїе, пога(н)бѣнїе, блю(з)не(н)є (1596 ЛЗ 84); О, перяе! Блюженєе тамъ было, не клятѣ! (Вільна, 1597 РИБ XIX, 322); оказанье неви(н)ности нашєи ... котѣроую тѣтъ пїса(р) ... ѡбмовае(т), на па(с) випоу валачи, намъ ... глїдство, блю(з)нєнїе, смѣлость, и шкєтє(ч)ность безбо(ж)ноюю ... припїсєдѣчи (Острог, 1598-1599 Алокр. 4 зв.); на котѣрѣю [правдоу] не з' пїсма С. анѣ в' дѣхъ крѣгости, анѣ в' чистотѣ язѣка ѡ(т)повѣда(т), але злоречїенїе(м) ... и блюзненїе(м) яко звѣкли ѡбезствѣда(т)са нагѣни гѣдїюю своєю показѣти смѣлос(т), а ѡ(т)то(л) ... зводителѣ сѣгъ (Київ, 1620-1621 МКСВ 35); Хѣлѣнїе: Поганбе(н)є, блюзне(н)є (1627 ЛБ 145); з' члѣка доскопѣлого възлѣтєса члѣкъ старїй, и носит' ѡдѣнїе Кролѣвства тѣмнѣстїй, шѣтѣ блюзненїа, // невѣрства, ... лѣкомства (Вільна, 1627 Дух. б. 18-19).

БЛЮЗНЕРСКИЙ *див.* **БЛЮЗНѢРСКИЙ.**

БЛЮЗНЕРСТВО *див.* **БЛЮЗНѢРСТВО.**

БЛЮЗНЕРЦА *див.* **БЛЮЗНѢРЦА.**

БЛЮЗНИВЫЙ *прикм.* Блюзнірський: то(т) ... члѣсъ, много людїй звѣлъ своєко ... зрадливою а блюзнивою мѣвою на своѣ стрѣнд (Львів, поч. XVII ст. Крон.

10 зв.); В' остатныхъ дни настанѣтъ чѣсы небе(з)-пѣныхъ, бо бѣдѣтъ люде самолюбцы ... гѣшны, близнивы, родичюмъ непослѣпны (Київ, 1637 УЕ Кал. 1017).

БЛЮЗНИРСКИЙ *див.* **БЛЮЗНЪРСКИЙ**.

БЛЮЗНИРЦА *див.* **БЛЮЗНЪРЦА**.

БЛЮЗНИТЕЛЬ *ч.* (*стп.* bluźniciel) те саме, що блюзигѣрь: Не были пастырами нашими, ани суть, але блюзители и зводители (1603 *Пит.* 100).

Див. ще **БЛЮЗНЪРЦА**.

БЛЮЗНИТИ, БЛЮЗНИТЬ *дієсл. недок.* (кого, що, на кого, на що і без додатка) богохульствувати, блюзнити, ганьбити, знеславлювати (кого, що): Та(к)же оного окроу(т)ного сен'нахерима, кторый добываючи мѣста іер(с)лима блюзни(л) іма бжі(е) (Львів, 1585 УЕ № 6, 5 (на полях); На которое постановенге безстудне и безчестие блюзните на станг патриарышески(и) (Берестя, 1590 *ЛСБ* 142); Наконецъ - волно Пана Бога блюзнить (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 144); Надто еще блюзнили, ижъ тѣлю Христось Господь нашъ не единостное принялъ (1603 *Пит.* 4); За што онъ на патриарху блюзнили (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 473); шатангъ в' тѣлѣ лю(д)скомъ живѣчи, той бѣдѣтъ блюзнити Бга (Чернігів, 1646 *Перло* 137 зв.).

БЛЮЗНИТИСЯ *дієсл. недок.* (через кого) Спотворюватися (ким): И многіи пойдуть вельдѣ ихъ нечистотъ, презъ которыхъ дорога истинная блюзнитися будетъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 315).

БЛЮЗНЪРСКИЙ, БЛЮЗНЕРСКІЙ, БЛЮЗНИРСКИЙ, БЛЮЗНЪРСКІЙ, БЛЮЗЪНЪРСКІЙ *прикм.* Блюзнѣрскій: людь посполитый ... привлащивши собѣ врадъ пастырскій, писмомъ // Божымъ ширмуютъ ... и на свое блюзнѣрскіе и хвалщивые потвары оборочаютъ (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 116-117); виде(л) е(с)ми неве(с)ту котораа седѣла на че(р)воно(м) зверати по(л)ну име(н) блю(з)ни(р)ски(х) (XVI ст. *КАЗ* 643); на свою велемудрость уфаючи, упаль, блюзнѣрскіе мовы о Христѣ Збавителю нашемъ отригнуль (1603 *Пит.* 55); обридливость есть, ідалопоклонѣніе в'сетосвѣтное; чѣры нечистота блюдоговъ, имена // блюзнѣрскіи: онаа хѣла и злоречѣніе на ха сна бжего (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32-32 зв.); Котброе роздѣніе не только фалшивое, але и блюзнѣрское, и великое ожлеветаніе, // напродѣ самбид

Снови Бжема — криадѣ чини(т) (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 294-295); Хѣлный: блюзнѣрскій (1627 *ЛБ* 145); Два мѣти ... на тѣхъ плѣче, которые ... язѣками блюзнѣрскими, яко ногами скверными тогнѣтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 96 зв.).

Див. ще **БЛЮЗНАЧИЙ**.

БЛЮЗНЪРСКО *присл.* Зневажливо: Не зневажилъ Х(с)а котбрый са его пыталъ, аиѣ блюзнѣрско з' възардою емд // ѡ(т)повѣдѣлъ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 240-241).

БЛЮЗНЪРСТВО, БЛЮЖНЪРСТВО, БЛЮЗНЕРСТВО, БЛЮЗНЕРЪСТВО, БЛЮЗНЪРЪСТВО *с.* Блюзнѣрство: написано естъ все твое лако(м)ство все сѣро(в)ство, и блю(з)нѣрство и чародѣ(н)ство (Вільна, 1596 *З. Каз.* 79); хѣла, га(н)ба, блю(з)нѣрство (1596 *ЛЗ* 84); Бо ведай, ижъ каранья Божого не уйдешъ за тые блюзнѣрства свое (Вільна, 1599 *Ант.* 947); са(м) пѣнь правдѣе далѣко пере(д) ты(м) герети(ц)кое блюзнѣрство строфѣючи и дѣа стго достбійность ... захвоуючи оуве(с) спо(р) и вѣгпливо(ст) ты(м) придѣтко(м) розвѣздетъ (поч. XVII ст. *Прон. р.* 147 зв.); а ты, Скарго, ... людеи ... шкалюещ, гонщиц, ... глупыми зовши и блюзнѣрства потварные смышляещ (1608-1609 *Виш. Зам.* 221); Благословенный абовѣмъ то разоритель и преступникъ, который набудованыи презъ себе на маестать Божій блюзнѣрства, блуды и ереси разоряетъ (Дерманъ, 1628 *КМПМ* 1, дод. 321); ѡ(т) Кбренн злѣго, гнѣвѣ вѣтѣіе. Блюзнѣрство, прокляніе, ярость, гнѣвъ (Львів, 1645 *О тайн.* 56); если(с) кнѣиѣ еретѣцкихъ не читалъ и биныхъ блюзнѣрской надки не слѣхалъ, и не былесь поводомъ до похвалѣна ихъ блюзнѣрства (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 908); такъ мѣви(т) езежіа, днѣ скѣрби и лѣянѣа и блюзнѣрства днѣ оѣй (серед XVII ст. *Хрон.* 345).

БЛЮЗНЪРЦА, БЛЮЗНЕРЦА, БЛЮЗНЕРЪЦА, БЛЮЗНЪРЦА, БЛЮЗНЪРЦА *ч.* (*стп.* bluźnierca) те саме, що блюзигѣрь: Коротко мовечы - найспросигѣйшымъ геретикомъ и блюзнѣрцомъ имени Божого вольно о порядку своемъ погибелномъ промышляти! (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 115); Хѣлникъ, блю(з)нѣрца (1596 *ЛЗ* 84); Хѣлникъ, вредѣй, и сквернѣй нагаш слѣвѣ, блюзнѣрца (1627 *ЛБ* 145); Блюзнѣрцею Каіафъ смѣле называетъ ѡдѣные безроздѣный на собѣ шарпае(т) (Львів, 1631 *Волк.* 7);

г(с)дь ... рѣкль до Мо(и)сѣа мѡвечи: вѣведи блю(э)-нириѣ за обѣзъ, а нехай възлжати вси ... рѣки свои на гбловѣ и нехай егш оукаменюють весь людъ (серед. XVII ст. Хрон. 125).

Див. ще БЛЮЗНИТЕЛЬ.

БЛЮЗНѢРЪ, БЛУЗНѢРЪ ч. Блюзнѣр: але так мовиль ... яко нѣгшннн блюзнѣреве ... кѣторыи то погаемне и хвалшнве ловать цѣлѣю ноцъ въ блюдѣ своємъ мешпочи // сѣти свои на тыи оубогини рыбы то е(ст) на люди простыи (XVI ст. УС триг. 97-98); ту павел на ден судный заплагы очекиваесть, а не зараз по смерти, як блюзнѣре блюзнят (поч. XVII ст. Вол. В. 89); Тое жъ ся и тымъ теперешнымъ еретникомъ, блюзнѣромъ ... наглая згуба и помста страшная конечиѣ стати муситъ (бл. 1626 Кир. Н. 26).

Див. ще БЛЮЗНИТЕЛЬ, БЛЮЗНѢРЦА.

БЛЮЗНѢРЦА див. БЛЮЗНѢРЦА.

БЛЮЗНѢРСКІЙ див. БЛЮЗНѢРСКІЙ.

БЛЮЗНАЧІЙ прикм. Те саме, що блюзнѣр-ский: видѣле(м) ездитѣ индсорѣгателя бл(ю)значого (1599 Виш. Кн. 215).

БЛЮСТИ дієсл. недок. (цсл. блюсти) (кого від чого, чого) оберігати, охороняти (кого від чого, що): Тѣ(м)же блюдѣте правослѣвнннн ѡ(т) тоє трѣнннннн дѣти твои (1596 Виш. Кн. 227 зв.); Сѣти ... ѡ(т)иц ... на пѣрвомъ вселѣнско(м) собѡри ... оустѣвили пасхѣлю и лѣвное течѣннє, блюдѣще ѡпѣсно канѡна Ап(с)тлскаго речѣнаго (1621 Коп. Пал. (Лв.) 27).

БЛЮСТИСА дієсл. недок. (цсл. блюстиса) (кого, від кого) оберігатися, остерігатися (кого): Блюдѣгеса ѡ(т) псовъ и злы(х) дѣлателе(н) то е(ст) лжеименны(х) пѣстыре(н) (1598 Виш. Кн. 309); блюдѣгеса // поѡвъ, и яже по сѣхъ: да не съ тѣми ѡсѣдннннса (Львів, 1642 Жел. П. 4-4 зв.).

БЛЮСТИТЕЛЬ ч. (цсл. блюститель) (той, хто піклується про непорушність, недоторканість чого-небудь) охоронець: кр(с)тѣ скорѣбаци(м) оугѣшите(н). ч(с)тнннмъ вдовица(м) блюститель (1489 Чет. 21 зв.); Смире(н)ны(и) Исаия Болюба(н) Нарече(н)ны(и) Еп(с)пъ пастѣвца и блюстите(л) еп(с)пий Львовскои Гали(н)кон и каме(н)ца подо(л)скаго (Львів, 1607 ЛСБ 408, 1).

БЛЮЩОВІЙ прикм. Плющовий: hederaceus, блющови(н) (1642 ЛС 215).

БЛЮЩЪ ч. (Hedera helix L.) плющ, діал. блющ: Смѣлаксъ, Блю(щ), ѡпи(х), съплетае(т)са дрѣвѣ (1627 ЛБ 233); блющ зѣля (I пол. XVII ст. Сем. 50); hederа, блющъ, кикъ (1642 ЛС 215).

БЛЯДОСЛОВІЕ с. (цсл. блядословіє) блядослів'я, блядомовство: без мала не всѣ бы турчилисе, ибо истинно, яко в Лядской земли папы римскаго титулы ... и поганских наук блядословіє рускаго народа з благочестивой и православнои вѣры в прелестъ латынскую мало не всѣхъ выкрато (1608-1609 Виш. Зам. 219).

Див. ще БЛЯДОСЛОВСТВО.

БЛЯДОСЛОВНІЙ прикм. (цсл. блядословить) лихослівний, розпусний: яко та девица не была ни солицѣ, ни злато ... а вжды, слабоумна, тоєй смачной лжи увѣрила, и во похвалномъ смаку блядословномъ увязла (1600-1601 Виш. Кр. отв. 164).

Див. ще БЛАДІВІЙ.

БЛЯДОСЛОВЪ ч. Лихослов: morologus, юродо-словъ, блядословъ (1642 ЛС 273).

БЛЯДЪ, БЛАДЪ ж, ч: (цсл. блядь) 1. (народженннй поза шлюбом) безбѣгченко: Блядь. Sprigius Illegitimi tori filius. Nothus (1650 ЛК 428).

2. Блазнь: incertus, бля(л), коцуиъ, шугъ (1642 ЛС 234).

3. Брехня, обман: таа лжа: Клѣмство, блѣдь, лганнє, баламѣтннн (1627 ЛБ 59).

БЛЯХА, БЛАХА ж. 1. (стп. blacha, сан. Blech, нем. Blech) (металеві листи) бляха: бла(х) старыхъ сви(н)цовыхъ ... пѣнннкаръ взалъ на шроты (1552 ОКан. 3. 21); А потомъ на церковь, гдемъ я быть се зачинилъ, до мене штурмуючы, ... стреляли, бано на церкви бляхами побитую и муръ побили (Луцк, 1597 Арх.ЮЗР 1/VI, 158); Те(с)ли Ма(р)цинови шо поправи(л) ваза(н)є на дзво(н)ници и блахою побн(л) далемъ злоты(х) ѡ(с)мъ (Львів, 1616 ЛСБ 1047, 7); Оучинишъ тѣжъ два носѣлы до олтарѣ з дѣрева негннн-ючогош, котѡрии ѡ(т)правннншъ блѣхами мѣдѣнннми (серед. XVII ст. Хрон. 104 зв.).

2. Металеві листки з дорогоценного матеріалу (золота, срібла): дал на него оправити блаху срѣбннн

(Вільче, XVI ст. *Свещ.* 73); И бного бовѣмъ кіота, и Хервѣймо(в), и блѣхи золотой, на которой бытъ написанъ образъ знаменія ... не знамѣтъ Царь Іезежіа (Київ, бл. 1619 *О обр.* 56); св(г)ліе дрѣвоваіое ... е(д)на сторона в назве(р)ху сриброзлоуѣстою бляхою охрыта (Львів, 1637 *Іив. Усп.* 2); Бляха. Lamina. Effitio (1650 *ЛК* 428).

3. Металева пластинка, що служить прикрасою: ты ... взялес ... чотыри бляхи сребреные, ... чотыри крижики сребреные (Волюдимир, 1620 *ЧНОПІ* XIV-2, 92); фело(н) ... на рамени бляха ... фѣгѣры воскресенія хва̄ (Львів, 1637 *Іив. Усп.* 53); ко(ж)дий мѣлъ не(!) челѣ золотую бляхѣ, на которой було написано еврей (серед. XVII ст. *Луц.* 546); блѣха бѣде завжды на челѣ егѣ, абы імъ бѣлъ мл(с)гивѣ г(с)дѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 106).

4. Виріб з металу: Пото(м) же выкрадено, де(н), шкѣлу жидѣ(в)скую в которо(н) украдено бляху сребреную (Житомир, 1583 *АЖМУ* 53); накладѣ церковный: евангеліе, злотоглавомъ крыгѣс, ... бляхъ пять, келихъ цинѣвый, образъ, звѣтъ (Волюдимир, 1590 *АрхЮЗР* 6/1, 205).

БЛЯХАРЬ ч. Бляхар: Бляхарь. Vrascearius (1650 *ЛК* 428).

БЛЯХМАЛЬ ч. (*стп.* blakmal, blachmal, *нім.* Vlachmal) посріблена або позолочена металева пластинка: в̄ корѣ(н)це тры камы(ч)ки вывистекъ бля(х)маль з цмѣ(л)це(м) взоры(с)го, с пуклѣ(м) и гво(з)дко(м) (Львів, 1637 *Іив. Усп.* 49).

БЛЯХОВЫЙ *прикм.* Те саме, що бляшаний: за зброю одну бляховую осмь коп грошей (Луцк, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 184); Пахолю(к) га(в)рылю семствои(ч) на не(м) зброя бляховая (1567 *ЦБ Лит.* 16, 3, 91); погорѣли ... ку тому золото ... зброи бляховые (Волюдимир 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 125); передо (м)ною возны(м) ... кнѣгги ку(р)пѣская оказовала ... збро(н) бляховыхъ две (1578 *ЖКК* I, 121).

БЛЯШАНЫЙ *прикм.* (*який зроблений з бляхи*) бляшаний: з столпыцевы(х) брако(в), котрыє в бляшаной пѣшцѣ сѣтъ выбралѣ(м) лѣпшихъ (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 1 зв.).

Див. ще **БЛЯХОВЫЙ**.

БЛЯШКА, БЛЕШКА ж. 1. (*дуже тонкий*

металевий лист) бляшка: brascola, бляшка (1642 *ЛС* 104); Бляшка. Vrasca (1650 *ЛК* 428).

2. (*металева пластинка, що служить прикрасою*) бляшка: евангеліе на престолное, на нем бляшок сребряныхъ пят (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 288); запѣна о коло же(р)товника сѣтъковад з е(д)вабемъ и бля(ш)кою шитаа (Луцк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-1, 270); фело(н) на зелено(м) полю га(т)ласово(м) ... на задѣ бляшка ... з фѣкѣврою вседе(р)жытеля (Львів, 1637 *Іив. Усп.* 54); епетрахе(л) не(н)дзовы(и) з бѣлоу блѣ(ш)кою (Львів, 1643 *Іив. Усп.* 54).

БЛАДЕНІЄ с. (*цсл.* бладеніе) лихослів'я: Лихослівіе: Бладеніе (1627 *ЛБ* 58).

БЛАДІВЫЙ *прикм.* Те саме, що блядословный: Бѣдслюбный: Любопѣтныи, Бладівыи, то есть велерѣчывый, пакѣвыи, пѣтрѣгъ (1627 *ЛБ* 152).

БЛАДІНА ж. (*цсл.* бладина) бредня, обман: Тут обличается проклатая бладина папѣжская и их лжиныхъ философовъ, но бладут, иж земля посередѣ неба а небо як лѣнѣ о коло земли (поч. XVII ст. *Вол. В.* 101).

БЛАДОСЛОВЕЦЬ ч. Пустомеля, базіка: Оба(ч) то и са(м) бладословіе сѣбо(р) голетанскій, що бы(л) ро(к) уз̄, иже были добрыи папѣже что на тво(м) сѣборѣ вставили. слѣгамъ црѣковны(ч) жѣпы имѣти (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 95).

БЛАДОСЛОВИТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* бладословити) 1. Лихословити: Бладѣу: бладословлю, брѣдجو (1627 *ЛБ* 11).

2. Базікати, пустословити, терсвенити: Смѣхословію: Бладословію, жарѣю, кѣшпѣю, мѣв̄ (1627 *ЛБ* 118).

БЛАДОСЛОВСТВО с. Те саме, що блядословіе: ст̄и ... ѡиі обѣчивни пали(н)ство и блѣдсло(в)ство арієво ... мою(ж)не стѣли и(з) правослѣвны(м) црѣмь конѣстаптію(м) (Львів, 1585 *УС* №5, 161 зв. (на полях)).

БЛАДЫЙ *прикм.* (*стп.* blady) те саме, що блѣдый: Та(к)же кто е(ст) бладѣ(г) лица пѣи боуквицоу оуваривши з вино(м) (XVI ст. *УТ* фоток. 8).

БЛАДЬ *див.* **БЛЯДЬ**.

БЛАСКЪ ч. (*стп.* blask) 1. Лиск, блиск: Чи(м) же маю(т) вѣсточныє дѣшны(є) ... мѣлодѣшествоваги, иж̄ конѣ(и) не маю(т) сребро оуздны(х); але маю(т) слѣнце быстрѣйше бѣго(м) оу ве(с) дѣп̄ свѣтачї своѣ свѣцоу

не маю(т) сребра и злота бласкѣ але маю(т) лѣнѣ свѣтѣчюю (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 223);

перен. Слава: хвала, честь... повага. Мета(ф): ясно(ст), бласк', льсьнѣье, або годность (1627 *ЛБ* 115).

2. (*слайво, сімвли*) блиск: бндю слава свѣтлости в' дѣли пріймдють хр(с)тіане: а темности, не терпачи бласкѣ свѣтлости, олснѣвши о(д)бѣгают' (Вільна, 1627 *Дух. б.* 363); Свѣтлый прѣмель слѣичный, всѣ(х) оувеселаеть, Гды на зѣмлю бласк' ясны(и) з' Олимпѣ спѣвает(т) (Київ, 1632 *Єах.* 302).

Див. ще. БЛІСКЪ.

БЛАСТИ *дієсл. недок. (цсл. бласти)* верзти дурниці, плести нісенітниці: Тут обличається проклятая бладна папѣжская и их лживых философовъ, що бладут, иж зсмыла посредѣ неба а небо як яйцо ошколо зсмы (поч. XVII ст. *Вол. В.* 101).

БЛАХА *див. БЛЯХА.*

БЛАХОВАНЬІЙ *прикм. (стп. blachowany)* (з плямами іншого кольору) перістий: того(ж) дня о(т)лѣчиль кбзы и овцы и бараны пѣстрое и блахованое ... барвы ... о(т)далъ в рѣки сыкомъ своїмъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 46 зв.).

БО¹ *спол. (зв'язує речення) (з'єднує частини складнопідрядного речення, приєднує підрядну частину причини до головної)* бо, тому що: А на квитансѣяхъ не маемъ въ него никому давати съ того мыта Нашого, нижли маеть панъ Бонарь доброволно тоє мыто держати и платъ съ него ... на себѣ брати, бо вже Шамакъ ... Намъ за тоє мыто // заплатилъ (Краків, 1507 *РЕА* I, 69-70); И вже я не маю з ыншимъ ни с кимъ о тоє имѣне торгѣ дѣлати, ани его продати ..., бо вже есми тоє имѣне на вѣчность князю Федору продал (Вільна, 1540 *АД* IV, 264); А з ыншого стороны шгъ места а шгъ поля пристѣтъ до замкѣ ро(в)но яко по столѣ бо горы тамъ подъ тою стеною шгъ поля двышки то(л)ко два сажни и локоть (1552 *ОЧерк.* 3. 35); а шнь тоє оуслышавши засмоутилса вѣлми бо бы(л) вѣлми богать (1556-1561 *ПЕ* 301); мы и(х) заса пѣ(с)тимо до ва(с), о(д)но што бы мели голосы добрии, бо и(с) переми(ш)ля тако(ж) до на(с) посланы сѣ(т) дякове на навкѣ (Сучава, 1558 *ЛСБ* 24); За што ... покорне просимъ, жебы Ваша Милост тѣт до нас зъехати рачил ..., бо намъ без Вашей Милости самим

трѣдно са боро(т) (Вінниця, 1569 *АД* VII, 324); тоє ро(з)граниче(н)е ... не есть слушное, бо ... тоє розграниче(н)е еще в то(т) часъ было, кгды ... еще воево(д)ство Волю(н)ское ... до Великого княз(ств)а Литовско(г)о] належало (Житомир, 1584 *АЖМУ* 92); мы тѣ(ж) не хоче(мъ) того о(т)пустити босмо его споле(ч)не при(н)мили (Рогатин, 1591 *ЛСБ* 162); я та(м) бы(л) поневоли бо на(м) казаню (Черниця, 1608 *ЦДАК* 11, 1, 5, 31); Плячте, бо южъ дѣлей вамъ не бѣдетъ слѣжити (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 7); Щасливѣшій есть на(д) инныхъ ... Астронѣмъ, бо шнь першій позналъ Бга в' тѣле (Київ, 1632 *Єах.* 297); стався панъ воевода Осткольски(и) того причиною бо шнь кѣтыцѣль наши(х) ... забравъ (Переяслав, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 38);

(зі сполучником на другому місці) бо, тому що: Душа отповѣдаеть ему вѣлми жалобне; Богъ бо такъ хотѣлъ кого шнь милуеть, того и казнитъ тоутъ, на томъ свѣте (поч. XVI ст. *Песн. п.* 55); хс̄ ... лицемѣрника(ми) таковы(х) называючи, вѣдає(т) бо злочинство и(х) (Львів, 1585 *УЕ* № 5, 678 зв. (на полях)); Да не возми никто сихъ словъ ложю, но вѣруй, истина бо есть все (поч. XVII ст. *КЛ* 83); Але ты правѣмѣрны(и) писмѣ сло(в) ... выстерѣгайса: слова бо ихъ на(д) олѣй мѣсткѣй (Київ, бл. 1619 *Аз. в.* 316); казали ... абы ввели прѣсвѣдо ... прѣд' црѣ ... абы оказалъ вси(м) людемъ ... сличность ея, вѣлми бо красна была (серед. XVII ст. *Хрон.* 377);

(приєднує вставні речення) бо, тому що: А такъ засѣдѣвши на намѣвѣ оу фєрѣри ... оу флорѣнціи (бо з' фєрѣри дла повѣтра вѣехали) ... мнѣгѣ артикѣлы до спорѣ ... съборовали (Острог, 1598 *Ист. фл. см.* 37 зв.); Однакъ кгды южъ тотъ тиран утвердилъ свое панство по часѣ, же Константинополь пусть быть (бо Кгрекове розбѣглися были), забрал поганин люд до купы (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26); И розобравши стѣнѣ, бо былъ вло(д), до себе загородилъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 85); 12 тертиць олховыхъ на лок(т) б каждая: за одіна(и)ца(т) платечи (бо о(д)пу дарова(л) хло(пѣ) (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 5); Позволяю (бось гбдѣтъ) про(д)кѣй в' томъ Кжинѣтѣ, Пристон(т) абѣсь слѣжитъ ихъ такъ свѣтлой цнѣтѣ (Київ, 1632 *Єах.* 292).

2. (приєднує речення приклади до попереднього контексту) бо, тому що, адже: Прото ваша м̄сти рачте в̄дилати справедливост мешчанин̄ вашем̄ бартыш̄, ... абы с̄ь ем̄ в̄дилала заплата шот того коснар̄, аби не был шкоден. Бо и ваша м̄сти знаєте, аж бил нам должен тотъ коснар (Гирлов, 1513-1515 *Cost. DB* 509); Кгды бы ты(ж) хлопе(ц) во едины д̄нь до шкѡлы ходилъ, а дрѡги(и) д̄нь занѣдбавалъ ... тако(г) бо(л)ше не при(и)мати. Бо и ба(р)вѣр̄ь кгды хоро(г) во еди(и) д̄нь л̄чи(л) а в дрѡги(и) занѣдба(л), м̄сто ал̄че(и)я в болшую бы хоробѡ его приправи(л) (Львѡв, 1587 *ЛСБ* 87, 6 зв.); Не дивъ теда, же се с̄ь мновѣрцами, з̄ геретыками на насъ списують, бунтують! Бо не толко брати своее, але и матеры, оное милос церкви светос правдивос, одбѣгають (Вильна, 1595 *Ун. гр.* 117); боязливими и трѣвожливими всѣ(х) иле ест̄ по(д) звѣрхностю твоѡю оучишиш̄. бо якъ правдѣвого ч̄пка мѡва мылы(м) оу людѣй бѣги ч̄внѣт̄, такъ лживос, и зрадливос ... до ненависти оу всѣхъ лво дѣй принодѣтъ (Острог, 1614 *Тест.* 154); Сл̄ха(и)тежь вы живѣи, в̄мѣрлого мовы, А оумирѣти в̄ кожъды ч̄сть буд̄те готовы. Бо то рѡзв̄мъ, то м(д)рств̄, побѡжне тѣтъ жйти, Кто ся хѡчетъ в̄в̄чного царства дослѣжити (Киѡв, 1622 *Сак. В.* 51); Бѣдмо та(к) мл(с)рдными яко тыи м̄щане которы(х) много было, и выш(т)ици провадили того с̄на вдовиного, и ревне плакали см̄рти его, и сир(т)ства тои вдовы. Бо може(т) быти та(ж)ш̄и жаль яко гды сн̄ в̄мре(т) а до того едина(к) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 102); мае(т) бѣти ро(з)ное мноче(с)кое шд̄н̄е, жебы ... было в̄ всѣ(х), во все(м) е(д)накое и е(д)носта(и)ное. Бо що ко(л)ве(к) ... в̄мысли(т) и повѣжи(т)са в̄подобѣти собѣ еде(и) ... чого аг̄ было в̄ уживано; то все або на(л) потребѡ е(ст), або з пыхи поход̄ачеє (серед. XVII ст. *Кас.* 3 зв.).

3. (виступає компонентом складного сполучника понеже бо) тому що: И не поклоняются еретики теперь иконе Ис Христове, понеже бо не см̄ють, ижъ мають печать ан̄г̄тихристову на руке правой и на челѣ (Супрасль, 1580 *Пис. пр. лют.* 53).

4. У знач. присл. Тому: Припоу(т)ишк̄ е(ст) зеліє вельми добро, бо не дармо его зову(т) припоу(т)ишк(о)м (XVI ст. *УТ* фотокоп. 1).

Дио. ще ИБО.

БО² част. (підсилювальна) же, ж, бо: Ничого бо аг̄ не е(ст) скрытого што бы не м̄ло ш(т)жр̄гто быти (1556-1561 *ЛЄ* 272 зв.); всякое бо дерево которое не родит плода доброг выроубоуають его и на шгон мечоут (Володимир, 1571 *УЄ вол.* 50); проклд(т) бо всд(к) твора(и) д̄ла г̄н̄а с̄ь небрежение(м) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); Л̄тышыє бо ва(м) бе(з) вл(д)ж̄ь і бе(з) попо(в) ш(т) д̄явола поставлены(х) до ц̄ркви, ходити и православіє хран̄г̄ти, не(же)ли с̄ь вл(д)ками і попами не ш(т) б̄га зва(и)ны(ми) оу ц̄ркви быти (п. 1596 *Виш. Кн.* 225 зв.); еди(и) бо е(ст) бе(з)стр(с)те(и), и бе(з)гр̄шєн̄ь, в̄ котѡрого жаднаа ле(ст) не постала в̄ оуєг̄ь(х) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 223); Мовитъ бо самъ Христосъ, ижъ с̄ь каждого слова порожного, которос если мовити будутъ человекы, дадутъ лицьбу з̄ небо в̄ день судный (1603 *Пит.* 60); всяк бо человекъ ложъ (Львѡв, 1605-1606 *Перест.* 47); Пойдѡ бо я в пустыню, где сут стада мои, Азали тамъ в старости скопч̄ь л̄гта свои (I пол. XVII ст. *Рез.* 176); всюды бо лице его ест̄ (Височани, 1635 *УЄ* N 62, 48 зв.); не повѣмъ бо враго(м) твои(м) тайны твоѡа (Киѡв, 1646 *Моз. Тр.* 912); самъ бо Г(с)д̄ь с̄а рекъ. яко ш с̄дномъ д̄н̄и, аг̄ с̄г̄ ч̄л̄вчєк̄ий, аг̄ Аг̄г̄лове не знаю(т) вл̄асног̄о и пѣвног̄о ч̄сд̄ (Черниг̄в, 1646 *Перло* 130);

у спол. даже бо, якоже бо: Даже бо не // припогублю собѣ, рече, нижи притуплю, суциє во мне добродѣтели отскачю (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 239-240); яко же бо т̄ѡло без д̄ха мѣртво ест̄, тако и вѣра без д̄л̄г̄ мртва ест̄ (Заблудѡв, 1568 *УЄ* № 552 (передм.), 4).

БОАЗНЬ диал. БОЯЗНЬ.

БОАРСКИЙ диал. БОЯРСКИЙ.

БОБКОВЫЙ прикм. Лавровый, диал. бобковий: ладроу(с) по ла(т) ... а по рѡ(с)ки древо масленое а на не(м) растѣ(т) ор̄ьхи масленые бобковые (XVI ст. *Травн.* 274 зв.); Асклигодѡтъ, Бобкѡвого дѣрева д̄атель (1627 *ЛБ* 182); И в̄ы, котѡрыхъ в̄ мѡци ест̄ Бобкѡво Древо, тридм̄фд̄ д̄анное Лаврѡво (Львѡв, 1642 *Бут.* 7); daphn, садъ бобковы(и) (1642 *ЛС* 152);

(виготовлений з плодів лаврового дерева) лавровый, диал. бобковий: Свири(д) Семенови(ч) шостакъ ... ме(л) // ... масти бобковое з̄ гроше(и) м̄и (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 33-33 зв.); а т̄ е(ст) древо ис ко(т)раго тече(т) масло бо(б)ковос (XVI ст. *Травн.* 203 зв.).

БОБОВИЙ *див.* **БОБОВЫЙ**.

БОБОВИНЫ *мн.* Бадилля, стебла бобових, *діал.* бобовинія, бобов'янка; fabalia, бобовины (1642 ЛС 192); Бобовины. Fabale. Fabalis (1650 ЛК 429).

БОБОВЪНЫКЪ *ч.* Пиріг, пачинений бобом: fabalia, бобов(ъ)ныкъ, пирогъ з бобу (1642 ЛС 192).

БОБОВЫЙ, БОБОВИЙ, БУБОВЫЙ *прикм.* Бобовий: вода перепівчена и(з) бобового цвѣтѣ и тѣ(м) ... лице помазде(м) тогда лице стане(т) чисто и свѣтло (XVI ст. *Травн.* 211 зв.); бусса, лупина бубовая вуг(г)рня (1642 ЛС 105); phasel[i]n(us), бобови(й) (Там же, 314); Бобовый. Fab[al]gin(us). Fabalis (1650 ЛК 429).

БОБОКЪ *ч.* 1. (*дерево*) лавр: hup[er]latic, бобокъ древо (1642 ЛС 221).

2. *лише у мн.* Лавровий лист: побра(но) ... // олово, сира, галу(н), лада(н), бобки (Луцк, 1573 ТУ 154-155).

БОБРИКЪ *див.* **БОБРЫКЪ**.

БОБРОВНИКЪ, БОБРОВЪНИКЪ *ч.* 1. (*феодално залежний селянин, який займався полюванням на бобрів і наглядом за бобровими гонами*) бобровник: а стыхъ же людей подати: обѣстки ицеть кузня (!) меду ... а бобровнику купиця да корчага меду (Київ, 1507 *АрхЮЗР* I/VI, 10); а земцыи о(д)но до дрѣгихъ пови(н)и проважати бобровыиновъ (1552 *ОЧорт.* 3. 57).

2. *Вл. н.:* Грицко Бобро(в)ни(к) (1649 *РЗВ* 391).

БОБРОВЪННИЙ *прикм.* Те саме, що бобровый у 1 знач.: е(ст)ли хто на(н)деть пови(н)ни възь дати направны(н) полѣ копцииѣ по грошѣ о(т) лук(к)на бобровыного во(д)лѣнѣ давного обычаю (Черногород, 1578 *ПКРДА* III, 59).

БОБРОВЪСКИЙ *прикм.* Призначений для бобровників: Горо(д)на бобровьскад пѣа григо(р)а толпмача ... // ... не накрыта (1552 *ОКр.* 3. 145 зв.-146).

БОБРОВЫЙ *прикм.* 1. (*який стосується бобра*) бобровий: bibrin(us), бобровы(и) (1642 ЛС 196); бобровые гоны *див.* **ГОНЫ**; бобровый пестъ *див.* **ПЕСТЪ**; береги бобровые *див.* **БЕРЕГЪ**¹; дань бобровая *див.* **ДАНЬ**; земля боброва *див.* **ЗЕМЛЯ**; строя бобровая *див.* **СТРОЯ**.

2. (*виготовлений з хутра бобра*) бобровий: Иван Полос, кравец, заставил бы (!) жиду володимерскому, Лазару кожух бобровый новый (Луцк, 1566 *СИМКЦА*

62); шубка боброва, сукномъ чо(р)нымъ уте(р)фировымъ покрыта (Житомир, 1584 *АЖМУ* 79); взято ... кожухо(в) три с ко(л)лерами бобровыми (Київ, 1590 *ЦДИА Лен.* 823, 1, 133, 74); взяли ... пласниковъ два аксамитныхъ ... шапка боброва (Луцк, 1622 *АрхЮЗР* 6/I, 430).

Див. ще БОБРОВЪННИЙ.

БОБРЪ *ч.* 1. (*водний гризун*) бобер: а кгда Казаки за дозволеньемъ вашимъ на рыбы и на бобры в добытки идѣть, тогда мели бы есте на то бачить (Вільна, 1541 *AS* IV, 297); мещане и козаки не маю(т) по(т) ты(м) берего(м) о(т) быстрицы ... бобро(в) гонити (Черкасн, 1544 *ЦНБ ДА/II-216*, 101); згинуло ... // ... бобров двадцат (Волюдимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 149-150); па(н) Стрыбы(л) ... з многими слугами ... бобровые гоны мои вла(ст)ные квалтовне погонить и бобровъ ... взять (Житомир, 1584 *АЖМУ* 156); в ре(ч)ици лопати бобро(в) гонили (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 61); се(н) годъ та(м) о(д)но(г) бобра вбыто (Варшава, 1616 *ООЗ* -2, 3); fiber, бобръ (1642 ЛС 196); Бобръ. Fiber (1650 ЛК 429).

2. Хутро бобра: оттол приехали квалтовне на село ... Радоселжд ... многие рѣчи брали, яко: шаты, воскъ и бобры (Волюдимир, 1544 *AS* IV, 379); шубка ... кунами из бобром чорнымъ подшитая, коштовала тридцат коп грошей литовских (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 8/III, 446); по(з)ваны(н) побра(л) ... медѣ при(с)но(г) полубо(ч)ко(в) се(м) ... бобро(в) выбо(р)ны(х) выпра(в)ныхъ ше(ст) (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); шапка аксами(т)ная з бобро(м) коштова-ла золоты(х) два(д)ца(т) (Київ, 1617 *ЦДІАЛ* 181, 2, 125, 2, 1 зв.); Пагъ Юре(н) Макаровичъ заграбилъ ... долома(н) ... бобромъ облямованы(н) (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 25 зв.).

3. (*шкура бобра як вид подати*) бобер: оягъ ... поведал намъ, штож с того села дани грошовое и медовое и бобровъ ... всего того - десат копъ грошей нам даивали (Вільна, 1506 *АЛРГ* 119); черкашене ... даивали старосте с каждое ватаги ... бобръ одинъ покложѣ а дрѣж(н)и городовы(и) (1552 *ОЧерк.* 3. 10 зв.).

4. *Вл. н.:* Ми(с)ко бобръ (1649 *РВЗ* 350).

БОБРЫКЪ, БОБРИКЪ *ч.* Бобрік. *Вл. н.:* тые слуги ... поступили от ганов своихъ ... люди и

воленики ... на имя ты(х): Яца мелника, Миска ... Мойсея, Бобрика, Потапа (Луцк, 1571 *АрхОЗР* 8/VI, 356); кгда протестюочи(н) проти(в) ... Паиѹ Кие(в)скомѹ Старостѹ Новогоро(д)ка Сиве(р)ского ѹ справе свое(н) вписа(л) ѿ неѹдѹвпенѹ пре(з) ... Пана Старостѹ протестюочомѹ певны(х) доб(р): ѿ(д) Его Ко(р): м(л) Ко(н)ферованы(х) названыхъ, бобры(к) ѹ повете Новогоро(д)ско(м) лежачи(х) ... теды Па(н) Пеиьски(н) с помененою ма(л)жо(н)кою своею ... тѹю справѹ на вгодѹ взяли (Чернигѹ, 1636 *ЛНБ* 3, II 4061, 17); Захара бобрыкъ (1649 *РЗВ* 49 зв.).

БОБЪ ч. 1. Биб: ядѹине его было ... толко г̄ зерна бобоу соухаго (1489 *Чет.* 105); то(т) же бѡ(б) варе(н) ... и смѹше(н) с перцѹмъ долгимъ да с рѹговою травою ... залеганіѹ жы(л) печелны(х) отвори(т) (XVI ст. *Травн.* 263); Бобъ. Faba Fabulum (1650 *ЛК* 429).

2. Вл. н.: Писаль ... до мене ... пагъ ... Стрыбыль ... жалуючи на ... Боба, на Комара Сотыника (Житомир, 1618 *АрхОЗР* 3/1, 238).

БОБЫЛЪ ч. (рос. бобыль) бобиль. Вл. н.: грыгъко бобыль (1649 *РЗВ* 126 зв.).

БОВДЫРЪ ч. (рос. болдырь). *Диал.* бовдур "димар; стовп диму; дурень". Вл. н.: Гришай Бовдырь Со(т)никъ (1649 *РЗВ* 150).

БОВЪКУНЪ ч. *Диал.* бовкун "запряжений одинымъ вѹл; великий снѹп очерсту". Вл. н.: Лѹцкыъ бовкыдѹ (1649 *РЗВ* 139 зв.).

БОВѢМЪ¹, БОВѢМЪ, БОВЕМЪ, БОВѢМЪ *спол. (стп. bowiem) (зв'язує речення)* 1. (з'єднує частини складнопірядного речення, приєднуючи пірядну частину причини до головної) бо, тому що: ѡпа(т) в ма(г)ѡен чтѹ(т)са до конѹца, се(д)маанадеса(т) се(д)мица, бовѢмъ се(д)мынадеса(т) се(д)миць соуботы и не(д)ла токъмо за еже мал иж ды честиса (1556-1561 *ЛС* 2 зв.); Кохайса в пожитѹчны(х) тобѹ товаришоухъ лѹбше, анѹжли вѹ крови родзѹю тобѹ // повинѹны(х) крѹвныхъ бовѢ(м) товариство не ѡ(т) шѡб(т) але з натоуры прихылны(м) естѹ (Острог, 1614 *Тест.* 141-142); А штокѡлвекъ ѡ(т) котѹрыхъ, любо протѹвниковѹ нашихъ оуслышите, и ѡбачите зюречѹна и примѡвиска, не дивѹйтѹса. БовѢмъ не малѹ всѢ(м) Сты(м) оны такѹю злослѹвѹ звѹкли спѹвати пѹснѹ (Киѹв, 1620-1621 *МКСВ* 32); Розѹмноувѹчною всѢхъ

ѡбдѹривъ члѡвѡковѹ СловѢсною дѹшею; с' котѹри похѡдитѹ ЕдиновлѢсно(ст) всѢхъ смѢсло(в), бовѢм' ѡна рѡдит' Найменше афѹекта (Льѹвѹ, 1642 *Бут.* 4); Диванѹ Бг̄ на высѡтѹ Нб(с)ной: але дивнѢйшѹ в глѹбинѹ смирѹтѹа свѡгѡ, бовѢмъ дѹв то немѢлны, ижъ Бг̄ то(н) ... Нбо и зѹмлю, сѹ // всѹю Красѡбѹю ... стѹворивъ (Чернигѹ, 1646 *Перло* 58-58 зв.);

(зі сполучником на другому місці) бо, тому що, оскільки: кгдаж вы тым тиранством побѹдѹити терпѹния нашего не можете, вѹры наше правослаѹюс от нас выстрашити ..., мы бовѢм не прѹлюбѹдѹйчищами есмо антихристовѹа ложа, але власныѹ сынове божиѹ (1598 *Виш. Кн.* 125); не бѡйтѹса ѡ(т) ты(х) котѹрыѹ оубивѹють тѢло, дѹни бовѢмъ не мѡгоуць оубѹити (Острог, 1607 *Лѹк.* 69); прѹйми(ж) теды наоукѹ прѹпайвыборнѢйшоую, и боуденѹ мѢти живѡтѹ найсправнѢйшѹй, сама бовѢмъ тѹлко щѡбга на(д) випѢлѹкѹе маѹности естѹ несмертѢльнаѹ (Острог, 1614 *Тест.* 135); А зѹ ихъ всѢхъ, Магдалѹна естѹ найцѹсливша. До учителя своего, найгорливѹша, Не дала бовѢмъ очѡмъ своимъ засыпати: Анѹ ногамъ бынамѢйшѹ отпочивати (Льѹвѹ, 1630 *Траг. п.* 176); з' ѡ(т)чѹвского ... Набожѹства переходѹити на ишеѹ ... жадець Ксѹиѹже нехай не допѹщѹаетѹ, ничѡго бовѢ(м) вѹ рѹчахъ лѹбскихъ на(д) Рѹлѹю, ... не е(ст) зацѹгѢиного (Киѹв, 1632 *МКСВ* 269); Стыѹ за(с) Ап(с)лѹ Петрѹ хвѹлитѹ Сѹррѹ, котѹраѹ назывѹла мѡжа своѢгѡ Паѹю(м), жоѹнѹ бовѢмъ ... повиѹша мѡжа свѡгѡ шанѡвати, и ѡиѡмѹ послѹшна бѹити (Киѹв, 1646 *Мог. Тр.* 921).

2. (виступає компонентом складного сполучника для того бовѢмъ) тому: для того бовѢмъ плачѹ и жалѹю, и чинѹити того не перестѹив, аж пѡки тебѹ в пѹршоѹ свѢтлѡсти ѡбачѹ (Острог, 1607 *Лѹк.* 9).

Див. ще **АБОВѢМЪ¹, АЛБОВѢМЪ.**

БОВѢМЪ², БОВѢМЪ, БОВЕМЪ, БОВѢМЪ *част. (підсилювальна)* бо, же, ж, адже: та(к) бовѢ(м) и прѹвѹе блѹгѡч(с)тѹивѹе црѹе хр(с)тѹа(н)скѹе... чинили, гѢшо в' пѹстыльѡ драба(н)товали (п. 1596 *Виш. Кн.* 240 зв.); лѹдѹво бовѢмъ могла бы(х) достати хлѢба чимъ бы(м) се сѹстѹптовала (к. XVI ст. *Розм.* 29 зв.); Там бовѢм на ономъ вселѹнскомъ позорницѹ предъ Христомъ все станѹем и тогда skutкомъ узрим, кто будетъ лучнѹй - лѹтьяѹна ли или грѹки с Русѹю (1600-1601 *Виш. Кр. отѹ.*

161); Звыкли бовѣмъ кролеве в' днѣ коронована своѣго на па(н)ство себе шодроблывыхъ показовати (поч. XVII ст. *Проп. р.* 209); Тоу(т) бовѣмъ и рѣскоши и бѣды коне(ц) маю(т), и бързо проу(д)кйи (Острог, 1607 *Лѣк.* 39); Надъ Хероуиы бовѣмъ Естєсь ч(с)тнѣйшаа, И Серафѣмовъ зайсте хвалебнѣйшаа (Львѣв, 1616 *Бер. В.* 74); Сами бовѣмъ Еп(с)копове, сѣтъ Пѣна Папы ле(д)во Викарыами, и послѣдгачами, по(д)льми (Св'є а. Вильна, п. 1616 *Прим. отех.* 11); Алі бовѣмъ в' фмысла(х) ншы(х) зачѣтоє весѣліє, заде(р)жѣтися южъ бѣлше(н) може(т) (Манява, 1619 *Привѣт. Феод.* 287 зв.); Лежишь бовѣмъ замордовагъ и забитый: И въ гробѣ новомъ въ простирадлѣ завигый (Львѣв, 1630 *Траг. л.* 169); Хто бовѣмъ не додѣрждєтъ вѣры малжѣнскои, и ѡною погоржѣєтъ, таковѣмъ... сѣдигъ Бгъ (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 932); Не тѣлько бовѣмъ добра их', але и самыи живо(т) выдирѣют', на жадныє Контракты // згодныє до помѣрковѣнаса з' ними не позволяють (Киѣв, 1648 *МКСВ* 346-347).

Див. ще АБОВѢМЪ³.

БОГАБОЙНЫЙ *див.* **БОГОБОЙНЫЙ**.

БОГАБОАЧИЙ *прикм.* Те саме, що богобоязливый: Бгѡбоазнѣноє: Бгѡбойноє, бгѡбоѡчєє, побѡжноє (1627 *ЛБ* 11).

Див. ще **БОГОБОЙНЫЙ, БОГОБОЯЗНИВЫЙ.**

БОГАТЕСТВО *див.* **БОГАТСТВО.**

БОГАТИЙ *див.* **БОГАТЫЙ**.

БОГАТИРЬ¹ *див.* **БОГАТЫРЬ**¹.

БОГАТИРЬ² *див.* **БОГАТЫРЬ**².

БОГАТИТИ *дієсл. недок.* (кого, що) Робити багатим, збагачувати: Кгды(ж) они не себе самы(х) Але всѣ(х) ва(с) А ѡсоблйве црковъ хвѡ По(д) нгѣйшии ... ча(с) хотячи богатити и ѡ(т) вшеляки(х) Навалиюстей ... боронѣти (Львѣв, 1609 *ЛСБ* 422); Якъ тєды Язонъ Грѣковъ богатиль пре(з) вѡдѣ Такъ мѡдро(ст) дѣстъ Могилкамъ, въ слѣвѣ ѡхолдѣ (Киѣв, 1632 *Сак.* 304); той насъ в' том' оупѣвилл', котѡрый вѣдлвгъ вѡлтъ, и владзы своѣє кого хѡчєтъ оубѡжитъ, и богатитъ, тѣшитъ и фрасѣєтъ (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 877); Поминѣй и на црство Нѡ(с)ноє, якѡ тѡє богатитъ дѣшъ нашѡ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 121).

Див. ще **БОГАТЪТИ.**

БОГАТИТИСА *дієсл. недок.* (з чого, від чого, чим)

Багатѣти, збагачуватися, ставати багатим: лазарь ... лежа(л) пере(д) ворота .. немл(с)тивѣйка великаго, котѡрий то завше ... земными и мо(р)скими прѣбы(т)ками тєды богатѣ(л)са (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 209); многѣи злє днє(с) богата(т)са ѡ(т) неправды (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 309); ѡба(ч) слѣдо бжѣй, яко гдѣ ... дома и фамѣлїє тѣє карє, и вынищѣє, котѡрїє са з добрѣ црковныхъ богата(т) (Киѣв, 1623 *Мог. Кн.* 68); при поганца(х) // и невѣрникахъ того бѡга застѣвмо, котѡрѣгъ... проклѣтой лѣхвѣ слѣжѣть, а з' пѡтѣ и крови блѣжнихъ своѣхъ богѣтѣ(т)са (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 69-70).

Див. ще **БОГАТЪТИ.**

БОГАТНО *присл.* Те саме, що богато у 2 знач.: Для тѡго ... Бгъ на землѣ са ѡказѣлъ, ... абы ... збѣвилъ насъ и ѡсвобѡдиль, не для справедливѡсти нашѣє, але для своѣє ѡбфѣтоє мѣлости, котѡрѣю вѣлѣлъ на насъ богѣтно (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 943).

БОГАТО *присл.* 1. Багато, пишно, розкѣшно: фєло(н) ... ѡ(т) пояса дѣ шы(н) и ѡколо ли(с)тва шыроко и богато зло(т)ю(м) ни(т)ковы(м) // в квѣты гафтованыє (Львѣв, 1637 *Ив. Усл.* 53-53 зв.); орѣме, изѡби(л)но, тучно, богато (1642 *ЛС* 293); opulentęr, богато, кра(с)но (Там же, 294).

2. (у великій кількості) багато: О, що ти такъ богато пророкѣвѣлъ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 23); Пагъ Парульскій ... немѣл (!) ... в тыхъ добрахъ ... сажавокъ богато нарыблєныхъ (Кременецъ, 1649 *Арх. ОЗР* 3/IV, 258).

Див. ще **БОГАТНО.**

БОГАТОДАРОВНЫЙ *прикм.* Щедрый: Богатодарѡвный: Щодроблывый, ѡжвѣтый (1627 *ЛБ* 187).

БОГАТОУМЕНЬ *прикм.* Дуже розумний: Андриѣ(н): Мѣже(ст)вє(н)ны(н), валѣчний, або богатоумєл. (1627 *ЛБ* 176).

БОГАТОУТВОРЕНІ¹ *прикм.* Вышуканий: едѣ (!) бѣ на твою // пыхѣ мно: ослѣ(ж)нѣю ... і на твои potravы богатооутворєныє ... глєдн(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 227-227 зв.).

БОГАТСТВО, БАГАТЬСТВО, БОГАСТВО, БОГАТЕСТВО, БОГАТСТВО, БОГАТЬСТВО, БОГАТЬСТВО, БОГАЦСТВО, БОГАЦТВО с. 1. (велике майно, цѣнності, грошѣ) багатство: нищєга багатьствомъ володѣєтъ (1489 *Чет.* 113 зв.); а то тыи

который соу(т) в' тръню засѣяни. коли оуслыша(т) слово а троскана сего свѣта и прелѣсть богатства, и друуги(х) похотѣи, входачи задоушаю(т) слово (1556-1561 ПЕ 140 зв.); съ чого тотъ папезжъ великого богатства набыль (1582 *Посл. до лат.* 1125); Вспомни Евгеній ..., яко про(д)кове твои ... бѣсѣднове ... пѣнства мона(р)хіе бога(т)ства мо(ж)ности костелови по(д)бѣли (Острог, 1598 *Ист. фл. св.* 48); они были готовы дѣля Бога, коли жадавъ, роздѣлити усе, не надѣяли ся на богатство, якъ сесь молодой пушовъ скорбенъ (XVI ст. *НЄ* 126); бога(ц)ства ваши погнили, шаты ваши молѣ поели (II пол. XVI ст. *КА* 173); Богатство, мѣдрость, слава, сила все преходитъ, Нѣчбгося трѣалога в' мирѣ не находитъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 40 зв.); Имѣниа: грошѣ, богатство, маѣтность (1627 *ЛБ* 48); мы на землі бога(т)ство збираемо (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 215); Бл̄годарѣ та, Параклите ... Источниче преμου(д)рости, и Рѣзма, ... пренайвышнее добрѣ, и богатство, презобильное (Чернігів, 1646 *Перло* 35); не просилъ е(ст) богатствъ, и маѣнностин, и славы (серед. XVII ст. *Хрон.* 290 зв.);

(*достатокъ усього, розкіш*) багатство: ты(ж), кто коли для ха багатство опоустити стокрѣть бѣльше възметъ, и животь вѣчныи наслѣдити (1556-1561 ПЕ 82 зв.); Слава и богатство в домѣ его не оскѣдѣтъ, И по временныхъ бл̄гахъ са надѣѣтъ (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); видиме очима багаство сегосвѣтнее, чомъ богатыи люде сугъ у чести великуй (XVI ст. *НЄ* 167); Пусть нынѣ латыня фарисейски хвалит, пусть в богатствѣ с онымъ богатымъ // гобзуютъ ... а мы, православныи, терпим, а мы покулени, поруганы ... будемъ (1600-1601 *Виш. Кр. ота.* 161-162); насмотрѣгеса на багатство и рѣскоши его (Почаїв, 1618 *Зерц.* 67); Лѣпшій ... естъ справедливыхъ недостатокъ, нѣжли грѣшныхъ мѣкое багатство (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 71).

2. (*сукупність матеріальних цінностей*) багатство: Жієшь такъ якобысь нѣкгда немѣль вмерети, Хѣчешъ всѣ багатства на земли пожерети (Київ, 1622 *Сак. В.* 44).

3. (*велика кількість, багатоманітність*) багатство: поклоняю колѣнѣ мон ко о(т)ицѣ га ншето іс ха, ... абы вамъ дѣль по багатствѣ славы своед сілюю оумощитиса дхомъ Его (Острог, 1598 *Ист. фл. св.* 39); Не ижъ бы церкви и о душахъ дбалъ, але або

богатство злота И сребра зобралъ — для того прагнеть на епископство!! (1603 *Пит.* 101); Пыха выелѣкое цюють багатство и справы добрыи распорѣцѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 4).

4. *Перен.* (*щось дуже сажливе, цінне, значне*) багатство: Це(р)ковное бога(т)ство нищи(х) ... во недѣги вѣла(д)ши(х) и нищи(х) ко(р)мление, ... вдова(м) пособіе, дѣвица(м) потребы ... людие имѣные свое давали (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); Если тѣжъ смръть на тебе настѣпитъ, не бѣйса: бо прѣстѣ е(ст), тѣлко вѣрѣ заховай, скѣрѣть не дѣываючьнъ, багатство ... трѣваючое (Київ, 1625 *Злат. Н.* 129); плѣчь фразѣйса и стогни, жѣсь са еще нб(с)ныхъ и дхѣвныхъ багатствъ не стѣлъ оучастникомъ (Вильна, 1627 *Дух. б.* 14); А нищетою своєю збогатыль еси насъ, // Богатствомъ нб(с)нимъ доволню (Чернігів, 1646 *Перло* 59-59 зв.); багатство вѣчное, вѣчное багатство — вічне царство, рай: Для тебемъ туг зстѣпило, абыс ти дбога До багатства вѣчнаго з Тѣлюмъ постѣпила (I пол. XVII ст. *Рез.* 175); Сѣтъ Бжій в темный Вертеѣтъ странствѣтъ, И на земли добровѣлие ницѣтъ оуимѣтъ, А на(м) в' нѣбѣ вѣчное багатство готѣтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 56).

БОГАТШИЙ, БАГАТШИЙ, БОГАТШІЙ, БОГАТНШИЙ, БОГАТЬШИЙ *прим. в. ст.* 1. (*який має більші матеріальні цінності або володіє ними*) багатший: А позычати маютъ не на заховане смотрячи ани ты(м) которые хотя(т) быти багатыи але котории бо(л)шшии недостаткы терпятъ з догдциеня божего (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); чѣкъ ко(ж)ды(н) хѣче(т) еди(н) о(т) дрѣгого блѣшій быти, или бога(т)шій (XVI ст. *УЄ* № 29519, 101 зв.); Присмотритесь первому излишнему слову того езуита, яко богатшая Русь, книжки его повыкупавши, попалила (1600-1601 *Виш. Кр. ота.* 165); Албо гдѣбы якѣа Па(н)на, на(д) вси йшшіи сличѣйшаа, мѣдрѣйшаа, и бога(т)шаа, взала собѣ за мѣжа оубѣгого ...//... а знѣвши з него спрѣсныи рѣбы, оболѣкѣбы его в' кролевскѣи шаты (Вильна, 1627 *Дух. б.* 66-67); роздѣль еси себе ... па(д) доброго лѣшнимъ, ... на(д) богатого бога(т)шимъ (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 270); богачъ // ... не хѣче(т) оудѣлити оубѣгомъ але еще прагне(т) зѣвше и(ж)бы бы(л) бога(т)ши(м) (1645 *УЄ* № 32, 196 зв. - 197).

2. (*забезпеченіший*) багатший: тепе(р) коли би(с)кѣпо(м) зоста(л) в черевѣ ши(р)ши(н), в го(р)лѣ

сла(с)голюбнѣ(н)ши(н) ... в доста(т)кѣ бога(т)ши(н), и в слѣговина(х) дово(л)нѣши(н) (1598 *Виш. Кн.* 275);

(роzkишиший, пишиший) богатший: слугѣ большей абы мѣлѣ, покармовѣ столы полные и богатше! (1603 *Пит.* 101).

3. (цѣниший, краший) богатший: Прето, нимѣ за помочю Бжею бѣдетъ грѣ(н)товнѣ(н)шая, и бога(т)шая фѣ(н)дация, з которой бога(т)шею ѡпатре(н)е мѣти бѣдѣтъ (Луцк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 74).

4. (значниший за величиною, розмѣрами) бѣлвыий: та(к) бѣлѣ поты(м) вознесѣнный, же еще бы(л) богатшій два рѣзы-ни(ж) перве(н) ѡбра(з) трыпшности (поч. XVII ст. *Проп. р.* 204 зв.); зоставилъ потѣмкомѣ своимѣ, бога(т)ше и ширше границѣ (Чернигѣ, 1646 *Перло* 3 зв. непум.).

5. *Перен.* (який переважае когось у чомусь) богатший: Авраа(м) ѡ(т) всѣ(х) лѣпши(н), цю(т)ли(в)ншій, и свои(м) малы(м) ѡ(т) ба(т)емоу да(н)ны(м), // на(л) цѣски(ми) незличюными скарѣбы бога(т)ши(м) бы(л), а то чемѣ (п. 1596 *Виш. Кн.* 244-244 зв.); Въ злѣнравѣи ѡ(т) вѣсѣ(х) бога(т)шій, Въ вѣрѣ же ѡ(т) вѣсѣ(х) неменьшій, И въ покалѣи не послѣ(т)нѣшій (1599-1600 *Виш. Кн.* 199 зв.); Прето, нимѣ за помочю Бжею бѣдетъ грѣ(н)товнѣ(н)ная, и бога(т)шая фѣ(н)дация, з которой бога(т)шею ѡпатре(н)е мѣти бѣдѣтъ (Луцк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 74).

Див. ще БОГАТѢЙШИЙ.

Пор. БОГАТЫЙ.

БОГАТЪ *див.* БОГАТЫЙ.

БОГАТЫЙ, БАГАТЬ, БАГАТЫЙ, БОГАТШІЙ, БОГАТІЙ, БОГАТЪ, БОГАТЪ *прикм.* 1. (який має великі цѣнності, майно, гроші) богатый, заможный: оны тое оуслышавши засмоутилиа велми бо бы(л) велми богатъ (1556-1561 *ПЕ* 301); тай сь богатъ, не будь мрявий, тай пышный, тай не божи ся (XVI ст. *ПЕ* 18); онегда здарты(н) е(ст) единѣ богатый кѣпѣтъ велле того дерева (к. XVI ст. *Розм.* 37 зв.); Только коли трафится Руска богатая албо дедичка маѣтности, ... то позволяют своимѣ таковуу взяти албо поняти (Львѣ, 1605-1606 *Перест.* 50); Бѣдѣте дѣмѣ, оумѣсломѣ и тѣломѣ здорѣвы ... Богатны богатствомѣ кѣпѣйте збавѣне (Вильна, 1620 *Лям. К.* 21); Аврамій: Богатъ (1627 *ЛБ* 171); тогосвѣтнѣи матки ради бы жебы и(х)

снѣве были слѣянными богатыми и мѣлрыми (Височани, 1635 *УЕ* № 62, 17 зв.); жидове зловѣрнѣи ѡжидѣють, месѣана свѣтѣ, богатоѣо бѣрѣо (Чернигѣ, 1646 *Перло* 138); Неемаѣтъ ... бѣлѣ мѣ(ж) мѣжншй и богатшй, але трѣдовѣтшй (серед. XVII ст. *Хрон.* 323 зв.);

у знач. ім. богатый, багач: Ен(т)листа выписоуе ... якъ ты(ж) богатыи с тѣжкѣстю донде нѣ(с)нои радѣсти (1556-1561 *ПЕ* 164 зв.); Богаты(н) надѣ дѣбѣ(х) в школѣ, ничи(м) вѣншнѣи не маѣ(т) быти, то(л)ко самѣю паѣкою (Львѣ, 1587 *ЛСБ* 87, 3); Коли умрѣтъ богатый, погробли сго у аду, та мучивѣ(ся) тамѣ (XVI ст. *ПЕ* 148); сѣдѣа ... не почти(т) мѣлры(х) на(л) грѣбы(х), аѣтъ богаты(х) ... на(л) оубѣи(х) (Вильна, 1596 *З. Каз.* 78); богатые ѡ(т) великого старѣннѣ шалѣюг' оубѣи ѣ ѡ(т) великого оубѣ(з)ста послѣли (Острог, 1607 *Лѣк.* 126); Незбѣжншй побѣжнѣсти паѣчаѣтъ са, ... лѣкомый щодробливѣсти, богатый давѣща (Кѣв, 1623 *МКСВ* 76); ѡ(т) землѣ звѣрѣве ... // радѣтса, и слѣжатъ животоѣ тѣомѣ, с ты(х) шѣти богатоѣи и нищѣомѣ (Чернигѣ, 1646 *Перло* 4 зв.); Богатый не прилѣжитъ до полсѣкла, а оубѣгѣи ничоѣо не оумѣншнѣтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 108).

2. (який має в достатку що-небудь) богатый: стѣ(х) чѣшнѣи слѣпанѣ. багать боуле(нѣ) разѣмо(м) (1489 *Чет.* 286); богатые горы кѣншѣ(м) золоты(м) ... нѣ(с)тинѣ(с) ѡписуе(т) и вы(с)лавляе(т) (1582 *Кр. Стр.* 31 зв.); Тѣтъ тѣды так' богатоѣ цюкѣты пожадѣймо (Кѣв, 1637 *УЕ Кал.* 165).

3. (великий, достатный) богатый: В по(н)едѣлокѣ' аще прилѣчитса Рожѣество Хѣо, боудѣтъ зима добра, весна и лѣто мокро, жатѣа богата (к. XVI ст. — поч. XVII ст. *Яв. Рук.* 113).

4. (пишиый, розкѣшиый, дуже гарный) богатый: злоупили з оны(х) ен богаты(х) оубѣировѣ (Львѣ, 1585 *УЕ* № 5, 303 зв. (на полях)).

5. (цѣншій, дорогой) богатый: Поздрѣвѣши и оузрѣл' кѣторыи то вѣмѣтали дары свои богаты(н) люде до скарбынѣцѣ цѣжовиоу (1556-1561 *ПЕ* 313); не вм(с)л и ... ло(ч)ки богаты(м) вѣно(м) бискѣпски(м) ѡбвѣнѣте (1598 *Виш. Кн.* 274); в рыпкѣ на(л) богатыми крамы, домоѣ дѣди(ч)ны(х) г' (Львѣ, 1609 *ЛСБ* 1046, 6); цѣвѣ чѣиоу слѣвы хс' дары свои богатыи ... положи(в) в ней (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 51); послѣлѣ емѣ оупомѣнѣки

богатыи (Київ, 1627 *Тр.* 291); скърбы богатыи ѿ(т) нѣхъ побраню (Чернігів, 1646 *Перло* 122).

6. *Перен.* (духовно вищий) богатий: В̄ тестаментѣ бовѣмъ Ха̄ дѣдича зоставилъ своѣго ... имѣнѣа, и сталса богатымъ в̄ Ба̄ (Київ, 1624 *МКСВ* 100).

7. *У знач. ім.* Богатий. Вл. н.: Кирикъ богатый (1649 *РЗВ* 119 зв.); Тышкѣ Богати(и) (Там же, 427 зв.).

БОГАТЫРСКИЙ, БАГАТЫРЬСКИЙ *прикм.*

Богатырський: коли которыи храборъ, добрая дѣла багатырская вдѣлаѣ(т) (1489 *Чет.* 39); Где вача(т) (!) знаки багатырско(г) ме(и)зства, вѣспо(л) с цнѣтами, по(л)ными набоже(и)ства (Острог, 1612 *На г. Остр. Час.* 2); Где оучинилъ границѣ, Гѣрждлесь шпг силный Праць свои(х) Богатырски(х) (Київ, 1632 *Евх.* 297).

БОГАТЫРЬ¹, БОГАТИРЬ ч. Те саме, що богачъ: Ежѣве не даѣтса поимати побѣмъ для остротинь своѣихъ; такъ и немѣлостивыхъ богатырѣвъ; и неоужитыхъ; не имѣтса гблосы оубогихъ и нищѣ(х) оуха бо свои затыкають немл(с)рдѣемъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 36); Славныи ... богатырове и отъ неприятелей и отъ невѣрныхъ прѣимали дары почетныи (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1109); ѿ(д) смѣрти в̄ мощи то своѣй мѣшгъ, ты богатырѣя: и з богатства обыдрала, и всѣхъ славыныхъ вѣка сегох до темницѣ свои забрала (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.).

БОГАТЫРЬ², БОГАТИРЬ, БОГАТЫРЬ ч. (герой, хоробрый воин, витязь) богатыр: исполни(и) силный богатырь (II пол. XVI ст. *ЛА* 183); я(к) ѡный нѣколи великій богатырь Тройскій Екторъ ... разилъ неприятѣла (Київ, 1623 *МКСВ* 73); Валѣчны(х) Богатырѣвъ Клейно(т) знаменитый, в дѣлности, мѣди, славъ, чѣлности обфрѣты(и) (Львів, 1642 *Час. На г. Льв. тит.* зв.).

БОГАТЬ *див.* БОГАТЫЙ.

БОГАТЫЙШИЙ *прикм. в. ст.* (який переважає когось у чомусь) багатийши: вы еста свѣгъ всемоу миру, бгатыишая црѣ моудрѣишая философа (1489 *Чет.* 23 зв.); мы же вмѣщаем божество несовершенствое и багатыишее (1610 *Виш. Посл. Льв. бр.* 233).

Див. ще БОГАТЫЙШИЙ.

Пор. БОГАТЫЙ.

БОГАТЫИ *дієсл. недок.* 1. (в кого, в що, чим і без додатка) (ставати багатим) багатѣти, збагачуватися (ким, чим): безумнѣче ... тон то ночі доушу твою

выгянуот ѿ(т) тебе а тое што ес наготовал комоу будет, так естъ каждый которій събѣ громадѣт, а не въ бга богатыет (Володимир, 1571 *УЕ вол.* 75); Туй можеме познати, чомъ одны богатыютъ люде правдовъ, муковъ рукъ своихъ, ... а другыи кривдовъ (XVI ст. *НС* 175); Были з поганъ многѣи, котѣрыи слѣдштѣи в славъ нижъ в скърбы богатыети розѣмѣючи, маѣтности и всѣ доживѣтныи достѣтки, для славы садѣли (Евѣ, 1616 *УЕ Ев.* 1 ненум.); имъ болшей богатыетъ, тѣмъ дѣле(и) емѣ новѣишии дѣвы показѣютса (Вільна, 1627 *Дух. б.* 77); Богатыю: богаты(м) зоставѣю, ѣстемъ, стаѣюса (1627 *ЛБ* 187); великими достѣтками, // (землею, и мбремъ богатыючи) роскоповалъ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 598); юсуплею, ас, богатыю (1642 *ЛС* 257).

2. (кого) Робити багатим, збагачувати: Скърбѣ то никѣли немождѣваючій, досконале багатыючій члѣка (Київ, 1648 *МКСВ* 349).

Див. ще БОГАТИТИ, БОГАТИТИСА.

БОГАЦСТВО *див.* БОГАТСТВО.

БОГАЦТВО *див.* БОГАТСТВО.

БОГАЧОВЪ *прикм.* 1. Багачѣв: азѣкъ богачѣвъ мѣнитса ... ѿ крѣплю воды прѣсѣтъ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 603).

2. *У знач. ім.* Вл. п.: третего Ивана шутина, албо швакгра Богачового, по которомъ жита его польволокн и чверть волоки ... взялъ (Луцк, 1633 *АрхОЗР* 6/1, 493).

БОГАЧЪ, БОГАЧЬ ч. Багач: богачъ кохалса в тогосвѣтны(х) справа(х) в шѣтахъ дороги(х) в бѣсерѣ(х) (XVI ст. *УЕ* № 29519, 210 зв.); такъ и богачъ ѡный, якобы оуво сѣгъ на семь свѣтѣ былъ богачъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 37); Лѣзаръ на выѣкѣсть шѣлъ вѣшшию, а богачъ в̄ прѣпасть изцѣль низшую (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 602); Лѣдгѣжчѣми назѣати мѣжем богачѣвъ, котѣрыѣ ѿ(т) тѣхъ што заплаѣти не могѣтъ, рѣчь позычѣнѣю тѣжко выгаѣють (Львів, 1645 *О тайн.* 111); сѣдѣ правосудныи, за грѣхи тво(и) пошлѣтъ та на мѣки вѣшныи ... скѣпы(и) богачѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 147).

Див. ще БОГАТЫРЬ¹.

БОГДАНЦИ *мн.* Волохи: кождый ѿ(т)мѣшны(и) свои(м) голосо(м) зовомы(и) язык меновите грѣши, арапы ... богда(и)ци (1596 *Виш. Кн.* 250 зв.).

БОГИНЯ, БОГИНА, БОГЫНА, БОГИНИ ж.

Богиня: надчи(ла) и(х) теми(с) богини абы ко(сти) ма(т)ки своее пре(д) себе мета(ли), с которы(х) оживѣ(т) сынове и дѣвки (1582 *Кр. Стр.* 22 зв.); Обра(з) то(т) есть преслѣвѣнаа бѣа не богѣна невстыдливой и бри(д)кой ма(с)ти ... але визерѣнокъ всѣ(х) шю(т), вшеллакой чѣстости цѣща (поч. XVII ст. *Проп. р.* 273); Аоины: Бе(з) хѣлма, бе(з) пѣгорка, бе(з) зромаже(н)а, або о(т) аоины, то е(ст), Мѣнеры богинѣ над(к) ... иза(ш)на в' прем(д)рости, или почте(н)на в' разѣмѣ (1627 *ЛБ* 173); Вотѣйте, бы мѣль Сатѣрпѣсовѣми Зѣмпыи оуужай чѣсы золотѣми Приавдобенный; к' томѣ Господѣно Цѣресѣ Богѣно (Львѣв, 1642 *Бут.* 8).

БОГИСЛАВЕЦЬ див. БОГУСЛАВЕЦЬ.

БОГМЕ, БАГМЕ, БОХМЕ част. (стверджувальна) (уживається для підтвердження чого-небудь або заперечення в чомусь) справді, так, *заст.* бѣма, бѣме, й-богу: Ажъ будешъ (в ориг. бѣнѣ. — *Прим. вид.*) так чинити, багме, частъ будешъ имати у царствѣ небеснумъ (XVI ст. *ПС* 66); Bohme to jest prawdu tobi rowidaiu Bo icho po borody horásd znáiu (Ракѣв, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 4); Wachmesz czolowik choroszy Lybouy maiesz mnoho hroszj(!) (Яворѣв, 1619 *Гав.* 17).

БОГОБЛАГАТЕЛЬНЫЙ прикм. 1. Який має на меті умилюстити, вианувати Бога: А пил'не всѣх' ва(с), прошѣ, абысте и за мое смиреніе Га̄ Бга̄ стѣми Мл̄твами своѣми и Б̄гоблагател'ными офѣрами, оумилостивлѣти и блаґати не захѣали (Львѣв, 1646 *Жел. Сл.* 46 зв.).

2. Який містить молитви до Бога: Котѣраа то Б̄гоблагател'наа Книґа, ... по грѣикѣ названа есть Летѣргіаріонѣ: Пѣ Словенскѣ // зась Слѣжѣбникѣ (Львѣв, 1646 *Жел. Сл.* 3 зв. - 4).

БОГОБОЙНЕ присл. (стп. богобойне) те саме, що богобойно: має игуме(н) того светого монастыра ... во все(м) иску(с)не и богобо(и)не иночески поступовати (Новгородок, 1590 *ЛСБ* 137); всѣ(х) ты(х) ли(ч)бою знаемо, котѣріе на сп(с)ніе в то(н) жи(з)ни вѣ(к) сво(н) б̄гобо(и)не извѣрили и плоды хр(с)тѣ(н)ства в' собѣ показали (п. 1596 *Виш. Ки.* 239); Штѣбъ еше, гдѣ поѣзримъ на житіе ... Своѣмѣа ..., и гдѣ того поствѣкли розбирати бѣдемъ; ано Богобойне ... жылъ (Киѣв, 1625

Коп. Ом. 164); кѣжномѣ члѣвкови дѣбре и богобойне жити пристомѣть (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 22).

БОГОБОЙНО присл. Богобоязливо, *діал.* богобойно: Все время люто и плача достѣноу Оужасѣтса сіе зрѣ б̄гобойно (Острог, 1581 *См. В.* 7). *Див. ще* **БОГОБОЙНО.**

БОГОБОЙНОСТЬ ж. Те саме, що богобоязньство: благочѣстїе, богобойность, побѣжность, набоженство (1596 *ЛЗ* 30); мы з' нѣми з' вшеллакою б̄гобойностю, и прагне(н)емъ сердѣчны(м), якъ едѣнными оусты закличмо, и заспѣваемъ (Дермань, 1604 *Олт.* 13); Бл̄гочѣстїе: Б̄гобойность, Побѣжность, дѣброе о Б̄гѣ роздѣмѣе, и дѣброе его хвале(н)е набоже(н)ство, релѣа (1627 *ЛБ* 10); Сватобливе претѣ и мы братѣе, и побѣжне празивѣмо, тѣхо и скромне стѣачи, дѣхѣнныхъ слѣвъ пѣлно слѣхаймо: роздѣмо(м), повѣжностпо, и богобойностпо себе оукрашѣймо (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 973); Двана(д)цать есть оуживаній непорѣдны(х) свѣта: Мѣдрыи бе(з) оучѣнокъ, Старый без' Богобойности (Львѣв, 1645 *Жел. Тр.* 6).

БОГОБОЙНЫЙ, БОГАБОЙНЫЙ прикм. Те саме, що богобоязливый: Вѣдаемо иже бѣ грѣшниковъ не слѣухас(т) але кто бы былъ богобойный, а чинилъ волю егѣ того слѣухаетъ (1556-1561 *ПС* 387 зв.); всѣ братья ... обрали згодне чоловѣка побожного, боґабойного, въ письме светомѣ дѣбре наукоюго, ... на имя Мелсепѣя Хребтовича (Торунь, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 65); А дѣброму и богобойному священникови жѣна не зашкодитъ (1603 *Пит.* 87); Вѣдати кѣждомѣ з' васъ пристомѣть, б̄гобойные спѣеници и дѣакони, котѣрымъ таа книґка дла о(т)права(н)а ... б̄жихъ спраґѣ, власне належитъ, ижъ дла тѣхъ причинѣ ... есть выдрѣкована (Острог, 1606 *Пал. Мол.* 2); Шлахѣтпой и Б̄гобойной Молоди ... и всѣмъ вѣсполи бл̄гоправнымъ Свѣдѣш(м) ... здорѣва дѣброго ... оупрѣме зчитѣ (Киѣв, 1636 *МИКСВ* 316).

Див. ще **БОГАБОАЧІЙ, БОГОБОЯЗНИВЫЙ.**
БОГОБОРЕЦЬ ч. Богоборець: Жидове ... лѣстце(м) и б̄гобо(р)це(м) с(о) называю(т) и на смѣрть егѣ сказую(т) (!) (XVI ст. *УС Трос.* 66); Икономахи, то есть образобѣрцы злѣчѣвшисѣ з' богобѣрцы Жидами ... оучинили великое преслѣдованіе Цркви Б̄жѣй (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 31); Богоборецъ. Cum deo pugans (1650 *ЛК* 429).

БОГОБОРНЕ *присл.* Те саме, що богоборно: Але невд́ачный Апостѣга и не обрѣз́аный жидѣ, и на тѣса Богоборне ѡ(т)зоветѣ (Київ, 1632 *МІКСВ* 277).

БОГОБОРНО *присл.* Проти Бога: два початки єдиномѣ ѡ(т) тройца лицѣ вьводечи, што єсть б̄гоборно и законопротивно (Острог, 1587 *См. Кл.* 18).

Див. ще **БОГОБОРНЕ**.

БОГОБОРНЫЙ *примк. у знач. ім.* Той, хто виступає проти Бога: г(с)и іс̄(с)ь х(с)е б̄е̄ мой. раздрѣшилѣ еси б̄гоборны(х) столѣть (1489 *Чет.* 101).

БОГОБОРНЯ *ж.* Вороже ставлення до Бога, богоборство: с то(!) с̄р̄ди а б̄гобор̄ни лѣстци соу(т) а незаконїици (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 15).

БОГОБОЯЗЛИВЫЙ, БОГОБОАЗЛИВЫЙ *примк.* Богобоязливий, богобоязний: Вьгонены заїсте бываюу б̄ѣсове, и через̄ людїи роздмных̄ и богобоазливых̄ силою Хвою споможеньх̄ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 620); Авдѣа былѣ б̄гобоязливый вс(л)ми (серед. XVII ст. *Хрон.* 310 зв.).

Див. ще **БОГАБОАЧНИЙ, БОГОБОЙНИЙ, БОГОБОЯЗНИВЫЙ.**

БОГОБОЯЗНИВЫЙ, БОГОБОАЗНИВЫЙ *примк.* Те саме, що богобоязливий: чл̄кѣ тѣтѣ то былѣ справедливый и б̄гобоязливый (1556-1561 *ПЄ* 214 зв.); научила церковь христова в̄рнаго быти простым, а не хитрым; богобоязливым и мирным, а не жестоким (1608-1609 *Виш. Зач.* 206); Сего р̄ади Мы ... Митрополитѣ Кїевскїи ... и Б̄гобоазивїи Сїщенїици ... // ... Сьбор̄з вчинїихомѣ (Львів, 1614 *Вил. соб.* 5-6).

Див. ще **БОГАБОАЧНИЙ, БОГОБОЙНИЙ.**

БОГОБОАЗНЬСТВО *с.* Богобоязливість, богобоязність: [А] заты(м) припе(л)ши Іосифѣ с̄ Никодимо(м) коу тѣлюу ст̄моу, поч(с)пнѣ оуклонїлїса з велики(м) б̄гобоазньство(м) ... почали зїмати тѣлю Іовоу с̄ кр(с)та (XVI ст. *УЄ Трос.* 80); а онь ты(ж) ... з велики(м) б̄гобоазньство(м) и ср(л)чны(м) плаче(м). почаль ... снимати тѣлю с̄ кр(с)та нашого мл(с)тїваго изб̄авитела (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 15); потреба е(ст) на(м) того прїслуухати и(з) богобоазньством, и со любовїю и ты(ж) с̄ оукроухоу срде(ч)ною ѡ воскресїи и(з) гроба нашего іс̄ ха̄ (к. XVI ст. *УЄ №* 31, 47).

Див. ще **БОГОБОЙНОСТЬ.**

БОГОБУЙЦА *ч. (стл. bogobójca)* той, хто вбив Бога, богоубійник: Вшеляко ся, за творцемъ своимъ земстити: И Богобуйцамъ, задосыть учинити (Львів, 1630 *Траг. л.* 162).

БОГОВГОДНО *див.* **БОГОУГОДНО.**

БОГОВГОДНЫЙ *див.* **БОГОУГОДНЫЙ.**

БОГОВИДЕЦЪ *ч.* Той, хто бачив Бога: а если тѣгъ кто выстѣпнѣ, з̄ арїева, и пондѣрського зборѣ ... нех̄айже спытаетѣ ст̄го юанна б̄говїдыца, що то за ер(с)лимѣ з̄ Нба сход̄ачїи (Почаїв, 1618 *Зерц.* 46); якобы новыи н̄бакїи б̄говїдець, свои ѡ(т) Ба таблицѣ напїсаныи Лѣствицѣ мѡвлю оуказалѣ намѣ (Київ, 1627 *Тр.* 558); Так̄же и др̄гїи б̄говїдець Іоа(н) рекѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 164 зв.).

БОГОВИДНЫЙ *примк.* Який здатний бачити Бога: и такѣ помрачи са ѡко мѡе б̄говїднѡе, по(д) брѣмєжѣмъ лѣности (Чернігів, 1646 *Перло* 170).

БОГОВИДЬНІЕ *с., перен.* Бачення Бога: А если хочеш̄ видѣти ѡб̄тѡванїюу странѣ, цр(с)тва Нб(с)ногѡ, тог(ла) и ты вьзы(н)ди на горѣ, высѡкѡи б̄гом̄ислїности, б̄говїднїа (Чернігів, 1646 *Перло* 168).

БОГОВОЗЛЮБЛЕННЫЙ *примк.* Такий, якого любить Бог: абы мѣ(л) пѣршеє седѣнье и гѡднѡсть на всѣх̄ собранїа(х) собѡровѣ ... абы не тѡлко про(л)кова(н)е в чѣсти, абы мѣ(л) на(л) сїщенными митрополїтами и на(л) б̄говозлюбленными архїеп(с)пы и еп(с)пы, але и на(л) тыми бл̄жепг̄їицими архїеп(с)пы ахридѡнскимъ и кїпрьскимъ (Острог, 1598-1599 *Алокр.* 88).

БОГОВОЛШЕБНИКЪ *ч.* Боговідун: Бл̄гогов̄нпг̄їишїи. Богово(л)шѣбнїици, вѣщцѡве (1627 *ЛБ* 11).

БОГОВѢНЧАННЫЙ *примк. (освячений Богом)* боговѣнчаний: абысь ѡ(т) тогѡ часѣ был̄ названїи(н) б̄говѣнчанныи(н) тѡ е(ст) Б̄мѣ Коронованы Царѣ Корѡва(н) Корѡною Царською, Рѣк̄ами преш̄сїенїюгѡ Митрополїта ки(р) Неѡфїта з̄ еп̄(с)пы (Київ, 1623 *МІКСВ* 70).

БОГОГЛАСНЫЙ *примк.* Який проповїдує слово боже: С помѡщїю б̄жїю ... допїсана єсть прѣшаа часть науки. книги ев(г)леї ст̄он з̄ д̄ха ст̄го выложеної б̄гогласнымъ ма(т)ѡеѡ(м) (1556-1561 *ПЄ* 123 зв.); Богогласный Ев(г)лїєстѣ Лѣка над̄кѣ слѡвѣ Ев(г)лєскїх̄ прїповѣстѣю намѣ прєкладаетѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 675).

БОГОДАНИЙ *прим.* Даний, дарований Богом, *діал.* богоданий: вєодѣсія: Б̄годанна (1627 ЛБ 210).

БОГОДАРОВАННИЙ *прим.* Дарований Богом, *діал.* богоданий: Што все терпаты, же са оудали болше за свѣцкою Діалектіцкою вѣдомостю и оумѣтностю, анѣжли за дх̄вною Црк̄вною и Б̄годарованною філософією (Київ, 1619 Гр. Сл. 202); вєодѣра: Б̄годарова(н)наа (1627 ЛБ 210).

БОГОДУХОВЕННИЙ *прим.* Натхненний Богом: мы см̄рєннїи по дар̄ ст̄го дх̄а, повелєние(м) га̄ н̄шго іс̄ х̄а совѣто(м) б̄го дх̄нове(н)ны(х) ст̄ы(х) писани(и) пасты(р)скы(м) строєние(м) повелѣває(м) (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); в то(м) же п̄см̄ѣ б̄г̄одх̄новєнн(о)м) жаднаа таємница ясн̄(и) и значн̄(и) змоцн̄наа не єсть (поч. XVII ст. *Проп. р.* 229); А ст̄ый апостоль Павелъ, животь вѣчны(и) проповѣд̄ючы, и до него всѣх̄ люде(и) б̄г̄одх̄новєнн(о)ю найкою своєю, ако вселєнскы(и) вчитель вед̄чы, абысмо собѣ тѣтъ на томъ свѣтѣ долгикъ лѣтъ не об̄щєвали (Корєць, 1618 *З. Поуч.* 171 зв.); вщєл̄каа арматѣра албо збр̄а, на то(и) вынєсл̄ой Б̄г̄одх̄новєнн(о)є молїтвы вєжи вїси(т) (Київ, 1634 МКСВ 313); Тепѣрь, ... на пїл̄ное, в̄ Паствѣ мбєг̄о см̄рєнїа найд̄ючїх̄са Сщєнник̄овъ жаданїє Пв̄стїлємъ на свѣтъ Б̄г̄одх̄новєнн(о)ю книг̄ѣ (Львїв, 1646 *Жел. Сл.* 3 зв.);

надїлений божою мудрїсто: то єсть дѣло Аг̄глского аз̄ыка, и // б̄г̄одх̄новєнн(о)го мѣжа дост̄ойности и р̄здма (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 289-290); Дов̄до(м) тог̄о св̄тъ Книги Церк̄вныи Б̄г̄одх̄новєнн(и)ми мѣжамї з̄ грєцког̄о яз̄ыка на словєн̄скїй прєлож̄оны (Київ, 1646 *Моз. Тр.* 4).

Див. ще БОГОДУХОВЕННИЙ.

БОГОДУХОВЕННИЙ *прим.* Те саме, що богодуховенный: Бл̄городныи ... п̄ань Павел Шм̄л̄анскыи со жєною своєю бл̄городною Ян̄кою ... прїдаєт сїю б̄г̄одх̄новєнн(у)ю книг̄у Ст̄ое Євг̄лїє тетрь к̄ѣ об̄итєли в ладском (Лядскє, 1637 *Паньк.* II, 13).

БОГОЗВАННИЙ *прим.* Званий Богом: Богозванн̄ый. А део uocat(us) (1650 ЛК 429).

БОГОКОРЧЕМНИКЪ *ч., перен.* Той, хто має свѣтське, неканонїзованє розумнїя церковних норм; той, хто перекручує вєчнїя Христа: развѣ не мовлю истї(н)ного бг̄осл̄ова в п̄ст̄внїи иск̄в̄(с) бє(э)мо(л)вны(м) прєтє(р)п̄в̄шаго ... ω(т) таког̄о

то(л)ко сил̄ѣ того внима(и) себѣ всл̄ышати мог̄ѣ, а ω(т) богоко(р)чємника и м(д)ръца в̄ мирѣ прєсловѣтого никак̄о(ж) (1598 *Виш. Кн.* 290 зв).

БОГОЛѢПНО *присл.* Як подобається Богові: внїє тог̄ь єсть, што(ж) прєвѣ мон̄сѣви явил̄са на горѣ сн̄якстєн. б̄г̄олѣпно исполня законь (1489 *Чет.* 133).

БОГОЛЮБЕЗНЕ, БОГОЛЮБЕЗНѢ *присл.* Те саме, що боголюбєзно: Боголюбє(э)нє єпї(с)копє ... бл̄года(т) б̄днї ω(т) б̄ж̄наго об̄щ̄данн̄а (Львїв, 1587 ЛСБ 89); П̄ань Павелъ Вороцовскыи ... каждо(и) недєл̄ѣ и ст̄а в̄рочнї(с)того повнїє(и) в цє(р)к̄ви ходячы просити о я(л)му(ж)ную, нашо ω(н) б̄г̄олубє(э)н̄г̄ нєа(т)рєчєн(и)о позволит̄ь (Львїв, 1633 ЛСБ 1043, 35).

БОГОЛЮБЕЗНО *присл.* З любов'ю до Бога: Потрєбно же зєло и боголюбєзно во мєнїх̄омъ уступити убо града Рьма ... свєтєйшому папє ... нїжє во добр̄ейшомъ мєстє под̄ь солн̄гцємъ лєжачыи Византїю градъ постїгнути (Вїльна, 1599 *Ант.* 551).

Див. ще БОГОЛЮБЕЗНЕ.

БОГОЛЮБЕЗНИЙ *прим.* (цсл. боголюбєзныи) богоугодн̄ий: Тобѣ б̄г̄олубє(э)ному ... гєдїж̄ону болобану и(ж) єси пр̄бачи(л) боя(э)н̄ь б̄ж̄ию (Вїльна, 1594 ЛСБ 255, 1); Всї кот̄б̄рїи бы см̄г̄лї перєст̄вїтї гранїц̄ь ст̄го и велїкого соб̄ор̄ѣ, в̄ нїкєн̄ б̄в̄шого, прї б̄т̄вн̄остї... б̄г̄олубєзного ц̄ра константїна ... нєх̄ай нє б̄уд̄ѣтъ в̄ сп̄лєчн̄остї (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 191); Б̄г̄олубє(э)ном̄ѣ бра(т)ств̄ѣ в̄спєнн̄а пр(с)г̄н̄а б̄ца стар̄ышн̄а(м) ... здр̄авствовати усє(р)днє жєлаю (Львїв, 1607 ЛСБ 408, 1); Кто пр̄ощ̄в̄ нє зн̄ал̄ь в̄ Дх̄вн̄ы(х) Б̄г̄олубєзного а Прєвєлє(б): ω(т)ца Кї(р) Мїх̄айла Копїстєн̄ского (Київ, 1623 МКСВ 82).

Див. ще БОГОЛЮБЕЗНѢЙШІЙ.

БОГОЛЮБЕЗНѢ *див.* БОГОЛЮБЕЗНЕ.

БОГОЛЮБЕЗНѢЙШІЙ *прим.* в. ст. Милїцїи Богові, богоугоднїшїи: Иже вєздѣ обр̄ѣтаєм̄їи х̄р(с)тїяни, Б̄г̄олубєзнѣйш̄є Єп(с)кпї ... и всї иже га̄ хрїстоимєнїтїи людїє (Львїв, 1598 ЛСБ 120); а прї нем̄ѣ Боголюбєзнѣйшїи и бл̄гочєстївыи тоєїж̄ь Св̄ятой Константїнопол̄ской Патрїарш̄єй Ст̄олїцї послушнїи Восточного бл̄гочєстїя Єп̄скопы, Господн̄ює и Отцы (Київ, 1631 *ОЛ* 19).

Пор. БОГОЛЮБЕЗНИЙ.

БОГОЛЮБЕЦЬ, БОГОЛЮБЕЦЬ, БОГОЛЮБЕЦ ч. Боголюбець: *Феофиль* есть дръжавный, яко бы рехъ боголюбца, который есть по правдѣ гдѣть, абы слыша(л) свѣтаго ев(г)ліа (1556-1561 ПЕ 202 зв.); Вѣра боголюбом все творити може, сила бо божія таковым поможе (к. XVI ст. Укр. л. 75); яким способом имѣет боголюбец предстѣти до истиннаго разума (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 189); Присмотри жь ся ту, боголюбче всякий, кульному провѣщанію Злагоустаго (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 239); *Феофиль*: Бѣгопріятный, або бжій дрѣ(г) или бѣголюбца (1627 ЛБ 210); абысѣмо не были бблищъ неблнниками, але вблними: не были злѣсти грѣхвной подлѣглыми, але свободными: не были свѣтолюбцами, але боголюбцами (Київ, 1637 УЕ Кал. 774); Боголюбца. *Dei animans* (1650 ЛК 429).

БОГОЛЮБИВЫЙ, БОГОЛЮБИВЪ, БОГОЛЮБИВЫ *прикм.* Те саме, що боголюбный: Бл(с)вние макария ... митрополита кие(в)ского и галицкого ... ѿ свѣтомъ дсе возлюбле(в)ны(м) еже ѿ хр(с)те сослужбникомъ бѣгомо(л)цомъ и бра(т)и ншо(г) смире(ни)я освще(в)нымъ и бѣголюбивымъ еп(с)кпомъ (Новгородок, 1547 ЛСБ 13); Ведомо чини(мъ) и(ж) да(л) намъ справу бѣголюбивы(и) ... еписко(п) Лво(в)ски(и) ... гедеш(и) болюбанъ ѿ томъ и(ж) ... юрко и ива(и) роготи(и)щи ... бе(э)честие ... дчинили (Замостя, 1589 ЛСБ 113); И от того самого знаку, боголюбивы прочитателю, по христову и апостольскому о последних часех изображенію, лживы костел римский познати можешъ (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 185); Філофеи: Дрѣ(г) Бжій Бѣголюби(в) (1627 ЛБ 239); П. Василю(и) Левжови(ч), П. Василю(и) грыгорович(ъ) ... просили абы были прыняты до союза лобве бѣголюбиваго бра(т)ства (Львів, 1637 ЛСБ 1043, 48 зв.); Богопріимецъ Сімеонъ ... мѣжъ быть боголюбивый и справедливый (Київ, 1637 УЕ Кал. 919); Понѣд(л)ся теды и я ко твое(и) мило(с)ти написати понеже и и(и)ные кѣпши греки ... свѣдѣ(л)ствовали ѿ то(м) ... еп(с)пѣ ки(р) Киприянѣ и(ж) е(ст) свѣтите(л) че(ст)ны(и) достовѣ(р)ны(и) боголюбивы(и) (Київ, 1649 ЦДАДА 124, 3, 34).

БОГОЛЮБИЕ с. (*цсл.* боголюбие) любов до Бога, боголюбство: пѣха(и)бы ла(с)ка бжія была з

бѣголюбимъ твоимъ (Львів, 1587 ЛСБ 89); А та(к) пишемо к трѣбѣ и заповѣдаемо, и дабы еси нѣвче(мъ) нѣ ко единомѣ проти(в)ного што мови(л) во лвовѣ бѣдѣчемѣ бра(т)ствѣ и единомыслию на голова(х) ихъ бѣголюбиа и на потребнѣиши(х) родѣ люде(м) блѣгоче(с)тivity(мъ) в которы(х) бѣгъ почивае(т) и слави(т)са (Там же).

БОГОЛЮБИЦЯ ж. Та, ꙗка любить, шануе Бога: прославленъ твои приводъ бѣголюбие (1489 Чет. 79 зв.).

БОГОЛЮБНЫЙ, БОГОЛЮБНЫ *прикм.* Який любить Бога, боголюбный: Видеши, боголюбны прочитателю, яко от того знаку, по котором езовито правдивы костел римский, яко неподвижны, неотмѣнны и выше всѣх ересей стоит, познавати повелѣвает (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 181); Присмотри жь ся еще бабским басням, послѣдованію того слова хулы, боголюбный прочитателю, что рече домолѣжный баснословец (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 240).

Див. ще **БОГОЛЮБИВЫЙ**.

БОГОЛЮБЪ ч. Боголюбецъ. Вл. н.: Иванъ Боголюбъ (1649 РЗВ 419).

БОГОМАТИ ж. 1. Богомати, Богородица: А кто сѣ покѣсит порѣшити [того] нашего дааніа и потвържденіа, таковіи да ест проклат ат господа и ... от прѣчистіа его богоматере (Сучава, 1501 ВД II, 185); Мл(с)тно бо(ж)єю и млтвами прч(с)тон его бѣгомтре смире(и)ны(и) макаре(и) еп(с)пѣ митрополи(и) гали(ц)ко(и) (Львів, 1547 ЛСБ 12); С помістю бжію и прч(с)тѣа его бѣгомтре дописана ест прѣшаа часть науки книги ев(г)лей стон (1556-1561 ПЕ 123 зв.); малю млтвѣ до Ха вѣрекши, и до его бѣгомтре, ... сѣдъ зѣбовъ якъ и пѣрвѣй, на цвичѣн'е са в бѣгомѣслности (Київ, 1625 Кіз. II. 198); При томъ мило(ст) Божія и прч(с)тѣя его бѣгоматере и нашего Смирения Блѣго(с)вєнне и молитва да е(ст) зо всѣми вами ами(и) (Путятинці, 1630 ЛСБ 511).

2. Культова споруда, побудована на честь Богоматері: я тоє после пана своего небоцника сполнила и ... ведлугъ духовниці пана свосго, оддала есми Пресвятой Богоматері (Овруч, 1509 ЧИОНІІ VIII-3, 8); а до того часу прѣсылъ въ нашь монастыря прччистое Богоматери въ Овручомъ (Краків, 1525 АЮЗР I, 68); в само(м) мѣсте при цркви вєпенія

Бгоматере, томѣ(ж) че(ст)номѣ ... Іосифѣ и гѣме(н)ство ... до вѣ(р)ны(х) рѣкъ подаль (Київ, 1627 ЛСБ 496).

БОГОМЕРЗКИЙ, БОГОМЕРСКИ, БОГОМРЪ-ЗЪСКИЙ *прикм.* Противний, огидний Богови: выстератиса таковыхъ бгомръзскихъ блвдовъ дмѣймо (Острог, 1587 *См. Кл.* 21); Хс̄ Б̄ нашъ казни пощадѣеть на насъ, наказѣючи насъ да быхомъ богомръзское слоужѣніе ѡ(т) Цркви ѡ(т)риноули (Львів, 1614 *Вил. соб.* 12); Иншии животѣ способы два, живѣтъ Смысловъ, и живѣтъ Житѣйскій, Бгомёрски сѣтъ и дшгѣбны (Вильна, 1620 *См. Каз.* 14); Трафялися не толко межи Ігнатіемъ и Фотіемъ, але и межи передъ ними пожилыми святѣями неснаски и споры; не южъ еднакъ за тымъ заразъ шлю, абысмо таковыхъ за клятін и богомерзкіи мѣли (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 745); ти мене ѡ(т)толъ визвалъ, дабы чре(з) мене всяки(х) грѣховъ бри(д)кихъ (и) богоме(р)жи(х) яки(х) трѣдно и(э) глаголати, скошгѣваль еси (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272); Живѣймо дѣловно братіе, а не в' обжирствѣ и п'анствѣ, ... не в' вшечѣнствѣ и ишших' богомёрзских' нечистотѣх' (Київ, 1637 *УС Кал.* 860); таа ... особа ... не ѡвѣстила ... цркви ... и не пристала до жаднои Бгомёркою сѣкты недовѣрствѣа // свѣта тогѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 943-944).

Див. ще **БОГОМЕРЗЫЙ.**

БОГОМЕРЗЫЙ *прикм.* Те саме, що богомерзкий: Якихъ богомерзыхъ близнецевъ ... годъ часть семи вселенскихъ соборовъ повставало! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 737).

БОГОМЕРСКО, БОГОМРЪЗКО *присл.* Противно, огидно Богови: вы кр(с)та хва велико(г) постоу на пр(с)толѣ не дръжите, ани(с) емоу кланаете. А то есть бгомръзко и не по закону (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 106 зв.); Свята Господскія зъ стрелбами отправають богопротивно и богомерско (бл. 1626 *Кир. II.* 27).

БОГОМОДЦА *ч. (стн. bogomódca)* те саме, що богомолецъ: Да(н) въ градѣ Іерклѣвѣ ... вса(ч)е(с)жи(х) блгъ и(с)ны(х) и зе(м)ны(х) бгомод(л)ца пры(с)ны(и) рѣкою вла(с)ною Іеркліив, 1650 *ЦПАДА* 124, 3, 37).

Див. ще **БОГОМОЛЦА.**

БОГОМОЛЕ, БОГОМОЛІЕ, БОГОМОЛЪЕ *с. (цсл. богомоліе) І.* (приношення молитв Богови, поклоніния Богови) богомилля: то(т) хра(м) знову

змуровати вшеи мл(с)ти вси(м) правосла(в)ны(м) хр(с)тияно(м) на ве(ч)ное бгомол(л)е (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); на богомо(л)е во вѣ(ч)ныя роды в завѣда(н)ю ро(ч)ны(х) старосто(в) // и гѣмена наме(с)ного быти маю(т) (1632 *ПВКРДА* I-1, 133-134).

2. (*відправа церковних служб*) богомилля, богослужіння: положегъ бы(ст) сии ап(с)ль те(т)рь ... въ ѡбители великиа лавры Де(р)мани ... при еп(с)пе лѣ(ц)ко(м) ... а в де(р)жавѣ и в богомо(л)и (... — *Позн. вид.*) (Дермань, 1538 *Перетц* 108); мы тоѣ субачи(в)ши и(ж) не е(ст) ... шкотное и его мл(с)ти за(м)кѣ теж не шко(т)но и дла богомо(л)я г(с)дрьского велико(г) корола жигимонта и те(ж) дла вбо(х)ства тоѣ цркви абы в гѣ(н) бо(ж)я хвала была и за ... корола богомо(л)е было (Київ, 1540 *ЦНБ ДА/П-216*, 125); съ тыхъ причинъ, его королевская, милость, папъ, отецъ нашъ, не хотячи таковоѣ рѣчи давиюѣ рушати, и дла богомолья за его королевскую милость въ ономъ мапастыри Пустынскомъ, рачиль оный дворець, ... при мапастыри Пустынскомъ вѣчнѣ зоставити (Вильна, 1566 *АЮЗР* I, 155); на бгомоліе що она сама ѡ(т)казала дякови ѡ(т) звонгѣя, ѡ(т) спѣванѣа, за свѣчки, дали(х)мо грошѣи дѣ (Львів, 1607-1645 *РДВ* 29 зв.); вперодъ заслали на богомолье свое до всего повѣту Кіевского, за што отъ всего рода вамъ благодасленство (Київ, п. 1621 *АСД* I, 265).

Див. ще **БОГОМОЛСТВО, БОГОМОЛЯ.**

БОГОМОЛѢБНЫЙ *прикм.* (який містить молитви до Бога) богомолыйный: тогда да учат богомолѣбного и праведнословнаго Часословца; во мѣсто хитрорѣчныхъ силогизм и велерѣчивое реторики (1608-1609 *Виш. Зам.* 202).

БОГОМОЛЕЦЪ, БОГОМОЛѢЦЪ, БОГОМО-ЛЕЦЪ *ч. (той, хто молитв Бога за когось, щось, також епитет духовної особи)* богомолецъ: Во всемъ поволий слѣга и богомолецъ Вашеи Милости, архимандрита Жидичинский ... низко чолом бѣт (Жидичин, 1540 *AS* IV, 247); мы ѡбоги(н) старѣ(ц) бгомолѣ(ц) ... проси(м) ... запомочи (Перемишль, 1547 *ЛСБ* 11); Славе(т)ны(м) пано(м) ме(с)чано(м) лво(в)ски(м). Маемо тогѣ справу ѡ(т) богомо(л)ца нашего антонія пова суча(н)ского ѡколо работ ... тоѣ це(р)кви (Сучава, 1558 *ЛСБ* 19); А я есте(м)

пови(п)шы(м) б̄гомолце(м) вӣпи(х) мл(с)те(и) во вся дни живота моего (Львів, 1585 ЛСБ 70, 1 зв.); А я, яко вѣрный богомолецъ ... за щасливое здорье и паче вашеи милости Пана Бога ... просити виненъ буду (Київ, 1594 АСД IV, 45); заховати и(х) оbraceмо вгльѣтъ в' покою на ты(х) владѣствахъ, яко вѣрны(х) по(д)даны(х) и б̄гомолцовъ нашихъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 36); Вы добродѣе и б̄гомолци нашиѣ (Чернігів, 1646 Перло 49).

Див. ще БОГОМОДЦА, БОГОМОЛЦА.

БОГОМОЛШЫЙ *прикм.* Побожный, богомилыиый: А вѣдаемо ижъ грѣшниковъ Бг̄тъ не выслѣхиваетъ: але если Кто // есть хвалца Бж̄ий (на полях б̄гомол)шныи - *Прим. ред.*) и вѣлю его чинитъ, того выслѣхиваетъ (Київ, 1637 УС Кал. 273-274).

БОГОМОЛСТВО, БОГОМОЛСТВО с. 1. Те саме, що богомоліе у 1 знач.: А то для ра(з)множенія хвалы бога вседе(р)жителя и для наики стому православию за свое ш(т)пущение грехо(я) и вѣчное б̄гомолство (Львів, 1585 ЛСБ 70, 1 зв.); за што в покорыны(х) млтвахъ нашихъ мы зо всѣми дкры(в)жонными ове(ч)ками моими всегда до господаря Бга б̄гомолство чинити повинни бѣдемъ (Новгородок, 1595 ЛСБ 276, 2); В чомъ особливе вашей К(н) м(л) ... шцелѣкимъ спсобо(м) старанье и вѣвѣдованье чинити годѣтса, для б̄гомолства всѣхъ за себе хр(с)тіанъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 18); Тѣды тѣжъ правомъ найслѣдшг̄ишы(м) ш(т) всѣхъ тѣхъ добродѣйства заживаючыхъ шсббъ ... выхвалѣиѣ, прїазнь, и б̄гомолство, вѣла ... м(л): ш(т)носити рачинѣ (Київ, 1625 Кіз. Ходж. 2 непум.).

2. Те саме, що богомоліе у 2 знач.: Масть отецъ архимандритъ ... тые слова ... держати и уживати ... вѣчными часы, доколѣ тогъ монастырь Печерскій и тая церковь Божая ... съ богомолствомъ стояти ... будетъ (Вільна, 1579 АЗР III, 251).

БОГОМОЛЦА, БОГОМОЛЦА ч. Те саме, що богомолецъ: Вашеи милости моего милостивого пана зычливый и вѣрный богомолца и слуга поволыный Никифоръ Туръ, архимандритъ монастыря Киевского власною рукою (Київ, 1594 АСД IV, 45); Чѣго а оуставичный б̄гомолца, оупрїиме ширимъ срдцемъ вѣрне мѣти зѣчѣ вѣ(с) ... шцста (Почаїв, 1618 Зерц. 4

непум.); Мл(с)те(и) ваши(х) впре(и)ме зычливы(и) Прїате(л) и б̄гомолца Софронї(и) Поча(с)ки(и) (Ясси, 1642 ЛСБ 557); з Монастыря Пече(р)ского Киевского ... Мл(с)те(и) Ваши(х) в' сто(м) дѣтъ зы(ч)ливы(и) оидъ Пасты(р) и б̄гомолца, иже и вы(ш)ше рѣкою вла(с)ною (Київ, 1646 ЛСБ 574).

Див. ще БОГОМОДЦА.

БОГОМОЛЪЕ *див.* БОГОМОЛЪЕ.

БОГОМОЛЪЦА *див.* БОГОМОЛЦА.

БОГОМОЛІЯ ж. Те саме, що богомоліе у 2 знач.: за которы(м) розрѣхо(м) в то(м) свето(м) мана(с)тыры фала божья и богомол(я) за г(с)дра короля его мл(с)ти ... амещкиваетъ (Новгородок, 1590 ЛСБ 123); мае игуме(н) ... богомол(ю) за го(с)подаря его мл(с)ти и ... за вси(х) право(с)лавны(х) хрестяниѣ встави(ч)не выпо(л)няти (Новгородок, 1590 ЛСБ 137).

БОГОМРЪЗКО *див.* БОГОМЕРСКО.

БОГОМРЪЗЪСКИЙ *див.* БОГОМЕРЗКИЙ.

БОГОМУДРЫЙ, БОГОМУДРИЙ, БОГОМУДРЪ *прикм.* Який надѣлсний божюю мудрістю: Богомудры есте на злое, а шобы роздѣти доброе, не увѣдали есте истинны (Львів, 1605-1606 Перест. 42); Што гды чиню, всего свѣта богодуховенныхъ и богомудрихъ мужевъ на судъ зываю (Київ, 1621 Кол. Пал. 688).

БОГОМЫСЛЕННЫЙ *прикм.* Сповнсний божюю думкою, побожный: Передо мною [поставилися] очевисто богомысленные отецъ Григорей Лозовицкий, протопопа (Володимир, 1597 АрхІОЗР 1/VI, 208).

Див. ще БОГОМЫСЛНШЫЙ.

БОГОМЫСЛЕЦЪ ч. Той, хто живе з Богом, з думкою про нього: Скїтти(к): Подвїжни(к), страдѣл(ц), б̄гомисл(ц) (1627 ЛБ 114).

Див. ще БОГОМЫСЛНИКЪ.

БОГОМЫСЛІЕ с. Побожність, пам'ять про Бога: въ церкви ... лобомудры и богослове находятся: въ правдѣ - тѣ не всѣ // выдають и книги, зычачи собѣ въ богомыслии и въ покою жити (Київ, 1621 Кол. Пал. 317-318).

Див. ще БОГОМЫСЛНОСТЬ.

БОГОМЫСЛНИКЪ ч. Те саме, що богомыслецъ: семѣ животови впротївъ становитъся смерть Истѣплениа, котораа родити зыкла Б̄гомислники,

мѣжи агглєскогѡ живота, ѡ(т) всѣхъ сегосвѣтны(х) печалій ѡ(т)даленыи (Вильна, 1620 *См. Каз.* 11 зв.).

БОГОМЫСЛНОСТЬ ж. Те саме, що богомыслие: нѣжли вышолє(с) ѡ(т) ма(т)ки, оспїлє(м) та и пр(о)рка mezi народы дѣлє(м) та, штож бѣгомьслнѣстю оукрѣплєнаа дѣла зла(к)нии са та(к) великого преложєнства и оудєннївши са справы, крѣквоу(л) с плѣче(м) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 206); за сегосвѣтными роскошами прочь отъ насъ идутъ и вышєлїє душевные заразы и розслабы, а наступують шноты и богомыслность (бл. 1626 *Кир. Н.* 24); члѣвкъ занѣрившиа в' вѣдѣности и бѣгомьслности бѣной, самъ до себе не приходитъ, але якобы якїмъ глѣпнє(м) и юродївымъ свѣтѣ томѣ ставѣетъса (Вильна, 1627 *Дух. б.* 74); богомыслнѣстю, прикодѣбленого ср(л)ца нашєго злосливыми мѣслами не сквѣрнѣмо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 913); Радїйтєса бѣгослѣвци стѣи, прєхвѣлнїи, в' бѣгомьслности якѡ стѡ(л)пѣ огнєпѣлнїи (Чернїгїв, 1646 *Перло* 51).

БОГОМЫСЛНІЙ, БОГОМЫСЛЬНЫЙ прикм.

1. Те саме; що богомыслєнный: Великіє а высокїє сѣмнѣнїє и дѣлѣ заходѣчїє рѣчи великою стѣлѣости а Пѡва(ж)ного и розмѣслно(го) пѣстоупкѣ, я(к) з мнѣгнї(х) пѣма(т)и гѣдннї(х) прикладѡ(в) и бѣгомьслннї(х) писмѣ с(т) нау(к) обѣчѣмо потребуѡ(т) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 202); Бѣгъ своѣи вѣдлѣгъ Астрѡлѡкгїи ѡ(т)мѣннївши, Астрѡлѡкгоувъ бѣгомьслннїи оучиннївши (Львїв, 1616 *Бер. В.* 79); Имѣ Могїлы и в' словєнскої Зѡни, И в' бѣгомьслномъ бѣдетъ мѣти Трїѡни Несмертѣльное свое залєцѣнїє, И вывышнѣнїє (Київ, 1633 *Евфон.* 308).

2. У знач. ім. Побожний: Бѣгомьслннїи в' Нѣбѣ мѣшкаѡ(т) лї. (Вильна, 1627 *Дух. б.* 389).

БОГОНАДХНЕНІЙ прикм. Який пройнятий натхєннїям від Бога, який натхєнний Богом, богонатхєнний: Такъ тєды, Прєхсѣлчєнный Фѡтїй в' єдино(м) бѣгонадхєннѣхъ Кѣзанїй свои(х) гадѣєтъ, вѣлми правѡвѣрно, и на(л)дєрѣ кѣ збитю трѣлню (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 264).

БОГОНАРЕЧЕНІЙ прикм. Названий Богом: Фѡєпѣптгъ: Богонарєчєннїи, или бѣгомъ послѣгѣ (1627 *ЛБ* 210).

БОГОНАЧАЛНІЙ прикм. Який берє почѣток від

Бога: ѡ(т) всегѡ, бѣгомъ избѣранного, и ... до Ієрѣсалїмѣ, бѣгоначлнннмъ манѡвенїємъ, згрѡмѣженѡ Ал(с)лєскогѡ Лїкѣ ... бѣгопрїѣтнѡє єтъ гѣло // проважоно (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 760-761).

БОГОНОСЕЦЬ, БОГОНОСЕЦ ч. (цсл. богоноснѣ) (той, хто вїдданий Богови, носить Бога в серци) богоносєцъ: Игнѣтєй - 1, Богоносєцъ вѣ листѣ своємъ до Рѣмлянѣ написалє: "Игнѣтєй цєркѣи свєтїишѡє, которѣ старшєнствѣєтъ вѣ Рѣмскої" (Вильна, 1595 *Ун. гр.* 133); поїзрї ѡ(т)чє владїка оу кнїжкѣи вѣшого пѣлскогѡ єдиногѡ бѣгонѣсѣа о ѡ(т)стѣпѣннѣю грѣковѣ (Острог, 1598 *Отл. КО* 28 зв); Тѡгѡ нїколїи жє, Скарго, показѣти не можєш, абѣ з шкѡлы ... бѣгонѣсєцъ выїти имѣл (1608-1609 *Виш. Зач.* 225); онїй Дѣма(с) єп(с)копѣ магнє(н)скїй: которѣй бѣгонѣсє(ц) игнѣтїй в' оучнївѣости мѣти роскѣзѣчи, мѡвїтъ (Вильна, 1627 *Дух. б.* 3).

Див. ще БОГОНОСЬ.

БОГОНОСНІЙ, БОГОНОСНИЙ прикм. (цсл.

богноснннїи) (який вїдданий Богови, носить Бога в серци) бѣгонѣсннїй: всн бѣгонѣсннѣ оцї со слєза[мнї] [в]опнїють (1489 *Чет.* 282); А кто сє покѣсїт порѣшнїти ... нашєго дѣанїа и потвѣрѣдѣнїа, таковїи да єст проклѣт ѡт гѡспѡда ... и ѡт тїи бѣгонѣсннїх ѡтєцъ и жє вѣ Нїкєи (Сучѣва, 1501 *ВД* II; 185); написѣна бѣ(ст) сїа кнїга... в' домѡу прч(с)тѣя бѣа єжє є(ст) лѣвра прп(д)бннн(х) и бѣгонѣсннн(х) ѡцѣ глшнн(х)... оу бѡ(г)спѣсѣмо(м) градѣ Кїєвѣ (Київ, 155, *ПИ* № 1); ѡбывѣтєлї ... прѡсїлн ... абѣ на то(м) собѡрѣ бѡудѣчн, ѡ(т) прѣданїй ... и канѡнѡ(в) бѣгонѣсннн(х) є(т)цѣ нї в чѡ(м) нє ѡ(т)стѣповѣлѣ (Острог, 1598 *Ист. фл. см.* 36); А кто бѣ нє хотѣ(л) на то(м) прєставѣтн, на то(м) да бѣдє(т) клѣтѣва стѣи(х) ап(с)лѣ и бѣгонѣсннн(х) ѡ(т)цѣ (Львїв, 1603 *ЛСБ* 384); А рєчєшлї лї: жє то чннѣтъ по прѣданїю цєркѡвнѡму и свєтлѣхъ бѣгонѣснннѣхъ // отєцъ, жє такъ подалн и такъ устѣवलн? (Вильна, 1608 *Гарм.* 218-219); вѣдлѣгъ канѡнѡвъ ап(с)лскнн(х) и стѣлѣхъ бѣгонѣснннѣхъ ѡтєцъ тѡтъ ѡ(т) свѣщєнствѣа ѡ(т)далєнѣ бѣвѣєтъ ... которѣй бѣ ... дрѣгѣю жѡнѣ понѣлѣтъ (Львїв 1642 *Жел. О тайн.* 16 зв.).

БОГОНОСЬ ч. Богоносєцъ. Влн.: Панѣсѣ Бѡгѡносѣ (1649 *РЗВ* 400).

Див. ще БОГОНОСЕЦЬ.

БОГООЗДОБЕННИЙ, БОГООЗДОБЛЕННИЙ

прикм. Сповнении хвали божой: Але мѣючи дѣсыть на Пророцкой мѡвѣ, паждѡвы(м) сѣтка(м) прировнѣль, понижаючи Бгѡоздобенный свой дѡвтѣпъ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 204); Вжды хо(т) тѡлко кѡлко шанѣють почѣтки гѡлосавъ оу себе дѣвниго Стаирѣты, мѡвлю Аристѡтѣла, рѡвне и Збавѣтелевы Бгѡоздобленныи слова пошашѡвати и вѣжити (Там же, 23').

БОГООТЕЦЬ ч. (за християнськимъ өменямъ - царъ Давид, прабатько богочоловѣка — Исуса Христа) боготецъ: А тѣхъ ѡ(т)стоупниковъ ѡ(т) оправданій бжѣихъ, якъ мѡвѣтъ бгѡотецъ, тѣхъ бы(м) запыталъ ѡ(т)стоупниковъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 186); Штоса тѣче(т) пѣрпогѡ оуважѣна пале(ж)ногѡ ... и способногѡ мѣтѣ чѣсѡ, ѡ то(м) црствѡчній Бгѡоте(ц) и Проро(к) Двѣдъ в' псалмѣ свое(м), идъ та(к) мѡви(т) (Київ, 1634 *МІКСВ* 312).

БОГООТРОКОВИЦА ж. Богородица, Богомати: в' три лѣта по нароженю, Пречѣстѣю богѡотроковицѡ ... до Цркви Іердсалѣмскоѣ, за дар' многѡцѣнный, ... Бгѡ Творѣвъ своеѡмъ ѡ(т)дали (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 759)

БОГООТСТУПНИЙ *прикм.* Який відрікся від Бога, боговідступник: слѣчиса в нѣкон(х) мира сего вѣща(х) в домѣ моемъ бы(ти) бгѡѡ(т)ступно(мѡ) вл(д)цѣ людкомѡ иже де(р)зидѣвъ и вин(и)де в це(р)ковѡ ... и властѣте(л)ско изе(ли) с престола а(н)тими(с) (Вѣрба, 1606 *ЛСБ* 407, 1).

БОГОПАРЬНИЙ *прикм., перен.* Який злітає (підіймається) до Бога: ильа бгѡпарьный // ѡрель (1489 *Чет.* 236-236 зв.).

БОГОПИСАННИЙ *прикм.* Написаний, накреслений Богом: А ѡ Таблицяхъ такъ пишѣтъ ... Якѡбы дрѣгій нѣдѣкій Бгѡвѣдѣцъ Мѡисей Бгѡписанныи таблицѣ ... прина(в)ши, и непокарачимьса лѡдемъ показоваль, абѣ ... не ѡ(т)стѣпѣли Ба (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 149).

БОГОПОДАНИЙ *прикм.* 1. Наданий Богом: зѡблѣнѡ владѣвъ ѡ(т) Бгѡа, черѣзъ Бгѡоданиѡ цркованиѡ зѡврѣхность ново одѣржавни, вѣжилемьса то дна нѣвшнегѡ, самоѡ повѣнностѣю моѡю потѣгненнѣй пѣрвый рѣзъ оучѣннѣти (Вільна, 1620 *См. Каз.* 5).

2. Відданий Богові: тѣлько ваша побожность о своемъ статку при церкве светое востѡчное вѣре и при святѣни отъ востока обновлена жацному чи (!) шука-

ючому зводителеви ... (Поэж. вид.) себѣ недаючись ошикивати (!) и хитро отводити, стояти и богоподаннымъ пастырѣмъ и братѣямъ вѣрнымъ уфати (Київ, 1626 *КМПМ* I, дод. 281).

БОГОПОДОБНИЙ *прикм.* Який подібний до Бога, богоподібний: Не отъ вышшихъ бѡвѣмъ и многѡслынущихъ мѣсть або городовъ и множества народовъ владности кѣ упрѣймованѡ // дару Духа святого бываѣтъ, але отъ трудовъ, праць, подвиговъ и богоподобнаго житѣя Христова тѣсного добре ходящихъ (1603 *Пит.* 23-24); ѡбрѣжмо са прѣто и мы братѣе богоподобнымъ ѡбрѣчаніемъ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 876).

БОГОПОЗНАНИЕ с. Пізнання Бога, богопізнання: чѡго богѡпознания безъ отлученія и упрѣзденія в мѡлѣтѣннуѡ единѡсущнуѡ мѡсль, безъ всѣхъ мечтаний мѣрскихъ, идѣти ниже разумѣти ся не спѡдобнѣи (1615-1616 *Виш. Тѡз. мѣсл.* 245).

БОГОПѢДАННИЙ *прикм.* Відданий Богові, боговідданий: гѡ: естѣ то(т) гра(д), не естѣ мѣсто, гдѣ бы есте плачу и рыданѣа, стѡгнанѣа и вопла и слѣзѣ ѡ(т)чѣскѣа бгѡпредѣнныа вѣры, людѣй и дѣпъ не наплѣли (Острог, 1598 *Отм. КО* 15 зв.).

БОГОПРИАТНИЙ, БОГОПРІАТНИЙ, БОГОПРІАТНИЙ *прикм.* Прѣемний Богові: вѡсѡфѣль: Бгѡпріятный, або бжѣій дрѣ(г) или бгѡлюбѡецъ (1627 *ЛБ* 210); ѡ(т) Сѡбѡа до Гѣпсиманѣй Прѣч(ст)ое и Бгѡпріятное еѣ тѣло // проважѡно (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 760-761); А тоѣ слово Бжѣіе, з' бгѡпріятноѡ Плѡтѣю, названѡ Снѡмъ Бжѣімъ (Чернігів, 1646 *Перло* 12).

БОГОПРІЕМЦЬ ч. Богопріємецъ. У складі вл. и. Про Симѣла, який перший узѣв на руки Исуса Христа ик. сороковий день після його народження: Богопріємецъ Симѡнъ старѣцъ не былъ сѣцѣнникъ, але мѣжъ быть боголюбивы(и) и справедливый (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 919).

БОГОПРІАТНИЙ *див.* БОГОПРИАТНИЙ.

БОГОПРОСЛАВЛЕННИКЪ ч. Той, хто славить Бога: Тогда естественнымъ послѣдованіемъ чѡлѡвѣци видѣашѣ, и бога прославѣят, и тебѣ повинѡватися, яко, богопрославленнику, будутъ, и за началника и старѣшнѣго пастыря тя вѣмѣнат (1588-1596 *Виш. Кн.* 137).

БОГОПРОТИВЛЕНІЄ с. Те, що противно, огидно Богові: Насъ наказующе правовѣрно и бгооуго(д)но спѣвати, И вяслащееса Бгопротивленіе Дха ѡ(т)тнати (Львів, 1591 *Просф.* 70).

БОГОПРОТИВНО присл. Супроти Богові: Свята Господскія зъ стрелбами отправують богопротивно и богомерско (бл. 1626 *Кир. II.* 27).

БОГОПРОТИВНИЙ прикм. 1. Противный, огидный Богові, богопротивный: што ю(ж) ныщени(х) многомате(ж)ны(х), и бгопроти(в)ны(х) часо(в), на томъ ски(л)кѡ свѣта. а(ж) и до ста(р)говъ и ге(р)бестовъ пришло (Острог, 1587 *См. Кл.* 11); И пицет Потей в тых же остатных кѣзжках своих ныгѣшных о новом календару..., хвалючи той богопротивный календарь, якъ есть добрый и вельми потребный (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45.); овый въ яму болота перше былъ укинень, а на остатокъ каменісмь былъ побитый... отъ переселившихся... богопротивныхъ Жидовъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 836).

2. У знач. ім. Богопротивник: Слѣвный и непорочный, с тым са ты рѣшаешь смѣле, и грѣмишь нимъ бгопротивныхъ сѣдѣи и оумѣле (Львів, 1591 *Просф.* 66).

БОГОРАЗУМЕНЬ див. **БОГОРАЗУМНЫЙ**.

БОГОРАЗУМІЄ, БОГОРАЗУМІЕ с. (цсл. богоразуміе) пізнання Бога, визнавання божественного вчення, мудрості: навчишаса бгораздію мѣтари оставили мѣзды (1489 *Чет.* 283 зв.); Прежде бо великіи владімеръ кр(с)щеніемъ просвѣтилъ, всю землю рѣскю бгораздіемъ освѣтилъ (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Егдаже оувидитъ зміа, и вѣдѣ и з' оуетъ его исходящю: тогда заразомъ възлѣтаеть на высотѣ бгораздіа (Почаїв, 1618 *Зерц.* 61).

БОГОРАЗУМНО присл. З божим розумінням: они яко искусни прилѣжно внимали, И бгораздію оувѣдѣвши послѣдцемъ діли (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.).

БОГОРАЗУМНЫЙ, БОГОРАЗУМЕНЬ прикм. (цсл. богоразоумыны) наділений божою мудрістю: сами мало видать, мнѣмають же южъ на свѣтѣ вси слепи, И южъ з опого своеволпного бѣства не маючи што далей чинити, Котори(и) са з нихъ улезъ в одеждѣ имене пастырского, бного стго і богоразумного мѣжа Генадія патріярха ко(н)ста(н)тіноградского (Острог, 1587 *См. Кл.* 22 зв.); Третий цвѣточик. Маленькую

пѣсенку церковную, которой зрозумѣвши богоразумную мысль, от сладости николиже пѣти не престанеш (1608-1609 *Виш. Зач.* 203); Бгогнѣсть: бгомъ познать, бгоразме(н) (1627 *ЛБ* 210); Дрѣгій робѣтникѡве, котѡрымъ потомъ винница подана была, сѣгъ Ап(с)люве ... и всѣхъ вѣрныхъ Бгоразмнѣхъ Архісцѣнници и пастыреве (Київ, 1637 *УС Кал.* 490).

БОГОРОДИТЕЛКА ж. Те саме, що Богородица у 1 явч.: Мои ласкаве панове, братство честнаго храма Успенія Пречистыя Владичицы нашея Богородителки (1601 *КМПМ I*, дод. 158).

Див. ще **БОГОРОДИТЕЛНИЦА**.

БОГОРОДИТЕЛНЫЦА ж. Те саме, що богородица: Мои ла(с)кави панове бра(т)ство ч(ст)на(г) хра(ма) ѡспенія прч(с)тѡи вл(д)чици нашеи бгородите(л)ни(ц) (Ясси, 1601 *ЛСБ* 359, I).

Див. ще **БОГОРОДИТЕЛКА**.

БОГОРОДИЦА ж. (цсл. богородица) Богородица: дали есми нашемѡ стѡмѡ монастырѣ пѣтенскомѡ, идеже е(ст) храм ѡспеніе пр(с)тѣи бѣи, в рѣки силиванѡв ... ѡ зла(т) татарскы(х) (Сучава, 1514 *Cost. DB* 327); Образъ пречистое Богородицы ... серебромъ оправень, позлотистъ (Київ, 1554 *КМПМ I*, дод. 7); И тежъ пироги, на завтрѣе ро(ж)ства х(с)ва котѡрые приносся(т) до цркви мѣяще в че(ст) б(д)цы еже е(ст) велико бесчестие (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144); Кре(с)тъ ве(с) срѣбны(и) ... з ра(з)пятіе(м) ѡ(т)ливаны(м) и бѣю (Львів, 1637 *Ив. Усп.* 4); Чекаеть и бнаа надѣ Херѡвѡмѡвъ честпѣишаа и на(д) ... Серафимѡвъ славпѣишаа, ср(д)ца твоѡгѡ несѣпшаа оутѣха, Прѣстаа и преблѡгосвѣишаа пр(с)лю два Б(л)ца (Вильна, 1620 *См. Каз.* 23 зв.); О преслѣвшаа, и Велехвѣлишаа, Преч(с)таа Дѣце, блѡгословѣишаа Бѣе, Пресвѣтлаа Нб(с)наа Црце (Чернігів, 1646 *Перло* 35 зв.); ѡ што тое все яко се вишъ поменило по(д) милостѣю на(и)ви(ж)шого тво(р)ца папа бога моего и пресвятое богородици кождого напоминаю и на судѣ божы(и) позываю (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 219); Покрова Богородицы

див. **ПОКРОВА**; Покровъ богородицы див. **ПОКРОВЪ**; рождество (рождество) богородицы див. **РОЖЕСТВО**; успеніе богородицы див. **УСПЕНІЕ**.

Див. ще **БОГОРОДИТЕЛКА, БОГОРОДИТЕЛНИЦА**.

БОГОПРОТИВЛЕНІЄ с. Те, що противно, огидно Богові: Насъ наказѣюще правобѣрно и бгооуго(д)но спѣвати, И вясѣщесеа Б̄гопротивленіе Д̄ха ѡ(т)тнѣти (Львів, 1591 *Просф.* 70).

БОГОПРОТИВНО присл. Супроти Богові: Свята Господскіи зъ стрелбами отправають богопротивно и богомерско (бл. 1626 *Кир. II.* 27).

БОГОПРОТИВНИЙ прикм. 1. Противний, огидний Богові, богопротивний: што ю(ж) ныпешни(х) многоате(ж)ны(х), и б̄гопроти(в)ны(х) часо(в), на томъ схи(л)кѣ свѣта. а(ж) и до спа(р)говъ и ге(р)бестовъ пришло (Острог, 1587 *См. Кл.* 11); И пишет Потей в тых же остатных кѣт;жках своих ныпѣшных о новом календару..., хвалячи той богопротивный календарь, якъ есть добрый и вельми потрібный (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45.); овый въ яму болота перше быть укинешь, а на остатокъ камнемъ былъ побитый... отъ переселившихся... богопротивныхъ Жидовъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 836).

2. У знач. ім. Богопротивник: Слѣвный и непорбч-ный, с тым са ты рѣшаешъ смѣле, и грбмишь нямъ б̄гопротивныхъ свидѣи и оумѣле (Львів, 1591 *Просф.* 66).

БОГОРАЗУМЕНЬ див. **БОГОРАЗУМНИЙ**.

БОГОРАЗУМІЄ, БОГОРАЗУМІЕ с. (цсл.

богоразуміе) пізнання Бога, визнання божественного вчення, мудрості: навчишася б̄гораздмню мытари оставили мязды (1489 *Чет.* 283 зв.); Прежде бо великіи владімеръ кр(с)щеніемъ просвѣтилъ, всю землю рѣсдко б̄гораздміемъ освѣтилъ (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Єгдаже оувидитъ змѣа, и вѣдѣи з' оусть его исходѣнцю: тогда заразомъ възлѣтаеть на высотѣ б̄гораздміа (Почаїв, 1618 *Зерц.* 61).

БОГОРАЗУМНО присл. З божим розуміням: они яко искусни прилѣжно внимали, И б̄гораздмню оувѣдѣши послѣвшемъ дѣли (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.).

БОГОРАЗУМНИЙ, БОГОРАЗУМЕНЬ прикм. (цсл. богоразоумыныи) наділений божою мудрістю: сами мало видатъ, мнимають же южъ на свѣтѣ вси слепи, И южъ з оного своеволюного бѣства не маючи што далей чинити, Котори(н) са з нихъ улезъ в одеждъ имане пастырского, ѡного стго і богоразумного мѣжа Генадія патріарха ко(н)ста(н)тіноградского (Острог, 1587 *См. Кл.* 22 зв.); Третий цвѣточик. Малепкую

пѣсенку перковную, которой эрозумѣвши богоразумную мысль, от сладости николиже пѣти не престанеш (1608-1609 *Виш. Зач.* 203); б̄гогнѣсть: б̄гомъ познѣтъ, б̄гораздме(н) (1627 *ЛБ* 210); Дрѣгѣи работникове, котѣрымъ потомъ винница подана была, сдѣтъ Ал(с)лове ... и всѣхъ вѣрныхъ Б̄гораздмныхъ Архісцѣнници и пастыреве (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 490).

БОГОРОДИТЕЛКА ж. Те саме, що Богородица у 1 знач.: Мои ласкаве панове, братство честнаго храма Успенія Пречистыя Владичицы нашея Богородителки (1601 *КМПИ* I, дод. 158).

Див. ще **БОГОРОДИТЕЛНИЦА**.

БОГОРОДИТЕЛНЫЦА ж. Те саме, що богородица: Мои ла(с)кави панове бра(т)ство ч(ст)па(г) хра(ма) ѡспенія прч(с)тгой вл(д)чци нашеи б̄городите(л)ни(ц) (Ясси, 1601 *ЛСБ* 359, П).

Див. ще **БОГОРОДИТЕЛКА**.

БОГОРОДИЦА ж. (цсл. богородица) Богородица: дали есми нашемъ стомѣ монастырѣ пѣтенскомѣ, идеже е(ст) храм ѡспеніе пр(с)тѣи б̄иѣ, в рѣки силиковѣ ... ѡ зла(т) татарскы(х) (Сучава, 1514 *Сост. ДВ* 327); Образъ пречистое Богородицы ... сребромъ оправень, позлотистъ (Київ, 1554 *КМПИ* I, дод. 7); И тежъ пироги, на завтрѣ ро(ж)ства х(с)ва котѣрымъ приносѣ(т) до цркви мянше в че(ст) б(д)ицы еже е(ст) велико бесчестие (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144); Кре(с)тъ ве(с) срѣбны(н) ... з ра(з)пятіе(м) ѡ(т)ливаны(м) и б̄ією (Львів, 1637 *Іна. Усл.* 4); Чекаѣтъ и онаа надъ Хервѣймоувъ честнѣншая и на(д) ... Серафимовъ славнѣншая, ср(д)ца твоѣго несѣпнаа оутѣха, Престѣа и преблгосвѣннаа пр(с)тню двѣ Б(д)ица (Вільна, 1620 *См. Каз.* 23 зв.); О преслѣннаа, и Велехвалянаа, Преч(с)таа Двѣе, блгословѣннаа Б̄це, Пресвѣтлаа Нб(с)наа Црѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 35 зв.); ѡ што тоє все яко се вишь поменило по(д) милостѣю на(и)ви(ж)шого тво(р)ца пана бога моего и пресвятое богородици кождого напоминаю и на судъ божы(н) позываю (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 219); Покрова Богородицы

див. **ПОКРОВА**; Покровъ богородицы див. **ПОКРОВЪ**; рождество (рождество) богородицы див. **РОЖЕСТВО**; успеніе богородицы див. **УСПЕНІЕ**.

Див. ще **БОГОРОДИТЕЛКА, БОГОРОДИТЕЛНИЦА**.

БОГОРОДИЧИНЪ *прикм.* Те саме, що богородичный: Каждому свѣтѣлю чѣмомоу либо на оутрыа(х) либо на ли(т)рѣгахъ на праз(д)ники, владычааа богородичины(и) и вы(б)рапымъ сты(м)ъ в' мѣсацѣ сеп'те(б)рѣи рекомѣмъ юрьѣмъ (1556-1561 ПС 443 зв.); А не то(л)ко Хвѣ и Бг̄ородичины образы чипать чѣда, але и сты(х) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 28).

БОГОРОДИЧНИКЪ *ч.* (*збірник церковних служб Пресвятої Богородиці*) Богородичник: Два прелогѣ на весь годъ, князя Слуцкого. Соборникъ (!). Богородичникъ (Київ, 1554 *КМІМ* I, дод. 10); книги, то есть: трюди две, ... требникъ, богородичникъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 1/1, 183); Богороди(ч)ник(к) в политурѣ на де(с)ту (Львів, 1637 *Ів. Усп.* 29 зв.).

БОГОРОДИЧНЫЙ, БОГОРОДИЧНЫЙ *прикм.* (*який стосується Богородиці*) богородичный: зачала поча(т)жы и конѣзъ кождоу ев(г)лію праз(д)никомъ вл(д)чии(м) и бг̄ородичнымъ ... и прѣб(до)быи(м) сты(м) ѡ(т)цѣмъ (1556-1561 ПС 444); Гд(с)жимъ праздникомъ, Бг̄ородичны(м) ... и всѣмъ стѣмъ - по два капѣи и по три на всѣкъ двѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* (Лв.) 28).

Див. ще **БОГОРОДИЧИНЪ**.

БОГОСЛАВИТИ *дієсл. недок.* Те саме, що богословити: Дякуймъ жъ все восполокъ Пану Богу, якобы Емя Его было Святое отъ насъ богославепос (Київ, 1579 *АСД* I, 154).

БОГОСЛОВЕЦЪ *ч.* 1. Те саме, що богословъ у 1 знач.: а кому на свѣте мѣже быти та(и)по, же зъ кгрековъ филосѣфы, з греконъ богосло(в)цы оувесь свѣтъ мѣеть, бе(з) котѣры(х) и его ри(м) ничего не знаѣтъ (Острог, 1587 *См. Кл.* 7); Трѣтій миръ естъ члѣвкъ, такъ названый ѡ(т) філозофѡ(в), и бг̄ословцовъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 19 зв.); Тѣю бовѣмъ властность присвоитшю самѡмъ ѡиѡдъ приписдегъ посполитаа влолѡковъ албо Бг̄ословцовъ наѡка, яко ты(ж) и родити Сна (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 242); Не дармѡтъ васъ нарѣченю бг̄ославци, Ибо вы пѣлпши домѣ Бжг̄ѡ Бѣдѡвци (Чернігів, 1646 *Перло* 52 зв.).

2. Те саме, що богословъ у 2 знач.: Хс̄ бѣ ... превѣчно ро(ж)дены(и) снѣ, во послѣ(д)наа лѣта, яко(ж) свѣдите(л)ствю(т) св(г)листы, и бг̄осло(в)ци, Григори(и), Васили(и) ... в бесѣда(х), ... восхотѣвши ... ѡ(т) земпы(х) земное тѣло на себе взати, для тогѡ

нищи(х) а не богаты(х) ... ро(ди)теле(и) собѣ избирае(т) (1598 *Виш. Кн.* 287 зв.); То видиш, ижъ тая хула на отшедших во пустыню или в горы не Златоустого естъ, истинного богословца, але бабяка и домолѣжня (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 240).

3. Ученъ богословських навчальних закладів, богослов: того листа оудале(м) са а не для шалѣное ѡказѣлости, ани для прѣжнихъ академичькихъ шкѡльныхъ бг̄ословцовъ свѣровъ (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 10).

4. Те саме, що богословъ у 3 знач.: От сего познаваеся, иже оно отбѣгания в горы бога ради и спасения своего взбранение не Златоустаго естъ, але бабских богословцев и домолѣжнев (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 240).

БОГОСЛОВІЕ, БОГОСЛОВІЕ *с.* (*вчення про Бога та догмати релігії*) богослов'я, теологія: востѣчници зъ своеѣ сторонѣ вибрани мѣрка ефѣского моужа не тѡлько в' бг̄ословѣи ... бѣглого, але и побѣжностью животѣ, и справѣ стѡблिवыхъ досконалого и досвѣтчюю(г) (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 37); постерѣгле(м) ѡ(д) того часѣ: в' Бг̄ословѣи наѡкѣ подѣвю стѣхъ ѡ(т)цѡвъ (Ев'е а. Вильна, п. 1616 *Прим. отех.* 6 зв.); былъ той часѣ, гди речи наши квѣтнули и добре ся мѣли, кгда тая збытная и выставная языка быстрость, также и мѣстерная шпучюсть в' богословѣи агѣ вступу не мѣла в' двѡры Божія (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 323); *Образно:* Приподсагъ (*sic.* — *Прим. вид.*) по бедрѣ твое(м) мѣчь бг̄ословіе(м) ковалѣный, добрый воине, мечъ ѡ(т) всѡдѣ навстрѣтѣный (Львів, 1591 *Прессф.* 66).

Див. ще **БОГОСЛОВІЯ**.

БОГОСЛОВИТИ *дієсл. недок.* (о кому і без додатка) Проповідувати вчення церкви про Бога, прославляти, вихваляти, славити Бога: о бг̄в бг̄ословити не естъ каждому даню, ани ѡ всѣхъ рѣча(х) бг̄ословски(х), ани всегда але естъ часѣ потомѣ и котѣры(м) // дозволепо, о томъ мѡвити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 87 зв. - 88); Добро естъ, еже бога ради богословите, ... но лучше естъ, еже освятити себѣ (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 244); поневаж' ишнѣ Ев(г)лістѡве, ѡ прѣд(в)ѣчною Бга Слѡва бѣтнѡсти не рекли, той богословѣл ѡ ней (Київ, 1637 *УС Кал.* 829).

Див. ще БОГОСЛАВИТИ.

БОГОСЛОВИТИСА *дівсл. недок.* Прославлятися: А хочє(т) негде инде, тылко где Бѣ́ Ѡдѣ́ и Сѣ́ ширє и не облднє бѣ́ословитѣ́са, и вѣ́длѣ́г оухвалѣ́ чѣ́й гѣ́днѣ́й Бѣ́ословє́нхъ Ѡдѣ́овъ сла́влє́(н) быває́(т) (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 191).

БОГОСЛОВИА *див.* БОГОСЛОВІЯ.

БОГОСЛОВІЄ *див.* БОГОСЛОВІЕ.

БОГОСЛОВІА, БОГОСЛОВИА, БОГОСЛОВІА

ж. Те саме, що богословіє: восточные ω(т)цєвє ω(т)повѣ́дили, Мы силѣ́измовъ // не потребоує́(м) ... бо не до ка(ж)догѣ́ писмѣ́, ... не до ка(ж)доѣ́ бѣ́ослові́н валѣ́жатъ (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 40 зв. - 41); Ѡ́ прєвысѣ́каа бѣ́ослові́а (!) алє ѡбѣ́тнїцѣ́ той, трѣ́ба ми двѣ́акогѣ́ се(н)соу шѣ́кѣ́ти, котѣ́рый ту(т) са знає́(т) бѣ́ти (поч. XVII ст. *Проп. р.* 233 зв.); Ѡ́то має́шь зерцѣ́ло бѣ́ослові́н, посмотри́ са вне окомѣ́ раздѣ́люю дѣ́лѣ́ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 3 зв. ненум.); Штѣ́ожъ яснѣ́йше албо правдѣ́вше на(д) тѣ́ко Бѣ́ослові́ю (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 250); Богословиа Theologia (1645 *Уж.* 38 зв.); Доводѣ́(м) тогѣ́ сѣ́гъ Книги Церковныи Бѣ́годѣ́хновѣ́нныи мѣ́жѣ́ми з' грѣ́цкогѣ́ язѣ́ка на словѣ́нскѣ́й прєложѣ́ныи в котѣ́рыхъ // истиннаа и высѣ́каа знайдѣ́тсѣ́ Бѣ́ослові́а (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 4-4 зв.).

БОГОСЛОВНЕ *присл.* Побожно, благочестиво: Господь свою мудрость з высоты дарует, паче же праведным в сердца изливает, іже богословне житіє приходятъ и по воли богу мысли свои водятъ (к. XVI ст. *Укр. н.* 85).

БОГОСЛОВНЫЙ *прикм.* Богохвалный. *Образно:* Тако тогда и ты, любимый прочитателю, пилне смотри латышской мудрости духа, коли себѣ и свои во своем писанию хвалит, баснями красными свѣдств звѣрхных, а не плодов евангельских, подпирает, широкорѣчнѣ и доводитѣ́ богословным одукрозанием помащает (1600-1601 *Виш. Кр. ота.* 164).

БОГОСЛОВСКИЙ, БОГОСЛОВЬСКИЙ *прикм.* (*який стосується богослов'я*) богословський, теологічний: Тотъ въ орацыи своей пятой богословской о Духу Светомъ трудность подобную // той которая се у Василѣя припоменула, розвязываючи для чого бы Сыномъ не былъ званый Духъ Светый (Вильна, 1595 *Ун. гр.* 125-126); о бѣ́д бѣ́ословити не єсть ка́ждѣ́мѣ́

дѣ́но, ани ѡ всѣ́хъ рѣ́чѣ́хъ бѣ́ословски(х) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 87 зв.); та́я наука єсть филосо(ф)скаа, ба и бѣ́ословскаа (поч. XVII ст. *Проп. р.* 242 зв.); Науку́ бѣ́ословѣ́скихъ в' гѣ́днѣ́е розѣ́множенѣ́, А на вѣ́чноє Бѣ́а в' Тр(о)ци, оувельбѣ́нѣ́ (Львів, 1614 *Кн. о са.* 447); Повторє́ звачимъ ..., ижъ тѣ́тъ зѣ́шлый заховѣ́л три цѣ́нѣ́ты Бѣ́ословскі́и, на котѣ́рыхъ все сп(с)нїє завѣ́сло (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 159); Тѣ́е Казаніє прєзѣ́дноє, и стѣ́е бѣ́ословское: ѡ двѣ́аких' добродѣ́йствахъ и дарєхъ бо(э)кихъ, Вѣ́димы(х) дочѣ́сны(х), и невѣ́димы(х) вѣ́чны(х) (Чернігів, 1646 *Перло* 1 зв.); книга богословская *див.* КНИГА.

Див. ще БОГОСЛОВНЫЙ.

БОГОСЛОВЪ, БОГОСЛОВЬ, БОГУСЛОВЪ *ч.*

1. (*проповідник християнського вчення*) богослов, теолог: А йлє вѣ́дєчи в' найпершого // Богослова ... такъ в' крѣ́цкомѣ́, яко и в латїнскомѣ́ тѣ́кстѣ́, неотѣ́мѣ́ныє и згадлївыє слова, такъ же и в Дамаскинѣ́ (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 45-45); В притвѣ́рѣ́ оумѣ́анности зна(н)дѣ́ютсѣ́а философѣ́вє, бѣ́ословѣ́вє, красомѣ́вци (поч. XVII ст. *Проп. р.* 176); А ты, правѣ́рный, слухай правдивыхъ выкладѣ́в, подлугъ святыхъ богословѣ́в и учителей церковныхъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 340); И ежели тѣ́и Дѣ́ват' Чѣ́стѣ́к' вынѣ́мѣ́ючи выражає́мо дѣ́ватъ Хѣ́ров' Агглє́ских', вызывѣ́ючи стѣ́и(х) Бѣ́жїнхъ, котѣ́рыи яко Бѣ́ословѣ́вє оуча(т), ѡ(т) Гѣ́а Ба на исполнѣ́нїє мѣ́сть, с' котѣ́рыхъ Люцифє́р з' своимѣ́и Адгерѣ́нтами стрѣ́чѣ́ннѣ́й сѣ́пѣ́л (Київ, 1639 *МІКСВ* 217-218); Богословъ. Theologus (1645 *Уж.* 38.).

2. (*титул евангелїстїо Іоана і Григорїа*) богослов: ива(н) бѣ́оусло(в) реклѣ́ (1489 *Чет.* 165 зв.); въ замьку вышнємъ тутошнїмъ Луцѣ́кимъ, въ церькви святого Ивана Богослова єсть зложоно, которогожъ я зознанѣ́е возногѣ́ до книгъ крѣ́родськихъ Луцѣ́кихъ записати казаль (Луцѣ́к, 1584 *АрхїОЗР* 3/1, 14); црѣ́ковъ всѣ́ю всѣ́хѣ́(д)нѣ́ю зъ еретиками осѣ́дїти хотѣ́лъ // бы, запомне(л) бѣ́а и правды его и бнѣ́ыхъ свети(л)никовъ велики(х) и незѣ́блемыхъ столповъ црѣ́ковныхъ вѣ́чителєй крѣ́цкихъ Васїлі́а великого, Григѣ́рїа богослова ... и йнѣ́ыхъ мнѣ́гихъ (Острог, 1587 *См. Кл.* 6 зв.-7); року того(ж) на прє(с)тавлє́нїє Стѣ́го Иѡа(н)на бѣ́ослова ѡ(т)дано чинѣ́шу зо(л)дѣ́лѣ́ стѣ́ножати монастырьскою

(Львів, 1605 ЛСБ 1044, П); Залецаєть тѣжъ за оумѣрльхъ дѣтки, яко добрыи, и Бгословъ Григорій в Нагрѣбно(м) словѣ которое оучинилъ Кесарію Братѣ (Київ, 1627 Тр. 38).

3. *Перен.* Балакун, баламут: Еще на смѣшное отрыганіе бабского богослова отвѣщаем // albo пыгати его будем (1615-1616 Виш. Поз. мисл. 241-242).

Див. ще БОГОСЛОВЕЦЪ.

БОГОСПАСАЕМЫЙ *прикм.* (*epitet, який стосується лише міст*) (*який перебуває під опікою Бога, захищається Богом*) богоспасенний: Мл(с)тно бо(ж)ею и млтвами прч(с)тыа его бг(с)тре смире(н)ный Арсени(н) Еп(с)лъ Бгоспасаемы(х) градо(в) (Перемишль, 1547 ЛСБ 11); Писанъ въ бгоспасаемомъ граде Львовѣ (Львів 1591 ЛСБ 154); Всѣ(м) купно еже ѿ хѣ братія(м) гражано(м) бгоспасаемо(г) града Льова, сие писа(н)е ч(с)тно ѿ(т)дати (Острог, 1595 ЛСБ 287, 1 зв.); Писа(н) в Бгоспасаемо(м) градѣ Киевѣ (Київ, 1649 ЦДАДА 124, 3, 32).

БОГОТВОРЕННЫЙ *прикм.* (*такий, якого обожиюють*) боготворенный, обожнований: Тогда себе вѣру о святом духе ... и другіе ереси ... во своем лживом костеле латынскій род з боготворенными папами соградили, за што их святые отцы, отискавши, навпоминали (1660-1661 Виш. Кр. отв. 176).

БОГОТВОРИТИ *дієсл. недок.* (*цсл. боготворити*) (кого) (*схиллятися перед ким-небудь*) боготворити, обожновати: смѣрть е(ст) ро(ж)деномѣ се, и(ж) миръ се(н) любд(т) и томѣ мысль свою приковали сѣтъ и водлѣ(г) тѣла живоу(т), и мдрюю(т), ко(то)рие трѣпа своего бг(с)творатъ (1596 Виш. Кн. 231-231 зв.); Тут же зараз хотячи им утвердити разум в Христа вѣрою не их ганит, але себе, абы их не боготворили и болшей учтивости и хвалы над пристойность им не чинили (1608-1609 Виш. Зам. 210); Замольчавши и ѿ томѣ, ижъ если Еллінове Богатырѣвъ свѣи(х) філософѣвъ, выславляють и боготворатъ ... тѣды Дхѣ Б(о)ж: наслѣшнѣи людеи справедливыхъ залецаєть и вспомянати завше розкаждетъ (Київ, 1625 Коп. Ом. 164).

БОГОТВОРНЫЙ *прикм.* Створенный Богом, боготворный: костел латынскій и з своим боготворнымъ чтилищем (силогизмами, от стихий мира вынайденными) вѣру православную, на соборѣ

Никейскомъ святыми отцы выобразенную, ... преницовал и претворил (1608-1609 Виш. Зам. 222); отступление от православной вѣры влѣзло, и чтилище боготворное на земли явилось и покору и науку христову збурило (Там же, 228).

БОГОТИШНЫЙ *прикм.* Сповнений побожности, який приноситъ потіху Богови, богоугодный: Мы же, во пристанищѣ семь боготышномъ преживши время живота, и скончати его здѣ хотимъ (Путивль, 1638 АЮЗР III, 12).

БОГОТКАННЫЙ, БОГОТКАНЫЙ *прикм.* Створенный, витканый Богом: обнажаєте са бг(с)ткѣ(н)ныа одѣжда, обвиняєте са смокб(н)ны(м) лѣствіе(м) дѣднїи, и одѣваєте(с) пѣстрыми похотами ср(д)лѣгъ ваши(х) (Острог, 1599 Кл. Остр. 228); А що мене Разбѣиинцы лютыи, и немилостивыи бѣсове обыдрѣли, и обнажили з бг(с)ткѣ(н)ной Рїзы несмѣртѣльности, то снѣ Бжїи самъ для мѣеи наготы обнаженъ (Чернігів, 1646 Перло 8).

БОГОТОЧНЫЙ *прикм.* Який тече по волі Бога: радѣися дамїяне бг(с)точныи источниче бжества (1489 Чет. 69 зв.).

БОГОУБИЦА *ч.* (*цсл. богоубийца*) убийца Бога, богоубийца, богоубийник: яко іюда христопрдѣ(в)ца ѿ(т) хѣ оубо(г)ого, не для инои причїны до бг(с)оуби(н)цо(в) ..., едно для лако(м)ства мае(т)ности ѿ(т)шблѣ (Вільна, 1596 З.Каз. 37); Жидове тѣды цѣлый денъ Сѣббѣотный набожественныхъ Слѣвѣ слѣхано травїли, и тепѣрь гдекблѣвекъ найдѣютъ са, (хоть южъ якъ, богоубийцы, ѿ(т) Бга ѿпѣцены сѣтъ, и забыты) тѣежъ чїнать (Київ, УЕ Кал. 667).

БОГОУГОДЕНЪ *див.* **БОГОУГОДНЫЙ.**

БОГОУГОДНЕ *присл.* Те саме, що богоугодно: А такъ найвы(ш)шаа збѣда, покѣи, и едномыслное зезволѣнѣ въ зва(з)кѣ любви мѣже(т) ихъ зъ обоблне задржати, гды вѣ шїрости и простотѣ Бг(с)д(с)дне жити бѣдѣтъ (Вільна, 1627 Дух. б. 22).

БОГОУГОДНИКЪ *ч.* (*той, хто приємний Богови своєю святїстю*) богоугодник, божий угодник: Или не вѣдаєте бѣднїци, если бы не было исти(н)ны(х) іноко(в) и бг(с)оуго(д)нико(в) межи вами; оу(ж) бы да(в)но ... ждѣло(м) и ѿгне(м) оу ла(д)ско(н) земли есте ѿпопелгѣли (1596 Виш. Кн. 227); лакомтєся вы,

руски народѣ, на свое мнѣхъ, жебы ся спасали, и святили, и богоугодницы были (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 244).

БОГОУГОДНО, БОГОВГОДНО *присл.*

Богоугодно, до вподоби Богови, на вгуду Богови: ѿ великии николаи ... дан намъ боговгодно жити (1489 *Чет.* 198 зв.); а еще домы ... побѣдова(ти), дабы ... в то(м) монастырю ... стра(н)ници, ч(с)тно и бѣогодно житие свое провожаючи мешка(н)е мѣли (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 154); нарадивши ся со всемъ священнымъ соборомъ нашимъ и то добре усмотревши к намъ пастыремъ своимъ моление ихъ зело честно и богоугодно мешанъ Любелскихъ при той церкви ... братство духовное мети, радити ... и добрами церковными опекатисе ... маютъ (Берестя 1594 *ЗПШ* XXVIII, 9); Потѣмъ стадо свое ѿкѣло трина(д)цати лѣтъ по ап(с)лкѣ и Бѣогдо(д)но вѣспни и до овчарни нб(с)нои оуправивши (Киѣв, 1627 *Тр.* 399); Остагожъ дочасного сего живота нашего сватоблѣве и богодго(д)но, провад(м)о (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 782).

Див. ще БОГОУГОДНЕ.

БОГОУГОДНЫЙ, БОГОВГОДНЫЙ, БОГОУГОДЕНЬ *прикм.* Богоугодный, угодный Богови: аще хотите бѣовгодни быти боудьте жъ мл(с)тиви до вбогихъ (1489 *Чет.* 362 зв.); Протожъ тую справѣ до вѣдомости ваши(х) мл(с)те(н) всѣмъ доносимъ ... Проячи ѿ споможе(н)е богодгодныхъ сихъ дѣлъ для розмнужения хвалы бога во тро(и)ци единого (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 72, 1); Священниковъ же богоугодныхъ честныхъ православныхъ и доверенныхъ, не корчемныхъ отколь же колвекъ бы траити и збирати себе могли (Берестя, 1594 *ЗПШ* XXVIII, 9); Что жъ то за школы, ... которыхъ хвалишъ, коли нхто в нихъ богоугодную волю не научитъ (1608-1609 *Виш. Зач.* 226); смѣсль язѣка вбращае(т) са ѿрганъ весь обрѣтае(т) са члѣвѣкъ, бѣоугоденъ и члѣвѣко(м) приличенъ (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* (Лв.) 30); а таковогѣ нешто ишого е(ст) зайсте, ено нѣбожнаа до Бга Вседержителя ... и до всѣхъ бѣодбднихъ и блгословенныхъ спо(л)мешканцовъ нб(с)ныхъ зъ чистого и покорного ... ср(д)ца походачаа млтва (Киѣв, 1634 *МКСВ* 312); не тѣлько слѣвы, але тежъ подарками, ч(с)тногѣ, богодго(д)ного ... живота, прославили и во(з)величили (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 762).

БОГОУГОЖДЕНІЕ *с.* Богоугодничество: Готовѣте дѣла, готовѣте ч(с)тое житіе, готовѣте Бѣоуго(ж)деніе (1596 *Виш. Кн.* 267).

БОГОХВАЛЕНИЕ *с.* Хвала божа: Первое, церковному послѣдованию в славословію, благодаренію и молитвѣ непотребны суть, ни бо умѣютъ у церкви ни чигати ани пѣти, только, яко и простѣйше, безъ помощи церковной нуждѣ богохваления стоятъ (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 189).

БОГОХВАЛНЫЙ *прикм.* Який хвалитъ, прославляе Бога, богохвалный: нѣкто ѿ(т) хдлы(х) престакобъ вда(л)са ѿ(т) вѣсъ о бѣохва(л)ные великое славы и правое вѣры народове рѣ(с)кіе не бе(з) великого жалю и сѣмне(н)а влѣснѣ якъ плѣхи(н) а гѣлы(н) за збро(н)ного рѣнца восвѣти (Острог, 1587 *См. Кн.* 5); бѣогочтивые прѣе и на нбси и на зе(м)ли нѣтъ ѿ(т) оу(ст) бѣохва(л)ныхъ са прославляю(т) (1596 *Виш. Кн.* 239 зв.).

БОГОЧЕЛОВѢКЪ *ч.* Боголюдина, богочоловикъ (про Ісуса Христа): Зпрацова(л)са ... августинъ стѣй бы(л), абы себе бѣгити правди богочлѣка и лю(д)ски(м) по(л)леглого бѣда(м) показа(л), але оупрацованый бы(л) ѿ(т) поути (поч. XVII ст. *Проп. р.* 181 зв.); мы о двоухъ головахъ церкви (о ошой богочеловѣци, а другой - простомъ челоуѣцѣ) не знаемо и не признавасмо (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* 487); Два тѣды сѣгъ сынѣве Члѣка, то е(ст), Бѣочлѣка слова справе(д)ливьи, и грѣшныи (Киѣв, 1627 *Тр.* 28); а тепѣрь ижъ нашо(л)есь члѣвка, ... не прѣстого, але Богѣчлѣвка, то е(ст) члѣвка и Бга, мене Х(с)а Збавителя (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 242).

БОГОЧРЕВЕЦЪ *ч.* Червоугодникъ: але вѣм ѿ то(м) вниманю, не то(л)ко вы богочре(в)ци, але и всѣ философи ми(р)скіе по(с)полѣ з ваши(ми) машка(р)ники Ісѣсорѣгати(л)ми, то е(ст) зовемы(ми) ездыты сложи(в)шица, сѣл(л) того слова внимайте себѣ ѿзна(н)ити ми не можете (1598 *Виш. Кн.* 290 зв.).

БОГОЧТЕЦЪ *ч.* Той, хто шануе Бога, божий угодникъ: А вѣдаемо ижъ грѣшникѣ(в) Бгѣ не выслѣхивае(т): але если кто Богочтецъ е(ст), и волю его чинитъ, того выслѣхивае(т) (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 282).

БОГОЯВЛЕНИЕ, БОГОЯВЛЕНІЕ, БОГОАВЛЕНЕ, БОГОАВЛЕНІЕ *с.* (цсл. богоявление) богоявления: Имѣнье мое Голче ... ѿтписѣю к церкви сватого Богоавлена в замкѣ моемъ, Острогѣ (Острог,

1539 AS IV, 206); тогды праве значне бѣ еди(н) трома персонами я(к) са дѣли(т) показалса, што и до нѣгѣ бгоявленіе цр҃ко(в) называе(т) и сти(т) (Вильна, 1596 З. Каз. 104 зв.); Бгоявлѣніа, Пѣснь сла(д)каа глась радостный (Чернігів, 1646 Перло 74 зв.);

(назва церковного свята в честь хрещення Христа, також календарна дата) Богоявлення, Водохрещі: Тогды бы ... мусело быти часу осенного у генвару, въ которомъ обходимъ свята обрѣзаніе Господіе и святое Богоявленіе (1603 Пит. 91); По бгоявленію ѡ(т)ворили пѣшкѣ манасти(р)скѣю (Львів, 1610 ЛСБ 1046, 4зв.); Епіфанія: При(й)ста, вказа(н)е, ѡ(б)я(в)ле(н)е, ѡ(т) се(г) Днѣ с(т) Бгоявлѣніи, Ге(н): С. (1627 ЛБ 204); единакъ спорядити его хочу и ... намѣсникови моему Виленскому отдать его, если намъ ведлугъ намовы на празникъ Богоявленіе ставитися тамъ прійдетъ (Дермань, 1628 КМІМ I, лод. 322);

(назва церкви в честь хрещення Христа) Богоявлення: Егдаже онъ погъ бгоявлѣніа, не бѣде(т) жити в цѣломъдріи и добродѣтели ..., маю(т) волю изверѣчи его ѡ(т) чреды его (Львів, 1591 ЛСБ 157).

БОГОЯВЛЕНСКИЙ, БОГОАВЛЕНСКИЙ
прикм. Який стосується свята Богоявлення; богоявленський: не лѣпаа церембіа ѡ причащѣніи Агѣазюю, або стѣю Водѣю Бгоявлѣнскою(Київ, 1646 Мог. Тр. 5); який стосується церкви, названої в честь хрещення Христа; богоявленський: до(л)гы ты(е) теды нѣкому иному толко це(р)кви стѣи бгоявле(н)ско(н) далеко братство дръжу ѡ(т)казію (Лопушина, 1598 ЦДІАЛ 201, 4, 12, 49); были ѡбесланые п братство богоявленское абы ѡ(т)дали су(м) це(р)ковную за кнѣги и(м) проданые (Львів, 1645 ЛСБ 1043, 70).

БОГОЯВЛЕНЬ *прикм.* Такий, якому з'являється Бог: Теофагы: Бгоявле(н) (1627 ЛБ 210).

БОГОАВЛЕНЕ *див.* **БОГОЯВЛЕННЄ.**

БОГОАВЛЕНІЄ *див.* **БОГОЯВЛЕННЄ.**

БОГОАВЛЕНСКИЙ *див.* **БОГОЯВЛЕНСКИЙ.**

БОГУСЛАВЕЦЪ, БОГИСЛАВЕЦЪ, БОГУСЛУВЕЦЪ *ч.* (мешканець м. Богуслава або виходець з нього) богуславецъ. Вл. н.: Дмитро Богиславе(н) (1649 РЗВ 154); Матвѣй Богѣсловецъ (Там же, 360 зв.); Агидрѣ(н) Богуславецъ (Там же, 391).

**СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.**

Випуск 2

Б – БОГУСЛАВЕЦЬ

*Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі,
наданій Інститутіві українознавства
Українським науковим інститутом
Гарвардського університету
та Фондом кафедр українознавства*

Підписано до друку з готових діапозитивів 12.08.94. Формат 84х108/16.
Папір друкарський. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 15,96.
Зам. 738-4

290008, м. Львів, вул. Вишническа, 24
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича

Надруковано на Львівській книжковій фабриці "Атлас"
200005, м. Львів, вул. Зелена, 20.